

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER LIBRARY

HX Q6DJ S

KPC 1275(2)

Harvard College Library

FROM

Mrs. Edward Abbott
Cambridge

KPC 1275(2)

Harvard College Library

FROM

Mrs. Edward Abbott
Cambridge

the 1990s, the number of people with a mental health problem has increased by 50% (Mental Health Foundation 1999). The prevalence of mental health problems has increased in the general population, and the incidence of mental health problems has increased in the prison population (Mental Health Foundation 1999).

There is a growing awareness of the need to address the mental health needs of prisoners. The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

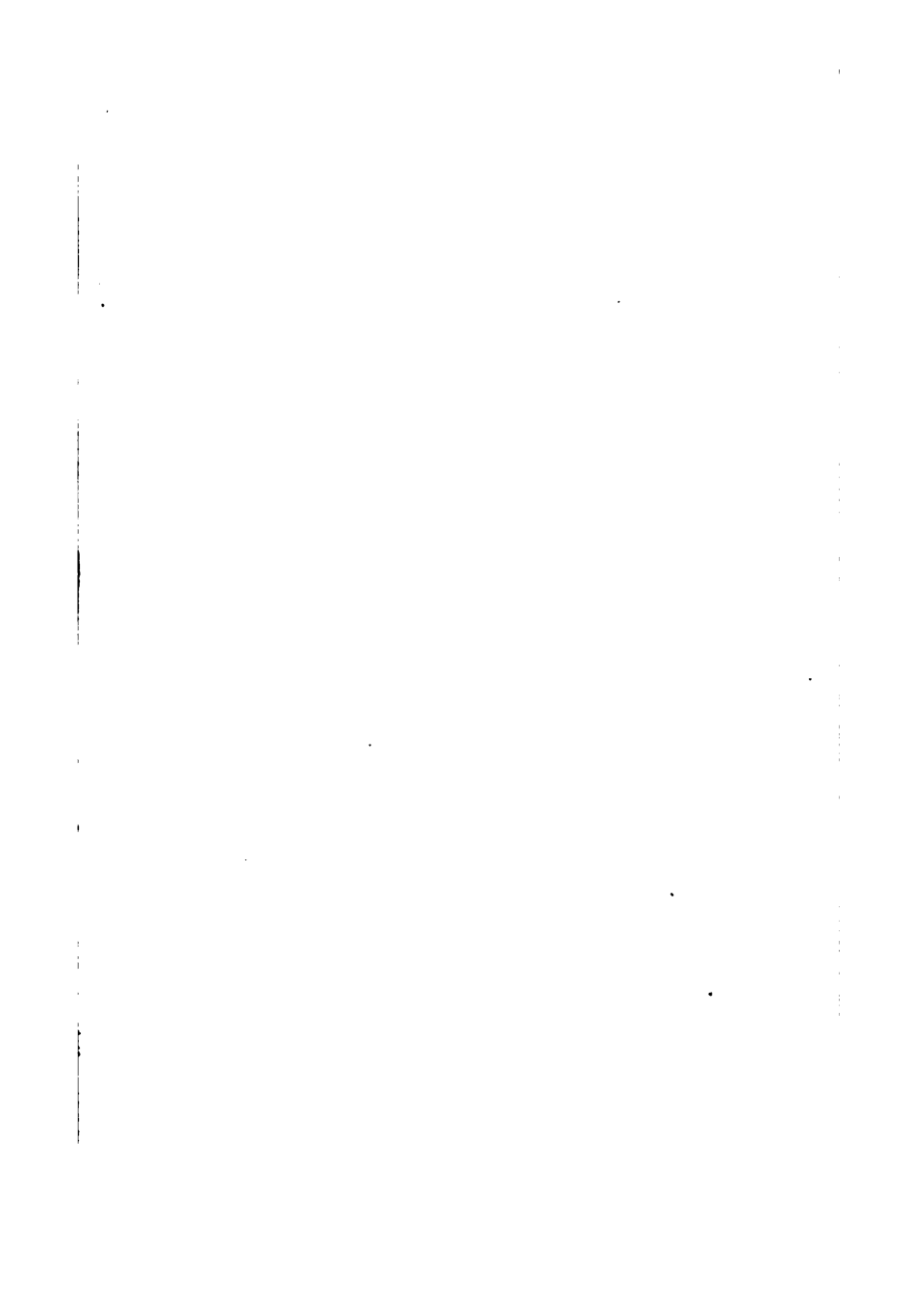
The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

ful-

C. CORNELII TACITI

OPERA QUAE SUPERSUNT.

EX RECOGNITIONE
CAROLI HALMIL

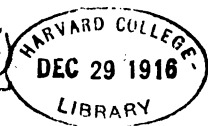
TOMUS POSTERIOR,
HISTORIAS ET LIBROS MINORES CONTINENS.

L I P S I A E
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLII.

~~2+1.208~~

KPC 1275(6)

Mrs Edward Abbott

Cambridge

PRAEFATIO.

M	= codex Mediceus.	Hs	= Heinsius.
G	= codex Gudianus.	J	= Jacob.*)
Acid.	= Acidalius.	L	= Lipsius.
Ber.	= Beroaldus.	Mur.	= Muretus.
Bk	= Bekkerus.	O	= Orelli.
Bz	= Bezzenberger.	P	= Pichena.
D	= Doederlein.	Put.	= Puteolanus.
Ern.	= Ernesti.	R	= Ritter.
Fr.	= Freinsheim.	Rh	= Rhenanus.
Gron.	= Gronovius.	Rk	= Ryckius.
H	= Halm.	W	= Weissenborn.**)

Wth = Walther.

ADNOTATIONES AD HISTORIARUM LIBROS.

Liber I. Cap. 2. *haustae . . . vastata*] Orelli cum Pichena distinxit: *haustae aut obrutae urbes fecundissima C. ora; et urbs incendiis vastata*, quae verborum interpunctio duplici vitio laborat, 1) quod ad *ora* praepositio *in* non adiecta est; 2) quod ita nova res (*et urbs inc. vastata*) particula *et* adiungitur, cum ceterae partes eiusdem generis copula careant. || 6. *legione Hispana* M: *l. Hispanica* R.; at v. C. L. Grotefend in *Pauly Realencycl.* IV. p. 888. not. 2. || 7. *principi . . . parem invdiam adferebant. venalia* Bz: *principi . . . praeminuit iam adf. ven.* M; *principe . . . premunt: iam adf. ven.* O cum Put. || 8. *Germanis exercitibus* M: *Romanis ex.* alii codd. || 8. *Germani exercitus* M: *Germanici ex.* Rh. || 11. *domui retinere* Ricklefs: *domi r.* MO. || 11. *legiones in ea* M: haec pro suppositiciis Ern. habuit; *legio in ea* L; *legio agens in ea* Heinisch. || 11. *cessurae* Gud. alique codd.: *cessura* M, quod defendit Weissenborn p. 236. || 12. *ambitiosis* LO: *ambitionis* M, quod defendunt Jacob I. p. 3. et W. p. 236. || 12. *eodem actu* MO: *e. auctus* Lectius sine causa; est nostrum: *in demselben Zuge.* || 13. *eoque iam*

*) Observationum ad Taciti Historias criticarum particulae duo. Lubecae 1839 et 1842. 4°.

**) Weissenbornii curae ad libros huius voluminis insunt in Jahni Ann. Nov. Vol. 57. p. 227 — 251. et Vol. 58. p. 25 — 50.

MO: fort. *eoque etiam*. || 13. *in diem* DJ: *indie* M; *in dies* v. || 14. *accerstri* M: *accersti* O cum Mur. || 15. *documentum sint* LO cum cod. Vat.: *doc. sit* M, quod commendat Petersen II. p. 15. et W. p. 237. || 15. *etenim ego* HW: *et iam ego* MO; *est etenim nostrum gemiss, allerdings*. || 16. *dilectus* M: *del.* O. || 18. *exemplo divi Aug. et more militari* Ferretus: *more. d. A. et exemplo mil.* MO. || 18. *duo et vicensimam* duodevicensimam MO (sed est *de in M* in rasura), et sic saepius. Cf. Borghesi in *Annali dell' Istituto archeol.* Vol. XI. (1839.) p. 166 sq. || 19. *multi . . . plurimi* Fr.: *multi voluntate effusius; qui no-luerant, medie; ac plurimi* MO, quam lectionem et verborum distinctionem falsam esse optime docuit Wesenberg in *Emendationibus* Cic. *Tuscul.* III. p. 20. || 19. *in diem* H: *indie* M; *in dies* v.; cf. supra cap. 13. || 20. *actionibus* M: *auctionibus* L. || 20. *Antonius Naso* M: *Autronius N.* Hs; *Actorius Nasonem* Oberlinus ex Suet. Jul. 9. attulit. || 26. *Iduum die* G: *iduum dierum* M; om. *dierum* L; *iduum die ebrium* Bz. Cf. Cic. p. Sulla §. 52. *posterum diem Nonas Nov.* || 27. *clamore et gaudiis* Mur. et Faërus: *cl. et gladiis* M, quod tuentur Jacob et Duebner ex Plut. Galba c. 25. || 29. *rem — translata*] Sic malui scribere quam *res — translata*, cum in M sit *re* et in voce *translata* littera *s* ex corr. videatur. Cf. Cic. de Rep. I, 34. *difficultas inveniendi consilii rem a rege ad plures transtulit*. || 30. *specie liberalitatis* Rh: *speciem lib.* M, quod probant Jac. I. p. 6. et W. p. 237. || 30. *vacua* MO: *vana* G. || 30. *donativum* O cum Bk: *donativo* M, prob. W. p. 237. || 31. *evenit forte* P: *eventiorte* M; *evenit more* Fr. || 31. *signa quam quod* Hs: om. *quam* M; *signa quam ut* Fr. || 31. *diffidebatur* Ern.: *diffidebat* MO. || 31. *Celsum infestis* G: *festum incestis* M; *Celsum ingestis* O cum cod. Agr. || 32. *regressum si* R: *regressus si* MO. || 33. *toleratueros* MO: *toleratu-rus* G. || 35. *linguae feroces* LO: *linguae ferocis* M, prob. W. p. 237. || 37. *Cilonis* R (ex inscr. ap. Grut. p. 375, 4., quam Orelli citavit): *Chilonis* MO. || 37. *Aegiali* O: *aegiali* M; *Helii* Rk; *Tigellini* Boet-ticher. || 37. *pepererunt* Spengel in *Indice Lectionum univers.* Monac. 1847: *perierunt* M; *paraverunt* GO. || 38. *cunctationis locus* MO: *cun-ctationi* l. G. || 42. *conscientia* M: *conscientiam* O cum Acid. Contraria sunt *finxit et confessus est*, ablativis *formidine* et *consc.* praedicata ex-plicantur. || 43. *custodiae Pisonis* LO: *custodia et a pisonis* M; *custo-diae causa Pisoni* W. || 43. *ardentis* Hs: *ardentes* MO. || 45. *iussum et maiores*] et inducendum videtur: v. Madv. ad Cic. de Finn b. et m. p. 817. || 46. *et ad extremum, bella civilia*] Sic distinguit Thomas, ut *bella civ.* sit appositum (aliter Petersen *Adnot. ad Tac.* II. p. 17 et W. p. 229.); fort. *et extremum ad bella c.* || 48. *temptasset* Put. (i. e. obiisset munia): *temperasset* M; *temerasset* ORh. || 48. *ausa est* R: *ausa et* MO. || 49. *Galbae corpus diu neglectum et plurimis ludi-briis vexatum licentia tenebrarum . . . contextis*] M habet vv. *licentia tenebr.* ante *plurimis*, quae alieno loco posita esse Jacobus intellexit (*Obs. in Ann.* II. p. 20.); is tamen ante *contextis* collocavit. || 50. *quis aliqua* M: *quisque aliqua* R. || 53. *decorus iuventa* Baiterus: *decorj*

isw. M; *decora tuw.* O cum aliis codd. || 53. *scito sermone* LO: *cito s.* M, prob. W. p. 237. || 57. *ingressus* G: *gressus* MO. || 57. *pecuniam* m. pr.: *pecunias* O, ut est in M. superser.; *pecuniam*, se J. || 58. *raro* J: *paro* M; *partim* LO. || 58. *statis* M: *stratis* O cum Gud.; *sedatis* D. Intellexit Iacobus *statis* participium verbi *sistendi* esse. || 60. *sordem* Baiterus (cf. Hist. I, 52.): *sorde* M; *sordes* v. || 62. *nomine* — *addito* codd. Bud. et Corb., item M sed *nom* cum linea: *nomen* — *additum* GO. || 64. *formidine* M: *formidinem* G. || 65. *unde aemulatio* M: *unde aucta aemul.* J. (*Obs. in Ann. I. p. 8.*) || 65. *contra daret* G: *contraderet* M; *contra caderet* J. || 68. *ipsi medio* M: *ipsi in m.* O cum Put. || 69. *ut est mos vulgo . . . fuerat* Cum codd. a et b Orellii (deest hic in M folium) habeant *vulgus, mutabile, immodicum*, fere me paenitet non cum W. scripsisse, in quod ego quoque incideram: *ut est vulgus mutabile subitis et tam pronom in misericordiam quam immodicum saevitia fuerat*. Cf. Hist. II, 29 s. f. || 70. *Lusitanorumque et Britannorum* ab: *Lusitanorum Britannorumque* GO. || 70. *paulum cunctatus est* ab, G, ed. Spir. (sed G. *paululum*): *paululum cunctatus* O. || 70. *Turpilianum* Hs: *urbi* M; *Urbicum* Fr. || 70. *simul et reputans* H: *simulac* (vel *stimula*) *rep.* codd., *simul rep.* v. || 71. *ne hostem se metueret, conciliationes adhibens* W (sed hic *conciliationis* pro *conciliatio-nes*, quod ex cod. Agr. sumsi): *sed ne hostes metueret conciliationis adhibens* a, b. Recepta quoque lectio, ut omnes priores, admodum incerta est, quoniam nec in Celsum nec in Othonem voc. *hostis* cadere videtur. || 72. *seditionis* vocibus G: *seditionis* v. O cum cod. Bud. || 72. *strepere* a b: *obstrepere* GO. || 73. *Calvia* L: *Galvia* O cum codd. || 76. *sed statim* R: *et st.* MO. || 78. *ostentata* Ern.: *ostenta* MO. || 79. *hiemis aut vulnerum* C. Schneider: *hic mia* (cum linea) *vulnerum* M; *hiemis et vi vuln.* O cum Mur. || 79. *Tettius* R: *Titius* MO. || 82. *praefecto legionis* MO: om. *legionis* R. || 83. *si ubi* G: *sicubi* M; *si sicubi* Stuerenburg. || 86. *prorupto* M: *proruto* O. cum J. Fr. Gron.; at v. ad Ann. XII, 43. || 86. *iacentia* M: *adiacentia* R. || 87. *in custodiam habitos* codd.: fort. *in custodiam abditos*. Dixit Tacitus in Hist. I, 58. *in custodia habitus*. || 87. *Moschus* O: *oschus* a b; *Oscus* vulgo. || 87. *immutatus* a b: *comitatus* O cum J. Fr. Gron.; *inditus* R. Recte Iacob I. p. 20: „Munus retinebat neque mutatus est navium praefectus, quia ad observandam honestiorum fidem idoneus visus est.“ || 89. *rei publ. pertinere* G alique codd.: r. p. *perlinere* a b; *rei publ. periti timere* Bz. et W (hanc coniecturam positio voc. *tantum* non admittit); equidem requiro: *rem publ. perditum ire* vel *rei publ. perniciem tulere*.

Liber II. Cap. I. *prosperae res* Ern.: *prospere* G. alique codd.; *prosperae Vespasiani res* O. Sitne *Vesp. res* in a et b, ignoratur. || 1. *Corinthis Achaiae urbe* Ach. *urbe* glossema videtur Iacobo; at v. R. || 1. *incerta adhuc victoria* O cum G aliisque codd.: *incertam adh. victoris* a b: *incertam a. victoriam* ed. Spir. et G m. sec., quod Iacob praefert. || 2. *modestior* G: *moderatio* a b. || 4. *belli ardor* Rh: b. *labor* M; b. *amor* coni. O; equidem malim b. *studium* vel *cupido*. || 6.

pernicibus nuntiis Jacob: *precibus* n. M; *praecipitibus* O. cum Ber. Poterat utrumque emendari; v. Hist. III, 40. *pernicibus nuntiis*, contra ibid. II, 41. *praecipites exploratores*. Illud praetuli ut ad lectionem codicis propius accedens. || 6. *pecuniae opulentae* MO: *pecunia opulentae* R. || 7. *expectari. bello civili* Heinisch: *exp. bellū cū hi* M; *expectari belli exitum* OP. || 7. *cupere ceteri* Heinisch: *nuper, ceteri* MO; *urgere ceteri* W. || 8. *multi ... erecti* W: *multi ... erectis* M; *multis ... erectis* v. || *retinebat adhuc aliquid terroris* Jacob; *ret. ad hunc terroris* M; *retinebatur, ad hoc terroris* ORh. || 12. *adversus immodestiam* D: *adv. modestiam* MO. || 12. *corruptius* M: *corruptus* GO. || 14. *proelio, sed acie* M: fort. *proelio est, acie*. || 14. *obtentum fugientibus* H: *obtenui f.* M; *obtentū f.* vulgo. || 15. *Albigaunum* M: *Albinaunum* alii codd.; hodie *Albenga*. || 15. *interioris* M: *inferioris* Gutmaun. || 16. *in summa* M: *in summam* Rh. || 19. *laudari providentia* J. Fr. Gron.: *laudari providentiam* M; *laudare providentiam* edd. priores. || 20. *insignis equo* M: *insigni equo* O. cum Put. || 21. *dum re-torta ingerunt* Jac. Gron.: *dum reportans gerunt* M; *dum rem promptius (vel ferocius) gerunt* J. || 21. *ex vicinis* H: *et vic.* M; *e vic.* v. Idem vitium in M est item c. 24 et praetorio || 21. *absumpta* Mur.: *assumpta* MO; cf. Heraeum I. p. 95. || 23. *paucitati* *paucitate* M, sed ead. m. *paucitati* corr. cf. R. || 23. *nam eos ... praefecerat* haec Rittero suspecta. || 23. *incessebant* cod. Agr.: *incesserant* MO; *incessierant* D. || 25. *legionarium* O: *legionum* M: *legionis* R. Cf. W. p. 240. || 29. *Alfenus: Alfenius* MO, quam formam M hoc solo loco habet, ceteris (II, 43. III, 36 etc.) *Alfenus*. || 32. *etiamsi* Broterius: *etiam* M; *etsi* O cum Gud. || 33. *summam ... imperii* M: *summae ... imp.* O cum Put. Lectionem codicis Ern. primus defendit, commate ante *se ipsum* posito. || 36. *abruptis* cod. Bud. aliique: *arruptis* M; *abreptis* O cum J. Fr. Gron. || 38. *veniam* ed. Spir.: *venio* M ex corr.; fuerat primum *veniat*, ut videtur. || 40. *non omissuro* Ruperti: *non amissuro* M; *non admissuro* O cum cod. Bud. || 47. *initium illie* M: *in. illinc* D. || 49. *tumultus avertit* M: *t. advertit* Rs. || 49. *pugionibus* M: *pugionibus duobus* G. || 50. *Ferentio* M: *Ferentino* mg. Gud. et Put. || 50. *celebri* *luco* M: c. loco Colerus. || 50. *neque inde* Petersen: *nec deinde* MO. || 51. *degressus* M: *digr.* G. || 55. *cecidisse* Petersen: *cessisse* MO; *vita cessisse* W. || 55. *in sacramentum* H: *in sacramento* M; *sacramento* ORh. || 56. *tanta ... vis* Freherus: *tantum* cum commate ante *vis* O cum M. || 57. *honoravitque* O cum Put.: *oneravitque* M; *ornavitque* G. || 63. *e periculo ... adfectare* With: *e periculo ... adfectaret* M; *ne periculo ... adfectaret* O cum cod. Reg. || 65. *M. Cluvius* M: om. M R. || 65. *praescriptisset. et interpr.* Ern.: om. et MO. || 65. *Arruntii. hunc* W: *arruntium* M; *Arruntii. cum* OP. || 65 et 66. *Bolanus. e praesentibus* edd. priores: *Bolanus e praesentibus*. O. || 66. *atrox exarsisset* cod. Agr.: *a. arsisset* MO. || 68. *invidiam bello* M: *inv. Vitellio* D; Pflüzer in Diar. Marburg. 1844. p. 303 ponit *bello* inter *verba et quidem* initio capitis. || 68. *severitatem* GO: *severitate* M, quod tuentur J. et W. p.

250. || 71. *celebrabat* M: *celebrarat* R; at v. W. p. 243. || 74. *esse progressum* M: *esse progressum, esse regressum* W. p. 232. || 75. *facinore* cod. Bud.: *facinora* M; *facinori* GO. || 76. *quod inchoatur* M: *quod inchoatur* GO; *quod inchoaturi sunt* R; at v. W. p. 238. || 77. *tu hos exercitus* Put.: *tuos ex.* MO; *tu tuos ex.* Kiessling. || 78. *videbatur* M: *videbantur* GO. || 80. *tantae altitudinis* Trillerus: *t. multitudinis* M; *t. mutationis* O cum J. Fr. Gron. || 83. *si sibi* M: om. *sibi* W; *si simul* Rh. || 86. *belli mala* GO: *bellum mala* M; *bellorum m.* D. || 86. *T. Amplius* M: *Tamphilus* R, et sic infra III, 4. 10. Nomina corrupta esse, mihi quoque verisimile videtur; sed cum correctio sit incerta, quicquam mutare temerarium videbatur. || 86. *quietis cupidine* MO: *quaestus cup.* Grotius. || 88. *utebantur urbanitate* M: fort. *ludebantur urb.* || 89. *ante aquilas* L: *ante aquila* M; *a. aquilam* v. || 94. *Flavius* M: *Flavius* O. || 94. *marcenti animo* O: *mortem animo* M; *inerti a.* Pichena; fort. *torpenti a.* || 95. *creditur. magna et misera* M: *creditur sagina. et misera* J. || 100. *vexilla quartae . . . legionum* Ruperti et alii (v. Borghesi in *Annali dell' Istituto archeol.* Vol. XI. p. 162. 1839.): *vexilla in quattuordecim XIII. legionum* M. || 101. *corruptas* M: *corrupti* G speciose, qua lectione recepta interpungendum esset: *corrupti in adulationem, causas tradidere.* || 101. *anteirentur . . . videntur* MO: *anteiretur . . . videtur* RW cum cod. Corb.

Liber III. Cap. 2. *concitator* G: *conciator* M; *concitor* O. || 2. *suasor auctorque* M: *s. actorque* J D; at v. Cic. de Off. III, § 109. || 3. *interpretatione* O cum Acid.: *interpretationem* M, quod tinentur JW. || 3. *eoque gravior* M: *eoque gravior* O cum aliis codd. || 4. *cunctantur*: *cunctator* MO; *cunctator* L; cf. vitium infra III, 50., ubi M *cunctates* pro *cunctantes* habet. || 5. *fidei commissae* GO: *f. commissior* M; *f. commissique* Jac. Gron.; *f. commissae* R. || 6. *quam gloriam* MO: *cui gloriam* edit. Bipont.; *cui iam gl.* W. || 6. *adversus classis Ravennatis motum* H: om. *motum* M; supplet *coepta* W; *adversus classem Ravennatem* vulgo. || 6. *Sebosianae* M: *Sebosianae* Nipperdey ad Caes. p. 792. || 7. *data duae* H: *datae* M; *duae* O cum Put. || 8. *per se parum* M: fort. *per se parvum*. || 8. *Raetiam* cod. Agr. alique: *praetiam* M; *per Raetiam* GO. || 8. *ac ne* M: fort. *ac delendum*; *ac Noricum ne* W. Respicitur locus superior III, 5. s. f.; add. III, 53. Orelli locum sic interpunxit: *et interiectus exercitus per Raetiam Juliaeque Alpes; ac ne pervium illa G. exercitibus foret, obseperat.* || 9. *de exercitu securi* MO: *de exitu* s. L. || 10. *arma, et ut proditionis* MO: *arma; metu proditionis* Faërnus. || 12. *obtruncatis* GO: *obūbratis* M; fort. *obtrubatis*, quae emendatio et faciliior et sententiae accommodatior videtur; cf. Hist. III, 10. In idem Lud. Schillerum quoque apud D. incidisse video. || 13. *etiam militibus principem auferre* O: addit M *litem post auferre; etiam militem auferre* J. || 15. *et Britannia* MO: *ex Brit.* cod. Agr. || 17. *atque ilico* H: *atque illic* M; *atque illi* ORh. Sic etiam Hist. IV, 34. M *illic* pro *ilico* habet. Adde Hist. IV, 50., ubi est *ac statim*, ut hic *atque ilico*. || 18. *quos multi e* Duebner: *quos militiae*

aliis codd. || 39. *egregiis moribus* Boetticher: *egr. maioribusque* MO; videtur post *egregiis* nomen excidisse, velut *dotibus vel moribus*. || 40. *iustum iudicium* M: *iustum indicium* O cum Ern. || 42. *sponte eas accusationes* H: *sponte ex SC accusatio* M; *sponte ex se accusationem* cod. Agr., quod tuetur W. coll. Cic. de N. D. II, 12. *sponte per se; sponte accusationem* vulgo. || 42. *visuri sumus* M: *ausuri sumus* L. || 42. *quam mores* MO: *quam mortales* Oelschläger. || 45. *Patruinus* MO: *Patruinus* L. || 46. *pecunia terrebat, qua tanta vis* Boetticher et D: *pecunie fer tanta vis* M, foliorum ordine confuso, v. ed. Orell. Ceterum cf. etiam W. pag. 247. || 46. *retinenda erat* M: *redimenda erat* W probabiliter. || 46. *destinaretur* M: *destinarentur* O cum cod. Bud. Illud recte defendit Petersen II. p. 20. || 46. *pressare* MO: *pressare* D. || 49. *laeta Pisoni omnia* MO: *l. P. omnia* Acid. || 53. *aqua e fontibus* Baiter: *aqua trinis e fontibus* M; v. adnot. crit. in ed. Or. || 53. *defuisse credebatur* D: *defuisse crede* M; *d. creditur* v. || 55. *hostis p. R. quam socios iactabat* H: *hostis p. R. quam socius iactabat* MO. Ut ego iterum, iam Mercerus coniecerat, sed ita ut aliter locum intelligeret; v. ed. Ruperti. Mihi sententia haec videtur: iactabat inter maiores suos potius hostes quam socios populi R. fuisse. Vitii causa fuit accusativus *hostis* pro nominativo intellectus, ut item factum est in Ann. XIV, 37., quem locum D. egregie correxit. || 55. *Sabinum — incendebat* W: *Sabinus — incendebat* M; *Sabinus — incendebatur* GO. || 55. *disceptaturas* Victorius: *discep* (in fine versus) *ras* M; *despecturas* M in marg.: *dispecturas* ORh. || 56. *extra commeatum* J et Thomas: *extra conventum* M; *extra conventum* O cum cod. Agr. || 57. *spiritus induisse* MO: *sp. indidisse* R. || 58. *in tot malis Acid: in tot malis hostium* M; *in t. m. haustam* Bz; *in tot milibus hostium* Oelschläger. || 58. *aut miles, ne hoc* O post *miles* punctum habet. || 58. *et Germanorum* MO: om. et Pichena. || 60. *atque ipsos* Pichena: *at qui ipsos* M; *ac qui ipsos* ORh. || 60. *leves abeuntes* MO: *Novesium abeuntes* Heinisch. || 62. *Sanctus* MO: *Sancus* R, et inferius *Sanci*. || 65. *incustoditi sed* G aliiq. codd.: *incustoditis sed* MO. || 68. *legiones victrices VI. et VIII.* O cum Savilio: *legiones victrices um XI. VIII.* M. Debebam retinere *XI. et VIII.*, v. Borghesi in *Annali dell' Instit. archeol.* Vol. XI. (1839.) p. 155. || 68. *Julio Valentino* R: *tulio ual.* M; *Tullio Val.* vulgo. || 72. *a metu* MO: om. a cod. Corb. et Agr. || 75. *ipsasque Acid: ipsas* MO. || 77. *improvisi* ORh: *improvisa* M; fort. *improviso*. || 83. *praecipitque* cod. Bud.: *praecepitque* MO. || 84. *qui diversus animi* Put.: *qui uersus animi* MO. || 86. *subduceret* M (quod defendit Jac. Gron., *animum* repetens): *subduceretur* O cum Ber.; *se subduceret* R. Liber V. Cap. 1 *adductos* M: *abductos* ORh. || 3. *sibimet duce caelesti* M: *s. duci caelesti* codd. Orosii, item duo perantiqui Monacenses; *sibimet et duci c.* W; *sibimet duces caeleste* Bz. || 4. *memoria cladi* merito cl. MO; illud habent codd. reliqui. || 4. *viam suam* Bz et D: *vin suam* MO. || 4. *septimos per cursu* M: fort. *septenos p. c.* || 5. *templis sistant* D: *templis sunt* M; *templis sinunt* O cum J. Fr.

Gron. || 6. *fruges* LO: *exuberant fruges* M; *exsuperant fr.* J. || 6. *inertes undae* Hs: *incertes (s crasa) undae* M: *incertae u. vulgo.* || 7. *fulminum iactu* M et cod. Mon. Orosii vetustior (num. 6308.): *f. ictu* L et alter cod. Mon. Orosii (n. 6380) || 7. *solidam in speciem* Salmasius: *sotitam in sp.* MO. Cf. Dial. de Orat. c. 9. || 7. *et egerentibus* M: *sed eger.* ORh. || 11. *sub ipsos muros* MO: *sub ipso muro* Wagner (ad *Verg. Aen.* XII, 811.) probabiliter. || 11. *immensum* *immensum* cum lin. super secundam m M: *in immensum* G || 11. *sexagenos pedes* Bk: *sexaginta p.* MO. || 12. *quem et Bargioram vocabant* haec vv. post *Simo* ponenda esse, ex Josepho Salinerius docuit. || 13. *expertae* DO: *expertae* M; *expassae* G. || 13. *praedixerat* MO: *praedixerant* G; at v. Ann. VI, 46. XII, 63. || 16. *exciderent* G: *exciderent* MO. || 17. *silentem struxit* MO: *silens instruxit* Pichena et Petersen. || 20. *interrumpere* Kiessling: *intrumpere* M; *rumpere* v. || 21. *lintres vexere* M: fort. *lintres transvexere* (vel *revexere*). || 22. *alibi noctem* 2 codd. Vatic. (ut est supra IV, 77.): *alibi nave* M; *alia nave* (immo *alia in n.*) Wth. || 22. *Ubiae: et* Wth: *ubi et* M; *Ubiae* v. || 23. *ferentium* sic codicis lacunam Bipontini explevere. || 23. *captae* *lintres* MO: *aplae l.* Bipont. || 25. *armis* vocent MO: a. *provocent* G; at v. Ann. VI, 34. *vocare ad pugnam*; Hist. IV, 80. *vocare offensas*, i. e. *provocare*. || 26. *Vitellii* G: *utellium* M: *Vitellianum* D.

ADNOTATIONES AD LIBELLUM DE GERMANIA.

P. = codex Perizonianus.

Gr. = Jacobus Grimm.

Cap. 1. *in occidentem*] om. in P. || c. 2. *adversus Oceanus* codd.: *aversus* O. Acid. (*aversus ab orbe nostro Oc. raris navibus* Thiersch); *adversus* necessarium videtur, quoniam sequitur: *horridi . . . maris.* || *Tuisconem* 2 codd. Vat. (v. Gr. *Mythol.* p. 376. et 318. ed. II. et W. Wackernagel in *Zeitschr. für das deutsche Alterth.* VI. p. 19.): *tristionem* P m. pr.; *tuistonem* P m. sec. || *Iscaevoones* Gr.: *istaevoones* PO. Infra quoque c. 3. P alique codd. *Asitburgium* pro *Ascib.* habent, ut recte scriptum est in cod. Mediceo Hist. IV, 33. || *Vandalios* P: *Vandilios* O cum aliis codd. || *ut nunc Tungri* P: *ac nunc Tungri* O cum cett. codd. || *non gentis*] in *gentis* Gutmann et Thiersch in *Gelehrte Anzeigen* 1850. Vol. II. p. 100. || *a victore* codd.: *a victo* Gr. *Gesch. der deutschen Sprache* p. 786. || cap. 3. *haec quoque carmina*] dubito num *haec* sanum sit, fort. erat *bellica.* || *barditum* P: *baritum* Gr. et O. || *vocis ille . . . videtur* Rh: *voces illae . . . videntur* PO || c. 4. *alii aliarum* codd.: om. *alii* L et Ruodolfus Fuldensis; v. W. p. 31. || *idem omnibus:*] *idem:* *omnibus* distinxit O. || c. 5. *arborum patiens* Tross: *arborum impatiens* codd.; at v. c. 10. et 23. et ed. Rupert. IV. p. 34. || *in alia vilitate* P: in *a. utilitate* alii codd. || c. 6. *pluraque singuli* P: *plura sing.* O. || *in immensum* O: om. in P m pr. || *sed nec*] om. *sed* Greverus. || c. 7. *ululatus audiri*] seclussit B *audiri.* || c. 9. *Herculem*

ac Martem... placant codd. plerique: Martem... placant et herculem P. || c. 10. consulitur Walch: consuletur P; consular Rh et Bk; fort. consuletur, de quo coniunctivo v. infra c. 14. si civilas... otio torpeat. || proceres, sed apud sacerdotes Thomas: om. sed P; alii sed ante apud proceres addunt; at v. quae sequuntur: se enim ministros deorum, illos consocios putant. || c. 11. pertractentur PO: praetractentur cod. Farn. || ut turbae placuit codd.: ut turba pl. J. Fr. Gron.; est ut idem quod ubi, quando. || c. 13. vel propinqui P et 3 alii codd.: vel propinquas O cum rell. || ceteris codd.: ceteri L; at v. impr. Frid. Roth in *Gel. Anzeigen* 1845. num. 240. et G. Philipps ibid. 1846. num. 39 sqq. || haec vires] haec v. P m. pr., cuius formae alias in Tacito nullum vestigium inveni. Cf. A. Fleckeisen in *Mus. novo Rhen.* (1849.) Vol. VII. p. 271 sqq. || c. 14. tuentur P: tueare O cum aliis codd. || c. 15. non multum PO: multum L. || sed et P: om. et alii et O. || c. 16. locis molliunt PO: loci m. Acid. || c. 17. plurimis nuptiis ambiuntur PO: plurimas nuptias ambiunt Greverus. || c. 18. referantur P: referant Rh. || c. 19. saepta pudicitia PO: saeptae p. cod. Arund. || abscessis crinibus codd. complures: accisis cr. P, quod vereor ut Latinum sit. || c. 20. aut nutricibus P: ac n. O. || apud patrem P: ad patrem alii codd. et O; apud patrum Thiersch. || et animum] et i animum P; etiam animum W; [ii] et animum O. || c. 21. victus inter hospites comis] obelo haec notarunt Ern. et Gerlach, item Bz., sed hic ita, ut supra scriberet: monstrator hospiti victus et comes; Lachmann in *Comment. in Lucretium* p. 274. ingeniose coniecit: vinclum inter hospites comitas. || c. 22. invicem inimicis P: inv. inimicitii cod. Tur. || lic. ioci P: lic. loci L et P sup. lin. || mens. postera die] sic Passow et Greverus distinguunt: mens postera die v. || retractatur] retractatur P; fort. retractantur scil. cogitationes. || c. 25. impune est codd.: om. est O. || c. 26. ignotum codd.: ignominiosum Thiersch. || invicem P: in vices codd. plerique et O. Cf. W in *Jahnii Ann.* XXXIII. p. 70. || c. 27. observant P: observatur O cum aliis. || c. 28. auctor P: auctorum O cum aliis. || Germanorum natione] haec vv. seclussit Passow coll. c. 43. || c. 30. durant siquidem colles, paulatim rarescunt] d. s. c. paulatimque r. Rh; immo: colles, sed paulatim, nisi, cum P durans habeat, durantes scribere malis. || c. 31. iamque canent codd. corrupte, ut videtur: iam qui canent D. || visu nova codd.: v. torva Bernegger. || nam ne codd.: iam ne Greverus. || c. 32. Usipii O: Usipi P, fortasse rectius. Sic etiam cod. Med. in Ann. XIII, 55. usiporum. c. 56. usipos (sic), in Hist. IV, 37. usipis; contra codd. Agricolae habent c. 28. usiporum et c. 32. usipii. Denique in Ann. I, 51. Tacitus eos Usipetes, ut Caesar, appellavit. || c. 33. urg. iam imperii P: om. iam O. || c. 34. Druso, Germanico] om. comma O; Dr. ac Germ. R. || c. 35. et si P: ac si O. || c. 37. Marco quoque Manlio P: Gneio quoque M. Ern.; fort. Gneioque Manlio. || inde pulsi proximis] sic P (sed in proximis): pulsi [inde] prox. O. || c. 38. quamvis P (sed vis ead. m. superscr.): quamquam O. || in ipso P m. pr.: in ipso solo O et P m.

sec. || *innoxia* Acid.: *innoxie* P; *innoxiae* O. || *bella, compti ut hostium oculis.*] vulgo comma post *compti* ponitur. || c. 39. *pagis habitant* Ern.: *p. habitantur* P; *pagi iis habitantur* O cum Broterio. || c. 40. *Nurtones* P (sed i super r): *Nuithones* O cum aliis; *Juthones* susp. Gr. in *Gesch. d. deutschen Spr.* p. 500. || *Nerthum* P m. sec. et O: *neithum* P m. pr. || c. 42. *Naristi* P: *Narisci* O; *Varisti* Tross ex Ptolemaeo; cf. Grimm l. c. p. 505. || *etiam ipsa* P: *ipsa etiam* rell. et O. || *peragitur* P: *praecingitur* Tagmann probabiliter. || c. 43. *Gotini* P: *Gothini* O. Cf. Grimm l. c. p. 483. || *iugumque* P: seclussit Acid. || *Etisios* P: *Hel.* O. || c. 44. *ministrantur* PO: *ministrant* L. || *otiosae* Colerus: *otiosa* PO. || c. 45. *sonum i. emergentis* P: om. *emergentis* Ern. et O; s. i. *se mergentis* L. || *omnique* cod. Tur.: *omniumque* PO. || *sudant* P: *sudantur* rell. plerique et O. || c. 46. *opus esset* P: *opus sit* Rh.

ADNOTATIONES AD VITAM AGRICOLAE.

Va = cod. Vaticanus n. 3429.

Vb = cod. Vat. n. 4489.

Cap. 1. *quam non petissem, incusaturus tam saeva* Vab: Wex distinguit: *incusaturus: tam saeva* etc. || c. 2. *etiam loquendi* Vab *): *et loq.* O. || c. 3. *ut ita dixerim* Rh: *et uti dix.* Vab; *et ut ita dix.* O. || c. 4. *pater Julius* L: *pater Julii Julius* Vab; *pater fuit Julius* Froehlich **). || c. 5. *intercepti* Put.: *intersepti* Vab et O. || c. 6. *medio rationis* Va: *media rationis* Hofman Peerkamp et C. L. Roth; *moderationis* L; *mediocritatis* W. || c. 6. *tenor* O ex incerta Rhenani coniectura; *certior* Vab; *secretum* Bz. || c. 7. *Intemielios* L: *in templo* Vab; in *Temelium* cod. Ursini, qui deinde *urbs* pro *pars* habet. || c. 9. *dignitatis administratione* Vab: *dignitate administrationis* Riglerus et H. || 9. *misericors* Vab: fort. *immisericors*, ut est apud Gellium XIV, 4, 3: *iudicem oportere esse contra improbos nocentesque immisericordem atque inexorabilem.* || 9. *iam spei* R: *tun spei* Vab et O. || c. 10. *et in universum* Vb: om. in Va; *et universis* Va in marg. et O. || 10. *quia* (non *quam*) *hactenus iussum* Vab: *quando* (quidni quoniam?) h. i. Jacob in *Progr. Lubecensi* a. 1850.; *nam* h. i. R; *nam h. visum* W et Thiersch, sed hic addito *penetrare.* || 10. *appetebat* Vab: *abdebat* O ex Va, ut opinabatur. (*quam hactenus sinus suis et hiems abdebat* nuper coni. J. H. Nolte in *Tabul. philol.* XVI. p. 462.) || c. 11. *occupasse* Vb et a in marg.: *hitasse* punctis suppositis Va; *habitasse* O. ||

*) Hanc lectionem in utroque codice esse a Wexlo v. cl. comperi, qui de aliquot locorum scriptura a me interrogatus perhumaniter mecum communicavit, quae sit vera codicum lectio.

**) Eius emendationes ineditas a. 1846. conscriptas Thomas mihi impertivit.

c. 12. *studiis distrahantur* Hutter (in *Progr. Monacensi* a. 1849.): *studii trahantur* Vab. || c. 13. *auctor tandem operis* Froehlich: *auctoritate operis* Vab; *auctor tanti operis* Bz; *auctor iterati operis* Wex et D. || c. 14. *ut vetere* Rh. posuit *ut post consuetudine*. || c. 16. *proprius . . . timor* Rh: *propius . . . timor* Vab et O. || *ne quamquam* ni *quamquam* O cum Wexio. At cf. Hist. IV, 68 in. || *suae quoque* Put: *suae eiusque* Vab; *suae cuiusque* O cum Wexio. || c. 16. *missus igitur* Vab: *igitur* D et Nissen posuerunt ante *ne quamquam*. || *et seditio* O sine causa et inclusit. || *sine sanguine stetit* Vab: s. s. *sedit* Froehlich; at idem valet *stetit*, cf. Hist. IV, 67: *Sequanorum prospera acie belli impetus stetit*; adde etiam *statis odiis* Hist. I, 58. || c. 17. *obruisset: subito sustinuitque* W: om. *subiti* Vab. || c. 18. *terrorem ceteris* Vab: *tenorem* c. Froehlich et J. C. G. Boot in *Miscell. philolog. et paedag.* II. p. 47. (Amstelod. 1850.); at cf. Hist. II, 20 extr. || 18. *in dubiis consiliis* Vab; *in subitis cons.* J. Fr. Gron. || c. 19. *militesve* Wex: *milites nescire* Vab; *milites ascire* Put. || 19. *ludere pretio* Vab: *vendere pr.* Put.; *recludere pr.* Hutterus. || 19. *proximis hibernis* Vab: *pro proximis h.* Bz et Froehl. || c. 20. *pars pariter illacessita transierit* W et Froehlich: om. *pariter* Vab; *pars pace tam illacessita tr.* Thiersch; *pars. Illacessita transiit sequens hiems* O cum Susio et Duebnero. Valet *transierit* idem quod *in deditionem venerit*. Possis etiam scribere: *pars ita illacessita* etc. || c. 21. *in bella* O cum J. A. Bosio: *in bello* Vab; *in bellum* Rh. || v. 22. *crebrae irruptiones* cogitavi aliquando hoc colon post *intrepida ibi hiems* ponendum esse. || 22. *secretum vel silentium* Jacob *): *secre. ut sil.* Vab; *secre. et sil.* O (*nihil supererat secretum, ut silentium* D) *ut ex ul* cum linea ortum est. || c. 23. *namque Clota* Vab: *nam Cl.* v. || c. 24. *nave prima* Vab: *nave proxima* Wex. || 24. *differunt *** melius* differt *In melius* Vab: ego defectus signa posui, cum verum videatur quod Ritterus in ed. I. coniecit, haec fere interoidisse: *interiora parum explorata: melius aditus . . . cogniti*, in quo supplemento voc. *explorata* facile carere possis. || c. 25. *infesta hostilis exercitus*: haec vix sana; *infesta ab hostibus exercitus* Thiersch. || 25. *oppugnare* cod. Urs.: *oppugnasse* Vab. || *castellum* cod. Urs. et Va sup. lin.: *castella* Vab. || c. 27. *penetrandam* Va: *penetrandum* in D ex lect. Vb *penetrandum*. || 27. *virtute se victos sed* Froehlich: om. *victos se* Vab. || c. 28. *Usipiorum* Vab: fort. *Usiporum*, v. ad Germ. c. 32. || 28. *remigante* Vab: *morigerante* Wex. || 28. *mox ad aquam (adaquatam?) atque utilia raptum exeuntes, cum* Sic scripsi, ut locus iam insanabilis saltem converti posset: *mox ad aquam atque ut illa raptis secum* Vab; *mox ad aquam atque utilia dilapsi et cum* Bz; *mox ad aquam atque utilia raptum ire et cum* Heinisch; *mox ad aquam egressi atque vi alia raptantes cum* D; *mox ab aqua atque victu laborantes*

*) Hanc emendationem aliasque infra commemoratas mecum Jacobus per litteras communicavit.

cum Wex in progr. a. 1840. || c. 29. *Graupium* Vab: *Grampium* v. || c. 30. *toti Britanniae* Vab: *totius Br.* O cum Put. || 30. *atque omne ignotum pro magnifico est* haec vv. Bosius post nos . . . *defendit* posuit, contra R prorsus delevit. || 30. *terrae, iam et mare* H: *terram et mare* Vab; *terrae, et mare* ORh. || c. 31. *ager et (vel atque) annus . . . conteruntur* Jacob: *aggetat annus . . . conterunt* Vab; *aggerant, annum . . . conterunt* O. Emendationem *ager et annus* etiam Raim. Seyffertus invenit, alteram illa non minus necessariam Froehlich, cui tamen non contigit, ut prius vitium emendaret. || 31. *ultra a* Vab: fort. *ultra a.* || 31. *Brigantes* Vab: *Trinobantes* Camdenus. || 31. *in paenitentiam laturi* Vab: fort. *in paenit. vindicaturi.* || c. 32. *commodent* O cum Put.: *commendent* Vab; *venundent* Froehl. || 32. *numero, locorum trepidos ignorantia* Froehl. et Jacob: *numero circum trep. ign.* Vab; om. *circum* O cum Heumanno. || c. 34. *deprehensi sunt. novissimi haesere et extremo metu ac torpore defixere* Bz: *depr. sunt novissime res et extr. metu corpore def.* Vab; *depr. sunt novissimi. Haesere extremo metu corpora, defixere* Heinisch; *depr. sunt: novissimae res extremo metu corpora defixere in his vest.* Wex. || c. 35. *octo milia* Put.: *octo milium* Vab, O. || 35. *conexi* Vb (sed conn.): *convexi* Va, O (*convexi velut cuneis insurgerent* Jacob in progr. Lubecensi 1850.) || 35. *covinnarius eques* Vab: *cov. et eques* ORh. || 35. *ne in frontem simul* Froehl.: *ne simul in frontem simul* Vab: cf. Agr. c. 6 *in subsidium simul et solatium*; c. 7 *successor simul et ultor*; c. 35 *in speciem simul ac terrorem*; Ann. XIII, 40. Germ. 31 etc. || c. 36. *cohortes* Vab: *cohortes tres* Rh; vulgo ponitur *tres* ante *Batav.* || 36. *in arto* Franc. de Medicis: *in aperto* Vab, O. || 36. *fodere* Gesner: *foedare* Vab, O (sed Va in mg. *foede recti*). Cf. Ann. II, 21: *nuda ora foderet.* || 36. *et stratis* Ern. et O: *et tratis* Vab; *et retro actis* Froehl. || 36. *adstiterant* Vab: *obstiterant* Put. || 36. *conisae* Vab (sed Va *connistae*): *commixtae* O cum Put. || 36. *turmae ut fugere*] om. *ut* Vab et O, quod addidi cum D. || 36. *minimeque aequa nostris iam pugnae facies erat, cum aegre clivo adstantes simul*] sic scribendum existimavi in loco misere turbato et fere desperato, *aequa nostris iam* ab Anquetilio et Wexio (in Progr. 1841.) sumens, *clivo* autem a Gutmanno: *minimeque equestres ea enim pugnae facies erat cum aegra diu aut stante simul* Vab. || c. 37. *identidem* H et Hutterus: *ntem* Va; *item* Vb; om. O. || 37. *incautos collecti*] *collecti* O cum Put. ante *primos* posuit. || 37. *ignaros gnari* Hutter et Froehl., ut ego quoque proposui (v. *Zeitschr. f. d. Alt. Wiss.* 1848. p. 1038.): *ignari* Vab; *ignaros* O cum Put. || c. 39. *auctum* LO: *actum* Vab; *relatum* Froehl. || c. 41. *et constantiam* Vb: om. et Va, O. || 41. *quibus exercitus committi solerent*] haec addidi ad codicis lacunam explendam, || c. 42. *exscendere* L: *excedere* Vab, O. || c. 43. *oblitus et augebat* Froehl.: *obl. est. aug.* Vab, v. || 43. *ut affirmare ausim* H: om. *ut* Vab; *nec affirmare ausim* Jacob. || 43. *animo vultuque* Vab: *sermone* v. Froehl.; fort. *ore vultuque.* || c. 44. *nam sicuti magnae cuiusdam felicitatis esse*] sic cod. (?) Ursini (sed *esse* pro *esset*): *nam sicuti* Vab mance. || 44. *in*

hanc... lucem H: in *hac... luce* Vab. Cf. Ann. III, 16. *qui nostram ad tuentiam duraverunt.* Dial. 17. *Corvinus in medium usque Augusti principatum... duravit.* || c. 45. *oculos suos* Vab: om. *suos* O cum Put. || c. 46. *et immortalibus* Acid: *temporalibus* Vab; *quam temporalibus* Dronke et O. || *imitando colamus* Pichena: *militum* (multum Vb) *decoramus* Vab; *similitudine decoremus* Grotius et O. || 46. *fama rerum* Vab: fort. in *fama rerum.* || 46. *obruit* M. Haupt: *obruet* Vab, O.

ADNOTATIONES AD DIALOGUM DE ORATORIBUS.

F = cod. Farnesianus.

P = cod. Perizonianus.

Cap. 1. *cur cum* P: om. *cum* F. || *vel easdem* haec vv. pro spuriis habent Mur. et L. || c. 3. *ipsum quem* FP: *ipsumque quem* M. Haupt. || *intra manus* P: *inter* m. Cuiacius. || *leges quid* Maternus sibi debuerit FP (sed P *leges tu quid*): *leges, inquit, si libuerit* Nipperdey. || *adgregares* P: *aggregare* O cum Mur. et Pithoeo. || c. 5. *excusent* P: *se excusent* Pithoeus. || *apud te coarguam* W: *apud eos a.* P; *apud vos arguam* LO. || *ultra feras* L: *u. ferat* PO. || c. 6. *veteres et senes* PO: *v. et senatores* M. Haupt. || c. 7. *de me ipse* P: *de me ipso* FO. || *si non in aliquo oritur*] sic dedi ex incerta coni. Ritteri: *si non in alio or.* P; *si non in animo or.* Fr.; *si non in atrio or.* L; *si non numine aliquo or.* Sillig. || *qui tam illustres* Boetticher: *qui non ill.* P; *quinam illustriores* O. || c. 8. *non minus esse* PO: fort. *non minus illustres esse*; nam *esse*, ut idem valeat quod *vivere ac versari*, in hac oratione nimis languidum videtur. || *promptum sit* H: *pr. est* PO. || *ab ineunte adolescentia* P: *ab ineunte aetate* adolescentia F, unde quidam haud male *ab ineunte aetate*, quod saepius apud Cicero nem legitur, coniecerunt. || c. 9. *praecepta Scheelius: percepta* P; *praecepta v.* || c. 10. *eloquentia habeat* P: *et. habet* Heumann. || *adeptus* P: *adepturus* O cum Acid. || *etiam elegisse* H: *aut eleg.* P. || *ingentis existere* Mur: *ingentis ex his* P. || c. 11. in *Neronem* P: in *Neroneis* Osann; in *Neronis* J. Fr. Gron.; in *Neroneo* scil. agone Ruperi; in *Nerone* alii. || c. 12. *quod non in strep.* FP: *quod nec in st.* O, || *saginantis* L: *sanguinantis* PO. || *neminem causidicorum* P: *n. causidicum* Heumann. || *videantur* P: *videntur v.* || c. 13. *quandoque fatalis* With: *quandoque enim f.* P; *q. mihi f.* D. || c. 14. *ista disputatis* P: *illa d. v.* || c. 15. *prae antiquis, eo credo* H: om. *prae* codd.; *atque id eo credo* LO. Cf. c. 18. *qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur*; et c. 23. *quibus eloquentia Aufidii Bassi... ex comparatione Sisennae aut Varronis sordet.* || *absit Aeschine* PO: *abesset ab Aesch.* Wesenberg in *Emendatt. Cic. Epist.* (Hauniae 1840. 8.) p. 63. At cf. Ann. VI, 22. *incepto longius abierim.* || *sacerdos ille* H: *sac. iste* PO. || c. 16. *trecentos annos* P: *quadringentos a.* LO. || *si ad naturam* P: om. *si* FO. || c. 17. *quos quid* PO: fort. *quos cur* || *ei*

pugnae Mur.: et *p.* PO. || *adgressi sunt* codd.: fort. *adg. sint.* || *veteres vocetis* P: v. *vocletis* FO. || c. 18. *utinam nulla* P: *utinam inulla* F; *ut. ne in ulla* (illa Mur.) Duebner; *ut in nulla* D. || *parum antiquus* codd.: *p.* *Atticus* O cum Urs. et Mur. || *aridum* Wth.: *atritum* PO. || c. 19. *directa dicendi* F: *dic. directa* OP. || *laudabat* P: *laudi dabatur* FO. || *aut legibus* P: et *l.* FO. || *nec accipiunt* codd.: et *nec accip.* v. At cf. c. 30 in. || c. 20. *exigitur* L: *exiget* F; *exercetur* P et F. sup. lin.; *exseritur* coni. O. || c. 21. *de populo* ... *Toratio*] sic P, quae verba non iam possunt corrigi. || *quique alii*] *quique alios* P: *alios* F; fort. *aliosque* qui. || *quid?* ex Cael. *orationibus*] *quid ex Cael. orationibus?* vulgo. || *sordes autem illae* F: *sordes regulae* P; *sordes* O. || *legit nisi qui* P: om. *qui* Wth.; om. *nisi* Hess. Immo explices: *nisi quisquam alius* ... *libros legit*, *nisi qui et carmina eorundem miratur*. || *rubore* — *decore* LO: *rubor* — *decor* P. || *viderimus*, in *quantum* ... *suffecerit* L: v. *inquam* ... *suffecerit* P, *uberrimus*, in *quantum* ... *suffecit* Nipperdey. || c. 22. *locosque* P: *locos quoque* FO. || c. 23. *isti qui* FP: om. *isti* v. || *sanitatem non firmitate sed ieiunio* O cum Acid.: *san. infirmitatē; sed iei.* P; *sanitatem, sed infirmitate, sed ieiunio* Bz. || c. 24. *quemquam nostrum* Acid.: *q. nostrorum* codd.; fort. *q. nostrorum temporum*, v. *Zeitschr. f. d. Alterth. Wiss.* 1849. p. 30. || *cur tantum* P: *cur in tantum* v., ut c. 32. || c. 25. *cominus* codd. corrupte: in *commune* Boetticher et W; *quatenus* (pro *si* com.) Heumann. || c. 26. *frequens quibusdam exclamatio* Rh: *frequens sicut his clam et excl.* P; in vv. *sicut his clam* substantivum videtur latere. || c. 27. *Apri illa disp.* O cum Silligio: *a prima disp.* P; *Apri nostri disp.* J. Fr. Gron. || et cum F: om. et PO. || c. 29. *invenies* F: *invenires* P; *inveneris* O. || *ne praec. quidem* J. Fr. Gron.: *nec p. q.* PO. || c. 30. *iis doctoribus* P: *his doct.* v. || c. 31. *nec in vitiis* F (sed *neque*): om. in PO. || *qui scit quid ira* P: *qui scit quid sit ira* O in edit. a. 1830. || *Stoicorum artem* P. *St. civitatem* F et P in marg.; *St. civem* D; *St. regem* coni. O. || *libare litteras* Thomas: *liberaliter* P; *libare* O cum Bk. et Wth. || *iuris scientiam* P: *iuris civilis* sc. O et F, ut videtur. || et *geometrice*] om. et D et Wesenberg in *Emend. Cic. Tuscul.* III. p. 20. || c. 32. *huius quoque* H: *uis quoque* codd.; *usquequoque* Bz. Cf. *Zeitschr. f. d. Alterth. Wiss.* 1849. p. 30. || c. 33. *neque enim tantum* R: *n. e. dum* P. || *facultate et usu* Tyrwhittus: om. *usu* codd. || *longe paratiorem* LO: *l. paratum* codd.; fort. *longe paratissimum*. || c. 34. *nec bene nec male dicta* Pithoeus: om. *nec male* codd. || c. 35. *scholas in quibus* Schurzfleisch: om. in PO. || *est in quem* H: *sed in quem* PO; om. *sed* Acid. || c. 36. *illa perturbatione* PO: *illi* (scil. antiqui oratores) *pert.* Gutmann. || c. 37. *maiores adversarios* Boetticher: *maior adversarius* PO. || *acrioresque* R: et *acrior* qui P; et *acriores* O. || c. 39. *patronus indicit*] Dronke posuit *patronus* post *adstitit*; aliis voc. corruptum videtur. || c. 40. *L. Sulla* R: om. *L.* PO. || et *histriones* P: *arrectioribus* Heumann; et *plebis pronis* W; fort. *ut histriones; (ut est natura populi, invidiae quoque et*

irrisiois artibus uterentur Bz.) || 40. *sine servitute* codd.: fort. recte, v. ed. Rupert. Vol. I. p. LXXXI.; pro *servitute* alii coniecerunt *severitate*, alii *sanctitate*, ego *virtute*. || *severissimae leges* codd.: *sanctissimae l.* Scheelius; contra Or. maluit: *sanctissima disc. et severissimae l.* || *ne Mac. quidem* Ern.: *nec m. q.* PO. || c. 41. *quomodo enim* Heumann et H: *q. inde* codd.; *q. tandem* v. || *illi quos* H: *isti quos* PO. || *vitas ac vestra tempora* PO: *vitas vestras ac temp.* Bk.

Scribebam Monachii mense Januario MDCCCLI.

Carolus Halm.

C. CORNELII TACITI HISTORIARUM LIBER I.

BREVIARIUM. Cap. 1. Praefatio. auctoris dignitas, aetas, institutum.

2. 3. praesentis historiae summa capita. 4. 5. status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum occise Nerone. Nymphidius imperium affectans oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. status Hispaniae, Galliae, Germanicorum exercituum, Britanniae, Illyrici. 10. in Suria Muciani virtutes et vitia. Flavii Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Aegypti, Africae, Mauretaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status coss. Galba et Vinio.

12. Deficiente superioris Germaniae milite Galba de adoptando Caesare cogitat. 13. Vinio Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba transactis imperii comitiis Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptionis causas et imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter haec moderatio. 18. adoptio in castris nuncupata, 19. tum in senatu; legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigae donationes rescissae.

21. Othoni spe lapsa consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis, 23. 24. paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id praefecto. 25. 26. ergo iam legiones et auxilia pro Othone. 27. mox consulatus imperator. 28. castris praetorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quae in Palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. plebis adulatio et levitas. fluctuat Galba cum amicis an occurrendum. 34. praemittitur in castra Piso. falsus de occise Othone rumor. 35. populus et senatus Galbae, 36. castra Othoni favent. 37. 38. hic militum animos oratione sibi conciliat, Galbae et Pisoni reddit infensos. arma militi dividit. 39. agitat Laco de caede Vinii. 40. Galba fluctuat, plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus; 42. sic et Vinio. 43. Sempronii Densi fides. Piso caesus, 44. magna Othonis laetitia. caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti. 45. adulantur senatus et populus victorem Othonem,

CORN. TACITI PARS II.

qui coercendo militum furori impar. 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus caesi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elegia, testamenta. 49. Galbae sepultura, aetas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exteret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52. 53. Vitellius suo ingenio ignavus ad res novas stimulat a Valente et Caecina legatis. 54. 55. legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exunt, 56. segni spectatore Hordeonio Flacco legato. 57. Valens Vitellium imperatorem consalutat magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi caesi. 59. Iulius Civilis periculum evadit. Undique viribus auctus, 60. inter foedas legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro ducis munia inplet. 63. subito furore correptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhaerent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; 66. illi tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios Vitellii imperium abnuentes Caecina belli avidus caedit. 69. Aventicum aegre impunitatem salutemque inpetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiae parte Caecina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscat. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto foedat. 73. Calvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. principes mutuo sibi condiciones offerunt; mox rixantes flagitia invicem obiectant, et 75. insidiatores immittunt. 76. distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis bello opus. 77. Otho imperatorem agit; honores, 78. civitatem, iura dilargitur; de celebranda Neronis memoria agit. 79. Sarmatae Roxolani Moesiam inrumpentes caesi. 80—82. seditio gravis in ipsa urbe temere orta cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrimis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. Istis compositis omnia suspicionum et formidinis plena, praecipuo patrum metu. 86. Prodigia Othonis cladem praesagientia. 87. is lustrata urbe Narbonensem Galliam adgredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem secum ducit. 89. inde varii animorum motus. 90. commendata patribus re publica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi.

Gesta haec paucis mensibus, imp. Ser. Galba et T. Vinio coss.

1. Initium mihi operis Servius Galba iterum Titus Vinius consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores rettulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate: postquam bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ces-

sere; simul veritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis inter infensos vel obnoxios. sed ambitionem scriptoris facile averseris, obrectatio et livor pronis auribus accipiuntur: quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. mihi Galba Otho Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuem: sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est. quodsi vita suppeditet, principatum divi Nervae et imperium Traiani, uberiores securioresque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis, et quae sentias dicere licet.

2. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevum. quattuor principes ferro interempti. trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta. prosperae in Oriente, adversae in Occidente res. turbatum Illyricum, Galliae nutantes, perdomita Britannia et statim missa, coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia novis cladibus vel post longam seculorum seriem repetitus adflicta. haustae aut obrutae urbes, fecundissima Campaniae ora et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caerimoniae, magna adulteria. plenum exiliis mare, infecti caedibus scopuli. atrocior in urbe saevitum. nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. nec minus praemia delatorum invisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorum potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus dcerat inimicus, per amicos oppressi.

3. Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non et bona exempla prodiderit. comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, con-

stantes generi, contumax etiam adversus tormenta servorum fides; supremæ clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata, et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. præter multiplices rerum humanarum casus caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum præsentia, læta tristia, ambigua manifesta. nec enim unquam atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis indiciis approbatum est non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem.

4. Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. finis Neronis ut lætus primo gaudientium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romæ fieri. sed patres læti, usurpata statim libertate licentius ut erga principem novum et absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exulum in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus longo Caesarum sacramento inbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace quem in bello locum, præeventamque gratiam intellegit apud principem a legionibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitur. et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus: sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones senium atque avaritiam Galbae increpantium. laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes veterem disciplinam atque ita quattuordecim annis a

Nerone adsuefactos, ut haud minus vitia principum amarent quam olim virtutes verebantur. accessit Galbae vox pro re publica honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi. nec enim ad hanc formam cetera erant.

6. Invalidum senem Titus Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant. tardum Galbae iter et cruentum; interfectis Cingonio Varrone consule designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. introitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. inducta legione Hispana, remanente ea quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito. multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

7. Forte congruerat ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garutianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. fuere qui crederent, Capitonem ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a legatis bellum suadentibus, postquam inpellere nequiverint, crimen ac dolum ultro compositum; et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre accepta, et invisio semel principi seu bene seu male facta parem invidiam adferebant. venalia cuncta, praepotentes liberti; servorum manus subitis avidae et tamquam apud senem festinantes; eademque novae aulae mala, aequae gravia, non aequae excusata. ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

8. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. ¶ provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae super memoriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributis levamento. proximae tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae, et metu tamquam alias partes fovissent. tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba Verginius. an imperare voluisset dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum. non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.

10. Oriens adhuc inmotus. Suriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae repositus tam prope ab exule fuit quam postea a principe. luxuria industria, comitate adro-

gantia, malis bonisque artibus mixtus. nimiae voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnae virtutes. palam laudares: secreta male audiebant. sed apud subiectos, apud proximos, apud collégas variis inlecebris potens, et cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.

11. Aegyptum copiasque, quibus coërceretur, iam inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, domui retinere. regebat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thraecia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. inermes provinciae atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. hic fuit rerum Romanarum status, cum Servius Galba iterum Titus Vinii consules inchoare annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

12. Paucis post Kalendas Ianuarias diebus Pompei Propinqui procuratoris e Belgica litterae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare, et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. maturavit ea res consilium Galbae, iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. paucis iudicium aut rei publicae amor: multi stulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in Titi Vinii odium, qui in dies quanto potentior, eodem

actu inuisior erat. quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in Titum Vinium consullem et Cornelium Laconem praetorii praefectum. nec minor gratia Icelo Galbae liberto, quem anulis donatum equestri nomine Marcianum vocitabant. hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinus pro M. Othone, Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titu Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vinio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur. credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus Neroni aemulatione luxus. eoque iam Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur. mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho comiter administrata provincia primus in partes transgressus, nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in diem rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

14. Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule designato ac Ducenio Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet, seu propria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris

antiqui et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: „si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompei et M. Crassi subolem in penates meos asciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatae decora nobilitati tuae adiecisse. nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio conlocavit. sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adulescentiae iam effugerit; ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent. inrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. etenim ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: adsententio erga quemcunque principem sine adfectu peragitur.

16. „Si inmensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit quam bonum successorem, nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas

fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus. et finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum, et si velis eligere, consensu monstratum sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt; neque erat adhuc damnati principis exemplum. nos bello et ab aestimantibus asciti cum invidia quamvis egregii erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. ne ipse quidem ad securas res accessi; et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est, cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris. neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa dominorum domus et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem." et Galba quidem haec ac talia, tamquam principem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. consultum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. iri in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. circumsteterat interim Palatium publica expectatio, magni secreti inpatiens; et male coercitam famam suppressantes augebant.

18. Quartum Idus Ianuarias, foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit

Galbam quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut fortuitorum; seu quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. apud frequentem militum contionem imperatoria brevitate adoptari a se Pisonem exemplo divi Augusti et more militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. ac ne dissimulata seditio in mains crederetur, ultro adseverat quartam et duoetvicensimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate, effusius qui noluerant, medi ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisoni in publico factumve. crebrioribus in diem Germanicae defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto num et Piso profiscisceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes inpulerat.

20. Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. bis et viciens millicens sestertium donationibus Nero effuderat. appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relictæ. at illis vix decumae super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut fenus,

sed sola instrumenta vitiorum manerent. exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero onerosum. ubique hasta et sector, et inquieta urbs actionibus. ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset. ex-auctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e vigiliis Iulius Fronto. nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium, tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. fingeat et metum, quo magis concupisceret. praegravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus et alterius exilii honorem expectandum. suspectum semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur. nocuisse id sibi apud senem principem, magis nociturum apud iuvenem ingenio trucem et longo exilio effectum: occidi Othonem posse. proinde agendum audendum-que, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. opportunos magnis conatibus transitus rerum; nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus ex natura aequalem oblivione apud posteros vel gloria distingui. ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse merito perire.

22. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus. et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si aude-
ret, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urgentibus etiam mathematicis, dum novos motus et clarum Othoni annum observatione siderum adfirmant, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur. multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant; e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promisisset,

postquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium persuaserat fore ut in imperium ascisceretur. sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi.

23. Nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinator, ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur. sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfectaverat, in itinere, in agmine; in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus contubernales appellando; alios adgnosceret, quosdam requirere, et pecunia aut gratia iuvare, inserendo saepius querelas et ambiguos de Galba sermones, quaeque alia turbamenta vulgi. labores itinerum, inopia com meatuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et immensa viarum spatia aegre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus iam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in novas cupiditates praecipitem adliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum et Veturium optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos. suscepere duo manipulares imperium populi Romani transferebant, et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci asciti. suspensos ceterorum animos diversis artibus stimu-

lant, primores militum per beneficia Nymphidii ut suspectos, vulgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi. erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet. in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatu esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliumque quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

27. Octavo decimo Kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollonis Galbae haruspex Umbricius tristitia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicat, audiente Othone (nam proximus astilerat) idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec multo post libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, causam digressus requiruntibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset; innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit. ibi tres et viginti speculatores consalutatum imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt. totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et, si

contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. anteposuerunt ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis et honestis. isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellet, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum adfertur rumor rapti in castra incertum quem senatorem, mox, Othonem esse qui raperetur; simul ex tota urbe, ut quisque obuius fuerat, alii formidine augentes; quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum cohortis quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est: „sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar ascitus sum. quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu positum est, non quia meo nomine tristiores casum paveam, ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut quod aequè apud bonos miserum est, occidere. solatium proximi motus habebamus incruentam urbem et rem sine discordia translatam. provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. „Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae; neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicis imperatoris ageret. habitum et incessum, an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus luxuria specie liberalitatis inponit. perdere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc et comissiones et seminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. nemo enim umquam imperium flagitio quaesitum bonis artibus exerceat. Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus

et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest ne imperatorem pessimi faciant. legionum seditio adversus duces suos audita est aliquando: vestra fides famaue inlaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias; et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed perinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.“

31. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio parat signa *quam*, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent. legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercerent exarmanque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscientibus suspectior erat. legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros inpensiore cura Galba refovebat.

32. Universa iam plebs Palatium inplebat, mixtis servitiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito

more quemcunque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus. interim Galbam duae sententiae distinebant. Titus Vinius manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos censebat. daret malorum paenitentiae, daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia mora valescere. denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem; regressum, si paeniteat, in aliena potestate.

33. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat. non expectandum, ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit. obsidionem nimirum toleraturos: et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis et, quae plurimum valet, prima indignatio elanguescat. proinde intuta quae indecora. vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni invidiosius et ipsis honestum. repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis magno nomine, recenti favore, et infensus Tito Vinio, seu quia erat seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. vixdum egresso Pisone occisum in castris Othonem vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidiisse adfirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.

35. Tum vero non populus tantum et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis Palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, praereptam sibi ultionem quærentes, ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces, nemo scire, et

omnes affirmare, donec inopia veri et consensu errantium victus, sumpto thorace Galba inruenti turbae, neque aetate neque corpore sistens, sella levaretur. obuius in Palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamavit; et Galba „commilito“, inquit, „quis iussit?“ insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiae iam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper praepositos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, conlocare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare. nec deerat Otho protendens manus adorare vulgum, iacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit:

37. „Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus, nec principem alio imperante. vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Romani in castris an hostem habeatis. auditisne ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse. et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidaverit. horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. his auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii

Marcelli in Hispania, Betui Cilonis in Gallia, Fonteï Capitoni in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? quae usquam provincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata, aut ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat. septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam quod Polycliti et Vatinii et Aegiali pepererunt. minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit tamquam suos, et viles ut alienos. una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur et cotidie exprobratur.

38. „Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, accersit ab exilio quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes. idem senatus, idem populi Romani animus est. vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum inputet. nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum.“ aperire deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliariis galeis scutisque, nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro adpropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii in Palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in

consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu consensum Othonis credebatur, ad postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus. et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus et conversae ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. ire praecipites et occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologesen aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidi equis forum irrumpunt. nec illos Capitolii aspectus et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus cuius ultor est quisquis successit.

41. Viso comminus armatorum agmine, vexillarius commitatae Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit. eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destrecta adversus dubitantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. alii suppliciter interrogasse quid mali meruisset; paucos dies exsolvendo donativo deprecatum. plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: agerent ac ferirent, si ita e re publica videretur. non interfuit occidentium quid diceret. de percussore non satis constat. quidam Terentium evocatum, alii Lecanium; crebrior fama tradidit Camurium quintae decumae legionis militem inpresso gladio iugulum eius hausisse. ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

42. Titum inde Vinium invasere. de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit non esse ab Othone mandatum ut occideretur. quod seu finxit formidine seu conscientia coniurationis confessus est, huc potius eius vita famaue inclinat, ut conscius sceleris fuerit cuius causa erat. ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitē, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans, ac modo manu modo voce vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus, non religione nec caerimoniis sed latebra imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis, nominatim in caedem eius ardentis, Sulpicii Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Marcus speculator; a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur.

44. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepsisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis inमितem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebatur. praefixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant. plures quam centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit; omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

45. Alium crederes senatum, alium populum. ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari

Othonis manum; quantoque magis falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marius Celsus consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicū fidumque *ad* supplicium expostulabant, industriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi. caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri apparebat. sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione irae vinciri iussum, [et] maiores poenas daturum adfirmans, praesenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia eius fovisse. urbi Flavium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. flagitatum ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur; namque gregarius miles ut tributum annuum pendebat. quarta pars manipuli sparsa per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat. per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat; ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad extremum, bella civilia, ruebant. sed Otho ne vulgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsoluturum promisit, rem haud dubie utilem, et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

47. Exacto per scelera die novissimum malorum fuit

laetitia. vocat senatum praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus. adcurrunt patres; decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo eius nemo sensit. omisisset offensas an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per stragem iacentium in Capitolium atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturae cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricensimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis. prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigiliis et cetera militiae munia eadem lascivia temptasset, in ipsis principiis stuprum ausa est: criminis huius reus Titus Vinius arguebatur. igitur iussu Gai Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque, servili deinceps probro respersus est tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi testamentum Titi Vnii magnitudine opum inritum; Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbae corpus, diu neglectum et plurimis ludibriis vexatum, licentia tenebrarum dispensator Argius e prioribus servis humili sepultura in privatis eius hortis contextit. caput per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumultum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) po-

stera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. hunc exitum habuit Servius Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior quam suo. vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. famae nec incuriosus nec venditator. pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publicae avarus. amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. dum vigeat aetas, militari laude apud Germanias floruit. pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteris Othonis mores paventem, novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus; ut tantum superioris Germaniae exercitum descivisse crederetur. tum duos omnium mortalium inprudicia ignavia luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed vulgus quoque palam maerere. nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam Philippos et Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. prope eversum orbem etiam cum de principatu inter bonos certaretur; sed mansisse Gaio Iulio, mansisse Caesare Augusto victore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam. nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque impias preces, utraque detestanda vota inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. erant qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur. et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et asperam militiam toleraverant ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt, paralis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. viri, arma, equi ad usum et ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur. tum adversus Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursum arma novasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversum Galbianos: hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo, super avaritiam et adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. accessit callide vulgatum, temere creditum, decumari legiones et promptissimum quemque centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia et, pertinaci pro Nerone fide, fecunda rumoribus. sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat. redditus plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis adimendis adsignandisque militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio

donaret sua, largiretur aliena; simul aviditate imperandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exercitu, sicut modesti quietique, ita mali et strenui. sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum, Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens infensus Galbae, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. ipsum celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia; male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi transiturum. panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. merito dubitasse Verginium equestri familia, ignoto patre, inparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris et inponere iampridem imperatoris dignationem et auferre privati securitatem.

53. Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret. at in superiore Germania Caecina, decorus iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. hunc iuvenem Galba, quaestorem in Baetica, impigre in partes suas transgressum legioni praeposuit; mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus miscere cuncta et privata vulnera rei publicae malis operire statuit. nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur; unde seditiosa colloquia, et inter paganos corruptior miles, et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

54. Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dexteras, hospitii insigne. legati eorum in squalorem maestitiamque compositi, per principia per contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civitatum praemia, et ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus

pericula et contumelias conquerentes accendebant animos. nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet, inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac nisi ipsi consulerent, fore ut acerrimi militum et praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur. obstringuntur inter se tacito foedere legiones. asciscitur auxillorum miles, primo suspectus tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni Kalendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam expectantes, insita mortalibus natura, propere sequi quae piget inchoare. sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. at in superiore exercitu quarta ac duoetvicensima legiones, isdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvicensima cunctanter, mox consensu. ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populiue Romani oblitterata iam nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilibus turbantibus. non tamen quisquam in modum contionis aut suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia innocens. quattuor centuriones duoetvicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramento, sed quod in seditionibus accedit, unde plures erant, omnes fuere.

Nocte quae Kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duoetvicensimam legiones proiectis Galbae imaginibus in senatus ac populi Romani verba iurasse. id sacramentum inane visum: occupari nutantem fortunam et offerri principem placuit. missi a Vitellio ad legiones legatosque qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi principem quam quaeri.

57. Proxima legionis primae hiberna erant, et promptissimus e legatis Fabius Valens. is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus imperatorem Vitellium consalutavit. secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis senatus populi que Romani nominibus relictis, tertium Nonas Ianuarias Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, auxilia equos, arma pecuniam offerentes, ut quisque corpore opibus ingenio validus. nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluenti et parta victoria magnae spes, sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

58. Igitur laudata militum alacritate, Vitellius ministeria principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit; vacationes centurionibus ex fisco numerat; saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicae statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicae classis praefectum astu subtraxit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitonius struxisset. grata erat memoria Capitonis; et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. ita in custodia habitus, et post victoriam demum, statis iam militum odiis, dimissus est. interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus: sanguine Capitonis

æ cruentaverat, eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit.

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decumae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. accessere partibus Valerius Asiaticus Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum ascivit, et Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Taurina, Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora quo minus statim adiungerentur; ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordem contemptus exercitui invisusque. accendebat odium eius Roscius Caelius legatus vicensimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Caelio, spoliatus et inopes legiones Caelius Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta, eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et adgregantibus se Caelio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

61. Adiuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens adlicere vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, Caecina propiore transitu, Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta milia armatorum data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, primaetvicensima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e

quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur. non obstare hiemem neque ignavae pacis moras. invadendam Italiam, occupandam urbem. nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset. torpebat Vitellius, et fortunam principatus inerti luxu ac prodigiis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumque adderet. instructi intentique signum profectionis exposcunt, nomine Germanici Vitellio statim addito: Caesarem se appellari etiam victor prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit; longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem ut socios securi adiere. Divo-duri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis derepente armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut spoliandi cupidinem, sed furore et rabie et causis incertis, eo-que difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio civitatis temperavere. caesa tamen ad quattuor milia hominum. isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et precibus occurrerent, stratis per vias feminis puerisque, quaeque alia placamenta hostilis irae, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

64. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. nec militum animus in gaudium aut formidine permotus: bellumolvebat. Gallis cunctatio exempta; et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne excepti modestia certavere. sed brevis

laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta decuma, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. iurgia primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. frustra adversus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus praebuere. quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio Italica et ala Taurina abductae: cohortem duodevicensimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritis, nullo apud Vitellium honore fuit. secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

65. Veterem inter Lugdunenses et *Viennenses* discordiam proximum bellum accenderat. multae in vicem clades, crebrius infestiusque quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat; multus contra in Viennenses honor. unde aemulatio et invidia et uno amne discretis conexum odium. igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum et in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae referendo. et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: irent ultores, excinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios. si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.

66. His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferentes, ubi agmen inceserat, arma genua vestigia prensando flexere militum animos. addidit Valens treceos singulis militibus sesterlios. tum vetustas dignitasque coloniae valuit, et verba Fa-

bii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis aequis auribus accepta. publice tamen armis multati, privatis et promiscis copiis iuvare militem. sed fama constans fuit ipsum Valentem magna pecunia emptum. is diu sordidus, repente dives mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, et inopi iuventa senex prodigus. lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, foedis pactio- nibus adversus possessores agrorum et magistratus civita- tum, adeo minaciter ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes perventum.

67. Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. inritave- rant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes. initium bello fuit avari- tia ac festinatio unaetvicensimae legionis. rapuerant pecu- niam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Helvetii, in- terceptis epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad Pan- nonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam mili- tum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat. mota propere castra, vastati agri, direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens. missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legio- nem Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidī, quam- quam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dila- psis vetustate moenibus. hinc Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuven- tus, sueta armis et more militiae exercita. undique popula- tio et caedes: ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. ac sta-

tim inmissa cohorte Thraecum depulsi, et consecrantibus Germanis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata. cumque dirutis omnibus Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem, et deditio accepta. in Iulium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem an militem invenerint. civitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat, cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit, ut est mos vulgo, mutabilem subitis et tam pronum in misericordiam quam immodicus saevitia fuerat. effusis lacrimis, et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit, alam Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii accessisse. proconsulem Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exeiti, et ob bellum Vindicis revocati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes, et ut donum aliquod novo principi firmissima Transpadanae regionis municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam ac Vercellas adiunxere. id Caecinae per ipsos compertum. et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britannorum cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petrina, ipse paulum cunctatus est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus Petronium Turpilianum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur. sed metu ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul et reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicum-

que certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cesuros, Poenino itinere subsignanum militem et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

71. Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere. dilatae voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem imperii composita. eoque plus formidinis afferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet. elementiae titulus e viro claro et partibus invisio petebatur. Celsus constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostem se metueret conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit. mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur.

72. Par inde exsultatio disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigillum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam et virilia scelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor. unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vinii potentia defensum, praetextentis servatam ab eo filiam. et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus quisque, diffidentia praesentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam praeparat; unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vinii invidia, concurrere e tota urbe in Palatium ac fora, et ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio, inter stupra con-

cubinarum et oscula et deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa et, apud Galbam Othonem Vitellium illaesa, mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

74. Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad Vitellium epistolae offerebant pecuniam et gratiam et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset. paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione; mox quasi rixantes stupra et flagitia in vicem obiectavere, neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque quae Lugduni agebant copias specie senatus misit. legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti viderentur. praetoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi antequam legionibus miscerentur. addidit epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. increpabat ultro, quod tanto antea traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent.

75. Ita promissis simul ac minis temptabantur, ut bello impares, in pace nihil amissuri. neque ideo praetorianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi. utrisque frustra fuit, Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate vultus, omnibus in vicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. et stetit domus utraque, sub Othone incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum Delmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum, laudatusque per edictum Cluvius Rufus: sed statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. longinquae provinciae, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Suriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Karthagine orto. neque expectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt) epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Karthaginem ceterae civitates secutae.

77. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in Kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delenimentum. iungitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres, quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reversos nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Saevino Pomptinio senatorius locus. repetundarum criminibus sub

Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae, ostentata magis quam mansura. inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit. creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum adliciendi. et fuere qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et milites, tamquam nobilitatem ac decus astruerent, Neroni Othoni adclamavit. ipse in suspensio tenuit, vetandi metu vel agnoscendi pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam iruperant, novem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi aut cupidine praedae graves onere sarcinarum, et lubrico iterum adempta equorum pernicitate, velut victi caedebantur. namque mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenire; vix ulla acies obstiterit. sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum. simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec

pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. ibi saevitia hiemis aut vulnerum absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvius Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus legati legionum consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello, et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. septumam decumam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat: armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo magis vacuus quietis castris iussa exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari, aperto armamentario, iubet. tempus in suspicionem, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum evaluit; et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. fremit miles et tribunos centurionesque prodicionis arguit, tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus quisque in occasionem praedarum, vulgus, ut mos est, cuiuscumque motus novi cupidum. et obsequia meliorum nox abstulerat. resistentem seditioni tribunum et severissimos centurionum obtruncant. rapta arma, nudati gladii; insidentes equis urbem ac Palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri. utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine senatus quam suo territus, et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat, et abire propere omnes e convivio iussit. tum vero passim magistratus, proiectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem Palatii coercitus, quo minus convivium inrumperent, ostendi sibi Otho-

nem expostulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperii, toro insistens, precibus et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque in castra inviti neque innocentes. postera die velut capta urbe clausae domus, rarus per vias populus, maesta plebs; deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiae quam paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. finis sermonis in eo, ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur. tum Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque circumstant, abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. sensit invidiam miles, et compositus in obsequium auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat.

83. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque remedium praesentis licentiae posceret, vulgus et plures seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur, simul reputans non posse principatum scelere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: „neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt), sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis. tumultus proximi initium non cupiditate vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detractione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas vestra acrius quam considerate exortavit. nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam milites quam scire oportet. ita se ducum auctoritas, sic ri-

gor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. si, ubi iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet, imperatoris sui tentorium inrumpet?

84. „Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecantur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pedites equitesque in exitium ruamus. parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur; et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquit. paucorum culpa fuit, duorum poena erit. ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus usquam exercitus audiat. caput imperii et decora omnium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerint ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: senatus nobiscum est. sic fit ut hinc res publica, inde hostes rei publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima intercidere ac reparari promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum, et a regibus usque ad principes continuum et inmortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus. nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.“

85. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum

animos et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat) grate accepta, compositique ad praesens qui coërceri non poterant. non tamen quies urbis redierat: strepitus telorum et facies belli, et militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique credebant. unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama adtulisset, animum vultumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. et privato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio. igitur versarę sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium vocantes, providentissimus quisque vulgariis conviciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata: in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem, statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab Occidente in Orientem conversam, prolocutum in Etruria bovem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus seculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis, qui inmenso auctu, prorupto ponte sublicio, ac strage obstantis molis reclusus, non modo iacentia et plana urbis loca sed segura eiusmodi casuum implevit. rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. fames in vulgus inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia iter belli esset obstructum a fortuitis vel naturali-

bus causis, in prodigium et omen imminantium cladum vertebatur.

87. Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Mulvium, et saevitia Galbae in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae. addidit classi urbanas cohortes et plerosque e praetorianis, vires et robur exercitus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. curam navium Moschus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem immutatus. peditem equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati. sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto. is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, praeus et callidus bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. multos e magistratibus, magnam consularium partem Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie secum expedire iubet; in quis et Lucium Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem nec ut hostis. igitur mota urbis cura; nullus ordo metu aut periculo vacuus. primores senatus aetate invalidi et longa pace desides, segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidum. nec deerant e contrario qui ambitione stolidi conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum ut instrumenta belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe

vana tumens; multi afflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus et magnitudine nimia communium curarum expers populus sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis; quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, securam urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellaverat. sub Tiberio et Gaio tantum pacis adversa rei publicae pertimere. Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coërcita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus. tum legiones classesque et quod raro alias praetorianus urbanusque miles in aciem deducti, Oriens Occidensque et quidquid utrimque virium est a tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

90. Pridie Idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. mox vocata contione, maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre et ad implendas populi aures latum et sonans. clamor vocesque vulgi ex more adulandi nimiae et falsae. quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile

iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

HISTORIA RUM

LIBER II.

BREVIARIUM. Cap. 1. Titus ad Galbam missus, nuntio mortis eius accepto vertit iter. 2. Paphiae Veneris templum adit. 3. huius origo et deae cultus. 4. ibi futura edoctus, aucto animo ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. hi duces positos odiis in medium consulunt. inde 6. 7. civilis belli occasio, intumescētibz Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Laeta Othoni principia belli. 12. miles eius in Alpinos saevit. 13. in Albium Intemelium iras vertit. egregium maternae pietatis exemplum. 14. imminet provinciae Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani caesi, 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium procuratorem, iuvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundae in Italia. 18. 19. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos. 20. eam Caecina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagrat. 22. obsidione soluta Cremonam Caecina petit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. vincētiū impetum reprimunt duces, inde suspecti sunt suis. 24. Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paulinus, cuius 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. gravis in eius exercitu orta Batavorum seditio Alfeni Vari consilio composita. 30. iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovēt, Othoni probra obiectant. eorum 31. Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paulinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani caeduntur. 37. vanus rumor, pavore belli fastidive utriusque principis pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. excursus de prioribus populi Romani civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent. ducibus dubiis rem in discrimen mitti Otho iubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus duces suos ira. 45. indutiae. victi cum victoribus, in lacrimas effusi, ci-

vilis bella detestantur. 46—49. Accepto cladis nuntio Otho, consilii certus, spreto amicorum militumque solatio, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. funus maturatum. ad rogam quidam militum se interficiunt. 50. Othonis aetas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. pars senatus Othonem secuta extremum discrimen adit. 55. Romae trepidationis nihil; spectantur ludi; audita Othonis morte Vitellio plauditur. 56. gravis Italiae victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit. 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blaesi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promptissimos centuriones interficit, duces absolvit. 61. Maricci, insere sece fortunae ausi, supplicium. 62. Vitellii gulla, edicta. spreto Augusti Caesarisque praeconium. pulsi mathematici, equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellae caedes. Triariae licentia, Galeriae et Sextiliae modestia. 65. Cluvius absolvitur, Trebellius removetur. 66. Victae legiones ferociunt. quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. praetorianorum honesta missio. sparguntur legiones. 68. luxuriam principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. cohortes Batavorum in Germaniam remissae. amputati legionum auxilliorumque numeri, miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinquae sortis ignarus. 71. Neronis libidines aemulatur. consulatus partitur. 72. Falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vacors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. hic bellum armaque parat. 75—78. nutantem firmant Mucianus, legati alii, vatum responsa et Carmeli dei sacerdos. 79. 80. imperatorem salutant Aegyptus et Syria. 81. accedunt ad partes eius reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, regina Berenice. 82. belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet. 83. 84. Mucianus cum exercitu praemissus nervum belli conquirat. 85. 86. Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. belli facies Antonius Primus, Cornelius Fuscus. 87. Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque 88. 89. patrata multa militum paganorumque caede, ut captam, ingressus, 90. magnificam de semet ipso orationem promittit. 91. humani divinique iuris expertus, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. munia imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritatis nihil. 93. militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes. 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigientia. duces Galliarum postulati ad supplicium. militiae ordo confusus. 95. natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. inferiae Neroni factae. urbis miseria. 96. defectionis Flavianae rumores male coercet Vitellius. 97. 98. excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99. inrumpentibus hostibus Caecina ad bellum praemittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misensisque proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit.

Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem, consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis 1,77.

1. Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia causasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre causam protectionis officium erga principem et maturam petendis honoribus iuventam ferebat. sed vulgus fingendi avidum disperserat accitum in adoptionem. materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. ubi Corinthi Achaiae urbe certos nuntios accepit de interitu Galbae, et aderant qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrumque perlustrat. si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti, ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore. sin rediret, offensam haud dubiam victoris, sed incerta adhuc victoria et concedente in partes patre filium excusatum. sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.

2. His ac talibus inter spem metumque iactatum spes vicit. fuere qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent. neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Suriam audentioribus spatiis petebat. atque illum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclutum per indigenas advenasque. haud fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.

3. Conditorem templi regem Aërian vetus memoria, quidam ipsius deae nomen id perhibent. fama recentior tradit a Cinyra sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari

hinc adpulsam. sed scientiam artemque haruspicum accitam, et Cilicem Tamiram intulisse; atque ita pactum, ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent. mox, ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere; tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur: certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exsurgens; et ratio in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati adfingit, de navigatione primum consulit. postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secrete futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit.

Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpecti belli ardor. auxilia utrique cohortium alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus acer militiae anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrariisq magnificencia et opes et

cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes miscerentur. ceterum hic Suriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium consulere, primum per amicos, dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate abeleverat, natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et vulgus militum industria licentia, per virtutes per voluptates, ut cuique ingenium, ascisciebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, pernicipibus, ut adsolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter se civium arma in Italia Galliave viribus Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Suria Iudaeaque Caesares quam inspecti. nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minae, vario eventu. et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax, dein fides erga Galbam. mox, ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire vulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Suria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis praetenditur. Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et pecuniae opulentae. quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum: sed bellantibus aliis placuit expectari. bello civili victores victosque numquam solida fide coalescere; nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriam; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.

igitur arma in occasionem distulere Vespasianus Mucianusque; cupere ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae; multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res. ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythrum insulam detrusus et militem quosdam ex Oriente comneantium ascivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit. centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Suriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret. inde late terror; multi ad celebritatem nominis erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium. gliscentem in dies famam fors discussit.

9. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythrum insulam tenuit. nec desuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Suria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, nutantes seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reversuros firmaverunt. sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cuius cohortatione expugnata navis et interfectus quisquis ille erat. corpus, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium

Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. nam recens, Galbae principatu, censuerant patres ut accusatorum causae noscerentur. id senatus consultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebat adhuc *aliquid* terroris. et propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere, traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum et inauditum dedi ad exitium postularent. contra apud alios nihil aequae reo proderat quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem more tamen audiendum censebant. et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitalis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena criminis sed ultor displicebat.

11. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba conscripta, veteranae undecima ac tertia decuma et praecipui fama quartadecumani, rebellionem Britanniae compressa. addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos, unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. his copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedestes, horridus, incompertus famaeque dissimilis.

12. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium. quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam militum vinctus; Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus immodestiam disciplinae corruptius, ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere, eo atrocius quod nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturnus. is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit. sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem nescitantibus, neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendens latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

14. Inminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attulere. aderant legati coloniarum auxilium orantes. duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Iulio Classico praefecto misit; e quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis vacuo mari classis adceleraret. duodecim equitum turmae et lecti e cohortibus adversus hostem iere; quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pannonii, nondum sub signis. nec mora proe-

lio, sed acie ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et minaci fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgueret apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui ignavique, in victoria idem audebant. additus percussis terror invecta in terga pugnantium classe. ita undique clausi, deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentum fugientibus.

15. Nec Vitelliani quamquam victi quievere. accitis auxiliis securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt. caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud navis, donec sidente paulatim metu, occupato iuxta colle defensi, mox irrupere. atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium praefecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum inprovidē secutos conversi equites circumvenerunt. ac velut pactis indutiis, ne hinc classis inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albigaunum interioris Liguriaē revertē.

16. Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. sed Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summa profutura, ipsi exitiosa. namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si provenisset. vocatis principibus insulae consilium aperit, et contra dicere ausos, Claudium Pyrrhicum trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium Certum equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii iuravere. sed ubi dilectum agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus coepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam

reputabant: insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam quos cohortes alaeque protegerent. et aversi repente animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur: trucidati et comites. capita ut hostium ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio affecit aut punit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

17. Aperuerat iam Italiam bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent: sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus et melioribus incuriosos. florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebat. inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse; quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurrinae (is enim Placentiam obtinebat), necdum venisse Caecinam, et si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere. sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque: quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant. fit temeritatis alienae comes Spurrinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, vallari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cae-

cina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset. iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legisset. ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans quam ratione ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo sed obsequium et parendi amor; quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

20. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas barbarum tegmen indutus, togatos adloqueretur. uxorem autem eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acribus oculis introspicere, modumque fortunae a nullis magis exigere quam quos in aequo viderunt. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per colloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit, sive ab oppugnantibus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam ex vicinis coloniis, invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina; et nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas subfodiendis muris

protegendisque obpugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt. utrimque pudor, utrimque gloria, et diversae exhortationes, hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant. simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesve uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

22. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut aevo fluxa comminus adgredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientium. legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars subeuntium obruti, pars confixi et exsangues aut laceri: cum augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus vulnerarentur, rediere infracta partium fama. et Caecina pudore coepta temere obpugnationis, ne inrisus ac vanus isdem castris adsideret, traiecit rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Breganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae, in Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23. Spurinna comperto itinere hostium, defensam Placentiam quaeque acta et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegrè coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque

situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaus-
tusque.

Isdem diebus a Marcio Macro haud procul Cremona pro-
spere pugnatum. namque promptus animi Marcius transve-
ctos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente
effudit. turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremon-
nam fugientibus caesi qui restiterant. sed repressus vincen-
tium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam proe-
lii mutarent. suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum
facta prave aestimantibus. certatim, ut quisque animo igna-
vus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et
Marium Celsum (nam eos quoque Otho praefecerat) variis
criminibus incessebant. acerrima seditionum ac discordiae
incitamenta interfectores Galbae. scelere et metu vaecordes
miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis
ad Othonem litteris; qui humillimo cuique credulus, bo-
nos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter
adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello prae-
posuit.

24. Interea Paulini et Celsi ductu res egregiae gestae.
angebant Caecinam nequicquam omnia coepta et senescens
exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis,
etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam
digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Va-
lente, ne omne belli decus illuc concederet, recipere glo-
riam avidius quam consultius properabat. ad duodecimum
a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxilia-
rium imminentibus viae lucis occultos componit. equites pro-
cedere longius iussi et irritato proelio sponte refugi festina-
tionem sequentium elicere, donec insidiae coererentur. pro-
ditum id Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus,
equitum Celsus sumpsere. tertiae decumae legionis vexil-
lum, quattuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in si-
nistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis
ordinibus obtinere; dextra fronde prima legio incessit cum
duabus auxiliariis cohortibus et quingentis equitibus. su-
per hos ex praetorio auxiliisque mille equites, cumulus pro-
peris aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti ultro in insidias praecipitantur. nam a lateribus cohortes, legionariorum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum. cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur. ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiendi. et modica silva adhaerebat, unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit. protrita hostium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant. nam Caecina non simul cohortes sed singulas acciverat; quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor fugientium abriperet. orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. vinctus praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti prodicionem ageret, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes occursantes, in acie pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebuerit. timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos adgrederetur et percussis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit; nec solum apud Caecinam, qui culpam in militem conferebat seditioni magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu et recipiendi decoris cupidine reverentius et aequalius duci pare-

bant. gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quarta decuma legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis tentoria accessissent, coërcitos a se quartadecumanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipso- rum manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acerbum duci; corrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio adlato pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circum- iri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praevalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum vulgatum- que, maerere socii, fremere legiones. orbari se fortissimorum virorum auxilio; veteres illos et tot bellorum victores, post- quam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provin- cia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc seque- rentur: sin victoriae sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus.

29. Haec ferociter iactando, postquam inmissis lictori- bus Valens coërcere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. spolia Galliarum et Vien- nensium aurum et pretia laborum suorum occultare clami- tantes, direptis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur. nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus prae- fectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigiliis centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo re- geret, paventes. silentio, patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium miseratio favor: versi in laetitiam, ut est vulgus utroque inmodicum,

laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit; ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

30. Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent. nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urguere signiferos. rapido agmine Caecinae iunguntur. inprospera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum inridebant. sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae, voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur. addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae: contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre et gula sibi inhonestus, Otho luxu saevitia audacia rei publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret.

32. Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit. exercitum Vitellii universum adve-

nisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant, et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus non conducat. Britannicum militem hoste et mari distineri; Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Alpius et nullo maris subsidio transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. iam Germanos, quod genus militum apud hostis atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique haud toleraturos. multa bella impetu valida per taedia et moras evanuisse. contra ipsis omnia opulenta et fida, Pannoniam Moesiam Delmatiam Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem, senatumque et populum numquam obscura nomina, etiamsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus. obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, e quibus nullam hosti cesseram Placentiae defensione exploratum. proinde duceret bellum. paucis diebus quartam decumam legionem, magna ipsarum fama, cum Moesiis copiis adfore: tum rursus deliberaturum, et si proelium placuisset, auctis viribus certaturos.

33. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adfecto, missi qui consilium eius sciscitarentur rettulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testabantur. ne quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. postquam pugnari placitum, interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret dubitavere. Paulino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, idem illi deterioris consilii auctores perpulere ut Brixillum concederet, ac debilis proeliorum exemptus summam rerum et imperii, se ipsum reservaret. is primus dies Othonianas partes adflixit. namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida ma-

nus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse nonnisi militibus credit, imperia ducum *in* incerto reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis: et exploratores, cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. quieti intenteque Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus conexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent. sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur. claudebat pontem inposita turris et in extremam navem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces iaculabantur.

35. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando praelabebantur. ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur. sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec perinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa vulnera dirigebant. et cum variis trepidantium inclinationibus mixti reniges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere. quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis destabantur.

36. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer *ad* exitium poscebatur. iamque vulneratum eminens lancea strictis gladiis invaserant, cum intercurso tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis

misit quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum, et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus num posito certamine vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem. atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetiturum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo seculo tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent; neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxuriosos egestatis scelera sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque: nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro temptamenta civilium bellorum: mox e plebe infima C. Marius et nobilium saevissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. et numquam postea nisi de principatu quaesitum. non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causae in discordiam egere. quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem veniam.

39. Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum. Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpa praetendebantur. tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant. miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni et tot circum omnibus penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus. plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec perinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

40. Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti confluentes Padi et Adduae fluminum, sedecim inde milium spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus militem itinere fessum, sarcinis gravem obicere hosti, non omissuro quo minus expeditus et vix quattuor milia passuum progressus aut incompositus in agmine aut dispersos et vallum molientes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant. aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora et spei inpatiens.

41. Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulant, venerunt. audire condiciones ac reddere parabat, cum praecipites exploratores adesse hostem nuntiavere. interruptus tribunorum sermo; eoque incertum fuit, insidias an proditionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina dimissis tribunis reiectus in castra, datum iussu Fabii Valentis pugnae signum et militem in armis invenit. dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt. ea strictis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coegit. disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione:

etenim quamquam vicino hoste aspectus armorum densis ar-
bustis prohibebatur. apud Othonianos pavidi duces, miles
ducibus infensus, mixta vehicula et lixae, et praeruptis
utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. circum-
sistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor
adcurrentium, vocitantium. ut cuique audacia vel formido,
in primam postremamve aciem prorumpebant aut relabe-
bantur.

42. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in
languorē vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exercitum
ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus,
an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, pa-
rum compertum, omisso pugnae ardore Othoniani ultro sa-
lutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ig-
naris quae causa salutandi, metum prodicionis fecere. tum
incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero
praestantior: Othoniani, quamquam dispersi pauciores fessi,
proelium tamen acriter sumpserunt. et per locos arboribus ac
vineis impeditis non una pugnae facies: comminus eminus,
catervis et cuneis concurrebant. in aggere viae conlato gradu
corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis
et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter
se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

43. Forte inter Padum viamque patenti campo duae le-
giones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima, cui
cognomen Rapaci, vetere gloria insignis; e parte Othonis
prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi
decoris avida. primani stratis unaetvicensimanorum princi-
piis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et inpulit
rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, et plu-
rima signa vexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia pro-
pulsa quintanorum impetu tertia decuma legio; circumventi
plurium adcursum quartadecumani. et ducibus Othonis iam
pridem profugis, Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant.
accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa
gladiatorum manu, quam navibus transvectam obpositae co-
hortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus ho-
stium inveci.

44. Et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. inmensum id spatium, obstructae strage corporum viae. quo plus caedis fuit; neque enim civilibus bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavera. Vedium Aquilam tertiae decumae legionis legatum irae militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinere; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed more vulgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos Annii Gallus consilio precibus auctoritate flexerat, ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum. ceteris fractus animus: praetorianus miles non virtute se sed proditione victum fremebat. ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit, venire Moesi- cas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos, et si ita ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus truces aut pavidi extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulantur.

45. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur. sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et qui ferociore fuerant ad paenitentiam inclinantibus, missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent. legati paulisper retenti. ea res haesitationem attulit ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa legatione patuit vallum. tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. spes et praemia in ambiguo, certa funera

et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. requisitum Orfidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere, ceterum vulgus super humum relictum.

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam trepidus et consilli certus. maesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. non expectavit militum ardor vocem imperatoris. bonum haberet animum iubebant: superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque. neque erat adulatio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo. is praetorii praefectus identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine propere. quas inter voces ut flexerat vultum aut induraverat Otho, clamor et gemitus. nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntiabant; ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

47. Ipse aversus a consiliis belli „hunc“ inquit „animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande vitae meae pretium puto. quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. experti in vicem sumus, ego ac fortuna. nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. civile bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit. hinc Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione neque solatiis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis; sed este superstites. nec diu moremur, ego in-

columitatem vestram, vos constantiam meam. plura de extremis loqui pars ignaviae est. praecipuum destinationis meae documentum habete quod de nemine queror. nam incusare deos vel homines eius est qui vivere velit.“

48. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, irent propere neu remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos epistulasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit, parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum fratris filium, prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum. post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquam aut nimium meminisset. *

49. Post quae dimotis omnibus paulum requievit. atque illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. vesperscente die sitim haustu gelidae aquae sedavit. tum adlatis pugionibus, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit. luce prima in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum vulnus invenere. funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum

laudibus et lacrimis, vulnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promisce Bedriaci Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est modicum et mansurum. hunc vitae finem habuit septimo et tricensimo aetatis anno.

50. Origo illi e municipio Ferentio, pater consularis, avus praetorius; maternum genus inpar, nec tamen indecorum. pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quantum malae. ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita vulgaris traditisque demere fidem non ausim. die quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco condisse incolae memorant, neque inde coetu hominum aut circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

51. In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio. nec erat qui coërceret. ad Verginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per aversam domus partem furtim degressus inrumpentes frustratus est. earum quae Brixelli egerant cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis quibus praefuerat.

52. Posito ubique bello magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. illuc adverso de proelio adlatum. sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctanter exceperisse victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo privatim expedito consilio, inter multos

societate culpaе tutior. onerabat paventium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres conscriptos intempestivo honore.

53. Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcel- lum Eprium ut ambigua disserentem invasit. nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper ascitus magnis inimiciis claresceret. moderatione meliorum dirempti. et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisus per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus, habere se suprema eius mandata respondit; ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis. hinc admiratio et plura interrogandi pudor; atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consilis frater eius L. Vitellius, seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio universos perculit, adfirmans superventu quartae decumae legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores, versam partium fortunam. causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae neglegebantur, laetiore nuntio revalerent. et Coenus quidem rapide in urbem vectus paucos post dies iussu Vitellii poenas luit. senatorum periculum auctum credentibus Othonianis militibus vera esse quae adferebantur. intendebat formidinem quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. nec ultra in commune congressi sibi quisque consulere, donec missae a Fabio Valente epistolae demerent metum. et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spectabantur. ut cecidisse Othonem, et a Flavio Sabino praefecto urbis, quod erat in urbe militum, in sacramentum Vitellii adactum, certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat.

in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur. additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque, et missa legatio quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistolae ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello afflictabatur. dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare, rapere, vi et stupris polluere. in omne fas nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abstinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiiis ducibus et prohibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis, eoque alienae etiam culpae dissimulator. iam pridem adtritae Italiae rebus tanta peditum equitumque vis damnaeque et iniuriae aegre tolerabantur.

57. Interim Vitellius victoriae suae nescius, ut ad integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat. pauci veterum militum in hibernis relictis, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco permissa; ipse e Britannico dilectu octo milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum accepit. vocata contione virtutem militum laudibus cumulat. postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem conpescit. dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur, honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58. Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretania, interfecto procuratore Albino, nuntii venerunt. Lucceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus

nec Africa contentus, Hispaniae angusto freto diremptae iminebat. inde Cluvio Rufo metus; et decumam legionem propinquare litori ut transmissurus iussit. praemissi centuriones qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.

59. Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur. ipse Albinus dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretaniam petit, adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est, nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente. brevi auditu quamvis magna transibat, inpar curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed veterē egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Lugduni victicium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. mox universum exercitum occurrere infanti filio iubet; perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus. nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

60. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum, unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. simul ceterae legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur. proditionem ultro inputabant, spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excu-

satus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum fama, obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset. restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arnia Romana simulatione numinum ausus est. iamque adsertor Galliarum et deus (nam id sibi indiderat) concitis octo milibus hominum proximos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebatur, donec spectante Vitellio interfectus est.

62. Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum: rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant testamenta, aut lex intestatis. prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. epularum foeda et inexplēbilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. praemisit in urbem edictum quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathematici. cautum severe ne equites Romani ludo et arena polluerentur. priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant; ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio indicere.

63. Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat. id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset.

addidit temptatam cohortem quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum probationibus, in paenitentiam versus se-ram veniam post scelus quaerebat. cunctantem super tanta re Flavium Sabinum Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit e periculo principis famam clementiae adfectare. Sabinus suoapte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, inpulit ruentem.

64. Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas, vitata Flaminiae viae celebritate, devertere Interamnium atque ibi interfici iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor, non inmixta tristibus; et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Germanicum a se sed Vitellium genitum. nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

65. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania laetitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et pettum se criminationibus gnarus. Hilarius Caesaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset, eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset. et interpretabatur quaedam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium et pro se ipso popularia. auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluvius comitatu principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii. hunc Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum eius Vettius Bolanus.

66. E praesentibus angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. sparsae per Italiam et victori-

bus permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadecumanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie vexillariis tantum pulsas vires legionis non adfuisse. remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adversus quartadecumanos discordiam. nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustae Taurinorum, dum opifcem quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati a conviciis ad caedem transiere. et proelium atrox exarsisset, ni duae praetoriae cohortes causam quartadecumanorum secutae his fiduciam et metum Batavis fecissent. quos Vitellius agmini suo iungi ut fidos, legionem Graia Alpibus traductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent: namque et Viennenses timebantur. nocte qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinae coloniae ambusta; quod damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitteratum. quartadecumani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant. consensu meliorum compressi et legio in Britanniam transvecta.

67. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. separati primum, deinde addito honestae missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta militia robur Flavianarum partium fuere. prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret; undecuma ac septima suis hibernis redditae; tertiadecumani struere amphitheatra iussi. nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere parabant, numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, *ni* numerus caesorum invidiam bello auxisset. discubuerat Vitellius Ticini adhibito ad epulas Verginio. legati tribunisque ex moribus imperatorum severitatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; perinde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam discipli-

nae et castris propiora. igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliariis, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo et iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum ac duae cohortes interfectae. remedium tumultus fuit alius tumultus. pulvis procul et arma aspiciebantur: conclamatum repente quartam legionem verso itinere ad proelium venire. sed erant agminis coactores: adgniti dempsere sollicitudinem. interim Verginii servus forte obvius ut percussor Vitellii insimulatur. et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens. ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit. aegre tamen cohibiti qui exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant. nec quemquam saepius quam Verginium omnis seditio infestavit. manebat admiratio viri et fama: sed oderant ut fastiditi.

69. Postero die Vitellius, senatus legatione quam ibi operiri iusserat audita, transgressus in castra ultro pietatem militum conlaudavit, frementibus auxiliis tantum impunitatis atque adrogantiae legionariis accessisse. Batavorum cohortes ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. redita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. Ceterum ut largitionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros iubet, vetitis supplementis; et promiscuae missiones offerebantur. exitiabile id rei publicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. et vires luxu corrumpabantur, contra veterem disciplinam et instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit, et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. foedum atque atrox spectaculum. intra quadragensimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo humus, protritit arboribus ac frugibus dira vastitas. nec

minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosa-
que constraverant, extructis altaribus caesisque victimis re-
gium in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis
fecere. aderant Valens et Caecina, monstrabantque pugnae
locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos,
inde circumfusas auxiliorum manus. iam tribuni praefectique,
sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero
miscebant. vulgus quoque militum clamore et gaudio defle-
ctere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum,
strues corporum intueri, mirari. et erant quos varia fors rerum
laerimaeque et misericordia subiret. at non Vitellius flexit
oculos, nec tot milia insepulcorum civium exhorruit. laetus
ultro et tam propinquae sortis ignarus instaurabat sacrum
dis loci.

71. Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum specta-
culum editur, advecto ex urbe cultu. quantoque magis pro-
pinquabat, tanto corruptius iter inmixtis histrionibus et spa-
donum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio. nam-
que et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, se-
ctari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus
quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque. ut Va-
lenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati
aliorum consulatus, dissimulatus Marci Macri tamquam Otho-
nianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum
a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam
segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi
ut adversus Neronem ausus et Verginii exstimulator: sed
alias protulit causas. actaeque insuper Vitellio gratiae, con-
suetudine servitii.

72. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis
coeptum, mendacium valuit. extiterat quidam Scribonianum
se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Hi-
stria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Cras-
sorum ac nominis favor manebat. igitur deterrimo quoque
in argumentum fabulae adsumpto, vulgus credulum et qui-
dam militum, errore veri seu turbarum studio, certatim adgre-
gabantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque quis-
nam mortalium esset, postquam nulla dictis fides et a domino

noscebatur, condicione fugitivus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

73. Vix credibile memoratu est quantum superbiae sordidaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Suria Iudaeaeque adactum in verba eius Orientem nuntiavere. nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaeque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia libidine raptu in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta sitas vires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus et in Titum pronior. praefectus Aegypti *Ti. Alexander* consilia sociaverat. tertiam legionem, quod e Suria in Moesiam transisset, suam numerabat. ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur; namque omnis exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut in pares inridebant. sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat. quis ille dies foret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitteret? esse privatis cogitationibus progressum, et prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa aut praecipitia.

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas, Vitellii victrices, et apud victos plus quaerimoniarum quam virium. fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae provectum. facilius universos inPELLI quam singulos vitari.

76. His pavoribus nutantem et alii legati amique firmabant et Mucianus, post multos secretosque sermones iam et coram ita locutus: „omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent an quod inchoaturi rei publicae

utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectum, aut certe non arduum sit. simul ipse qui suadet considerandus est, adiciatne consilio periculum suum, et si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad imperium voco tam salutare rei publicae quam tibi magnificentum. iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adulantis expaveris. a contumelia quam a laude propius fuerit post Vitellium eligi. non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum exurgimus. cessisti etiam Galbae imaginibus. torpere ultra, et polluendam perdendamque rem publicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi quam inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. ne Othonem quidem ducis arte aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissionibus et principis imitatione deteritur. tibi e Iudaea et Suria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium alarum cohortium robora, et fidissimi reges, et tua ante omnis experientia.

77. Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem et Caecinam numeremur. ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter, et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum

ordo erit. nam si vincimus, honorem quem dederis habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur. immo, ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt. hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumaciam hebescunt. aperiet et recludet contexta et tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. nec mihi maior in tua vigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore inscitia saevitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciverunt.“

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circumstistere, hortari, responsa vatum et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium palam habuerit. recursabant animo vetera omina. cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat, ac postera die eodem vestigio resurgens procera et latior vi-
rebat. grande id prosperumque consensu haruspicum et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa. sed primo triumphalia et consulatus et Iudaicae victoriae decus inpluisse fidem ominis videbatur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Suriamque Carmelus: ita vocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum; sic tradidere maiores, aram tantum et reverentiam. illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis „quidquid est“ inquit, „Vespasiane, quod paras, seu domum extruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.“ has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat. nec quicquam magis in ore vulgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Suriae, haec Iudaeae caput est.

79. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Iulii sacramento eius legiones adegit. isque primus principatus

dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus quintum Nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore ut ne Titus quidem filius expectaretur, Suria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta, non parata contione, non coniunctis legionibus.

80. Dum quaeritur tempus locus quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes timor, ratio casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere. tum celeri adcurrere, Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat. in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae altitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia exceperit. namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochen-sium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aequae provinciam exercitumque accendit quam quod adseverabat Mucianus, statuisse Vitellium ut Germanicas legiones in Suriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Suriaeis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur. quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatum diligebantur.

81. Ante Idus Iulias Suria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens et inservientium regum ditissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quidquid provinciarum adluitur mari Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, iuravere. sed inermes legati regebant,

nondum additis Cappadociae legionibus. consilium de summa rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit, et e Iudaico exercitu lecta decora. tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.

82. Prima belli cura agere dilectus, revocare veteranos. destinantur validae civitates exercendis armorum officinis; apud Antiochenses aurum argentumque signatur, eaque cuncta per idoneos ministros suis quaeque locis festinabantur. ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coërcere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans. multos praefecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. donativum militi neque Mucianus prima contione nisi modice ostenderat, ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque ne versis ad civile bellum legionibus terga nudarentur. Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit. sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes exercitus legatosque scriptae epistolae, praeceptumque ut praetorianos Vitellio infensos recipiendae militiae praemio invitarent.

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi, et maiora credi de absentibus. sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrrhachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes expopi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Ta-

rentumque et Calabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium militum armorum paratu strepere provinciae. sed nihil aequè fatigabat quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit aususque est. propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvit, largus privatim, quod avidius de re publica sumeret. ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.

85. Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. octava erat ac septima Claudiana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. unde metus et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium praetendebat. Iulianus, comperto discrimine et gnaris locorum ascitis, per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit. nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus aut properans.

86. At in Pannonia tertia decuma legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii.

is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem recipaverat. praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Delmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Delmatiam tenebant, divites senes. sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens aetate, claris natalibus. prima iuventa quietis cupidine senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello faciem praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus, pro certis et olim partis nova ambigua ancipitia malebat. igitur movere et quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. scriptae in Britanniam ad quartadecumanos, in Hispaniam ad primanos epistolae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscientibus, ceteris fortunam secuturis.

87. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calorum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo

aut municipia congesta copiarum, sed ipsi cultores arvaeque, maturis iam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

88. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. incuriosos milites — vernacula utebantur urbanitate — quidam spoliavere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogantes. non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invasere. caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde adgnitus, et vulgata caede temperatum ab innoxiiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus. forum maxime petebant, cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset. nec minus saevum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus tellis horrentes, cum turbam populi per incitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armorum catervis volitabant.

89. Ipse Vitellius a ponte Mulvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine incessit. quattuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines eques; dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretae. ante aquilas praefecti castrorum tribunique et primi centurionum candida veste, ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus Augustae nomine honoravit.

90. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens, con-

seilis flagitiorum ipsis qui aderant omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. vulgus tamen vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere ut adsumeret, tam frustra quam recusaverat.

91. Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV. Kalendas Augustas edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. adeo omnis humani divinique iuris experts, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat. sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans, omneim infimae plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit. quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. ventitabat in senatum; etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius praetor designatus contra studium eius censuerat. commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spectatae potestatis advocavit. mox mitigantibus amicis, qui altiore iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissenti- rent; solitum se etiam Thraseae contradicere. inrisere plerique inpudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

92. Praeposuerat praetorianis P. Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant. inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata prae- vitas amicorum et fecunda gignendis inimiciis civitas auxerat, dum ambitu comitatu et inmensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est. simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo

segnius invaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod reversis ab exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

93. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per illecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant. postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebrae in vulgus mortes. et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus inpatientia labefecit. insuper confusus pravitae vel ambitu ordo militiae. sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat. omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur, unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulisit Vitellius, ut non plus militi liceret. sibi quisque militiam sumpseret: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes. robora tamen legionibus alisque subtracta, convulsum castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis.

Contentante Vitellio postulatur ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. nec coërebat eiusmodi voces Vitellius: super insitam marcenti animo ignaviam, conscius sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. liberum principum conferre pro numero Mancipiorum ut tributum

russi. ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere, circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere, tamquam in summa abundantia pecuniae inludere.

95. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti paratu et ante illum diem insolito. laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod extractis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacrauit. nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. nemo in illa aula probitate aut industria certavit; unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque satiare inexplabiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, noviens miliens sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios Fabios Icelos Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec succedere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

96. Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare fidem. in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus qui sermones populi coercerent. id praecipuum alimentum famae erat.

97. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati provinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum

legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere. simul cetera iuventus dabat inpigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant. sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus legatus studia provinciarum cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, et haec illave defensurus, prout invaluisse. deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellerent, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant. mare quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem inruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expedire ad bellum iubet. praemissus Caecina: Valentem e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; inpatiens solis pulveris tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditantem infringere exercitus virtutem inter artes erat. credere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut inpar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

100. Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam prae-

misit. mox vexilla quartae, quintae decumae et sextae decumae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse; qui praesens eoque validior immutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. ita adcelerare legiones Cremonam, pars Hostilium petere iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi. mox Patavii secretum componendae proditiōis quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscabatur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas inpulerit.

101. Scriptores temporum, qui potente rerum Flavia domo monumenta belli huiusce composuerunt, curam pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere. nobis, super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem, aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsum videntur. Caecina legiones adsecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat. Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

H I S T O R I A R U M

LIBER III.

BREVIARIUM. Cap. 1. Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii, 2. festinationem Antonius Primus suadet, 3. et obtinet. 4. proxima Cornelli Fusci auctoritas. 5. principes Sarmatarum lazygum in

commilitum asciti. Sido et Italicus Sueborum reges tracti in partes. 6. 7. Antonio Italiam invadenti comes est Arrius Varus. multas urbes occupant. 8. Verona fit belli sedes. moras frustra aut sero neunt Vespasianus et Mucianus. 9. Interim duces mutuis epistolis bellum gerunt. 10. T. Arpius Flavianus militi suspectus ab Antonio servatur. 11. hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit. 12. Lucilius Bassus et 13. 14. Caecina, a Vitellio deficientes, a militibus suis coniciuntur in vincula. 15. discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredistatuit Antonius. 16. aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit; 17. eam Antonius constantia et virtute restituit, 18. victoria potitur.

19. Vespasiani ea freti Cremonam expugnare deponunt. 20. inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius. 21. sed adventantis hostis terror obstructas mentes consiliis ducis aperit. 22—25. proelium atrox, anceps. Antonius egregii ducis munia implet. victoriam aufert. 26—33. Cremona obsessa, capta, cremata; 34. postea restituta. 35. victae legiones dispersae.

36. Vitellius luxu torpet. 37. in urbem reductus Caecinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem consulem sufficit. 38. 39. Iunius Blaesus fraude L. Vitellii veneno tollitur. 40. 41. Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res subruit et, 42. Flavianis Italiam occupantibus, 43. ad Stoechadas delatus capitur. 44. Hispaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. turbat tamen Britanniam Venutius. ibi varia sorte pugnatum. 46. turbata quoque Germania. mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce repressa. 47—48. Anicetus Polemonis libertus Pontum infestans capitur. Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbior, 50. partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. 52. festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. is iactantius quam ad principem litteras componit, Mucianum insectatus. inde graves ducum simultates.

54. Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. notabilis constantia Iulii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri iubet, honores largitur, in castra venit. 56. prodigia. praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, improvidus consilii Romam, revertit perculsus defectione Misennensis classis. 57. Puteolani Vespasiano, Capua Vitellio favet. Claudius Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. ipse Romae ex plebe et servitiis exercitum corradit, qui brevi dilabitur. 59. Flaviani Apenninum transeunt. ad eos Cerialis Vitellii custodias elapsus venit, et inter duces adsumitur. 60. pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius. 61. iam crebra sunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alfenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62. 63. caeso Valente

desperabundus mites sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.

64. Flavius Sabinus urbis praefectus frustra incitatur ad arma; 65. pacis amans de pace agit cum Vitellio. 66. cedere parato, ni sui reniterentur. 67. 68. hi pullo amictu Palatio degressum et pro contione cedere se imperio testantem, eo redire cogunt. 69. interim Sabinus rem publicam susceperat, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. modicum proelium, Vespasianis prosperum. Sabinus Capitolium occupat, quod, 70. Cornelio Martiale frustra ad Vitellium misso, 71. Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. de prioribus Capitolii fatis digressio. 73. Vitelliani cuncta sanguine ferro flammam miscent. Flavius Sabinum et Atticum consulem capiunt. 74. Domitianus sacricolae habitu delitescit. Sabinus invito Vitellio trucidatur. 75. Sabini laudes. Atticus servatur.

76. 77. Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Iulianus iugulatur. Triariae immodestia. 78. Flaviani, incertum Antonii an Muciaui culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama excitati, 79. ad urbem properant, ibi equestre proelium Ceriali adversum. 80. 81. Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet. 82. Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. varia ibi fortuna pugnatur. 83. foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente. 84. castra praetoria expugnantur. 85. Vitellius, e pudente latebra protractus et contumeliis adfectus, ad Gemonias propellitur. 86. vita Vitellii moresque.

Gesta uno eodemque anno.

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decumae legionis convenerant. illic agitavere placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent, an ire comminus et certare pro Italia constantius foret. quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; et quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. sed insessis interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum. superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. ita salubri mora novas vires adfore et praesentibus nihil perituum.

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus socordiae quam fiduciae accessisse victoribus. neque enim

in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos aut valetudinibus fessos: sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli. nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque, utrimque viros, equos, tributa, ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyricum mare. quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras vires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem. equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam rebus adversis disiectam Vitellii aciem. „duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos procliorum equites equosque. nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.“

3. Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri unum virum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui famam ea statim contione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur, eoque gravior militibus erat, culpa vel gloria socius.

4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus, natura ac se-

necta cunctantior, suspiciones militum irritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque quod coeptante legionem motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidia, locum quaesisse credebatur. nam Flavianum, omissa Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemplum, rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praeenderetur.

5. Ceterum ut transmittere in Italiam inpune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celebraret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos civitatis regimen, in commilitium asciti. plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italiae reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos, et gens fidei commissae patientior. posita in latus auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminius procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfuit, missus. nec his aut illis proelium temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

6. Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam et dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant. idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia per proxima quaeque et Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium adversus classis Ravennatis motum, nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste partibus adiunxere. illic cognitum tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedissee. placuit occasio inva-

dendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos plerosque oppressere. praedictum ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. et fuere qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos data duae legiones, septima Galbiana, tertia decuma Gemina, cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minucius Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum missus est. desiderata diu res interpretatione gloriaque *in* maius accipitur, postquam Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro causa ratus, si placere Galbae principatus et partes revirescere crederentur.

8. Quaesitum inde quae sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praevalabant: simul coloniam copiis' validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. possessa ipso transitu Vicetia; quod per se parum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit reputantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. in Veronensibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvare. et interiectus exercitus Raetiam Iuliasque Alpes, [ac] ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsaepserat. quae ignara Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiae sisti bellum expectarique Mucianum iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. eadem Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiuscemodi praetextendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit, temptatisque levi proelio animis ex aequo discessum. mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et palu-

des Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quodsi adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistulis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit. legioni tribunus Vipstanus Messala praeerat, claris maioribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistulas Caecina, temeritatem victa arma tractantium incusans. simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus quod aut corrumperet hostem aut terreret. Flavianarum partium duces, ommissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulsisset spe. atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro contione epistolae addidere fiduciam, quod submitte Caecina, velut offendere Vespasium timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

10. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbiana legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. rapiuntur arma, et ut proditiōis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam ar-

gueret. obturbatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeparet; fremitu et clamore ceteros aspernantur. uni Antonio apertae militum aures: namque et facundia aderat mulcendique vulgum artes et auctoritas. ubi crudescere seditio, et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans; ut quemque notum et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

11. Legiones, velut tabe infectae, Aponium Saturninum Moesici exercitus legatum eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, vulgatis epistulis quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus et Aponianus et Messala, quamquam omni modo nisi, eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum quibus occultebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox omissis lictoribus Patavium concessit. digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis et obversis militum studiis. nec decrant qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes, exitiosiore discordia non suspicionibus vulgi sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis praefectus ambiguos militum animos, quod magna pars Delmatae

Pannoniique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. nox proditio electa, ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt; et paucis resistentium obtruncatis ceterum vulgus rerum novarum studio in Vespasianum inclinabat. tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat, qui propere adcurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus, a praefecto alae Vivennio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur. sed exsoluta statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13. At Caecina, defectione classis vulgata, primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera dispersis, secretum castrorum adfectans in principia vocat. ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem, in arto comneatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit. simul Vitellii imagines dereptae, et missi qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies aspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere victas manus et capta traderent arma? quas enim ex diverso legiones? nempe victas. et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque, quos tamen isdem illis campis fuderint straverintque. ut armatorum milia, velut grex venalium, exuli Antonio donum darentur? octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. id Basso, id Caecinae visum, postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam militibus principem auferre. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera aut adversa?

14. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor in-

pulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniiciunt; Fabium Fabulum quintae legionis legatum et Cassium Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unietvicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiserat.

15. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe adceleraturumque cognita Caecinae proditione coniectabat; et fidus Vitellio Fabius, nec militiae ignarus. simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur; et Britannia Galliaeque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio victoriam praecepisset. universo cum exercitu secundis a Verona castris Bedriacum venit. postero die legionibus ad munendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda miles inbueretur. ipse cum quattuor milibus equitum ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores, ut mos est, longius curabant.

16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques adventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri nuntiavit. dum Antonius quidnam agendum consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, inpulitque Vitellianos modica caede; nam plurium adkursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugae ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, et fore quae acciderant rebatur. hortatus suos ut magno animo capesserent pugnam, diductis in latera turmis vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones; datum per agros signum ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret. pavidus interim Varus turbae suorum miscetur, intulitque formidi-

nem. pulsi cum sauciis integri suomet ipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.

17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortissimi militis officium omisit. occursare paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio manu voce insignis hosti, conspicuus suis. eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret; mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore haud plures quam centum equites restitere: iuvit locus, artiore illic via et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo et praecipitibus ripis fugam impediabat. ea necessitas seu fortuna lapsas iam partes restituit. firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos, atque ilico consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios. simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere. et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

18. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque provecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque adgredi hostem. tantum per spatium cursu et pugnando fessum. forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intellegebant. nutantem aciem victor equitatus incursat; et Vipstanus Mesala tribanus cum Moesicis auxiliariis adsequitur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant. ita mixtus pedes equesque rupere legionum agmen. et propinqua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant.

19. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnorum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. haec in medio, pulchra dictu. illa sibi quisque, posse coloniam plano sitam impetu capi. idem

audaciae per tenebras inrumpentibus, et maiorem rapiendi licentiam. quodsi lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac vulneribus clementiam et gloriam, inania, laturos: sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. spernuntur centuriones tribunisque, ac ne vox cuiusquam audiat, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

20. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo consultando cunctatione saepius quam temeritate prodesse: ut pro virili portione armis ac manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum. neque enim ambigua esse quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die intrandum. an oppugnationem inchoaturos adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormentisne et telis an operibus et vineis adgredienda urbs foret? mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogitabat. et cum abnuerent, „gladiisne“ inquit „et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?“ simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

21. Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos ex Cremonensibus corripiant, quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. is terror obstruit mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decumam

legionem in ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis intersaepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata, Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primori in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et recipere cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis inpingitur. ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras adseverare non ausim, quamquam alii tradiderint quartam Macedonicam dextrum suorum cornu, quintam et quintam decumam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicensimosque et primanos laevum cornu complexisse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis exitiabile. nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant. eadem utraque acie arma, crebris interrogationibus notum pugnae signum, permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus primipili centurio multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat.

23. Sustinuit labantem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbustis sine hostium noxa. inlisa magnitudine eximia quintae decumae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat. lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e strage sentis ignorati,

vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine confluentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, cur rursum sumpsissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi recipere gloriam possent. tum ad Moesicos conversus principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensius praetorianis „vos“ inquit „nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumpsistis.“ undique clamor, et orientem solem (ita in Suria mos est) tertiani salutavere.

25. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse. gradum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suos quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat. laxati ordines abrumpuntur, nec restitui quivere inpedientibus vehiculis tormentisque. per limitem viae sparguntur festinatione consecrandi victores. eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messala tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat. is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur patris ma-

nes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. advertere proximi, deinde plures; hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli exsecratio. nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidatos spoliant; factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26. Ut Cremonam venire, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat. quorum aspectu haesere victores, incertis ducibus quid iuberent. incipere obpugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps. sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur. munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum; ne dispersos et opus molientes subita eruptione turbarent. quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes; omnisque caedes et vulnera et sanguis aviditate praedae pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius, cingique vallum corona iussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. proxima Bedriacensi viae tertiani septimani-que sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones, dolabras, et alii falces scalasque convectant. tum elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceros prosternerent multa cum strage. incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent.

28. Hormine id ingenium, ut Messala tradit, an potior

auctor sit C. Plinius qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaeque sua quamvis pessimo flagitio degeneravere. non iam sanguis neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi humeris et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma et omni imagine mortium.

29. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum delectis auxiliariis eodem incubuerat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela testudine laberentur, ipsam postremo ballistam in subeuntes propulere, quae ut ad praesens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. simul iuncta turris ictibus saxorum cessit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat. is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce capta castra conclamavit. ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caedere quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. Ac rursus nova laborum facies, ardua urbis moenia, saxae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem die mercatu congregata; quod defensoribus auxilium ob multitudinem, obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops sed in tribunos centurionesque,

ubi pretium caedis erat, reverteretur. gregarius miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. catenas Caecinae (nam etiam tum victus erat) exsolvunt, orantque ut causae suae deprecator adsistat. aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes. mox velamenta et infulas pro muris ostentant. cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere: maestum inermium agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praebere ora contumeliis, et posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio illos esse qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: superbiam saevitiamque (adeo invisae scelera sunt), etiam perfidiam obiectabant. obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

32. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. et vocatos ad contionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi cupidinem veteri odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox triadecumanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingēnia, petulantibus iurgiis inluserant. auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes, et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad proelium progressae. tempus quoque mercatus ditum alioqui coloniam maiore opum specie complebat. ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat. is balineas abluendo cruori propere petit. excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent. verule dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum milia inrupere, calorum lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam corruptior. non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur. grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant. ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam vel gravia auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. faces in manibus, quas; ubi praedam egresserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercituario linguis moribus, cui cives socii externi interessent, diversae cupidines et aliud cuique fas nec quicquam illicitum. per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mestis templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonae, anno ducentesimo octogesimo sexto a primordio sui. condita erat Sempronio et Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit ne quis Cremonensem captivum detineret. inritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis. occidi coepere. quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora templaque munificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt. et victae legiones ne manente adhuc civili bello ambiguae agerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum

tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii adtingeretur.

36. At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat. non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere; sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita instantia futura pari oblivione dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit. nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. plus apud socordem animum laetitia quam cura valuit. multa cum exsultatione in urbem reductus, frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri iubet, substituto in locum eius Alferno Varo.

37. Mox senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumbant, nec defuit qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque eblandiretur. pridie Kalendas Novembris Rosius Regulus iniit eiuravitque. adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium subfectum. nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit, de qua sic accepimus. gravi corporis morbo aeger Vitellius Servilianis hortis turrim vicino sitam concludere per noctem

crebris luminibus animadvertit. sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur. cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciviam animis. nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum perverti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. causam confusionis quaerenti, non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. in urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostendet. versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fovet aemulum principis labores e convivio prospicientem. reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare, et si quid fato accidat, filium habere.

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. addidit facinori fidem notabili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vitellii vox, quo se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos spectata inimici morte iactavit. Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit: integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus abnuere perseveravit. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat ne dignus crederetur.

40. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem pernecibus nuntiis accepit. et si coeptum iter properasset, nutantem Caeci-

nam praevenire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones potuisset. nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites vitata Ravenna Hostiliam Cremonamve pergeret. aliis placebat accitis ex urbe praetoris cohortibus valida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

41. Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat. venere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere inlicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido. adventu demum peditum equitumque praevaritas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincla apud avidos periculorum et dedecoris securios. eo metu et paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus cohortes Ariminum praemittit, alam tueri terga iubet: ipse flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcunque partem Narbonensis provinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit. occupantur plana Umbriae et qua Picens ager Hadria adluitur. omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apenninis iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante vento portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta.

43. Namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat; concitisque omnibus, qui ex-auctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Fôroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iuli et honos apud prae-torianos, quorum quondam tribunus fuerat. ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes ad-nitebantur. quae ut paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbruire, Fabius Valens cum quat-tuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturo ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. ceterum ut mare tutius Va-lenti quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus, et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoecha-das Massiliensium insulas adfertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

44. Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniarum a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decumam quoque ac sextam traxit. nec Galliae cunctabantur. et Britanniam inclinatus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Clau-dio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio pro-vecti expertum iam principem anxii mutabant.

45. Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Bri-tanni sustulere animos, auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisset trium-phum Claudii Caesaris videbatur. inde opes et rerum secundarum luxus. spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus. pro marito studia civitatis, pro adul-tero libido reginae et saevitia. igitur Venutius accitis auxi-liis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. tum petita a Romanis praesidia.

et cohortes alaeque nostrae variis proeliis, exemere tamen periculo reginam. regnum Venutio, bellum nobis relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia dum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali prope adflcta Romana res. id bellum cum causis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia acceperere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur. iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit; et quod Cremonae interim transeginus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

47. Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis inpatiens. igitur Vitellii nomine ascitis gentibus quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem vetusta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit. caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. classis quoque facies intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus. camaras vocant artis lateribus latam alvum sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. sic inter undas volvuntur.

pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus ducemque Viridium Geminum, spectatae militiae, deligeret. ille inconpositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coëgit in naves; effectisque raptim Liburnicis adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas tradidit, belloque servili finis inpositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgueret. namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

49. Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satisfactum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam superbiam ceteraque occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere. utque licentia militem inbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. quae seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam vertebat; nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme et humentibus Pado campis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque vitricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique integri Veronae relictis: sufficere cohortes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello videbantur. undecuma legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia

quod defuisset. sex milia Delmatarum, recens dilectus, comitabantur. ducebat Pompeius Silvanus consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Silvanum socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequii regebat, ad omniaque quae agenda forent quieti cum industria aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque asciti, classem Delmatae supplere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe praetorias cohortes audierant, et teneri praesidiis Apenninum rebantur. et ipsos in regione bello attrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium (donativi nomen est) flagitantium. nec pecuniam aut frumentum providerant; et festinatio atque aviditas praepediebant, dum quae accipi poterant rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques occisus a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam maiora meritum quam quae statim exsolverentur; nec quicquam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat. tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis paenitentia fuit. sed haec aliaque ex vetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

52. Antonio ducibusque partium praemitti equites omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Apennini iuga clementius adirentur; acciri aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret, Padumque et mare commeatibus compleri. erant inter duces qui necterent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe potetur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum coeptis aut rursus cunctandi

utilitates edisserens, atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret. Plotium Grimum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem additum ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius monuit. hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano volentia rescripsere. quibus epistulis Vespasiano missis effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

53. Aegre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus evluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus lingua et obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit iactantius quam ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: se Pannonicas legiones in arma egisse; suis stimulis excitos Moesiae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersaepta Germanorum Raetorumque auxilia. quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui operis. casum Cremonae bello inputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare. neque officere gloriae eorum qui Asiam interim composuerint. illis Moesiae pacem, sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse in irritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur qui periculis non adfuerint. nec fefellere ea Mucianum; inde graves similitudines, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque inplacabilius nutriebat.

54. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat. quippe confitenti consultantique supererant spes viresque; cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebat. mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures, ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii

exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnis Vitellius secreto percontatus interfici iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis, post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur. nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, ut cuncta viseret postulat. missi qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique vera esse quae adferret atque ultro corruptum arguenti, „quandoquidem“ inquit „magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas.“ atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius, ut e somno excitus, Iulium Priscum et Alfenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Apenninum iubet. secuta e classicis legio. tot milia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae. ipse nihil e solito luxu remittens, et diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacerare imperium. sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur, apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salva re publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.

56. Contionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ut feriri hostias mos est, confossus. sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, inprovidus consilii, quis ordo agminis, quae cura explorandi,

quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogitans, et ad omnis nuntios vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. postremo taedio castrorum et audita defectione Misenensis classis Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. nam cum transgredi Apenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dispergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis. arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus, ut aspere quae utilia, nec quicquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium proditionis ostentans. praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque strenuus in perfidia. et Apinius Tiro praetura functus ac tum forte Minturnis agens ducem se defectoribus obtulit. a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

58. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum vulgus ignavum et nihil ultra verba ausurum falsa specie exercitum et legiones appellat. hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. superfluenta multitudine curam dilectus

in consules partitur. servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud perinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu voce lacrimis misericordiam elicere, largus promissis, et quae natura trepidantium est, inmodicus. quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea; sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptini et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae non dabantur remisit.

59. Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis Pelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. sed foeda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus; et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus saepe quam ratio adfuit. obvium illic Petiliun Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere; et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem causabatur: Domitiano aderat animus; sed custodes a Vitellio additi, quamquam se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes timebantur. atque ipse Vitellius respectu suarum necessitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adse-

querentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis. simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles, et victoriam malle quam pacem. ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum socias. vocatos ad contionem Antonius docuit esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. initia bellorum civilium fortunae permittenda: victoriam consiliis et ratione perfici. iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse, nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. satis gloriae proelio Cremonensi partum, et exitio Cremonae nimium invidiae. ne concupiscerent Romam capere potius quam servare. maiora illis praemia, et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaesissent. his ac talibus mitigati animi.

61. Nec multo post legiones venere. et terrore famaue aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori et sibi in posterum gratiam, certabant. per eos cognitum est Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri. missus extemplo Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam petivere. quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles induerat pro Vitellio, donec Priscus et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditiōnis cunctos exsolverent.

62. Isdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent; nam pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere credebant. visa caede in desperationem versi. et Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus erat

Valens Anagninae equestri familia; procax moribus, neque absurdus ingenio, *qui* famam urbanitatis per lasciviam peteret. ludicro iuvenum sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. legatus legionis et fovit Verginium et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

63. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque, densis circumviam ordinibus adstiterat. accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur. pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi. relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validæ. non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et pecuniam et secreta Campaniae offerre Vitellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. in eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero servorum, electione litorum loqui. tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, victoriae famaeque partem capesseret. esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes, et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum, et si ducem se praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum qui urbem occupasset. id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

65. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. erant qui occultis suspicionibus incescerent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris mora-

retur. namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem parum iuvisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum opera metuebantur. melior interpretatio, mitem virum abhorreere à sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendis per condicionem armis agitare. saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. vultus procul visentibus notabantur; Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66. Quodsi tam facile suorum mentes flexisset Vitellius quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, et fidem in libidine victoris. nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur; ne victos quidem laturos: ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum: sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem nisi extincto aemulatore redituram. Fabium illis Valentem captivum et casibus dubiis reservatum praegravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. denique nihil atrocius eventurum quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.

67. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures. obruebatur

animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam. xv. Kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio degreditur, maesta circum familia. simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. voces populi blandae et intempestivae, miles minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum inmemor quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relicta fortunae suae sede per populum, per urbem exire de imperio. nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Gaium insidiae; nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant; Piso et Galba tamquam in acie cecidere. in sua contione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, cedere se pacis et rei publicae causa — retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur —, simul filium protendens, modo singulis modo universis commendans, postremo fletu praepediente adsistenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. aspernante consule, reclamantibus qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit. maior hinc clamor obsistentium penetibus privatis, in Palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quo in sacram viam pergeret patebat. tum consilii inops in Palatium rediit. praevenerat rumor eiurari ab eo imperium, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis ut militem cohiberent.

69. Igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus et plerique equestri ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complere. illuc de studiis vulgi et minis Germanicarum

cohortium adfertur: longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma inpellebant. sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. circa lacum Fundani descendentibus qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. modicum ibi proelium inproviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque, quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano multi id meritum erga partes simulavere. subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos sed bellum secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris filium in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediabat.

70. Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu quod pacta turbarentur. simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot illustres viros. cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem principatus speciem vitanti convenisse. contra Vitellium in Palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem, ne Capitolio quidem abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germanisque et Britannia descendentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec

ultro ad condiciones vocaretur. pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem — quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? —: iret obviam legionibus, et de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura. trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori inparem esse modestiam suam. et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisae pacis interficeretur. ipse neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator sed tantum belli causa erat.

71. Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo dūce, sibi quisque auctor. cito agmine forum et imminetia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolineae arcis fores. erant antiquitus porticus in latere clivi dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatae; et arcessere tormenta aut missilia tela longum videbatur. faces in prominentem porticum iecere. et sequebantur ignem, ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. tum diversos Capitolii aditus invadunt iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improvisa utraque vis; propior atque acrior per asyllum ingruerat. nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae, ut in multa pace, in altum edita solum Capitolii aequabant. hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama, ut nitentes ac progressos depellerent. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. sic Capitolium clausis foribus indefensum et indireptum conflagravit.

72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis Optimi Maximi auspicato a maioribus pignus imperii

conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta temerare potuissent, furore principum excindi. arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum, quibus armorum causis, quo tanta clades pretio stetit? pro patria bellavimus? voverat Tarquinius Priscus rex bello Sabino, ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hostium spoliis extruxere. sed gloria operis libertati reservata: pulsus regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia quam immensae postea populi Romani opes ornarent potius quam augerent. isdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio L. Scipione C. Norbano consulibus flagraverat. curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter tot Caesarum opera usque ad Vitellium mansit. ea tunc aedes cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit. quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat: ex diverso trepidi milites, dux segnis et velut captus animi non lingua, non auribus competere; neque alienis consiliis regi, neque sua expedire; huc illuc clamoribus hostium circumagi; quae iusserat, vetare, quae vetuerat, iubere. mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exsequi. postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant. inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine ferro flammisque miscent. pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circumsistunt, et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium iecerat. ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium cōnecti et inter sarcinas abditi. fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se nosce-

bantur, ultro rogitantes respondentesve audaciam pro latebra haberent.

74. Domitianus prima inruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacricolarum inmixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit. ac potiente rerum patre disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox imperium adeptus Iovi Custodi templum ingens seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus qui ius caedis et praemia navatae operae petebant. clamore e proximis orto sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stantem pro gradibus Palatii Vitellium et preces parantem pervicere, ut absisteret. tum confossum conlaceratumque et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. quinque et triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium sanguinis parcum credidere. quod inter omnis constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. caedem eius laetam fuisse Muciano accepimus. ferebant plerique etiam paci consultum dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret. sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendisset se reum Atticus obtulerat, eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque adgnosuisse et a partibus Vitellii amolitus videbatur.

76. Isdem diebus L. Vitellius positus apud Feroniam castris excidio Tarracinae imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum in aperto audebant. praeerat, ut supra memoravimus, Iulia-

nus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis quam ducum similes. non vigilias agere, non intuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena litorum personantes, in ministerium luxus dispersis miliibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. paucos ante dies discesserat Apinius Tiro, donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuam arcem traditurum. multa nocte cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit. inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit. sternunt inermos aut arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. pauci gladiatorum resistentes neque inulti cecidere. ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollinaris; reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam gladio militari cincta inter luctum cladesque expugnatae Tarracinae superbe saeveque egisset. ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percontatus statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere iuberet. quod salutare non modo partibus Vespasiani sed rei publicae fuit. nam si recens victoria miles et super insitam pervicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio quamvis infami inerat industria; nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

78. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Oriculi per otium agitabat. causa tam pravae morae, ut Mucianum opprimerentur. nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post secretas Vitellii epistulas,

quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes pretium prodicionis offerebat. alii ficta haec et in gratiam Muciani composita. quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum quam inferre, quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesidiis cessurus imperio videbatur. sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exercitiis expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset. haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium fuit. nam et Mucianus ambiguis epistulis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam noctis serum auxilium venit. illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari nuntiabatur. et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat. namque incantum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus viarum; quae gnara Vitellianis, inconperta hostibus metum fecerant. neque omnis eques concursus, adiunctis quibusdam qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Tullius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta; vulgus urbanum arma cepit. paucis scuta militaria; plures raptis quod cuique obvium telis signum pugnae exposcunt. agit grates Vitellius, et ad tuendam urbem prorumpere iubet. mox vocato senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent. varia legatorum sors fuit. qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, asperrante milite condiciones pacis. vulneratur prae-

tor Arulenus Rusticus. auxit invidiam super violatum legati praetorisque nomen propria dignatio viri. palantur comites, occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam in exterarum gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus; coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. id plerisque ludibrio, pluribus taedio: nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis. eximi supremo certamini unum diem postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitolii dirempta belli commercia.

82. Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Mulvium positis postera die urbem ingrederentur. ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant. simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. triperdito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs invectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit. proelia ante urbem multa et varia, sed Flaviani consilio ducum praestantibus saepius prospera. ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianorum hortos per angusta et lubrica viarum flexerant. superstantes maceris hortorum Vitelliani ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Colina inruerant, circumvenirentur. concurrere et in campo

Martio infestae acies. pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam pulsī, rursus in urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat. quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur: nam milite ad sanguinem et caedes obverso spolia in vulgus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies. alibi proelia et vulnera, alibi balineae popinaeque; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes; quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captivitate scelorum, prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. conflixerant ante armati exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel Cinna victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae. velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

84. Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem tormenta aggeres facesque, quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. urbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita: proprium esse militis decus in castris. illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare suprema victis solatia amplectebantur. multi semianimes super turres et propugnacula moenium exspiravere. convulsis portis reliquus globus obtulit se victoribus; et cedere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta urbe per aversam Palatii partem Aventinum in domum uxoris sellula deferitur, ut si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohort-

tes fratrēque perfugeret. dein mobilitate ingenii, et quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinantibus. terret solitudo et tacentes loci; temptat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. vinctae pone tergum manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu per iram vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit ac statim confossus est.

85. Vitellium infestis mucronibus coactum modò erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulserunt. una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit. ac deinde ingestis vulneribus concidit. et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, quā foverat viventem.

86. Patria illi Luceria. septimum et quinquagensimum aetatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere qui ipsum non noverant. studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quae, ni adsit modus, in exitum vertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci: sed impulare perfidiam non possunt qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent.

Praecipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium pro-

gressum et Caesarem consalutatum miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

HISTORIARUM

LIBER IV.

BREVIARIUM. Cap. 1. Interfecto Vitellie milites Flaviani in urbe sae viunt. 2. Domitianus nomen sedemque Caesaris nactus adulteris filium principis agit. L. Vitellius interficitur. 3. Campania composita, Vespasiano senatus consulatum cum Tito filio, praeturam Domitiano et consulare imperium decernit. 4. Muciani, Antonii, ceterorum honores. restituendi Capitolii consilium. libertati consulit Helvidius Priscus, cuius 5. vita et mores, 6—8. et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad principem mittendis. 9. de impensis publicis dissensio. 10. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. 11. Mucianus urbem ingressus cuncta in se trahit, Calpurnium Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit. 12. Germanicae cladis fama, eius belli causa in Batavis, 13. duce Claudio Civile. 14—16. is Batavos Canninefates Frisios excitat, statim dolo, mox aperta vi Romanos superat. 17. victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat. 18. Hordeonil Flacci segnitia. victi Romani in Vetera castra fugiunt. 19. Batavorum et Canninefatium cohortes, iussu Vitellii in urbem pergentes, corruptae Civili iunguntur, et 20. Bonnensi proelio Romanorum aciem perfringunt. 21. Civilis consilii ambiguus suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans; 22. 23. mox Vetera obsidet, frustra. 24. 25. Hordeonius Flaccus seditione conflictatus summam rerum Voculae permittit. 26. 27. huic additus Herennius Gallus, re male gesta, verberatur. nova seditio. 28—30. Civilis, immensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat, varia certamina.

31. Nuntiato Cremonensi proelio auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit haesitantes. 32. ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere iubeat, ab ipso tentatur. 33. 34. cum Vocula confligit Civilis vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. 35. Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat. 36. Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit. 37. mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Mogontiacum liberant. Treveri nunc fidi, mox rebelles.

38. Vespasianus cum Tito consulatum init, falsi pavores in urbe et a L. Pisone. 39. Domitianus praetor. vis penes Mucianum. is Primi

Antonii potentiam infringit. 40. restituti Galbae honores. Bareae Sorani manibus P. Celere damnato satisfactum. 41. alii quoque delatores castigati. 42. in his Aquilium Regulum, a Messala fratre defensum, Montanus percellit. 43. 44. idem in Marcellum tentat Helvidius intercedente Caesare, abolendam priorum temporum memoriam rato. itaque in paucos modo saevitum.

45. Senenses ob pulsatum senatorem puniti, Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. 46. militaris seditio a Muciano repressa. 47. abrogati consulatus quos Vitellius dederat. funus censorum Flavio Sabino ductum. 48—50. L. Pisonis Africae proconsulis caedes. servi eius egreium mendacium, Oeensium Leptitanorumque discordiae compositae. fusi Garamantes. 51. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus. 52. hunc iratum Domitiano Titus mitigat. 53. cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.

54. Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. cum incendio Capitolii finis imperio adesse creditus. 55—58. interfecto Hordeonio conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus. nutant reliquae Galliae. Romanae quoque legiones tentantur, frustra renitente Vocula, quo 59. 60. caeso, vinctisque Herennio et Numisio legatis, istas pro imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera. 61. Civilis voti compos crimem deponit. tum et maior auctoritas Veledae. 62. captarum legionum maestum silensque agmen. ala Picentina necem Voculae vindicat. 63—65. colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta cum Civile societatem init, Veledae numen donis placat. 66. Civilis Betasibs, Tungros, Nervios in fidem accipit. 67. fusi Lingones a Sequanis. Iulius Sabinus victus laetetur. 68. Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur. 69. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus. 70. sed nec iis nec reliquis civitatibus necipsis ducibus satis consilii aut concordiae. Tutor ad Bingium victus. 71. Petilius Cerialis Mogontiacum venit, spes Romanorum erigit. Valentinum ducem magna strage adfectum capit. 72. Treveros intrat; militibus exitium urbis poscentibus resistit, victas legiones in castra recipit. 73. 74. Treveros et Lingones officii admonet. 75. Civilis et Classicus ad Ceriale litteras mittunt, ad quas ille nihil. 76. Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum statuunt. 77. 78. atrox proelium, quo Cerialis initio victus mox victor castra hostium excidit. 79. Agrippinenses a Germanis desciscunt. 80. Mucianus Vitellii filium interficit, Antonius Primus ad Vespasianum profectus non pro spe excipitur. 81. multis miraculis caelestis in Vespasianum favor ostensus. ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum sanitati restituit. 82. confirmatur omnia in templo Serapidis, cuius 83. 84. origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen. 85. Valentinus supplicio adfectus. 86. Domitianus, frustra tentato Ceriali, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, litterarum studium et amorem carminum simulat.

Gesta haec partim eodem anno, partim imp. Vespasiano iterum Tito filio coss.

1. Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax coeperat. armati per urbem victores inplacabili odio victos consecrabantur. plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. ac mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. quae saevitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclamationes et fortunae captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares: quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis artibus indigent.

2. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. praefectura praetorii penes Arrium Varum, summa potentiae in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere. ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. civitas pavida et servitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus extinguique reliqua belli postulabat. praemissi Ariciam equites, agmen legionum intra Bovillas stetit. nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio victoris permittere, et miles infelicia arma haud minus ira quam metu abiecit. longus deditorum ordo, saeptus armatis, per urbem incessit, nemo supplicii vultu, sed tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos circumiecti oppressere; ceteri in custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein L. Vitellius interficitur, par vitiiis

fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis sociis quam adversis abstractus.

3. Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. viso milite quies, et minoribus coloniis impunitas. Capuae legio tertia hiemandi causa locatur, et domus illustres adflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solatio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem anulis quos acceptos a Vitellio gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus, quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum Iudaeam Sariamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse finem videbantur. addidere alacritatem Vespasiani litterae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie forma; ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se et rei publicae egregia. nec senatus obsequium deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium decernuntur.

4. Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere. si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate. id vero erga rem publicam superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano iactabat. ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant. multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data: sed in Sarmatas expeditio fingebatur. adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos respexere; restitui Capitolium placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus consul designatus censuit: ceteri vultu manuque, pauci, quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. ubi ad

Helvidium Priscum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam ut honorificam in bonum principem, . . . falsa aberant, et studiis senatus attollebatur. isque praecipuus illi dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

5. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus † regione Italiae Carecinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium influstre altioribus studiis iuvenis admodum dedit, non *quo*, ut plerique, nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret. doctores sapientiae secutus est qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia, potentiam nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus e moribus soceri nihil aequae ac libertatem hausit, civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

6. Erant quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseae accusare adgreditur. ea ultio, incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum: mox dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requirantium.

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium. Priscus eligi nominatim a magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat, quae consulis designati sententia fuerat.

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. paulatimque per alterationem ad continuas et infestas orationes proveci sunt,

quaerente Helvidio quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum argueretur. sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris inbuant. fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum accusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio velut admoneri principem quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperii instrumentum quam bonos amicos esse. satis Marcello quod Neronem in exitium tot innocentium inpulerit: frueretur praemiis et in-punitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

8. Marcellus non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. nihil evenisse cur antiquitus instituta exolescere aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo principatu suspensus et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. se meminisse temporum quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. non magis sua oratione Thraseam quam iudicio senatus afflictum; saevitiam Neronis per eiusmodi imagines inlusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exilium. denique constantia fortitudine Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coerceret. quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. haec magnis utrimque contentionibus iactata diversis studiis accipiebantur. vicit pars quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus re-

tinere morem. et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur.

9. Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum a praetoribus tractabatur aerarium) publicam paupertatem questi modum impensis postulaverant. eam curam consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem principi reservabat: Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. cum perrogarent sententias consules, Volcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. censuerat Helvidius ut Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus. eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmissit: fuere qui et meminissent.

10. Tum invecus est Musonius Rufus in P. Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magistrum ferebat. proximus dies causae destinatur. nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, expectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegetetur. sed civitas rimandis offensis sagax verterat se transtuleratque. ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu incessu excubiis vim principis amplecti, nomen remittere. plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. is fuit filius Gai Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsi iuventa rumore vulgi celebrabantur, erantque in civitate adhuc turbida et novis sermonibus laeta qui principatus inanem ei famam circumdarent. iussu Muciani custodia militaria cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragensimum ab urbe lapidem, Appia via, fuso per venas sanguine

extinguitur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alfenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus etsi libertus malam potentiam servili supplicio expiavit.

12. Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat; caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur. id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulque insulam iuxta sitam occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, societate validiorum, adriti viros tantum armaque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio; arma equosque retinens integris turnis Rhenum perrumpere.

13. Iulius Paulus et Claudius Civilis regia stirpe multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit. iniectae Civili catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub Vitello rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu. inde causae irarum, spesque ex malis nostris. sed Civilis ultra quam barbaris solitum ingenio sollers, et Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit, missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus avertere accita Vitellio auxilia et tumultus Germanici specie retentare legiones iubebatur. eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo et rei publicae cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum et tot armatorum milia Italiam inrupissent.

14. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc

modo coepit. iussu Vitellii Batavorum iuventus ad dilectum vocabatur, quem suapte natura gravem onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rursus impubes sed forma conspicui (et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. hinc invidia, et compositae seditionis auctores perpulere ut dilectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos vulgi, specie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias et raptus et cetera servitii mala enumerat. neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi. quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo cum imperio, venire? tradi se praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. instarc dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. numquam magis adflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam praedam et senes. attollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent. at sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientis. ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambigam fortunam Vespasiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.

15. Magno cum adsensu auditus, barbaro ritu et patriis execrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui consilia sociarent. ea gens partem insulae colit, origine lingua virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mogontiaci agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni. pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat. igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, inpositusque scuto more gentis. et sustentium humeris vibratus dux deligitur. statimque accitis Frisiis (Transrhenana gens est), duarum cohortium hiberna proxima occupatum Oceano inrumpit. nec praeviderant impetum hostium milites, nec, si praevidissent, satis virium ad arcendum erat. capta igitur ac direpta castra. dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiato-

resque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum imminebant, quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. signa vexillaque et quod militum in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis segnem numerum armis oneraverat.

16. Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro praefectos quod castella deseruissent: sese cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum; illi sua quisque hiberna repeterent. subesse fraudem consilio et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius belli sed Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. ubi insidiae parum cessere, ad vim transgressus Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. directa ex diverso acies. haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec diu certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit, perculsi que milites improvisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. eadem etiam navibus perfidia. pars remigum e Batavis, tamquam inperilia, officia nautarum propugnatorumque impediabant. mox contra tendere, et puppes hostili ripae obicere. ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quattuor et viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

17. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama libertatis auctores celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes. Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus, abire an manere mallerent, data potestate. manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur. simul secretis sermonibus admonebat malorum, quae tot annis perpassi miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie fustum victumque Ro-

manum. quid si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritros Aeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam suismet viribus concidisse. nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum vigerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. servirent Suria Asiaque et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere ante tributa genitos. nuper certe caeso Quintilio Varo pulsam e Germania servitutem, nec Vitellium principem sed Caesarem Augustum bello provocatum. libertatem natura etiam mutis animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum. deos fortioribus adesse. proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespasianum alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.

18. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminabat. at Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per dissimulationem aluit. ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis tererentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsus pudorem. ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur. illuc incubuere Germani, et fuit interim

effugium legionibus in castra quibus Veterum nomen est. praefectus alae Batavorum Claudius Labeo, oppidanæ certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

19. Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. intumescere statim superbia, ferociaque, et pretium itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni. et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat quam ut acrius exposcerent quae sciebant negaturum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, num obsequium abnuentes vi coerceret. mox insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem: dein paenitentia, et arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit ne timeret abeuntes. unde suspicio sponte legatorum excitari bellum, cunctaque quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi sed fraude ducum evenire.

20. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent: longa atque irrita militia fessis patriæ atque otii cupidinem esse. si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur. tria milia legionariorum et tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava sed procax ante periculum manus, omnibus portis prorumpunt, ut Batavos

numero inpares circumfundant. illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti. sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedentibus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae; nec caede tantum et vulneribus, sed ruina et suis plerique telis interire. victores colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant, tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consulissent.

21. Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos qui aderant in verba Vespasiani adigit, mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. redditur responsum: neque proditoris neque hostium se consilii uti; esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanarum ne ageret, sed meritis sceleris poenas expectaret. quae ubi relata Civili, incensus ira universam Batavorum gentem in arma rapit. iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

22. Adversus has concurrentis belli minas legati legionum, Munius Lupercus et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. sed parum provisum ut copiae in castra conveherentur: rapi permisere. ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite. simul naves in adversum amnem agebantur. hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupescerant obsessos. et spem obpugnantium augebat amplitudo valli, quod duabús legionibus situm vix quinque milia armatorum Romanorum tuebantur.

sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello ministra aderat.

23. Pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique Germanias Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent. inde non loco neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacescentes. post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum. scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, praeferoces initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine, adversa quoque tolerabant. machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. sed excussa ballistis saxa stravere informe opus. et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum inbellis turbae. simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

24. Flaccus interim cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Vocolae duoetvicensimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse navibus, invalidus corpore, invisus militibus. neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, asciri in societatem Germanos. non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid ho-

sti conducat. tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. quin potius interfecto proditore fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent. his inter se vocibus instinctos flammavere insuper adlatæ a Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitavit, vinctosque qui attulerant ad Vitellium misit.

25. Sic mitigatis animis Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. infensor illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaci legiones sequerentur; eiusdem prodicione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, cum adcersu tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplares omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit, instituitque pessimum facinus, ut epistolæ aquiliferis legionum traderentur, a quis ante militi quam ducibus legébantur. tum e seditionis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris quam quia unius culpa foret. motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox valescentibus Germanis pleraque civitates adversum nos arma *cepere* spe libertatis et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. conscendit tribunal Vocula mira constantia, presumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit. et dum mali pavent, optimus quisque iussis paruere. exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

26. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti commeatus, dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent, eademque de causa minus frugum et plures qui consumerent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes

quoque et vetera imperii munimenta desererent. quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira dei vocabatur.

Ingressis Novaesium sexta decuma legio coniungitur. additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere, loco *cui* Gelduba nomen est castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus Voculae exercitus. pars cum Herennio Gallo permansit.

27. Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus misitque subsidio cohortem. auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. redit in Hordeonium invidia. illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, donec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exsolvitur. is postera die auctores seditionis morte adfecit. tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

28. At Civilem inmensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire iubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret. actae utrobique praedae, infestius in Ubiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria [Romanorum nomen] Agrippinenses vocarentur. caesae cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. nec quievit Ubii quo minus praedas e Germania peterent, primo inpune, dein circumventi sunt, per

omne id bellum meliore usu fide quam fortuna. contusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior Civilis obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum valum ire, detrusosque redintegrare certamen iubet, superante multitudine et facili damno. nec finem labori nox attulit.

29. Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. intellectum id Civili, et restincto igne misceri cuncta tenebris et armis iubet. tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque ferendi neque declinandi providentia. unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere artus. nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat. ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit.

30. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere multa superstantium pernicie. pugnatumque in percussos subita et prospera eruptione. simul a legionariis peritia et arte praestantibus plura struebantur. praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omissa obpugnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

31. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto. et praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. diversi hinc motus

animorum. auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine affectu, hortantibus praefectis statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis; dixit sacramentum, non vultu neque animo satis adfirmans; et cum cetera iuris iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut levi murmure et plerumque silentio trans mittebant.

32. Lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Civilem suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptae, et de Germanico exercitu hostiliter. mox adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque, et missis cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret, satisfactum coeptis. ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferocem ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, „egregium“ inquit „pretium laborum recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitis iure gentium poenas reposco. vos autem Treveri ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis expectatis nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Canninesates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel saepta ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi idem erimus.“ sic accensum, sed molliora referre iussum dimittit. ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33. Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Vocolam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. id solum ut in tumultu monuit, subsignano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus terga in suos vertit. caedes inde,

non proellum. et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. sic ad legiones perventum, quae amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes ac tum accitae dum castris propinquant, audito proellantium clamore intentos hostis a tergo invadunt, latiorremque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio aliis a Mogontiaci universas copias advenisse credentibus. is error addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere. fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris maior numerus et inbellior; e Germanis ipsa robora.

34. Dux uterque pari culpa meritis adversa, prosperis defuere. nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta excidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. temptaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res et suis victoria provenisset. circumferebantur signa vexillaque; ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus ilico a Germanis; unde maior indici fides. simul vastatione incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum intellegebatur. in conspectu castrorum constitui signa fossamque et vallum circumdari Vocula iubet: depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueverant. ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique proellum sumpserunt. nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium quam virtute suorum fretus. varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus. quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari, et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. illi cuncta e muris cernentes,

praeponebatur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis aut propria libidine, audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis moribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura conscriptorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatam secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuum; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. dein postquam inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Suriam remissa. pars exercitus in Germanias ducebatur. sic egesto quidquid turbidum, redit urbi sua forma legesque et munia magistratuum.

40. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus ut Pisonis quoque memoria celebraretur. patres utrumque iussere: de Pisone irritum fuit. tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque, et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis impensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satisfactum. insignis publica severitate dies ne privatim quidem laude caruit. iustum iudicium explesse Musonius videbatur: diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset. ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditavit. signo ultionis

in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandum poposcisset. consulendum tali super re principem respondit.

41. Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. probabant religionem patres, periurium arguebant. eaque velut censura in Sarioleum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos: Sarioleum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

42. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipsianus Messala adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crasorum et Orfiti domus in summum odium extulerat. sponte eas accusationes subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur. et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. igitur Messala non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam. occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput obiectaret. „hoc certe“ inquit „Nero non coëgit, nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt. te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona,

nondum honorum capax aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili inuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagiens sestertio saginatus et sacerdatio fulgens, innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneret; cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit etiam aemulos infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium et consularem visuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Gaio superstites fuerunt, cum interim instabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum; ea principis aetas, ea moderatio: sed diutius durant exempla quam mores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus."

43. Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni. igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum facesisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia, „imus“, inquit, „Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.“ sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec adcursum amicorum retraherentur. cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu, inchoante Caesare de abolendo dolore iraque et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus: simul eos qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent, monuit sermone molli

et tamquam rogaret. patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum senatorii ordinis egressos exilium in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem, inpotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis exitiosus. ambo gravi senatus consulto damnati pulsi-que, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. nec ideo lenita erga Mucianum invidia. quippe Sosianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus senator pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu magistratuum querebatur; nec finem iniuriae hic stettisse: plangentem et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis ac probris, quae in senatum universum iacerentur. vocati qui arguebantur, et cognita causa in convictos vindicatum. additumque senatus consultum quo Seniensium plebes modestiae admoneretur. isdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exilio ob saevitiam.

46. Inter quae militaris seditio prope exarsit. praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant. sed immensa pecunia *terrebat*, qua tanta vis hominum retinenda erat. ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. eos Mucianus duci, et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adsistere iubet. illos primus statim aspectus obstupescerat, cum ex diverso velut aciem telis et armis trucem, semet clausos nudosque et inluvie deformes

aspicerent. ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinaretur. prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne desererentur soli, neu pari causa disparem fortunam paterentur; modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac deos obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timorì obviam iret. namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat. isque finis illa die. paucis post diebus adloquentem Domitianum firmati iam exceperere. spernunt oblato agros, militiam et stipendia orant. preces erant, sed quibus contradici non posset. igitur in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli, quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

47. Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum in senatu ut sescenties sestertium a privatis mutuum acciperetur; praepositusque ei curae Pompeius Silvanus. nec multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48. Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus proconsuli parebant. mox Gaius Caesar turbidus animi, ac Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita auctaque pravo certamine. legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae consulebant.

49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adulescentiae neque modica cupiens, et adfini-

tate Vitellii anxius. is crebris sermonibus temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo adfuit, et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. nec ambigitur provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum. inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrinae, prospera navigatione praevenit Papirium centurionem a Muciano missum, adseveravitque mandata interficiendi Pisonis centurioni data; cecidisse Galerianum consobrinum eius generumque. unam in audacia spem salutis, sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. nihil ad ea moto Pisone, centurio a Muciano missus ut portum Karthaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omnia tamquam principi continuare, obvios et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum ruere in forum, praesentiam Pisonis exposcere. gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae vel insita modestia, non in publicum egressus est neque se studiis vulgi permisit. centurionemque percontatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque comperit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset. anxio deinde edicto Karthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oreretur.

50. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt destrectis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere. servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit, ac statim obtruncatur. nec multo post Piso interficitur: namque

aderat qui nosceret, Baebius Massa e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus, et in causas malorum quae mox tulimus saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, praefectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob simultates: sed Pisonis satellitem vocabat, militesque et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum crederetur. mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolae latrociniis secundam. unde artae Leptitanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

51. At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios, cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. aderant legati regis Vologesi quadraginta milia Parthorum equitum offerentes. magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere. gratiae Vologeso actae, mandatumque ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur. igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntiis temere accenderetur, integrumque se ac placibilem filio praestaret. non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum. nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus haud

aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit. quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

53. Curam restituendi Capitoli in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter proceres. ab eo contracti haruspices monuere ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum isdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam. undecimo Kalendas Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua e fontibus amnisque hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor, praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super caespitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam praesidesque imperii deos precatus uti coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent, vittas quis ligatus lapis innexique funes erant contigit. simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaque conixi, saxum ingens traxere. passimque iniectae fundamentis argenti auriue stipēs et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur. praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. altitudo aedibus adiecta. id solum religio adnuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. nam Civilis omissa dissimulatione in populum Romanum ruere, Vitellianae legiones vel externum servitium quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, vulgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsideri. paria de Britannia fgebantur. sed nihil aeque quam incendium Capitoli, ut finem

imperio adesse crederent, inpulerat. captam olim a Gallis urbem, sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum, et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidae canebant. incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent.

55. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit quo coniuratio intellexeretur. interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios. regium illi genus et pace belloque clara origo. ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios iactabat. miscuere sese Julius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse. hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari. ubi quos idoneos rebantur conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas; nec tulere moras consultandi. certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quemque bellis distineri: si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate disceptaturas Gallias quem virium suarum terminum velint.

56. Hae dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent: adliciendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum. ea primi consilii forma. missique per Gallias concitores belli. simulatum ipsis obsequium, quo incautionem Voculam opprimerent. nec defuere qui Voculae nuntia-

rent: sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes, optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem quibus petebatur grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illic Claudius Labeo, quem captum et extra comitatum amandatum in Frisios dixerat, corruptis custodibus perfugit; pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos et potiore civitatis partem ad societatem Romanam retracturum; accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum Betasiorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello Canninefates Marsacosque incursabat.

57. Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit. nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere. tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum expectarent. melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novaesium concedit. Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. illic commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata contione in hunc modum disseruit:

58. „Numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior. nam mihi exitium parari libens audio, mortemque in tot malis ut finem miseriarum expecto. vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et

acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium est: bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus sperat, imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? socii saepe nostri excindi urbes suas seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus quam fides famaue. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demoveantur. nobis, super arma et viros et egregia castrorum munimenta, frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. pecunia nuper etiam donativo suffecit, quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Romano accepistis. tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum muriue et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles, ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an, si ad moenia urbis Germani Gallicue duxerint, arma patriae inferetis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin Trevero agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? [et] Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones contra direxerint? transfugae e transfugis et proditores e proditoribus, inter recens et vetus sacramentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine Romanae parens urbis, precor venerorque ut, si vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedariue a Tutore et Classico ne sinatis. militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa paenitentiam."

59. Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. digressum Vocolam et de supremis agitantem liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire. et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legio-

nis, caedem eius maturavit. Herennium et Numisium legatos vinciri satis visum. dein sumptis Romani imperii insignibus in castra venit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere quam ut sacramentum recitaret. iuravere qui aderant pro imperio Galliarum. interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit.

Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses quantumque militum apud superiorem Rheni ripam in eadem verba adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros. adiecere qui missi erant exemplum suum.

60. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit. virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentis miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. neque ante preces admissae quam in verba Galliarum iurarent. tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui pecuniam calones sarcinas retentarent, atque ipsos leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur. pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuerunt: ceteri retro in castra perfugiant, querente sane Civile et increpante Germanos tamquam fidem per scelus abrumperent. simulata ea fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. direptis castris faces iniciunt; cunctosque qui proelio superfuerant incendium hausit.

61. Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit. et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. ceterum neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum

adegit, fisis Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclutus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae. ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos, more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas. tuncque Veledae auctoritas adolevit: nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societati. cohortium alarum legionum hiberna subversa cremataque, iis tantum relictis quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62. Legio sexta decuma cum auxiliis simul deditis a Novaesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia: quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum quos vitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare. quidam expedire arma telisque tamquam in aetiem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora, expectatione tristior. quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. revulsae imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen, et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debiliior. duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio miscuerat. et vulgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpae fecere. legiones nihil mutato itinere ante moenia Treverorum considunt.

63. Civilis et Classicus, rebus secundis sublatis, an colo-

niam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent dubitare. saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli, et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorate custodierant. sed Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctoque; neque alium finem belli rebantur quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disiecta Ubios quoque dispersisset.

64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: „redisse vos in corpus nomenque Germaniae, communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus; vobisque gratulamur quod tandem liberi inter liberos eritis. nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodammodo ipsum clausurant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope-nudi sub custode et pretio coiremus. sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sit, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur; Romanos omnes in finibus vestris trucidetis: haud facile libertas et domini miscentur. bona interfectorum in medium cedant, ne quis ocellere quicquam aut segregare causam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperabitur.“

65. Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: „quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis

nostris, iungeremur. muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius est. si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugerunt. deductis olim et nobiscum per conubium sociatis, quique mox provenerunt, haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes fratres liberos nostros velitis. vectigal et onera commerciorum resolvimus. sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura in vetustatem consuetudine verentur. arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta sancientur.“ sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem et Veledam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare. sed coram adire adloquique Veledam negatum: arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat.

66. Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit. occupatisque Sunucis et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat. pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga Labeonis invasere. simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce „non ideo“ inquit „bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent. procul haec a nobis adrogantia. accipite societatem. transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavultis.“ movebatur vulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidit. Labeo antequam circumveniretur profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, percussis civitatum animis vel sponte inclinantibus.

67. Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet, magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civi-

tatem et nobis fidam; nec Sequani detrectavere certamen. fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit. utque famam exiti sui faceret, villam in quam perfugerat cremavit, illic voluntaria morte interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. respiscere paulatim civitates, fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum agebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Anonium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore. et Domitiani indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus vim atque arma retinebat. eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonae praefecit. utque Domitiani animum Varo haud alienum deleniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub Gaio Caesare egregie functum ea cura dietitans; laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. adsumuntur e civitate clarissimus quisque, et alii per ambitionem. simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. legiones victrices sexta et octava, Vitellianarum unaetvicensima, e recens conscriptis secunda, Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; quarta decuma legio e Britannia, sexta ac decuma ex Hispania accitae.

Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Iulio Valentino. is meditata oratione cuncta magnis im-

perius obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et plerisque gratus vaecordi facundia.

69. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans, et summi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit. et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus. taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treveros epistolae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret. restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

70. Igitur non Treveri neque Lingones ceteraevi rebellionum civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere. ne duces quidem in unum consulere, sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut parto imperio fruebatur. ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque interim unaetvicensima legio Vindonissâ, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere. accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. praeerat Iulius Brigantius sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caeracatum, Tribocorum dilectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus

propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat. sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. ea clade perculsi Treveri, et plebes omissis armis per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quae societatem Romanam non exuerant perfugere. legiones a Novaesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vipeulum sceleris.

71. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum venit. eius adventu erectae spes, ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congredi licuisset, nullam proelio moram facturum. dilectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanae manus excepissent. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa tolerare, prouiores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera acceperunt, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monere, ne summae rei periculum faceret. eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne saeptum; et addiderat fossas obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere

collectum haud ita loco iuari, ut non plus suis in virtute foret. paulum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis. hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse; quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis [a] metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras. et paruere, posito civium bello ad externa modestiores. convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram oculis. nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque discordia vel fraude hostium evenissent. primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

73. Mox Treveros ac Lingonas ad contionem vocatos ita adloquitur: „neque ego umquam facundiam exercui, et populi Romani virtutem armis adfirmavi. sed quoniam apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis dixisse. terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt

duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant; et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem inposuerant. quot proeliis adversus Cimbros Teutonisque, quantis exercituum nostrorum laboribus quoque eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum poteretur. an vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

74. „Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt. cetera in communi sita sunt. ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve. et laudatorum principum usus ex aequo, quavis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quomodo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. vitia erunt, donec homines: sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur. nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus quibus Germani Britannique arceantur. nam pulsus, quod di prohibeant, Romanis quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli sine exitio convellentium non potest. sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum causae. proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite. moneant vos

utriusque fortunae documenta ne contumaciam eum pernicie quam obsequium cum securitate malitis." tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec sententia fuit: Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita: urbem atque Italiam interno bello consumptam; Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si proelium mallet, ne id quidem abnuere. ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum qui attulerat ipsasque epistulas ad Domitianum misit.

Hostes divisis copiis advenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat.

76. Apud Germanos diversis sententiis certabatur. Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtinerentur. Gallos quid alium quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam adfirmabat, coeuntibus undique exercitibus. transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma prorum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. quodsi statim congrediantur, nullas esse Ceriali nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis duoque temeritatis. ausuros rursus venturosque in manus non inperiti adolescentuli, verba et contiones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. neque Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus absces-

serit. diremit consiliorum diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus; statimque exsequuntur.

77. Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii viam inter Mosellamque flumen tam improvisi adituere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intacto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adkursu reciperat pontem electa manu firmavit. mox in castra reversus palantes captarum apud Novaesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. incensus ira „non Flaccum“, inquit, „non Voculam deseritis. nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisiis et Herenniliis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem. venient legiones quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.“

78. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos: neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaetvicensima patientiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox impulit. nec sine ope divina mutatis repente animis terga victores vertere. ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant. sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, omissio

hoste spolia consecrandi. Cerialis ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castrorum eodem die capit excinditque.

79. Nec in longum quies militi data. orabant auxilium Agrippinenses, offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae ex Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat: sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere. simul Cerialis propero agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decuma legio adiuncta Britannica classe afflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in deditionem acceptae. classem ultro Canninefates adgressi sunt, maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem, sponte commotam ut pro Romanis bellum capesseret, idem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriali praemissos secundum proelium fecit. quae modica sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

80. Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ne semina belli restinxisset. neque Antonium Primum asciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis: simul ceteri ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quae meruisset. alios ut inbelles, Caecinam ut captivum ac

dediticiū increpat. unde paulatim levior villiorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. alius manum aeger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo inridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci. postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici varie disserere: huic non exesam vim luminis et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravam artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis, et divino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta quae adstabat multitudo, iussa exsequitur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. arceri templo cunctos iubet. atque ingressus intentusque numini respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. percontatur sacerdotes num illo die Basilides templum inisset; percontatur obvios num in urbe visus sit: denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse. tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

83. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ae-

gyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret: laetum id regno, magnamque et inclutam sedem fore quae exceperet. simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos visus aperit. atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quaenam illa superstitio, quod nomen, interrogat. Timotheus quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolae fama, Iovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adistere, quam plerique Proserpinam vocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, negligere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrarentur. tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, praecipitque navigaturis ut Pythicum Apollinem adeant. illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

84. Ut Sinopen venere, munera preces mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. qui diversus animi modo nomen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere. dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur. cunctantem varia perniciēs morbiq̃ue et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat. advocata contione iussa numinis, suos Ptolemaeiq̃ue visus, ingruentia mala exponit. vulgus aversari regem, invidere Aegyptio, sibi metuere templumque circumsedere. maior hinc

fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis sponte con-
scendisse. mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi
Alexandriam adpelluntur. templum pro magnitudine urbis
extructum loco cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum Se-
rapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec de origine et
adventu dei celeberrima. nec sum ignarus esse quosdam
qui Seleucia urbe Suriae accitum, regnante Ptolemaeo quem
tertia actas tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem
ex qua transierit Memphim perhibent, inclutam olim et vete-
ris Aegypti columnen. deum ipsum multi Aesculapium, quod
medeatur aegris corporibus, quidam Osirin, antiquissimum
illis gentibus numen, plerique Iovem ut rerum omnium po-
tentem, plurimi Ditem patrem insignibus quae in ipso mani-
festa aut per ambages coniectant.

85. At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus pro-
pinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios
acceperere. praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus,
nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu fe-
rebat. auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius,
damnatusque, inter ipsum supplicium exprobranti cuidam
patriam eius captam, accipere se solatium mortis respondit.
sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit:
quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, pa-
rum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae
interventurum. si status imperii aut salus Galliarum in dis-
crimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canni-
nefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. ipse
Lugduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret,
nec parvis periculis inmixtus et maioribus non defuturus.

86. Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo ne de-
prehenderentur. ita Lugdunum ventum. unde creditur Do-
mitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse,
an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret.
qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes
viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis sa-
lubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem. Do-
mitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, mo-
dica quoque et usurpata antea munia imperii mittebat, sym-

plicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus, studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

HISTORIARUM

LIBER V.

BREVIARIUM. Cap. 1. Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit. 2—5. Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia. 6. 7. descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cuius arenae vitro inservientes. 8. Hierosolyma genti caput. immensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus et suis regibus fata; 9. varia sors sub Romanis. 10—12. bellum sub Gessio Floro procuratore ortum. Titus Iudaeos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, duces. 13. prodigia ante obsidium.

14. Interea Civilis reparato per Germaniam exercitu bellum renovat; 15. manum conserit cum Ceriali satis prospere. uterque ad maturandum summae rei discrimen erectus. 16. 17. aciem instruit, suos adloquitur. 18. fit atrox pugna, qua proditione cuiusdam Batavi Germani vincuntur. 19. 20. Civilis in Batavorum insulam transgressus praesidia Romanorum invadit Verace, Classico, Tutore suffultus. 21. ambiguum proelium. subvenit Cerialis fortunamque vertit. 22. at parum providus ferme opprimitur. 23. Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriali trans Rhenum pellitur. hic insulam Batavorum populatus superfuso amne novum discrimen adit. 24. 25. tum hostium animos occultis nuntiis labefactat. 26. Civilis petito colloquio ad deditionem se prout proficitur. A. u. 824. post Chr. 71.

1. Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaeque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decuma et

quinta decuma, vetus Vespasiani miles, excepere. addidit e Suria duodecimumam et adductos Alexandria duoetvicensimanos tertianosque. comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolae odio infensa Iudaeis Arabum manus; multi quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire.

Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae inesse memorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis. argumentum e nomine petitur: inclutum, in Creta Idam montem, accolae Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam; plerique Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Suriae coluisse. clara alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolyma nomen e suo fecisse.

3. Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptum tabe quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussu. sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent utrisque deserti, sed sibimet duce caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miseras pepulissent. adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aeque quam inopia aquae fatigabat. iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum

agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. id levamen, et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus obtinuerre terras, in quis urbs et templum dicata.

4. Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra; rursum concessa apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere, caeso ariete velut in contumeliam Hammonis. bos quoque immolatur, quia Aegyptii Apin colunt. sue abstinent memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento detinetur. septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum. alii honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque caelestium viam suam et cursum septimos per numeros commear.

5. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cetera instituta sinistra foeda pravitate valere. nam pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc gerebant; unde auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum. circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur. transgressi in morem eorum idem usurpant, nec quicquam prius inbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam, parentes liberos fratres vilia habere. augendae tamen multitudini consulitur. nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut suppliciis peremptorum aeternos putant. hinc generandi amor et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare e

more Aegyptio, eademque cura et de infernis persuasio: caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur; Iudaei mentē sola unumque numen intellegunt: profanos qui deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant; summum illud et aeternum neque imitabile neque interiturum. igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sistunt. non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus sordidusque.

6. Terra finesque qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur, a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices et mare, septentrionem e latere Suriae longe prospectant. corpora hominum salubria et ferentia laborum. rari imbres, uber solum. fruges nostrum ad morem, praeterque eas balsamum et palmae. palmetis proceritas et decor. balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae, fragmine lapidis aut testa aperiuntur; humor in usu medentium est. praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus; idem amnem Iordanen alit funditque. nec Iordanes pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento inpellitur neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. inertes undae superiacta, ut solido, ferunt; periti imperitique nandi perinde attolluntur. certo anni bitumen egerit, cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt: inde nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas. nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine quo feminae per menses exsolvuntur. sic veteres auctores. sed gnari locorum tradunt undantes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus; mox, ubi

vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et manere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. nam cuncta sponte edita aut manu sata, sive herba tenuis aut flore, seu solidam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. ego sicut inclutas quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim; ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumnii putrescere reor, solo caeloque iuxta gravi. et Belus amnis Iudaico mari inlabitur, circa cuius os lectae arenae admixto nitro in vitrum excoquantur. modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et oppida. Hierosolyma genti caput. illic inmensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein regia, templum intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo aditus, limine praeter sacerdotes arcebantur. dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepotuerunt, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare adnitus, quo minus faeterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam ea tempestate Arsaces desciverat. tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant), sibi ipsi reges inposuerunt; qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum coniugum parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae adsumebatur.

9. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit, templumque iure victoriae ingressus est. inde vulgatum nulla intus deum effigie vacuum sedem et inania arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sossius subegit. regnum ab Antonio Herodi datum

victor Augustus auxit. post mortem Herodis, nihil expectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat. is a Quintilio Varo obtinente Suriam punitus, et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. sub Tiberio quies. dein iussu a Gaio Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere; quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regum servilli ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. et comprimere coeptantem Cestium Gallum. Suriae legatum varia proelia ac saepius adversa excepere. qui ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaue et egregiis ministris intra duas aetates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma urbes victore exercitu tenebat. proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos per otium transiit. pace per Italiam parta et externae curae rediere. augebat iras quod soli Iudaei non cessissent. simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis instructas legiones ostentavit.

11. Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et si pellerentur, parato perfugio. missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit. mox cessere hostes, et sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec assiduus damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi. neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri; poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. nam duos colles immensum editos claudabant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera

obpugnantium ad ictus patescerent. extrema rupis abrupta; et turres, ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter devexa in centenos vicanosque attollebantur, mira specie ac procul intuentibus pares. alia intus moenia, regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

12. Templum in modum arcis propriique muri, labore et opere ante alios. ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes, et piscinae cisternaeque servandis imbris. praeviderant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium. et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstrare. atque per avaritiam Claudianorum temporum emptio iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. tres duces, totidem exercitus. extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes, quem et Bargioram vocabant, templum Eleazarus firmaverat. multitudo et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat. sed proelia dolus incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

13. Evenerant prodigia, quae neque hostilis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne confluere templum. exapertae repente delubri fores, et audita maior humana vox, excedere deos; simul ingens motus excedentium. quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum poterentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat: sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam factorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur. multitudinem

obsessorum, omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse accepimus. arma cunctis qui ferre possent, et plures quam pro numero audebant. obstinatio viris feminisque par; ac si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando inpetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. dividuntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

14. At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera castra conedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et sextae et quartae decumae legionum. cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum cunctator; sed arcebat latitudo camporum suapte ingenio humentium. addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus; Germanos fluminibus suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.

15. Igitur lacescentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum praeraltis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie comminus eminus certabatur, sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra reere. eius proelii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam: Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.

16. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet; in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad inprovisa. Civilis haud porrecto agmine sed cuneis astitit: Batavi Gugernique in dextro, laeva ac propiora fluminis Transrhenani tenere. exhortatio dum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum excinderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecumanos appellans; principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace proelii cupido, vel fessis bello pacis amor praemiaque et quies in posterum sperabantur.

17. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens. stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem clademque et dira omnia obversari. ne terrentur vario Treverici proelii eventu. suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu; quorum numine capesserent pugnam, coniugum parentum patriae memores. illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente, et Germanis, ut elicerent, lacerantibus.

18. Absumptis quae iaciuntur, et ardesciente pugna, procursum ab hoste infestius. immensis corporibus et prae-longis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus tranatavit. turbata ibi res, et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Guger-nos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. duae alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. ne eques quidem institit, repente fuis imbribus et propinqua nocte.

19. Postera die quartadecuma legio in superiorem provinciam Gallo Anno missa; Cerialis exercitum decuma ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venire. non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, rapis quae ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit, gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum. quin et diruit molem a Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit. sic velut abacto amne, tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum senatores, in quis fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. comitabatur eum frater D. Alpinus. simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas.

20. Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium alarum legionum uno die Civilis quadripertito invaserit, decumam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra, ita divisis copiis, ut ipsè et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent; nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore: simul

Ceriale neque satis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi. quibus obvenerant castra decumanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus: ceteri se munimentis defendere. et interim Germanorum manus Batavoduri interrumpere inchoatum pontem nitebantur. ambiguum proelium nox diremit.

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus obpugnabant. nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, adgnitus petitusque telis relicto equo tranavit. idem Veracis effugium. Tutorem Classicumque adpulsae lintres vexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat: sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus consiliis, sed eventu clarus. aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

22. Profectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis, et insidias composuere. electa nox atra nubibus; et prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis. utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti quaerant arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur. namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Ce-

rials alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae mulieris Ubiae. et vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent; ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum lapsos. multa luce revecti hostes captivis navibus, praetoriam triremem flumine Luppia donum Vele-dae traxere.

23. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. complet quod biremium quaeque simplici ordine agebantur. adiecta ingens lincium vis, tricenos quadragenosque *ferentium*; armamenta Liburnicis solita; et simul captae lincres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. causa instruendae classis super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperentur. Cerialis miraculo magis quam metu direxit classem, numero inparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorum. his flumen secundum, illi vento agebantur. sic praevecti, temptato levium telorum iactu dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim flexu autumnii et crebris per aequinoctium imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur.

24. Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos inputavit Civilis. neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam Cerialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Vele-dam propinquosque monebat fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare. caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia partum quam vulnera fugas luctus. exulem eum et extorrem recipientibus oneri; et satis peccavisse quod totiens Rhenum transcenderrint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et deos fore.

25. Miscebantur minis promissa. et concussa Transrhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti. non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid profectum caede et incendiis legionum nisi ut plures validioresque accirentur? si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin populum Romanum armis vocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa sed virtutem et viros indici. proximum id libertati; et si dominorum electio sit. honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari. haec vulgus; procēres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusus; illum domesticis malis excidium gentis obposuisse. tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis poena paenitentiam fateantur.

26. Non fefellit Civilem ea inclinatio, et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. petito conloquio scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces, et Civilis ita coepit: „si apud Vitellii legatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis fides debebatur. cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant. erga Vespasianum vetus mihi observantia; et cum privatus esset, amici vocabamur. hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne Germanicae legiones et Gallica iuventus Alpes transcenderent. quae Antonius epistulis, Hordeonius Flaccus praesens monebat, arma in Germania movi, quae Mucianus in Suria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia. .“

C. CORNELII TACITI
DE ORIGINE SITU MORIBUS AC POPULIS
GERMANIAE
L I B E R.

BREVIARIUM. Cap. 1. Germaniae situs, 2. incolae indigenae. auctores gentis. nominis origo. Hercules. 3. barditus. ara Ulixis. 4. Germani, gens sincera. habitus corporum. 5. terrae natura. non aurum, non argentum, nec aestimatum. 6. Germanorum arma, equitatus, peditatus, ordo militiae. 7. reges, duces, sacerdotes. 8. feminarum virtus et veneratio. Veleda. Aurinia. 9. Dii, sacra, simulacra nulla. 10. auspicia, sortes. ex equis, e captivo praesagia. 11. consultationes publicae et conventus. 12. adcusationes, poenae, ius redditum. 13. scuto frameaque ornati iuvenes, principum comites. eorum virtus et fama. 14. gentis bellica studia. 15. in pace venatio, otium. collata principibus munera. 16. urbes nullae. vici, domus, specus suffugium hiemi et receptaculum frugibus. 17. vestitus virorum, feminarum. 18. matrimonia severa. dos a marito oblata. 19. pudicitia, adulterii poena. monogamia. liberorum numerus non finitus. 20. liberorum educatio. successionis leges. 21. patris, propinqui, amicitiae inimicitiaeque susceptae. homicidii pretium. hospitalitas. 22. lotio, victus, ebriorum rixae. consultatio in conviviis. 23. potus, cibus. 24. spectacula. aleae furor. 25. servi, libertini. 26. fenus ignotum. agricultura. anni tempora. 27. funera, sepulchra, luctus.

28. Singularum gentium instituta. Galli, olim valida gens, in Germaniam transgressi, Helvetii, Boii, Aravisci, Osi, incertum genus. Germanicae originis populi Treveri, Nervii, Vangiones, Triboci, Nemetes, Ubii. 29. Batavi, Chattrorum proles. Mattiaci. Decumates agri. 30. 31. Chattrorum regio, habitus, disciplina militaris, vota, virtutis incentiva. 32. Usipii, Tencteri, equitatu praestantes. 33. Bructerorum sedes, a Chamavis et Angrivariis occupatae. 34. Dulgibini. Chasuari. Frisii. 35. Chauci, pacis studio, iustitia et virtute nobiles. 36. Cherusci et Fosi, a Chattis victi. 37. Cimbrorum parva civitas, gloria ingens. Romanorum clades. Germani triumphati magis quam victi. 38. Sueborum numerus, mores. 39. Semnonum religio, victimae humanae. 40. Langobardi. Reudigni. Aviones. Anglii. Varini. Eudoses.

Suardones. Nurtones. Nerthi cultus communis. 41. Hermunduri. 42. Naristi, Marcomanni. Quadi. 43. Marsigni. Gotini. Osi. Burii. Lygiorum civitates, Harii, Helvecones, Manimi, Elisii, Nahanarvali; horum numen Alcis. Gotones. Rugii. Lemovii. 44. Suiones, classibus valentes. 45. Mare pigrum. Aestii, Matris Deum cultores, succinum legunt. Sitonibus femina imperat. 46. Peucini, Venedi, Fenni, Germani an Sarmatae? eorum feritas, paupertas. hominum monstra, Helusii, Oxiones.

1. Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobae iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus hauritur.

2. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui mutare sedes quaerebant, et immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. quis porro, praeter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuisconem deum terra editum, et filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Iscaevones vocentur. quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos plurisque gentis appellationes, Marsos Gambrivios Suebos Vandalios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina. ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ut nunc Tungri, tunc Germani vocati sint. ita nationis nomen, non gentis, evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob

metum, mox etiam a se ipsis invento nomine Germani vocarentur.

3. Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos, futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. terrent enim trepidantve, prout sonuit acies; nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. affectatur praecipue asperitas soni et fractum murmur, obiectis ad os sculis, quo plenior et gravior vox percussu intumescat. ceterum et Ulixem quidam opinantur longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quin etiam Ulixi consecratam, adiecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos in confinio Germaniae Rætiaeque adhuc extare, quae neque confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

4. Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniae populos nullis aliis aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida laboris atque operum non eadem patientia; minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inediae caelo solove adsuerunt.

5. Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, humidior, qua Gallias, ventosior, qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum patiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera. ne armentis quidem suus honor aut gloria frontis. numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt. argentum et aurum propitiine an irati di negaverint dubito. nec tamen affirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est?

possessione et usu haud perinde adficiuntur. est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur, quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent, formasque quasdam nostrae pecuniae agnoscunt atque eligunt: interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promisca ac vilia mercantibus.

6. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur. hastas, vel ipsorum vocabulo frameas, gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comminus vel eminus pugnent. et eques quidem scuto frameaque contentus est: pedites et missilia spargunt pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus iactatio: scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt. paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. equi non forma, non velocitate conspiciuntur. sed nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe ut nemo posterior sit. in universum aestimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delectos ante aciem locant. definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt; idque ipsum inter suos vocantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. acies per cuneos componitur. cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. corpora suorum etiam in dubiis proeliis referunt. scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas; multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

7. Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. nec regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspiciuntur, si ante aciem agant, admiratione praesunt. ceterum neque animadvertere neque

vincire; ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt; effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt. quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus neque fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates. et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illae numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

8. Memoriae proditur quasdam acies inclinatas iam et labantes a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata comminus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. Inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam. sed et olim Auriniam et compluris alias venerati sunt, non adulatione, neque tamquam facerent deas.

9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. pars Sueborum et Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur. lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud quod sola reverentia vident.

10. Auspicia sortesque ut qui maxime observant. sortium consuetudo simplex. virgam frugiferae arbori decisam in surculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox, si publice consulitur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens, ter singu-

los tollit, sublatoꝝ secundum impressam ante notam interpretatur. si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspicioꝝ adhuc fides exigitur. et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatusque interrogare; proprium gentis equoꝝ quoque praesagia ac monitus experiri. publice aluntur isdem nemoribus ac lucis candidi et nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. nec ulli auspicio maior fides, non solum apud plebem apud proceres, *sed* apud sacerdotes: se enim ministros deoꝝ, illos conscios putant. est et alia observatio auspicioꝝ, qua gravium bellorum eventus explorant. eius gentis cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt. victoria huius vel illius pro praeiudicio accipitur.

11. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. coeunt, nisi quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur: nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. sic constituunt, sic condicunt: nax ducere diem videtur. illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. ut turbae placuit, considunt armati. silentium per sacerdotes, quibus tum et coeꝛcendi ius est, imperatur. mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutunt; honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

12. Licet apud concilium accusare quoque et discrimen capitis intendere. distinctio poenarum ex delicto. proditores et transfugas arboribus suspendunt; ignavos et imbelles et corpore infames coeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur; flagitia abscondi. sed et

levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multae regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis eius exsolvitur. Eliguntur in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque reddunt. centeni singulis ex plebe comites, consilium simul et auctoritas, adsunt.

13. Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi armati agunt. sed arma sumere non ante cuiquam moris quam civitas suffecturum probaverit. tum in ipso concilio vel principum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque iuvenem ornant. haec apud illos toga, hic primus iuventutis honos; ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae. insignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignationem etiam adolescentulis adsignant: ceteris robustioribus ac iam pridem probatis adgregantur; nec rubor inter comites aspicitur. gradus quin etiam ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur; magnaque et comitum aemulatio, quibus primus apud principem suum locus, et principum, cui plurimi et acerrimi comites. haec dignitas, hae vires, magno semper electorum iuvenum globo circumdari; in pace decus, in bello praesidium. nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat: expetuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipsa plerumque fama bella profligant.

14. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatus virtutem principis non adaequare. iam vero infame in omnem vitam ac probrosum supersitum principi suo ex acie recessisse. illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sacramentum est. principes pro victoria pugnant, comites pro principe. si civitas in qua orti sunt longa pace et otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies, et facilius inter ancipitia clarescent, magnumque comitatum nonnisi vi belloque tuentur. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. nam epulae et quamquam incompti, largi tamen apparatus

pro stipendio cedunt. materia munificentiae per bella et raptus. nec arare terram aut expectare annum tam facile persuaseris quam vocare hostem et vulnera mereri. pigrum quin immo et iners videtur sudore adquirere quod possis sanguine parare.

15. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque, fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia: ipsi hebent, mira diversitate naturae, cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem. mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a singulis sed et publicae mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque. iam et pecuniam accipere docuimus.

16. Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est; ne pati quidem inter se iunctas sedes. colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. vicos locant non in nostrum morem, conexis et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium; sive incertitia aedificandi. ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. solent et subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi et receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt quod quaerenda sunt.

17. Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. gerunt et ferarum pelles, proximi ripae neglegenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. eli-

gunt feras, et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur, eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos; sed et proxima pars pectoris patet: quamquam severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.

18. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. intersunt parentes ac propinqui, ac munera probant, munera non ad delicias muliebres quaesita, nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum frama gladioque. in haec munera uxor accipitur, atque invicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque. hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic vivendum, sic pereundum: accipere se quae liberis inviolata ac digna reddat, quae nurus accipiant rursusque ad nepotes referantur.

19. Ergo saepta pudicitia agunt, nullis spectaculorum inlecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens et maritis permissa. abscisis crinibus, nudatam, coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit. nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi seculum vocatur. melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel transigitur. sic unum accipiunt maritum quomodo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum sed tamquam matrimonium ament. numerum liberorum

finire aut quemquam ex agnatis necare flagitium habetur; plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

20. In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec corpora, quae miramur, exerescunt. sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, virtus adgnoscat. sera iuvenum venus, eoque inexhausta pubertas. nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac robora parentum liberi referunt. sororum filiis idem apud avunculum qui apud patrem honor. quidam sanctiorem artiolemque hunc nexum sanguinis arbitrantur, et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmitus et domum latius teneant. heredes tamen successoresque sui cuique liberi, et nullum testamentum. si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, avunculi. quanto plus propinquorum, quo maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus; nec ulla orbitatis pretia.

21. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam amicitias necesse est. nec inplacabiles durant: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem.

Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes, proximam domum non invitati adeunt. nec interest: pari humanitate accipiuntur. notum.ignotumque, quantum ad ius hospitii, nemo discernit. abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur. [victus inter hospites comis.]

22. Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occipat. lauti cibum capiunt: separatae singulis sedes et sua cuique mensa. tum ad negotia, nec minus saepe ad convivia

procedunt armati. diem noctemque continuare potando nulli probrum. crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur. sed et de reconciliandis invicem inimicis et iungendis adfinitatibus et asciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat. gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens. postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est. deliberant, dum fingere nesciunt; constituunt, dum errare non possunt.

23. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus: proximi ripae et vinum mercantur. cibi simplices, agrestia poma, recens fera aut lac concretum. sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus sitim non eadem temperantia. si indulseris ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis quam armis vincentur.

24. Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. exercitatio artem paravit, ars decorem, non in quaestum. tamen aut mercedem: quamvis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantium. aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. victus voluntariam servitutem adit: quamvis iuvenior, quamvis robustior, adligari se ac venire patitur. ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. servos condicionis huius per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant.

25. Ceteris servis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, utuntur: suam quisque sedem, suos penates regit. frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret. cetera domus officia uxor ac liberi exsequuntur. verberare servum ac vinculis et opere coërcere rarum. occidere solent, non disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune est. liberti non multum supra servos sunt, raro

aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus quae regnantur. ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

26. Fenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. agri pro numero cultorum ab universis invicem occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur. facilitatem partiendi camporum spatia praebent. arva per annos mutant; et superest ager. nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terrae seges imperatur. unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent; autumnus perinde nomen ac bona ignorantur.

27. Funerum nulla ambitio: id solum observant, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur. sepulchrum caespes erigit. monumentorum arduum et operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quae nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

28. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctor divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos: quantulum enim amnis obstabat quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? igitur inter Hereyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. manet adhuc Boiheimi nomen, signatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone instituis

moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

29. Omnium harum gentium virtute praecipui Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chatorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. manet honos et antiquae societatis insigne: nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus et collationibus, et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. est in eodem obsequio et Mattiacorum gens. protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii reverentiam. ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates agros exercent. levissimus quisque Gallorum et inopia audax dubiae possessionis solum occupavere. mox limite acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae habentur.

30. Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceterae civitates in quas Germania patescit; durant siquidem colles, paulatim rarescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et maior animi vigor. multum, ut inter Germanos, rationis ac sollertiae: praeponere electos, audire praepositos, nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem. fortunam inter dubia, vir-

tutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi Romanae disciplinae concessum, plus reponere in duce quam in exercitu. omne robur in peditē, quem super arma feramentis quoque et copiis onerant. alios ad proelium ire videas, Chattos ad bellum. rari excursus et fortuita pugna. equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior constantiae est.

31. Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et privata cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbāque submittere, nec nisi hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. super sanguinem et spolia revelant frontem, sequetum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac parentibus ferunt. ignavis et imbellibus manet squalor. fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis absolvat. plurimis Chattorum hic placet habitus; iamque canent insignes et hostibus simul suisque monstrati. omnium penes hos initia pugnarum; haec prima semper acies, visu nova. nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. nulli domus aut ager aut aliqua cura: prout ad quemque venere, aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec exsanguis senectus tam durae virtuti impares faciat.

32. Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipii ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte prae-cellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam Tencteris equitum. sic instituere maiores: posterī imitantur. hi lusus infantum, haec iuvenum aemulatio; perseverant senes. inter familiam et penates et iura successionum equi traduntur: excipit filius, non ut cetera, maximus natu, sed prout ferox bello et melior.

33. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsīs Bructeris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbiae odio, seu praedae dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum. nam ne spectaculo quidem proelii invidere.

super sexaginta milla non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. maneat, quaeso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui, quando arguentibus iam imperii fati nihil iam praestare fortuna maius potest quam hostium discordiam.

34. Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgibini et Cha-suarrii cludunt aliaeque gentes haud perinde memoratae; a fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Oceanum illa temptavimus. et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. nec defuit audentia Druso, Germanico: sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. mox nemo temptavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

35. Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. in Septentrionem ingenti flexu redit. ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Chattos usque sinuetur. tam immensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed et implent, populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniiis populantur. id praecipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequuntur. prompta tamen omnibus arma et, si res poscat, exercitas, plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

36. In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem inaccessiti nutrierunt. idque iucundius quam tutius fuit, quia inter impotentes et validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina

gens: adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in secundis minores fuissent.

37. Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem. sexcentimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Caecilio Metello et Papirio Carbone consulibus. ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur. tam diu Germania vincitur. medio tam longi aevi spatio multa invicem damna. non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonuere; quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. quid enim aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? at Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione, Marco quoque Manlio fuscis vel captis, quinque simul consulares exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones etiam Caesari abstulerunt. nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. mox ingentes Gai Caesaris minae in ludibrium versae. inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias adfectavere; ac rursus inde pulsi proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

38. Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chathorum Tencterorumve gens: maiorem enim Germaniae partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamvis in commune Suebi vocentur. insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere. sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur. in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium: apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac saepe in ipso vertice religant. principes et ornatorem habent. ea cura formae, sed innoxia: neque enim ut ament

amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella, compiti ut hostium oculis, ornantur.

39. Vetustissimos se nobilissimosque Sueborum Semnones memorant. fides antiquitatis religione firmatur. stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. est et alia luco reverentia. nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens. si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. adiecit auctoritatem fortuna Semnorum: centum pagis habitant; magnoque corpore efficitur, ut se Sueborum caput credant.

40. Contra Langobardos paucitas nobilitat. plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed praeliis et periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nurtones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est, Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contextum. attingere uni sacerdoti concessum. is adesse penetrali deam intellegit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. laeti tunc dies, festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur. non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident.

41. Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae porrigitur. propior, ut quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium,

sed penitus atque in splendidissima Rætiae provinciae colonia. passim sine custode transeunt; et cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus non concupiscentibus. in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur.

42. Iuxta Hermunduros Naristi, ac deinde Marcomani et Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque etiam ipsa sedes pulsis olim Boiis virtute parta. nec Naristi Quadive degenerant. eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: iam et externos patiuntur. sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.

43. Retro Marsigni, Gotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Gotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium [iugumque] insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt. ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures civitates diffusum. valentissimas nominasse sufficet, Harios, Helveconas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. praesidet sacerdos muliebri ornatu; sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. ea vis numini; nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium. ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. ceterum Harii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitae feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad proelia noctes legunt, ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum aspectum: nam primi in omnibus proeliis oculi vineuntur.

44. Trans Lygios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, praeter viros armaeque classibus valent. forma navium eo differt quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit. nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt: solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel illinc remigium. est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus, otiosae porro armatorum manus facile lasciviant. enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis praeponeere regia utilitas est.

45. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope innotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque deorum et radios capitis aspicere persuasio adicit. illuc usque, et fama vera, tantum natura. ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes adhaerent, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. matrem deum venerantur. insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omnique tutela securum deae cultorem etiam inter hostis praestat. rarus ferri, frequens fustium usus. frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve. diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. succum tamen arborum esse intellegas; quia terrena quaedam atque etiam volu-

cria animalia plerumque interlucent, quae implicata humore mox durescente materia cluduntur. fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi tura balsamaque sudant, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim; quae vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant. si naturam succini admoto igni temptes, in modum taedae accenditur, alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

Suionibus Sitonum gentes continuantur. cetera similes uno differunt, quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate sed etiam a servitute degenerant. Hic Suebiae finis.

46. Peucinatorum Venetorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor: procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Veneti multum ex moribus traxerunt: nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrocinii pererrant, hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et peditum usu ac pernicitate gaudent; quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus. sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. idemque venatus viros pariter ac feminas alit: passim enim comitantur, partemque praedae petunt. nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuvenes, hoc senum receptaculum. sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare. securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset. cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere; quod ego ut incompertum in medium relinquam.

C. CORNELII TACITI
DE VITA ET MORIBUS
IULII AGRICOLAE
LIBER.

BREVIARIUM. Cap. 1. Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus, 2. sub malis principibus periculosus, 3. sub Traiano in honorem Agricolae repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, sed pietatem pollicetur. 4. Agricolae stirps, educatio, studia. 5. positus in Britannia primis castrorum rudimentis, 6. uxorem ducit, fit quaestor, tribunus, praetor. recognoscendis templorum donis praefectus. 7. Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. 8. in Vespasiani partes transgressus, legioni XX. in Britannia praepositus, alienae famae cura promovet suam. 9. redux inter patricos adscitus Aquitaniam regit. Consul factus Tacito filiam despondet. Britanniae praeficitur.

10. Britanniae descriptio. Thule cognita. mare pigrum. 11. Britannorum origo, habitus, sacra, sermo, mores; 12. militia, regimen, rarus conventus. caelum, solum, metalla, margarita. 13. victae gentis ingenium. Caesarum in Britanniam expeditiones. 14. consularium legatorum res gestae. 15. Britanniae rebellio, 16. Boudicea duce coepta, a Suetonio Paulino compressa, huic succedunt ignavi. 17. rem restituunt Petilius Cerialis et Iulius Frontinus; hic Silures, ille Brigantes vincit; 18. Agricola Ordovices et Monam. totam provinciam pacat et 19. 20. moderatione, prudentia, abstinencia, aequitate in obsequio retinet, 21. animosque artibus et voluptatibus mollit.

22. 23. Nova expeditio novas gentes aperit, quae praesidio firman-
tur. Agricolae candor in communicanda gloria. 24. Consilium de oc-
cupanda Hibernia. 25—27. civitates trans Bodotriam sitae exploran-
tur. Caledonii, Romanos adgressi, consilio ductuque Agricolae puls-
sacrificiis conspirationem civitatum sanciant. Uspiorum cohors miro-
casu Britanniam circumvecta. Agricolae filius obit. 29. bellum Bri-
tanni reparant Calgaco duce, cuius 30—32. oratio ad suos. 33. 34.
Romanos quoque hortatur Agricola. 35—37. atrox et cruentum proe-
lium. 38. Penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi
praecipit.

39. Domitianus, fronte laetus, pectore anxius, nuntium victoriae excipit. 40. honores tamen Agricolae decerni iubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. is redux modeste agit. 41. periculum ab accusatoribus et laudatoribus. 42. excusat se, ne provinciam sortiatur proconsul. 43. obit non sine veneni suspitione, a Domitiano dati. 44. eius aetas, habitus, honores, opes. 45. mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates. 46. questus scriptoris et ex virtute solatia. fama Agricolae ad posteros transmissa.

1. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. sed apud priores ut agere digna memoratu pronum magisque in aperto erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad prodeundam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione bonae tantum conscientiae pretio ducebatur. ac plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius morum quam adrogantiam arbitrati sunt; nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtreptioni fuit. adeo virtutes isdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. at nunc narraturo mihi vitam defuncti hominis venia opus fuit; quam non petissem, incusaturus tam saeva et infesta virtutibus tempora.

2. Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modo auctores sed in libros quoque eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. dedimus profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus aetas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.

3. Nunc demum redit animus; et quamquam primo statim beatissimi seculi ortu Nerva Caesar res olim dissociabi-

les miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo ac votum Securitas publica sed ipsius voti fiduciam ac robur adsumserit, natura tamen infirmitatis humanae tardiora sunt remedia quam mala; et ut corpora nostra lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris. subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo, et invisae primò desidia postremo amatur. quid? si per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis interciderunt, pauci, ut ita dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium bonorum composuisse. hic interim liber honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus.

4. Gnaeus Iulius Agricola, vetere et inlustri Foroiulensium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesarum habuit, quae equestris nobilitas est. pater [Iulii] Iulius Graecinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque notus, illisque ipsis virtutibus iram Gai Caesaris meritis: namque M. Silanum accusare iussus, et quia abnuerat, interfectus est. mater Iulia Procilla fuit, rarae castitatis. in huius sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. arcebat eum ab inlecebris peccantium praeter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Graeca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. memoria teneo solitum ipsum narrare se prima in iuventa studium philosophiae acrius, ultra quam concessum Romano ac senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coërcuisset. scilicet sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque gloriae vehementius quam caute adpetebat. mox mitigavit ratio et aetas; retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum. ●

5. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paulino, diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contubernio aestimaret. nec Agricola licenter, more iuvenum qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates et commeatus titulum tribunatus et inscitiam rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formidinem recusare, simulque et anxius et intentus agere. non sane alias exercitatio magisque in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incensae coloniae, intercepti exercitus; tum de salute, mox de victoria certavere. quae cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et reciperae provinciae gloria in ducem cessit, artem et usum et stimulos addidere iuveni; intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata temporibus quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

6. Hinc ad capessendos magistratus in urbem digressus, Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi iunxit. idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et invicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore tanto maior laus quanto in mala plus culpa est. sors quaesturae provinciam Asiam, proconsulem Salvium Titianum dedit. quorum neutro corruptus est, quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et proconsul in omnem aviditatem pronus quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. auctus est ibi filia, in subsidium simul et solatium; nam filium ante sublatum brevi amisit. mox inter quaesturam ac tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. idem praeturae tenor et silentium: nec enim iurisdictio obvenerat. ludos et inania honoris medio rationis atque abundantiae duxit, uti longe a luxuria, ita famae propior. tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica quam Neroneis sensisset.

7. Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius adflixit. nam classis Othoniana licenter vaga dum Intemelios (Liguriae pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partes transgressus est. initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano, et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. is missum ad dilectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicensimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio. ita successor simul et ultor electus, rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

8. Praerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam ardoremque compescuit, ne incresceret, peritus obsequi eruditusque utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. habuerunt virtutes spatium exemplorum. sed primo Cerialis labores modo et discrimina, mox et gloriam communicabat: saepe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu praefecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit: ad auctorem ac ducem ut minister fortunam referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

9. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricios ascivit; ac deinde provinciae Aquitaniae praeposuit, splendidae inprimis dignitatis administratione ac spe consulatus, cui destinarat. credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secura et obtusior ac plura manu agens calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iusteque agebat. iam vero tempora curarum remissionumque divisa. ubi conventus ac iudicia poscerent,

gravis, intentus, severus, et saepius misericors: ubi officio satisfactum, nulla ultra potestatis persona tristicum et adrogantiam et avaritiam exuerat; nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit. integritatem atque abstinenciam in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit. ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione adversus procuratores, et vincere inglorium et atteri sordidum arbitrabatur. minus triennium in ea legatione detentus ac statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama; aliquando et elegit. consul egregiae iam spei filiam iuveni mihi despondit, ac post consulatum collocavit, et statim Britanniae praepositus est, adiecto pontificatus sacerdotio.

10. Britanniae situm populosque multis scriptoribus memoratos non in comparationem quae ingeniive referam, sed quia tum primum perdomita est. ita quae priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem Hispaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam inspicitur; septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. formam totius Britanniae Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae scutulae vel bipenni adsimulavere. et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama est transgressa. sed immensum et enorme spatium procurrentium extremo iam litore terrarum velut in cuneum tenuatur. hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta insulam esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dispecta est et Thule, quia hactenus iussum; et hiems adpetebat. sed mare pigrum et grave remigantibus perhibent ne ventis quidem perinde attolli: credo quod rariores terrae montesque, causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui

maris tardius impellitur. naturam Oceani atque aestus neque quaerere huius operis est, ac multi rettulere: unum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenuis ad crescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac montibus inseri velut in suo.

11. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter barbaros parum compertum. habitus corporum varii, atque ex eo argumenta. namque rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam originem adseverant. Silurum colorati vultus, torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Hiberos veteres traiecisse easque sedes occupasse fidem faciunt. proximi Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurrentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum dedit. in universum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est. eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione; sermo haud multum diversus, in deposcendis periculis eadem audacia et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praeferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus; mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent quales Galli fuerunt.

12. In pedite robur; quaedam nationes et curru proeliantur. honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur. nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius quam quod in commune non consulunt. rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita singuli pugnant, universi vincuntur. caelum crebris imbribus ac nebulis foedum; asperitas frigoribus abest. dierum spatia ultra nostri orbis mensuram; nox clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. quodsi nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere et exurgere sed transire adfirmant. scilicet extrema et plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque cae-

lum et sidera nox cadit. solum, praeter oléam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum. tarde mitescunt, cito proveniunt; eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum caelique. fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. gignit et Oceanus margarita sed subfusca ac liventia. quidam artem abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. ego facilius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis avaritiam.

13. Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre tolerant, iam domiti ut pareant, nondum ut serviant. igitur primus omnium Romanorum divus Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. mox bella civilia et in rem publicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace. consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius praeceptum. agitassem Gaium Caesarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis paenitentiae, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. divus Claudius auctor tandem operis, transvectis legionibus auxiliisque et adsumpto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit. domitae gentes, capti reges, et monstratus factis Vespasianus.

14. Consularium primus Aulus Plautius praepositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius; redactaque paulatim in formam provinciae proxima pars Britanniae. addita insuper veteranorum colonia. quaedam civitates Cogidumno regi donatae (is ad nostram usque memoriam fidis-simus mansit), ut vetere ac iam pridem recepta populi Romani consuetudine, haberet instrumenta servitutis et reges. mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti officii quaereretur. Didium Veranius exceperit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque praesidiis; quo-

rum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem; adgressus terga occasioni patefecit.

15. Namque absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando accendere. nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret. aequae discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam. alterius manum centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere. nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortiores esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum: et flumine, non Oceano defendi. sibi patriam coniuges parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse. recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur. neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eiusmodi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.

16. His atque talibus invicem instincti, Boudicea generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpserunt universi bellum; ac sparsos per castella milites consecrati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invadere ut sedem servitutis. nec ullum in barbaris saevitiae genus omisit ira et victoria. quod nisi Paulinus cognito provinciae motu propere subvenisset, amissa Britannia foret; quam unius proelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et proprius ex legato timor agitabat, ne quamquam egregius cetera adroganter in deditos et ut suae quoque iniuriae ultor durius consuleret. missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior et delictis hostium novus eoque paenitentiae mitior,

compositis prioribus nihil ultra ausus Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. didicere iam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus; et interventus civilium armorum praeiuit iustam segnitiae excusationem. sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis precario mox praefuit; ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem, et seditio sine sanguine stetit. nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum, nisi quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

17. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recipiavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, adgressus. multa proelia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus est aut bello. et Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset: *subiit* sustinuitque molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

18. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut omissa expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum eius alam in finibus suis agentem prope universam obtriverat, eoque initio erecta provincia. et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum ac recentis legati animum opperiri, cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit; contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant,

ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem. caesaque prope universa gente, non ignarus instandum famae ac, prout prima cessissent, terrorem ceteris fore, Monam insulam, & cuius possessione revocatum Paulinum rebellione totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. sed ut in dubiis consiliis naves deerant: ratio et constantia ducis transvexit. depositis omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, quibus nota vada et proprius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui navis, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. ita petita pace ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agricola, quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem et officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset. nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat victos continuisse; ne laureatis quidem gesta prosecutus est. sed ipsa dissimulatione famae famam auxit, aestimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset.

19. Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriae sequerentur, causas bellorum statuit excidere. a se suisque orsus primum domum suam coërcuit; quod plerisque haud minus arduum est quam provinciam regere. nihil per liberos servosque publicae rei, non studiis privatis nec ex commendatione aut precibus centurionem militesveascire, sed optimum quemque fidissimum putare. omnia scire, non omnia exsequi. parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos praepondere, quam damnare cum peccassent. frumenti et tributorum exactionem aequalitate munerum mollire, circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius tolerabantur. namque per ludibrium adsidere clausis horreis et emere ultro frumenta ac + ludere pretio cogeantur. devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates proximis hibernis in remota et avia deferrent.

donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

20. Haec primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circumdedit, quae vel incuria vel intolerantia priorum haud minus quam bellum timebatur. sed ubi aestas advenit, contracto exercitu multus in agmine, laudare modestiam, disiectos coërcere; loca castris ipse capere, aestuaria ac silvas ipse praetemptare; et nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur; atque ubi satis terruerat, parcendo rursus invitamenta pacis ostentare. quibus rebus multae civitates, quae in illum diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, et praesidiis castellisque circumdatae, tanta ratione curaque ut nulla ante Britanniae nova pars *pariter* illacessita transierit.

21. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta. namque ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adiuvere publice, ut templa fora domos extruerent, laudando promptos et castigando segnes. ita honoris aemulatio pro necessitate erat. iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitûs nostri honor et frequens toga. paulatimque discessum ad delenimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam. idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.

22. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit, vastatis usque ad Tanaum (aestuario nomen est) nationibus. qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis tempestatibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque insuper castellis spatium fuit. adnotabant periti non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut pactione ac fuga desertum. crebrae eruptiones: nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, et sibi quisque praesidio, irritis hostibus eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hibernis eventibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pelle-

bantur. nec Agricola umquam per alios gesta avidus incepit: seu centurio seu praefectus incorruptum facti testem habebat. apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut erat comis bonis, ita adversus malos iniucundus. ceterum ex iracundia nihil supererat; secretum vel silentium eius non timeres. honestius putabat offendere quam odisse.

23. Quarta aestas obtinendis quae percurrerat insumpta; ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateret, inventus in ipsa Britannia terminus. namque Clota et Bodotria diversi maris aestibus per inmensum revectae, angusto terrarum spatio dirimuntur. quod tum praesidiis firmabatur, atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus.

24. Quinto expeditionum anno nave prima transgressus ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis proeliis domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspicit copiis instruxit, in spem magis quam ob formidinem, si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita et Gallico quoque mari opportuna valentissimam imperii partem magnis in vicem usibus miscuerit. spatium eius, si Britanniae comparatur, angustius, nostri maris insulas superat. solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt: ** melius aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiae in occasionem retinebat. saepe ex eo audiui legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, et velut e conspectu libertas tolleretur.

25. Ceterum aestate qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium et infesta hostilis exercitus itinera timebantur, portus classe exploravit; quae ab Agricola primum adsumpta in partem virium sequebatur egregia specie, cum simul terra simul mari bellum impelleretur, ac saepe isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti copiis et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac flu-

ctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc victus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupesciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium clauderetur. ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castellum adorti, metum ut provocantes addiderant; regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius quam pellerentur, ignavi specie prudentium admonebant, cum interim cognoscit hostes pluribus agminibus irrupturos. ac ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitus incessit.

26. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio universi nonam legionem ut maxime invalidam nocte aggressi, inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus irrupere. iamque in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet, mox ab universis adici clamorem. et propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis rediit animus, ac securi pro salute de gloria certabant. ultro quin etiam erupere; et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proelium, donec pulsi hostes, utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

27. Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil virtuti suae invium, et penetrandam Caledoniam inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes prompti post eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. at Britanni non virtute *se victos* sed occasione et arte ducis rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus iuventutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent, coetibus ac sacrificiis conspersionem civitatum sancirent. atque ita irritatis utrimque animis discessum.

28. Eadem aestate cohors Usipiorum per Germanias

conscripta et in Britanniam transmissa magnum ac memorabile facinus ausa est. occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere; et uno remigante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum praevehebantur. mox ad aquam atque utilia raptum exeuntes, cum plerisque Britannorum sua defensantium proelio congressi, ac saepe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiae venire, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per insecitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, primum a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt. ac fuere quos per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos indicium tanti casus inlustravit.

29. Initio aestatis Agricola domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit. et in luctu bellum inter remedia erat. igitur praemissa classe, quae pluribus locis praedata magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis insederat. nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu, et ultionem aut servitium expectantes, tandemque docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus et foederibus omnium civitatum vires exciverant. iamque super triginta milia armatorum aspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter plures duces virtute et genere praestans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc modum locutus fertur:

30. „Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniae fore. nam et universi servitutis expertes, et nullae ultra terrae, ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. ita proelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam igna-

vis tutissima sunt. priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant, quia nobilissimi totius Britanniae, eoque in ipsis penetralibus siti nec servientium litora aspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. nos terrarum ac libertatis extremos recessus ipse ac sinus famae in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniae patet. atque omne ignotum pro magnifico est. sed nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa, et infestiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium ac modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terrae, iam et mare scrutantur; si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non Occidens satiaverit. soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. auferre trucidare rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.

31. „Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: coniuges sororesque etiamsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitem polluantur. bona fortunaeque in tributum, ager et annus in frumentum, corpora ipsa ac manus silvis ac paludibus emuniendis inter verbera ac contumelias conteruntur. nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. ac sicut in familia recentissimus quisque servorum etiam conservis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu novi nos et viles in excidium petimur. neque enim arva nobis aut metalla aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. ita sublata spe veniae tandem sumite animum, tam quibus salus quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti et libertatem non in paenitentiam laturos, primo statim congressu ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.

32. „An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace

lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac discordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res tenent, ita adversae dissolvent. nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis. metus ac terror est, infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt. nullae Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria aut alia est. paucos numero, locorum trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circum spectantes, clausos quodammodo ac vinctos dii nobis tradiderunt. ne terreat vanus aspectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neque vulnerat. in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. nec quicquam ultra formidinis. vacua castella, senum coloniae, inter male parentes et iniuste imperantes aegra municipia et discordantia. hic dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae servientium poenae, quas in aeternum perferre aut statim ulcisci in hoc campo est. proinde ituri in aciem et maiores vestros et posteros cogitate.“

33. Excepere orationem alacres, ut barbaris moris, cantu fremituque et clamoribus dissonis. iamque agmina, et armorum fulgores audentissimi cuiusque procursu: simul instruebatur acies, cum Agricola quamquam laetum et vix munimentis coërcitum militem accendendum adhuc ratus, ita disseruit: „octavus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis imperii Romani, fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitudine adversus hostes seu patientia ac labore paene adversus ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum neque vos ducis paenituit. ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec rumore sed castris et armis tenemus. inventa Britannia et

subacta. equidem saepe in agnine, cum vos paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam: „quando dabitur hostis, quando acies?“ veniunt, e lathebris suis extrusi, et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus atque eadem victis adversa. nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse aestuaria pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quae hodie prosperrima sunt. neque enim nobis aut locorum eadem notitia aut commeatum eadem abundantia, sed manus et arma et in his omnia. quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est neque exercitus neque ducis terga tuta esse. proinde et honesta mors turpi vita potior, et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt. nec inglorium fuerit in ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.

34. „Si novae gentes atque ignota acies constituiisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. hi sunt quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore debellastis; hi ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tam diu superstites. quomodo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavidam et inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum et metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt; novissimi haesere et extremo metu ac torpore defixere aciem in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli aut causas rebellandi.“

35. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quae octo milia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adfunderentur. legiones pro vallo stetere, ingens victoriae decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constite-

rat ita, ut primum agmen in aequo, ceteri per adclive iugum conexi velut insurgerent; media campi covinnarius eques strepitu ac discursu complebat. tum Agricola superante hostium multitudine veritus, ne [simul] in frontem simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat et arcessendas plerique legiones admonebant, promptior in spem et firmus adversis, dimisso equo pedes ante vexilla constitit.

36. Ac primo congressu eminus certabatur. simulque constantia simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus cetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent; quod et ipsis vetustate militiae exercitatum et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum et in arto pugnam non tolerabant. igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fodere, et stratis qui in aequo adstiterant, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes aenulatione et impetu conisae proximos quosque caedere: ac plerique semineces aut integri festinatione victoriae relinquebantur. interim equitum turmae, ut fugere covinnarii, peditum se proelio miscuere. et quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inaequalibus locis haerebant; minimeque aequa nostris iam pugnae facies erat, cum aegre clivo adstantes simul equorum corporibus impellerentur; ac saepe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

37. Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa collum insederant et paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paulatim et circumire terga vincentium coeperant, ni id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius adcurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disiecisset. ita consilium Britannorum in ipsos versum, transvectaeque praeepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem invasere. tum vero patentibus locis grande et atrox specta-

culum. sequi vulnerare capere, atque eosdem oblati aliis trucidare. iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervae armatorum paucioribus terga praestare, quidam inermes ultro ruere ac se morti offerre. passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus; et aliquando etiam victis ira virtusque. postquam silvis appropinquaverunt, identidem primos sequentium, incautos collecti et locorum ignaros gnari, circumveniebant. quodni frequens ubique Agricola validas et expeditas cohortes indaginis modo, et sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem persultare iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi invicem longinqua atque avia petiere. finis sequendi nox et satietas fuit. caesa hostium ad decem milia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere, in quis Aulus Atticus praefectus cohortis, iuvenili ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

38. Et nox quidem gaudio praedaeque laeta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos ac per iram ultro incendere, eligere latebras et statim relinquere; miscere invicem consilia aliqua, deinde separare; aliquando frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari. satisque constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. proximus dies faciem victoriae latius aperuit: vastum ubique silentium, deserti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obviis. quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam conglobari hostes compertum, et exacta iam aestate spargi bellum nequibat, in fines Borestorum exercitum deducit. ibi acceptis obsidibus, praefecto classis circumvehi Britanniam praecipit. datae ad id vires, et praecesserat terror. ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. et simul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo Britanniae latere lecto omni redierat.

39. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia epistulis Agricolae auctum, ut Domitiano moris erat, fronte laetus, pectore anxius exceperit. inerat conscientia derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam tot milibus hostium caesis ingenti fama celebrari. id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli: frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet; et cetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse. talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indicium erat, secreto suo satiatum, optimum in praesentia statuit reponere odium, donec impetus famae et favor exercitus languesceret. nam etiamtum Agricola Britanniam obtinebat.

40. Igitur triumphalia ornamenta et inlustris statuae honorem, et quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu iubet, addique insuper opinionem, Suriam provinciam Agricolae destinari, vacuum tum morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. credere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam codicillos, quibus ei Suria dabatur, tulisse, cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolae, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud, sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. ac ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in Palatium, ita ut praeceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo et nullo sermone turbae servientium inmixtus est. Ceterum uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo uti plerique, quibus magnos viros per ambitionem aestimare mos est, viso aspectoque Agricola quaererent famam, pauci interpretarentur.

41. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum aut querela laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares vici cum tot cohortibus expugnati et capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hiernis legionum et possessione dubitatum. ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola, comparantibus cunctis vigorem et constantiam et expertum bellis animum cum inertia et formidine eorum *quibus exercitus committi solerent*. quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore pronum deterioribus principem exstimulabant. sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiiis aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

42. Aderat iam annus, quo proconsulatum Asiae et Africae sortiretur, et occiso Civica nuper nec Agricolae consilium dederat nec Domitiano exemplum. accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturusne esset in provinciam ultro Agricolam interrogarent. ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre, postremo non iam obscuri suadentes simul terrentesque pertrahere ad Domitianum. qui paratus simulatione, in adrogantiam compositus, et audiit preces excusantis, et cum adnuisset, agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii invidia. salarium tamen proconsulari solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum Agricolae non dedit, sive offensus non petitus, sive ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. proprium humani ingenii est odisse quem laesis: Domitiani vero natura praeceps in iram, et quo obscurior, eo inrevocabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolae leniebatur, quia non contumacia neque inani iactatione libertatis famam fatumque provocabat. sciant, quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus

magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis escendere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei publicae usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

43. Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. vulgus quoque et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agricolae aut laetatus est, aut statim oblitus. et augebat miserationem constans rumor veneno interceptum. nobis nihil comperti, *ut* affirmare ausim. ceterum per omnem valetudinem eius, crebrius quam ex more principatus per nuntios visentis, et libertorum primi et medicorum intimi venere, sive cura illud sive inquisitio erat. supremo quidem die momenta ipsa deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari quae tristis audiret. speciem tamen doloris animo vultuque prae se tulit, securus iam odii, et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. satis constabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum velut honore iudicioque. tam caeca et corrupta mens assiduus adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi heredem nisi malum principem.

44. Natus erat Agricola Gaio Caesare tertium consule Idibus Iuniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, decumo Kalendas Septembris Collega Priscoque consulibus. quodsi habitum quoque eius posterì noscere velint, decentior quam sublimior fuit: nihil metus in vultu; gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum aevum peregit. quippe et vera bona, quae in virtutibus sita sunt, impleverat, et consulari ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere fortuna poterat? opibus nimis non gaudebat; speciosae contigerant. filia atque uxore superstitionibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiiis futura effugisse. nam sicuti *magnae cuiusdam felicitatis esset* durare in hanc beatissimi seculi lu-

cem ac principem Traianum videre, quod augurio votisque apud nostras aures ominabatur, ita festinatae mortis grande solatium tulit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu rem publicam exhaustit.

45. Non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fegas. una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem sententia Messalini strepebat, et Massa Baebius [iam] tum reus erat. mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus; nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos suos, iussitque scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano miseriarum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem muniebat. tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate sed etiam opportunitate mortis. ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. sed mihi filiaeque eius praeter acerbitatem parentis erepti auget maestitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu complexuque non contigit. excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. noster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam longae absentiae conditione ante quadriennium amissus es. omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore superfuere honori tuo: paucioribus tamen laerimis comploratus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

46. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide quiescas, nosque domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. admiratione te potius et immortalibus laudibus et, si natura suppeditet, imitando colamus. is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas. id filiae quoque uxoriue praeceperim, sic pa-

tris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur, non quia intercedendum putem imaginibus quae marmore aut aere finguntur: sed ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis. quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, fama rerum. nam multos veterum velut inglorios et ignobiles oblivio obruit: Agricola posteritati narratus et traditus superstes erit.

C. CORNELII TACITI

DIALOGUS

DE ORATORIBUS.

BREVIARIUM. Cap. 1. Postquam Iustus Fabius saepe ex auctore dialogi requisiverat, cur non amplius vigeat eloquentiae studium, hic non suam proferre sententiam statuit, sed repetere sermonem hominum disertissimorum, quos eandem quaestionem pertractantes admodum iuvenis audivisset. 2. 3. isti sunt Curvatus Maternus, ex oratore poeta, M. Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum fori ingenia, qui mirantur, quod Maternus fastiditis orationum causarumque studiis omne nunc tempus circa tragoedias consumat, quarum tamen recitatione offendisse potentium animos dicatur. 4. hic poësin a se nunc coli proficitur, quia sanctior haec et augustior sit eloquentia.

5—7. Hinc oritur disceptatio, utrum praestantior sit ars oratoria an poetica. Aper magnis laudibus praedicat oratoriae artis utilitatem, voluptatem, dignitatem, 8. ac provocat ad exempla Marcelli Eprii et Crispi Vibii. 9. 10. poetarum contra nullam esse dignitatem dicit et utilitatem; voluptatem vero brevem, laudem inanem, infructuosam multaque recitationum molestiis ac sumptibus partam. iis in solitudinem secedendum, si modo dignum aliquid elaborare velint, et mediocres nemini notos, bonos paucis; studium denique illorum non minus obnoxium offensae, quam oratorum. itaque Materno, ad altiores eloquentiam et summa nato, non subsistendum esse in levioribus, sed ab auditoriis et theatris in forum et ad causas veraque proelia redeundum.

11—13. Quae quum Aper dixisset acris et intento ore, remissus et subridens respondet Maternus; poeticae studio maiorem parari securitatem et gloriam, quam forensi labore et strepitu litigantium aut comitatum salutationumque frequentia; puriorem vero voluptatem securo et secreto secessu in nemora et lucos, quam lucrosa et saginante in foro eloquentia, quae non, ut poësis, aureo, sed ferreo seculo et propter malos hominum mores in locum teli reperta sit. dulcem esse poetarum vitam et curarum expertem, anxiam vero oratorum, qui semper vel timeant vel timeantur.

14. Colloquio supervenit Vipstanus Messala, admirator veterum temporum oratorumque, recentiorum contemptor. 15—17. hinc Aper, seculi sui novorumque rhetorum patronus, accuratius definiendum cen-

set; quinam oratores vocandi sint antiqui: utrum Ulixes tantum et Nestor et Menenius Agrippa, an et iam Demosthenes et Hyperides, inter quorum et hoc aevum non multo plures quam CCCC. anni intersint, aut Cicero, Caesar, Caelius, Calvus, Brutus, Asinius et Messala, qui vix unius hominis aetate sint priores. 18. formas autem et genera dicendi cum temporibus ac diversitate aulium mutari monet, et vitio malignitatis humanae semper laudari vetera, praesentia fastidiri. 19. 20. Cassium Severum a multis velut terminum antiquitatis constitui primumque flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum, sed iudicio et intellectu. olim in honore fuisse longa principia et narrationes, divisionum argumentorumque multorum ostentationem et philosophica orationi inserta; nunc ab oratore laetitia et pulchritudinem orationis poeticumque decorem exigi. 21. 22. in orationibus Calvi quoque, Caelii, Caesaris, Asinii, Corvini ipsiusque Ciceronis multa deprehendi antiquitatis vitia, sordes verborum, hiantem compositionem et sensus inconditos, quae tamen sola mirentur perversi imitatores. 23. iniquos igitur iudices esse, qui antiqua tantum efferrant laudibus rhetorumque recentiorum commentarios fastidiant. postremo Messalae, Materni et Secundi virtutes praedicat eosque ad illustrandum seculum suum pulcherrimo dicendi genere exhortatur, cum videat eos, quae vera sit eloquentiae ars, laetissima quaeque antiquorum imitari ac gravitati sensuum nitorem cultumque verborum miscere.

24. Tum Maternus admonet Messalam, ut, missa antiquorum laudatione, qui ea non indigeant, memor potius promissi causas expromat, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserit aetas recentior. 25. hic primum docet, quinam antiqui sint appellandi; plures etiam dicendi formas iisdem seculis fuisse et singulares Calvi, Asinii aliorumque virtutes: quod vero se invicem obtrexerint, non esse oratorum vitium, sed hominum. 26. gravitatem denique et cultum oratorum impetumque veterum longe praeferendum esse verborum lasciviae, levitati sententiarum et compositionis licentiae, in quibus sibi placeant recentiores.

27—29. Materno iterum rogante Messala transit ad explicandas causas corruptae eloquentiae, primas vero et praecipuas putat desidiam iuventutis et negligentiam parentum et inscientiam praecipientium et moris antiqui oblivionem. liberos enim non iam educari in gremio ac sinu castae matris aut a propinqua maiore natu, sed Graeculae ancillae delegari et servis, a quibus teneri eorum animi fabulis, erroribus vitiisque imbuantur. 30—33. eorundem ingenium non, ut quondam, severa disciplina et infinito labore et quotidiana meditatione et in omni genere studiorum exercitationibus formari atque subigi, sed in pueritia et iuventute nihil disci, quod usum habeat. hinc antiquam eloquentiam ex omnium rerum scientia pluribusque artibus exundasse et oratorem potuisse de omni quaestione pulchre et ornate et varie et ad persuadendum apte dicere; horum vero temporum disertos, aridos rhetorum praeceptis artificisque sordidissimis contentos, grammatices, legum et philosophiae ignaros esse.

34. 35. Materno deinde hortante Messala progreditur ad aliam corruptae eloquentiae causam, ad eximiam antiquorum oratorum et perversam recentiorum exercitationem. iuvenes dicit, imbutos iam domestica disciplina, honestis studiis referatos ac bene praeparatos, a patre olim vel propinquis fuisse deductos ad principes oratorum, quos sectati in iudiciis, foro contionibusque pugnare in ipsa veluti arena et acie didicissent; at nunc educatione depravatos, inscios ac torpentes transire in rhetorum scholas, in quibus duo materiarum genera, suasoriae et controversiae, tractentur, nec facile dixeris, utrumne locus ipse, an genus studiorum, an condiscipuli plus mali ingenii afferant.

Hic Messalae sermo mutilus est: eum statim excepisse videtur sermo Materni, internis corruptae eloquentiae causis externas annectentis has:

36. 37. α) Uberiorem ad dicendum materiam fuisse oratoribus antiquis, splendorem rerum et magnitudinem causarum, leges rogandas et populare nomen, contiones magistratum, accusationes potentium rerum et assignatas etiam domibus inimicitias, procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. β) maiora iisdem praemia fuisse proposita, faciliores ad summos honores aditus eloquentiae patefaciendos, plus apud principes et magistratus provinciales gratiae, apud patres auctoritatis, apud plebem notitiae ac nominis, clientelas exterarum nationum, praeturas et consulatus. 38—40. γ) formam et consuetudinem veterum iudiciorum oratoribus favisce, causas in foro, non in auditoriis tabulariisve explicatas, liberum et dicendi et comperendinandi tempus, clamorem et plausum et studia certantis populi, reos concursu totius civitatis et accusatos et defensos, contiones assiduas et datum ius potentissimum quempque vexandi. 40. 41. neque tamen propterea laudandam censet Maternus valentiores eloquentiam, quod licentiae, quam stulti libertatem vocent, alumna sit et comes seditionum et effrenati populi incitamentum. eam quidem vigere dicit in civitatibus, quae discordiis et partibus se ipsae concitant, sed in quietis ac bene constitutis non opus esse tali eloquentia longisve in senatu sententiis et multis apud populum contionibus; multo minus in re publica, in qua non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus. melius esse non queri, quam vindicari, et si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacaneum fore inter innocentes et mores bonos et in obsequium regentis paratos oratorem sicut inter sanos medicum. itaque non dolendum, quod minor nunc oratorum obscuriorque gloria sit, sed utendum potius cuique bonis sui seculi citra obprobrium alterius.

42. Dissolvitur colloquium. (Habitum fingitur anno U. 828., p. Ch. 75.)

1. Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora secula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque floruerint, nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata

vix nomen ipsum oratoris retineat. neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum diserti caudidici et advocati et patroni et quidvis potius quam oratores vocantur. cui percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mihi mea sententia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes iuvenis admodum audiui. ita non ingenio sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas [vel easdem] sed probabiles causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent, isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et in-risa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat.

2. Nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento sui oblitus tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem, quamvis malignae plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, et Aprum ingenio potius et vi naturae quam institutione et litteris famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit, et Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius litteras quam nesciebat, tamquam maiorem industriae et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur.

3. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem

ipsum quem pridie recitaverat librum intra manus habentem deprehendimus.

Tum Secundus, Nihilne te, inquit, Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem sed tamen securiorem?

Tum ille, Leges, quid Maternus sibi debuerit, et agnosces quae audisti. quodsi qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet. hanc enim tragoediam disposui iam et intra me ipse formavi. atque ideo maturare libri huius editionem festino, ut dimissa priore cura novae cogitationi toto pectore incumbam.

Adeo te tragoediae istae non satiant, inquit Aper, quo minus omissis orationum et causarum studiis omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas, cum te tot amicorum causae, tot coloniarum et municipiorum clientelae in forum vocent, quibus vix suffeceris, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium et Catonem, id est, nostras quoque historias et Romana nomina Graecorum fabulis adgregares.

4. Et Maternus, Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens et assidua nobis contentio iam prope in consuetudinem vertisset. nam nec tu agitare et insequi poëtas intermittis, et ego, cui desidiam advocationum obicis, quotidianum hoc patrocinium defendendae adversus te poëticae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium causarum angustiis, in quibus mihi satis superque sudatum est, sanctionem illam et augustiorem eloquentiam colam.

5. Ego vero, inquit Secundus, antequam me iudicem Aper recuset, faciam quod probi et modesti iudices solent, ut in iis cognitionibus excusent, in quibus manifestum est alteram apud eos partem gratia praevalere. quis enim nescit neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae et assiduitate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum

virum tum absolutissimum poëtam? porro si poëtica accu-
satur, non alium video reum locupletiozem.

Securus sit, inquit Aper, et Saleius Bassus et quisquis
alius studium poëticae et carminum gloriam fovet, cum cau-
sas agere non possit. ego enim, quatenus arbitrum litis hu-
ius inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi:
sed ipsum solum apud te coarguam, quod natus ad eloquen-
tiam virilem et oratoriam, quo parere simul et tueri amicitias,
asciscere necessitudines, complecti provincias possit,
amittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utili-
tatem fructuosius vel ad dignitatem amplius vel ad urbis fa-
mam pulchrius vel ad totius imperii atque omnium gentium
notitiam illustrius excogitari potest. nam si ad utilitatem vi-
tae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid est
utilius quam eam exercere artem, qua semper armatus prae-
sidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis
vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus
et quadam velut perpetua potentia ac potestate munitus? cu-
ius vis et utilitas rebus prospere fluentibus aliorum perfugio
et tutela intellegitur: sin proprium periculum increpuit, non
hercule lorica et gladius in acie firmius munimentum quam
reo et periclitanti eloquentia praesidium simul ac telum, quo
propugnare pariter et incessere vel in iudicio sive in senatu
sive apud principem possis. quid aliud infestis patribus nu-
per Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qua
accinctus et minax disertam quidem sed inexercitam et
eiusmodi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. plura
de utilitate non dico, cui parti minime contradicturum Ma-
ternum meum arbitror.

6. Ad voluptatem oratoriae eloquentiae transeo, cuius
iucunditas non uno aliquo momento sed omnibus prope die-
bus ac probe omnibus horis contingit. quid enim dulcius li-
bero et ingenuo animo et ad voluptates honestas nato quam
videre plenam semper et frequentem domum suam concursu
splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non
orbitati, non officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi
dari? illos quin immo orbos et locupletes et potentes venire
plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua aut amico-

rum discrimina commendat. ullane tanta ingentium opum ac magnae potentiae voluptas quam spectare homines veteres et senes et totius orbis gratia subnixos in summa rerum omnium abundantia confitentes, id quod optimum sit se non habere? iam vero qui togatorum comitatus et egressus! quae in publico species! quae in iudiciis veneratio! quod gaudium consurgendi adsistendique inter tacentes et in unum conversos! coire populum, et circumfundi coronam, et accipere adfectum quemcunque orator induerit! vulgata dicentium gaudia et imperitorum quoque oculis exposita percenseo: illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt. sive accuratam meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia; sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporales audaciae atque ipsius temeritatis vel praecipua iucunditas est. nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quae sua sponte nascuntur.

7. Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem laetorem egi, quo mihi latus clavus oblatas est, vel quo homo novus et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribunatum aut praeturam accepi, quam eos quibus mihi pro mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis aut reum prospere defendere aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos liberos et procuratores principum tueri et defendere datur. tum mihi supra tribunatus et praeturas et consulatus ascendere videor, tum habere quod, si non in aliquo oritur, nec codicillis datur nec cum gloria venit. quid? fama et laus cuius artis cum oratorum gloria comparanda est? qui tam inlustres et in urbe non solum apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud vacuos et adulescentes, quibus modo et recta indoles est et bona spes sui? quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos saepius vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat et digito demonstrat? advenae quoque et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos, cum pri-

mum urbem attigerunt, requirunt ac velut agnoscere concupiscunt.

8. Ausim contendere Marcellum hunc Eprum, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus quam remotis et obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ***^{ter} sesterium praestat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiae beneficio venisse, *sed* ipsa eloquentia; cuius numen et caelestis vis multa quidem omnibus seculis exempla edidit, ad quam usque fortunam hominis ingenii viribus pervenerint, *sed* haec, ut supra dixi, proxima et quae non auditu cognoscenda, *sed* oculis spectanda haberemus. nam quo sordidius et abiectius nati sunt, quoque notabilior paupertas et angustiae rerum nascentes eos circumsteterunt, eo clariora et ad demonstrandam oratoriae eloquentiae utilitatem illustriora exempla sunt, quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentissimi sunt civitatis ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta, atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur, quia Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus veri, bene intellegit, ceteros quidem amicos suos iis niti, quae ab ipso acceperint quaeque ipsi accumulare et in alios congerere promptum sit, Marcellum autem et Crispum attulisse ad amicitiam suam quod non a principe acceperint nec accipi possit. minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines ac tituli et statuæ, quae neque ipsa tamen negleguntur, tam hercule quam divitiae et opes, quas facilius invenies qui vituperet quam qui fastidiat. his igitur et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adulescentia causis forensibus et oratorio studio dederunt.

9. Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio), neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant neque utilitates alunt; voluptatem autem brevem, laudem inanem et infru-

ctuosam consequuntur. licet haec ipsa, et quae deinceps dicturus sum, aures tuae, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensus et tibi obligatus redit? quis Saleium nostrum, egregium poëtam vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vatem, deducit aut salutat aut prosequitur? nempe si amicus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non quia poëta es, neque ut pro eo versus facias: hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem et iucundi, quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte unum librum excudit et elucubrauit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, et ne id quidem gratis: nam et domum mutuatur et auditorium extruit et subsellia conducit et libellos dispergit. et ut beatissimus recitationem eius eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praecerpata, ad nullam certam et solidam pervenit frugem; nec aut amicitiam inde refert aut clientelam aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre. laudavimus nuper ut miram et eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. pulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem! adice quod poëtis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia et, ut ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est, in solitudinem recedendum est.

10. Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt et quod unum esse pretium laboris sui fatentur, aequae poëtas quam oratores insequitur, quoniam mediocris poëtas nemo novit, bonos pauci. quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. quotus quisque, cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquar, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit

et contentus est, ut si picturam aliquam vel statuum vidisset. neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterre a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium et nomen inserere possunt famae. ego vero omnem eloquentiam omnesque eius partes sacras et venerabiles puto, nec solum cothurnum vestrum aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum lascivias et iamborum amaritudinem et epigrammatum lusum et quamcunque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi, Materne, res est, quod, cum natura tua in ipsam arcem eloquentiae ferat, errare mavis et summa adeptus in levioribus subsistis. ut si in Graecia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires di dedissent, non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos levitate iaculi aut iactu disci vanescere, sic nunc te ab auditoriis et theatris in forum et ad causas et ad vera proelia voco, cum praesertim ne ad illud quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium. effervescit enim vis pulcherrimae naturae tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii aut fide advocacy aut fortuitae ac subitae dictionis impetu: meditatus videris etiam elegisse personam notabilem et cum auctoritate dicturam. sentio quid responderi possit: hinc ingentis existere assensus, haec in ipsis auditoriis praecipue laudari et mox omnium sermonibus ferri. tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas et nostri seculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata sit fides et libertas excusata.

11. Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus, Parantem, inquit, me non minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat (fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digres-

sus detrectaret poëtas atque carminum studium prosterne-
ret) arte quadam mitigavit, concedendo iis qui causas agere
non possent, ut versus facerent. ego autem sicut in causis
agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recita-
tione tragoediarum et ingredi famam auspicatus sum, cum
quidem in †Neronem improbam et studiorum quoque sacra
profanantem Vatinii potentiam fregi, et hodie si quid in no-
bis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam
orationum gloria partum. ac iam me deiungere a forensi la-
bore constitui, nec comitatus istos et egressus aut frequen-
tiam salutationum concupisco, non magis quam aera et ima-
gines, quae etiam me nolente in domum meam irrumpunt.
nam statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor
quam eloquentia; nec vereor ne mihi umquam verba in se-
natu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

12. Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper
increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter prae-
cipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec
sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas
reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque
innocentia, fruiturque sedibus sacris. haec eloquentiae pri-
mordia, haec penetralia; hoc primum habitu cultuque com-
moda mortalibus in illa casta et nullis contacta vitis pectora
influxit; sic oracula loquebantur. nam lucrosae huius et sa-
ginantis eloquentiae usus recens et ex malis moribus natus,
atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. ceterum
felix illud et, ut more nostro loquar, aureum seculum et ora-
torum et criminum inops, poëtis et vatibus abundabat, qui
bene facta canerent, non qui male admissa defenderent.
nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, primum apud
deos, quorum proferre responsa et interesse epulis fereban-
tur, deinde apud illos dis genitos sacrosque reges, inter
quos neminem causicorum, sed Orphea ac Linum ac, si
introspectare altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel
si haec fabulosa nimis et composita videantur, illud certe
mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero quam
Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis fa-
mam Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis in-

cludi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam quam qui Virgilii detrectent; nec ullus Asinii aut Messalae liber tam inlustrius est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

13. Ac ne fortunam quidem vatam et illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evenerint, malo securum et quietum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia. testes Augusti epistolae, testis ipse populus, qui auditis in theatro Virgilii versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit. nam Crispus iste et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timeantur? quod, cum quotidie aliquid rogentur, ii quibus praestant indignantur? quod adligati adulatione nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. me vero dulces, ut Virgilius ait, Musae, remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontis ferant; nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere, quandoque fatalis et meus dies veniet; statuarque tumulto non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus; et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget.

14. Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, cum Vipstanus Messala cubiculum eius ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum altiore inter eos esse sermonem, Num parum tempestivus, inquit, interveni secretum consilium et causae alicuius meditationem tractantibus?

Minime, minime, inquit Secundus; atque adeo vellem maturius intervenisses; delectasset enim te et Apri nostri ac-

curatissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret exhortatus est, et Materni pro carminibus suis laeta, utque poëtas defendi decebat, audentior et poëtarum quam oratorum similior oratio.

Me vero, inquit, et sermo ipse infinita voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eiusmodi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt et eruditionis ac litterarum iucundissimum oblectamentum cum vobis, qui ista disputatis, adferunt, tum etiam iis ad quorum aures pervenerint. itaque hercle non minus probari video in te, Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo spem hominibus fecisti plurium eiusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum ab scholasticis controversiis recessit et othum suum mavult novorum rhetorum more quam veterum oratorum consumere.

15. Tum Aper, Non desinis, Messala, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere? nam hunc tuum sermonem saepe excepi, cum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes *prae* antiquis, eo, credo, audacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt ipse tibi denegares.

Neque illius, inquit, sermonis mei paenitentiam ago, neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo. ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro: et quod quibusdam solatio est, mihi auct quæstionem, quia video etiam Graecis accidisse ut longius absit Aeschine et Demosthene sacerdos ille Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mytilenas concentu scholasticorum et clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.

16. Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu quae-

stionem movisti. sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?

Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes, meas, si illud a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.

Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam et ego et Secundus exsequemur eas partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire et tu paulo ante dixisti et ipse satis manifestus est iamdudum in contrarium accingi, nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.

Non enim, inquit Aper, inauditum et indefensum seculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum aetatem significatione ista determinetis. ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intellego; ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quorum aetas mille fere et trecentis annis seculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen ut utrique superstites essent. ex quo apparet non multo plures quam trecentos annos interesse inter nostram et Demosthenis aetatem. quod spatium temporis si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur; si ad naturam seculorum ac respectu inmensi huius aevi, perquam breve et in proximo est. nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus, quo eadem positio caeli siderumque, quae cum maxime est, rursum existet, isque annus horum quos nos vocamus annorum duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor complectitur, incipit Demosthenes vester, quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno quo nos, sed vere eodem mense extitisse.

17. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponere soletis, sed Cicero-nem et Caesarem et Caelium et Calvum et Brutum et Asi-

nium et Messalam; quos quid antiquis temporibus potius ascribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus eius scripsit, septimo Idus *Decembres* occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium consules suffecit. statue sex et quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres et viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis et Vitellii longum et unum annum, ac sextam iam felicitis huius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas. nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse, qua Caesarem inferentem arma Britanniae arcere litoribus et pellere adgressi sunt. ita si eum, qui armatus C. Caesari restitit, vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Caesarem ipsum et Ciceronem audire potuit et nostris quoque actionibus interesse. proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse; nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius paene ad extremum duravit, ne divdatis seculum, et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoscere ac velut coniungere et copulare potuerunt.

18. Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus acquiritur, eandem docerem in medio sitam et propiorem nobis quam Servio Galbae aut Gaio Carboni quosque alios merito antiquos vocaverimus. sunt enim horridi et impoliti et rudes et informes, et quos utinam nulla parte imitatus esset Calvus vester aut Caelius aut ipse Cicero. agere enim fortius iam et audentius volo, si illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. sic Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatio Crassus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Ci-

cerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. nec quaero quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos plures species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. num dubitamus inventos qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat ne Ciceroni quidem obrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum antiquus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistulas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et aridum, Brutum autem otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem a Calvo quidem male audisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse: sed mox ad singulos veniam; nunc mihi cum universis negotium est.

19. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum transtulisse se ad illud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. vidit namque, ut paulo ante dicebam, cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque et speciem orationis esse mutandam. facile perferebat prior ille populus, ut imperitus et rudis, impeditissimarum orationum spatia, atque id ipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret. iam vero longa principiorum praeparatio et narrationis alte repelita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum gradus, et quidquid aliud aridissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat; quodsi quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in caelum laudibus ferebatur. nec mirum: erant enim haec nova et incognita, et ipsorum quoque oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosopho-

rum placita cognoverant. at hercule pervulgatis iam omnibus, cum vix in cortina quisquam adsistat quin elementis studiorum, etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per quae orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui vi et potestate, non iure aut legibus cognoscunt, nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare se testantur.

20. Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. quis quinque in Verrem libros expectabit? quis de exceptione et formula perpetietur illa immensa volumina quae pro M. Tullio et Aulo Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex dicentem, et nisi aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut nitore et cultu descriptionum invitatus et corruptus est, aversatur dicentem. vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit iam exigere laetitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tristem et impexam antiquitatem, quam si quis in scenâ Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. iam vero iuvenes et in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire sed etiam referre domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt; traduntque invicem ac saepe in colonias et provincias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit. exigitur enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sacrario prolatus. horum igitur auribus et iudiciis obtemperans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatior extitit. neque ideo minus efficaces sunt orationes nostrae, quia ad aures iudicantium cum voluptate perveniunt. quid enim, si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi caemento et informibus tegulis extruuntur, sed marmore nitent et auro radiantur?

21. Equidem fatebor vobis simpliciter me in quibusdam

antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere. nec unum de populo † Canuti: aut Atti de Furnio et Toranio quique alii in eodem valetudinario haec ossa et hanc maciem probant. ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satisfacit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video: quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes quae in Vatinius inscribuntur, ac praecipue secunda ex iis oratio. est enim verbis ornata et sententiis, auribus iudicum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem ei, quo sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. quid? ex Caelianis orationibus nempe eae placent, sive universae sive partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum agnoscimus. sordes autem illae verborum et hians compositio et inconditi sensus redolent antiquitatem; nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Caelium ex ea parte laudet qua antiquus est. concedamus sane C. Caesaris, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit quam divinum eius ingenium postulabat, tam hercule quam Brutum philosophiae suae relinquamus: nam in orationibus minorem esse fama sua etiam admiratores eius fatentur. nisi forte quisquam aut Caesaris pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro rege ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur. fecerunt enim et carmina et in bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, sed felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenius et Appios studuisse. Pacuvium certe et Accium non solum tragoediis sed etiam orationibus suis expressit; adeo durus et siccus est, oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venae nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubore tegit et decore commendat. nolo Corvinum insequi, quia nec per ipsum stetit quo minus laetitiam nitoremque nostrorum tem-

porum exprimeret: viderimus, in quantum iudicio eius vis aut animi aut ingenii suffecerit.

22. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus suis fuit quae mihi vobiscum est. illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat; nec ulla re magis oratores aetatis eiusdem praecurrit quam iudicio. primus enim excoluit orationem, primus et verbis delectum adhibuit et compositioni artem; locosque laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in iis orationibus quas iam senior et iuxta finem vitae composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque et experimentis didicerat quod optimum dicendi genus esset. nam priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur, raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis; et velut in rudi aedificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem familiae, non tantum eo volo tecto tegi quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet; non ea solum instrui supellectile quae necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut sumere in manus et aspicere saepius libeat. quaedam vero procul arceantur ut iam oblitterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti structura in morem annalium componantur; fugitet foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo determinet.

23. Nolo inridere rotam Fortunae et ius verinum et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum „esse videatur.“ nam et haec invitus retuli, et plura omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimunt ii qui se antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum significasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos isti, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt; quibus eloquentia Aufidii Bassi aut Servillii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis

sordet; qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt et oderunt, Calvi mirantur. quos more prisco apud iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo maesti et inculti illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate sed ieiunio consequuntur. porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant quae animi anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. vos vero, disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate seculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. nam et te, Messala, video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, ea, quotiens causa poscit, ubertas, ea, quotiens permittit, brevitatis, is compositionis decor, ea sententiarum planitas est, sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiamsi nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

24. Quae cum Aper dixisset, Agnoscitisne, inquit Martenus, vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu seculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte ab ipsis mutuatus est per quae mox ipsos incesseret! tuum tamen, Messala, promissum immutasse non debet. neque enim defensorem antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, iis quos insectatus est Aper comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri et a vestris philosophis saepe celebrato sumpsit sibi contradicendi partes. igitur exprome nobis non laudationem antiquorum (satis enim illos fama sua laudat), sed causas cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus, cum praesertim centum et viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

25. Tum Messala, Sequar praescriptam a te, Materne, formam. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam

parum proprie antiqui vocarentur quos salis constat ante centum annos fuisse. mihi autem de vocabulo pugna non est; sive illos antiquos sive maiores sive quo alio mavult nomine appellet, dummodo in confesso sit eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. ne illi quidem parti sermonis eius repugno, † si cominus fatetur plures formas dicendi etiam isdem seculis, nedum diversis extitisse. sed quomodo inter Atticos oratores primae Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem concessu haec oratorum aetas maxime probatur, sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem et Asinius et Caesar et Caelius et Brutus suo iure et prioribus et sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant. astrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. nam quod invicem se obtrexaverunt, (et sunt aliqua epistulis eorum inserta ex quibus mutua malignitas detegitur,) non est oratorum vitium sed hominum. nam et Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos et invidere et livere et ceteris humanae infirmitatis vitiis addici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec invidia, sed simpliciter et ingenue iudicium animi sui detexisse. an ille Ciceroni invideret, qui mihi videtur ne Caesar quidem invidisse? quod ad Ser. Galbam et C. Laellium attinet, et si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quaedam eloquentiae eorum ut nascenti adhuc nec satis adultae defuisse.

26. Ceterum si omisso optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis. adeo melius est oratorem vel hirta toga induere quam fucatis et meretriciis vestibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercule ne

virilis quidem cultus est, quò plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentià compositionis histrionales modos expriment. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique commentarios suos. unde oritur illa foeda et praepostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur. equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si iis comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus et studio ferendi plerumque delectus, non pugnat sed rixatur. ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expectabam, ut incusato Asinio et Caelio et Calvo aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Caesari, singulis deinde singulos opponeremus. nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus neminem sequentium laudare ausus est nisi in publicum et in commune, veritus credo, ne multos offenderet, si paucos excerpisset. quòtus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasiene fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum?

27. At ego non verebor nominare singulos, quo facilius propositis exemplis adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.

Appara te, inquit Maternus, et potius exsolve promissum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare paulo ante dixisti, plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum minus iratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo.

Non sum, inquit, offensus Apri illa disputatione; nam
CORN. TACITI PARS II.

nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringat, cum sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum adfectus proferre.

Perge, inquit Maternus, et cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia.

28. Tum Messala, Non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium quae omnes sentimus. quis enim ignorat et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab illa vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuventutis et neglegentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant. quamquam vestra vobis notiora sunt. ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. nam pridem suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis. eligebatur autem maior aliqua natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat. sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti matrem praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus. quae disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta unius cuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, et sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

29. At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis ple-

rumque villissimus nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes animi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet quid coram infante domino aut dicat aut faciat. quin etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiae parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impudentia inrepat et sui alienique contemptus. iam vero propria et pecularia huius urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia; quibus occupatus et obsessus animus quantum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque invenies qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? ne praeceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: colligunt enim discipulos non severitate disciplinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutationum et inlecebris adulationis.

30. Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum laboratur, nec in auctoribus cognoscendis nec in evolvenda antiquitate nec in notitia vel rerum vel hominum vel temporum satis operae insumitur. sed expetuntur quos rhetoras vocant; quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit quamque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor et quotidiana meditatio et in omni genere studiorum assiduae exercitationes ipsorum etiam continentur libris. notus est vobis utique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suae eloquentiae velut quandam educationem refert: se apud Q. Mucium ius civile didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiae partes penitus hausisse; neque iis doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriae, non musicae, non grammati-

cae, non denique ullius artis ingenuae scientiam ei defuisse. ille dialecticae subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus causasque cognoverat. ita est enim, optimi viri, ita: ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium rerum scientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia; neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis cluditur, sed is est orator, qui de omni quaestione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

31. Hoc sibi illi veteres persuaserant, ad hoc efficiendum intellegebant opus esse, non ut in rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto et turpi, de iusto et iniusto disputatur. haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia. nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honestate disserimus, ita ut plerumque haec invicem misceantur, de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et intellectum eorum quae nec in virtutibus nec in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira, promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia et quibus animi motibus concitetur. in his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos sive apud cupidos sive apud invidentes sive apud tristes sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit venas animorum, et prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum et temperabit orationem, parato omni instrumento et ad omnem usum reposito. sunt apud quos astrictum et collectum et singula statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei mereatur: apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fusa et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon

iucunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamationes adsumere, iisque prout res poscit uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus neque Stoicorum \dagger artem, sed eum qui quasdam artes haurire, omnes libare litteras debet. ideoque et iuris scientiam veteres oratores comprehendebant, et grammaticae, musicae [et] geometricae imbuebantur. incidunt enim causae plurimae quidem ac paene omnes quibus iuris notitia desideratur, pleraeque autem in quibus haec scientia requiritur.

32. Nec quisquam respondeat sufficere ut ad tempus simplex quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis, longeque interesse manifestum est, possideat quis quae profert, an mutuetur. deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet et excellit. idque non doctus modo et prudens auditor sed etiam populus intellegit ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per omnes eloquentiae numeros isse, ut denique oratorem esse fateatur; quem non posse aliter existere nec extitisse umquam confirmo, nisi eum, qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum huius quoque quotidiani sermonis foeda ac pudenda vitia deprehendantur; ut ignorent leges, non teneant senatus consulta, ius civitatis ultro derideant, sapientiae vero studium et praecepta prudentium penitus reformident, in paucissimos sensus et angustas sententias detrudent eloquentiam velut expulsam regno suo, ut quae olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa et amputata, sine apparatu, sine honore, paene dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificii discatur. ergo hanc primam et praecipuam causam arbitror, cur in tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. si testes desiderantur, quos potiores nominabo quam apud Graecos Demosthenem, quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est? et Cicero his, ut opinor, verbis refert, quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum sed Acade-

miae spatiis consecutum. sunt aliae causae, magnae et graves, quas a vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego iam meum munus explevi, et quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi, quos, si forte haec audiverint, certum habeo dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.

33. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum a te munus adeo peregis non dum videris, ut inchoasse tantum et velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse videaris. nam quibus instrui veteres oratores soliti sint dixisti, differentiamque nostrae desidiae et inscientiae adversus acerrima et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, ut quemadmodum ex te didici, quid aut illi scierint aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuvenes iam et forum ingressuri confirmare et alere ingenia sua soliti sint. neque enim tantum arte et scientia sed longe magis facultate et *usu* eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, et hi significare vultu videntur.

Deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent, Messala quasi rursus incipiens: Quoniam initia et semina veteris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiri soliti sint, persequar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae accedat. Per quae colligitur eandem esse rationem et percipiendi quod proferas, et proferendi quae perceperis. sed si cui obscuriora haec videntur isque scientiam ab exercitatione separat, illud certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum quae propriae oratorum videntur.

34. Ergo apud maiores nostros iuvenis ille qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse sive in iudiciis sive in contionibus adsuesce-

bat, ita ut altercationes quoque exciperet et iurgiis interesset, utque sic dixerim, pugnare in proelio disceret. magnus ex hoc usus multumque constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur. igitur vera statim et incorrupta eloquentia imbuebantur; et quamquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et causis et iudiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec praeceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiae, non imaginem praestaret; nec adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes, sed auditorium semper plenum, semper novum ex invidis et faventibus, ut nec bene *nec male* dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis subselliis parari quam suis; inde quin immo constantius surgere, ibi fidelius corroborari. atque hercule sub eiusmodi praeceptoribus iuvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus et adsuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notae leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo contionum, saepe cognitae populi aures, sive accusationem susceperat sive defensionem, solus statim et unus cuicumque causae par erat. nonodecimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, unoetvicensimo Caesar Dolabellam, altero et vicensimo Asinius Pollio C. Catonem, non multum aetate antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecuti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.

35. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenam scholasticorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quod Crasso et Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt. sed ut dicere institueram, deducuntur in scholas, in quibus non facile dixerim utrumne locus ipse an condiscipuli an genus

studiorum plus mali ingenis adferant. nam in loco nihil reverentiae est, in quem nemo nisi aequè imperitus intrat: in condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros et adulescentuli inter adulescentulos pari securitate et dicant et audiantur. ipsae vero exercitationes magna ex parte contrariae. nempe enim duo genera materialium apud rhetoras tractantur, suasoriae et controversiae. ex his suasoriae quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur, controversiae robustioribus adsignantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter compositae! sequitur autem ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. sic fit ut tyrannicidarum praemia aut vitiarum electiones aut pestilentiae remedia aut incesta matrum, aut quicquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur; cum ad veros iudices ventum ***

36. *** rem cogitant, nihil humile vel abiectum eloqui poterat. magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur et motibus excitatur et urendo clarescit. eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae composita et quieta et beata re publica tribui fas erat, tamen illa perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus tantum quisque orator saperet quantum erranti populo persuaderi poterat. hinc leges assiduae et populare nomen, hinc contiones magistratuum paene pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum et adsignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. quae singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur, quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequeretur; tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant; hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi co-

lebant; hos et praeturae et consulatus vocare ultro videbantur; hi ne privati quidem sine potestate erant, cum et populum et senatum consilio et auctoritate regerent. quin immo sibi persuaserant neminem sine eloquentia aut adsequi posse in civitate aut tueri conspicuum et eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur; cum parum esset in senatu breviter cessere, nisi qui ingenio et eloquentia sententiam suam tuerentur; cum in aliquam invdiam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent; cum testimonia quoque in *iudiciis* publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogerentur. ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam necessitas accedebat; et quomodo disertum haberi pulchrum et gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme habebatur.

37. Ergo non minus rubore quam praemiis stimulabantur, ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur, ne traditae a maioribus necessitudines ad alios transirent, ne tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut non impetrarent aut impetratos male tuerentur. nescio an venerint in manus vestras haec vetera, quae et in antiquariorum bibliothecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contrahuntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus Epistularum composita et edita sunt. ex his intelligi potest Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et armis sed ingenio quoque et oratione valuisse; Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones et ceteram procerum manum multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec quemquam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua eloquentia consecutum. his accedebat splendor reorum et magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae praestant. nam multum interest, utrumne de furto aut formula et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, in quo nihil tale patimur, ita cum acciderent, ingentem eloquentiae materiam subministrabant. crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et in-

lustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem invenit. non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant quas adversus tutores suos composuit; nec Ciceronem magnum oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt. non quia tanti fuit rei publicae malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminerimus, sciamusque *nos* de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis temporibus extitit. quis ignorat utilius ac melius esse frui pace quam bello vexari? plures tamen bonos proelatores bella quam pax ferunt. similis eloquentiae condicio. nam quo saepius steterit tamquam in acie, quoque plures et intulerit ictus et exceperit, quoque maiores adversarios acioresque pugnas sibi ipsa desumpserit, tanto altior et excelsior et illis nobilitata discriminibus in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut *** segura velint.

38. Transeo ad formam et consuetudinem veterum iudiciorum, quae etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, et liberae comprehendinationes erant, et modum dicendi sibi quisque sumebat, et numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. primus haec tertio consulatu Cn. Pompeius astrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur; apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sint, quod maius argumentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti neque Caelii neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii quae pro heredibus Urbinae inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitae, postquam longa temporum quies et continuum populi otium et assidua senatus tranquillitas et maximi principis disciplina ipsam quoque eloquentiam sicut omnia pacaverat.

39. Parvum et ridiculum fortasse videbitur quod dictu-

rus sum: dicam tamen, vel ideo ut ridear: quantum humilitatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus astricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in quibus iam fere plurimae causae explicantur? nam quomodo nobiles equos cursus et spatia probant, sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. ipsam quin immo curam et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia saepe interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius incipiendum est. frequenter probationibus et testibus silentium † patronus indicit. unus inter haec dicenti aut alter adsistit, et res velut in solitudine agitur. oratori autem clamore plausuque opus est et velut quodam theatro; qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent, cum clientelae quoque ac tribus ac municipiorum etiam legationes ac pars Italiae periclitantibus adsisteret, cum in plerisque iudiciis crederet populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. satis constat C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos, ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. itaque hercule eiusmodi libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non aliis magis orationibus censeantur.

40. Iam vero contiones assiduae et datum ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a Publio quidem Scipione aut L. Sulla aut Cn. Pompeio abstinere, et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque † et histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingenilis, quas oratoribus faces admovebant! non de otiosa et quietare loquimur, et quae probitate et modestia gaudeat: sed est magna illa et notabilis eloquentia alumna licentiae, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. quem enim oratorem Lacedaemonium, quem Creten-

sem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur. ne Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicut indomitus ager habet quasdam herbas laetiores. sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit ut pateretur et leges, nec bene famam eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.

41. Sic quoque quod superest antiqui oratoribus, forum non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est. quis enim nos advocat nisi aut nocens aut miser? quod municipium in clientelam nostram venit nisi quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur nisi spoliata vexataque? atqui melius fuisset non queri quam vindicari. quodsi inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator sicut inter sanos medicus. quomodo enim minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in iis gentibus, quae firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur, sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium regentis paratos. quid enim opus est longis in senata sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum contionibus, cum de re publica non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis accusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscens obviam periclitantibus eat? credite, optimi et in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus seculis aut illi quos miramur his nati essent, ac deus aliquis vitas ac vestra tempora repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis modus et temperamentum

defuisset. nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono seculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur.

42. Finierat Maternus, cum Messala, Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitrato tuo, et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de iis rursus conferemus. ac simul adsurgens et Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis, Messala antiquariis criminabimur. At ego vos rhetoribus et scholasticis, inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

INDEX HISTORICUS.

Numeri nude positi ad Annales referendi sunt, H praefixam habentes ad Historias, G ad Germaniam, A ad Agricolam, O ad dialogum de oratoribus.

Abdagaeses Parthus 6, 36, 37, 43, 44.
 Abdus Parthus 6, 31, 32.
 Abgarus v. Acbarus.
 Abnoba mons G 1.
 Aborigines litteras ab Eusandro didicerunt 11, 14.
 Abudius Ruso 6, 36.
 Academici pugnaces O 31.
 Acbarus Arabum rex 12, 12, 14.
 Accius poeta tragicus O 20, 21.
 accusatores praemialis illicti 4, 30, exilio aut morte multati 6, 9, 30, destitiores velut sacrosancti 4, 26.
 Accerronia Agrippinae familiaris 14, 5, in mari occiditur ib.
 CnAcerronius consul 6, 45.
 Achaemenes magnus 12, 18.
 Achaia proconsulari imperio levatur 1, 76, additur Moesia 1, 80, terras motu adfecta 4, 13, exterretur rumore falsi Drusi 5, 10, spoliatur a Nerone 15, 45, studiis clara O 30.
 Macilius consul 12, 64.
 Acilius Aviola 3, 41.
 Acilius Strabo 14, 18.
 Acratus Neronis libertus 15, 45, 16, 23, acta deorum G 43, diurna populi Romani 3, 3, 16, 22, diurna urbis 13, 31, publica 12, 24, senatus 5, 4, principis 1, 72, 4, 42, 13, 5, 11, actorum libri O 37.
 Acte Neronis pater 18, 12, 46, 14, 2.
 Actium H 1, 1, Actiaca religio 15, 23, victoria 1, 3, 2, 53, 4, 5, Actiacae legiones 1, 42, Actiacum bellum 3, 55, actor publicus 2, 30, 3, 67.
 Actia PVitellii uxor 6, 47.
 Addua fl. H 2, 40.
 Adgandestrius Chatterum princeps 2, 88.
 Adiabeni 12, 13, vastantur a Tigraue 15, 1, Isates 12, 13, 14, Monobases 15, 1, 14, Adiabenum regimen 15, 1.
 adoptio Agrippae H 1, 15, Gai et Lucii

Caesarum 1, 3, H 1, 15, Germanici 1, 3, Liviae 5, 1, Marcelli H 1, 15, Neronis 12, 25, Pisonis H 1, 14, Tiberii 1, 3, H 1, 12, nulla in gente Claudiorum usque ad Neronem 12, 25.
 adoptio lege curiata H 1, 15, nuncupata in castris, in senatu, pro rostris H 1, 17, simulata prohibetur 15, 19, adoptionis ara 1, 14.
 Adrana fl. 1, 56.
 Adria v. Hadria.
 Adrumetum Africae oppidum 11, 21, H 4, 50.
 adulatores 2, 38, 4, 9, 6, 32, 11, 25.
 adulterii poena 2, 50, apud Germanos G 19.
 advocatorum perfidia 11, 5.
 aediles 2, 85, libros vetitos cremant 4, 35, luxum urbis coercunt 3, 52, apud eos licentia stupri vulgatur 2, 85, potestas cohibita 13, 28.
 aedilitas curulis 1, 3.
 Aedui a Romanis desciscunt 3, 40, Romanorum fratres senatorum ius adipiscuntur 11, 26, vincuntur a Silio 3, 46, H 4, 57, iuvant Vitellianos H 1, 64, Vindicom H 1, 51, 4, 17, adhaerent Maricco H 2, 61, contermini Sequanis 3, 45.
 Aeca rex Colchorum 6, 34.
 Aegaeum mare 5, 10, 15, 71.
 Aegaeae civitas Ciliciae 13, 8.
 Aegaeae pop. 2, 47.
 Aegisius (?) libertus H 1, 37.
 Aegitensis civitas 4, 13.
 Aegyptia sacra 2, 85, Aegyptiae litterae 2, 60, 11, 14.
 Aegyptii superstitiosi H 4, 81, animalia venerantur H 5, 5, corpora condunt ib.
 antistites H 4, 83.
 Aegyptus ab Augusto seponitur 2, 59, ab equitibus Romanis regitur H 1, 11, clau-

- stra annonae H 3, 8. duae in ea Romanae legiones 4, 5. H. 2, 6.
- Aelia Paetina 12, 1.
- Aelianus Plautius v. Plautius.
- Aelius Gallus 5, 8.
- Aelius Gracilis Belgicae legatus 13, 53.
- Aelius Lamia 4, 13. censorio funere decoratur 6, 27.
- Aelius Seianus praetorih praefectus 1, 24. cum Druso in Pannoniam mittitur ibi Tiberium in Agrippinam accendit 1, 69. socer filio Claudii destinatur 3, 29. a Tiberio laudatur 3, 72. Liviae adulter 4, 3. Liviae matrimonium petit 4, 39. Agrippinam accusat 4, 17. 54. Agrippinae et Neroni insidias necit 4, 67. Drusum veneno necat 4, 8. effigies ei a senatu decernitur 3, 72. 4, 74. origo ac mores 4, 1. Tiberio vitam rusticam suadet 4, 41. 57. periculo Tiberii se opponit 4, 59. erga senatores arrogans 4, 74. filii eius necantur 5, 9. bona publicantur 6, 2. amici puniuntur 5, 6-8. 6, 3. 7. 19. 30. 13, 45.
- Aemilia Lepida v. Lepida.
- Aemilia Musa Iocuples 2, 48.
- Aemilia monumenta 3, 72.
- Aemiliana praedia 15, 40.
- Aemilium genus bonorum civium fecundum 6, 27.
- Aemilius Lepidus 2, 48.
- Aemilius Longinus H 4, 59. 62.
- Aemilius Mamercus 11, 22.
- Aemilius Pacensis H 1, 20. inter duces Othonis eligitur H 1, 87. a militibus custoditur H 2, 12. in Capitolio pugnans occiditur H 3, 73.
- Aemilius primipilaris 2, 11.
- Aenus suvius H 3, 5.
- aequinoctii sidus 1, 70.
- aerarii cura varie habita 3, 25. 13, 29.
- aerarii praetores 1, 75. H 4, 9.
- aerarium militare 1, 75.
- Aërias conditor templi Veneris in Cypro 3, 62. H 2, 3.
- Aeschines O 15, 25.
- Aesculapius deus H 4, 84. eius asylum 3, 63. delubrum apud Coos 4, 14. thesaurus apud Cyrenenses 14, 18. posteriori 12, 61.
- Aeserninus Marcellus 3, 11.
- Aestil Germaniae pop. G 45.
- Afer Domitius v. Domitius.
- Afranius 4, 34.
- Afranius Burrus v. Burrus.
- Afranius Quintianus in Neronem coniurat 15, 49. negat, dein fatetur 15, 56. occiditur 15, 70.
- Africa 2, 52. 3, 32. H 1, 11. 3, 48. eius lura nova H 1, 78. duabus legionibus tenebatur 4, 5. praeses eius quaestor 11, 21. eius procuratores 4, 50.
- Africanus orator O 15.
- Agrinus Agrippinae libertus 14, 6.
- agger Drusi coerendo Rheno fabricatus 13, 53. H 5, 19.
- aggeres structi expugnandis urbibus H 3, 20.
- Agrariae leges 4, 32.
- Agrestis, v. Julius.
- Agricola Taciti socer A 3. ardor eius in studiis A 4. prima militia in Britannia A 5. quaestor in Asiam mittitur A 6. legioni in Britannia praepositus A 7. inter patricios adscitur A 9. Aquitaniae praepositus ibi. consul fit ibi. Britanniae praepositus ibi. Monam insulam capit A 18. acerbus in conviciis A 22. Caledoniam penetrat A 29. victoriam de Britannis consequitur A 37. Romam revertitur A 40. Domitiano suspectus A 39. moritur A 43. elogium A 44.
- Agrippa Aemilius v. Aemilius.
- Agrippa Ponticus v. Ponticus.
- Agrippa Haterius tribunus pl. 1, 77. praetor 2, 51. consul designatus 3, 49. consul 3, 52. illustribus viris perniciem meditatur 6, 4.
- Agrippa Iulius 15, 71.
- Agrippa Menenius O 17.
- Agrippa Postumus in Planasiam electus 1, 3. atrox ingenio 1, 4. ab Augusto viator 1, 6. a Tiberio occiditur 1, 6. 3, 30.
- Agrippa Postumus falsus 2, 39. 40.
- Agrippa Vibulenus 6, 40.
- Agrippa rex Iudaeorum 12, 23. eiusdem nominis rex contra Parthos copias ducere iubetur 13, 7. Roma a Flavianis excidit H 2, 81. Tito auxilium ducit contra Iudaeos H 5, 1.
- Agrippa gener Augusti 1, 3. 4, 40. H 1, 15. tribuniciae potestatis socius 3, 56. Tiberii aemulus 6, 51. Mythenis secretum agit 14, 53. bellorum et victoriarum Augusti socius 1, 3. 14, 53. Ubios in fidem recipit 12, 27. Agrippae monumenta 15, 39. stagnum 15, 37. Iberorum fortuna 3, 19. filia v. Vipsania. nepos 3, 75. uxor Iulia altera 1, 53.
- Agrippina Germanici uxor, neptis Augusti 1, 33. 2, 71. nurus Tiberii 1, 42. Rhenum pontem solvi prohibet 1, 69. legionibus grates agit ibi. fama et fecunditas 2, 43. pedicitia impetrabilis 4, 12. Iuliam parit 2, 54. cineres Ger-

- manici Romam reportat 2, 75. 3, 1. queritur cum Tiberio 4, 52. maritum sibi poscit 4, 53. simulandi nescia 4, 54. a Tiberio apud senatum accusatur 5, 3. effigies eius a populo geritur 5, 4. in exilium pulsa 14, 63. moritur 6, 25.
- Agrippina Germanici filia, Tiberii neptis 4, 53. vitae suae commentarios scripsit ib. CnDomitio nubit 3, 75. in eam Messalinae odium 11, 12. Claudii coniugium captat 12, 3. ei nubit 12, 7. Lolliam ad mortem adigit 12, 22. stuprum cum Pallante 12, 25. 65. 14, 2. Augustae cognomentum adipiscitur 12, 26. coloniam Agrippinam deduci iubet 12, 27. signis Romanis praesidet 12, 37. Capitolium carpento ingreditur 12, 42. chlamyde aurata navali proelio praesidet 12, 56. Narcisso infensa 12, 57. Claudium veneno necat 12, 67. senatui interesse cupit 13, 5. potentia infracta 13, 12. accusationi respondet 13, 21. Neronem filium illicit ad incestum 14, 2. ex dolosa navi evadit 14, 5. iussu Neronis occiditur 14, 8.
- Agrippinensis colonia H 1, 56. 4, 20. 25. 28. 56. originis Germanicae H 4, 28. G 28. auxilium a Ceriale petit H 4, 79.
- Agrippinus Paconius 16, 28. 29. 33.
- ala equitum 1, 49. 14, 26. Auriana H 3, 5. Batavorum H 4, 18. Britannica H 3, 41. Canninefas 4, 73. Moesicae et Pannonicae H 3, 2. Petrina H 1, 70. 4, 49. Pidentina H 4, 62. Raeticae H 1, 68. Seboniana (Sebosiana?) H 3, 6. Siliiana H 1, 70. 2, 17. singularium H 4, 70. Taurina H 1, 59. 64. Treverorum H 2, 14. 4, 55.
- alares Pannonii 15, 10.
- Alba Iulii orti 11, 24.
- Albana villa Domitiani A 45. Albanorum regum imagines 4, 9. Albanum saxum 15, 43.
- Albani pop. 2, 68. 4, 5. 6, 33. 12, 45. 13, 41. H 1, 6. Thessalis orti 6, 33.
- Albigaunum Liguria oppidum H 2, 15.
- Albinus Lucceius v. Luccaeus.
- Albis fl. 1, 59. 2, 14. 22. 41. 44. G 41.
- Albintimilium H 2, 13.
- albo senatorio eradere 4, 42.
- Albucilla amoribus famosa 6, 47. in carcerem ducitur 6, 48.
- Alci dil Germanorum G 43.
- Alesia 11, 23.
- MAletius praetorius 2, 47.
- Alexander rex 2, 73. 3, 63. 12, 13. O 16.
- Tib. Alexander eques Rom. 15, 28. Aegypti rector H 1, 11. in Vespasianum pronus H 2, 74. legiones sacramento eius adigit H 2, 79.
- Alexandria Aegypti 2, 59. H 1, 31. 5, 1. ibi imperium Vespasiani coepit H 2, 79. horreum P. R. H. 3, 48. Serapim accipit H 4, 81. 84.
- Alfenus Varus praefectus castrorum H 2, 29. dux Vitellianorum Batavos ducit H 2, 43. praetorii praefectus H 3, 36. Apenninum obsidet H 3, 55. ad Vitellium regreditur H 3, 61. infamis et ignavus H 4, 11.
- Alleni forum H 3, 6.
- Aliso castellum 2, 7.
- Taliedius Severus eques 12, 7.
- Alliaria Sempronii Gracchi uxor 1, 53.
- Alliensis clades H 2, 91.
- Allobroges H 1, 66.
- Alpes Cottiae s. Cottianae H 1, 61. 87. 4, 68. Graiae 2, 66. Iuliae H 3, 8. maritimae 15, 32. H 2, 12. 3, 42. Pannonicae H 2, 98. 3, 1. Poeninae H 1, 61. 70. 87. 4, 68. Raeticae G 1.
- Alpinus Montanus Trevir H 3, 35. 4, 31. ad Cilemem transit H 5, 19.
- Dalpinus eius frater H 5, 19.
- Alpinus Iulius H 1, 68.
- Alinum oppidum H 3, 6.
- Altinus Iulius 15, 71.
- Amanus Suriae mons 2, 83.
- Amasis rex Aegypti 6, 28.
- Amathus 3, 6. Amathusia Venus ib.
- Amazones 3, 61. 4, 56.
- Ambivius Turpio O 20.
- Aminius Rebius, v. Canisius.
- Amisia fl. 1, 60. 63. 2, 8. 23.
- Amorgus insula 4, 13. 30.
- Amphictyones 4, 14.
- amphitheatrum Fidenis ruit 4, 63. Placentiae confragat H 2, 21. Neronis in Martio campo exstruitur 13, 31. Cremonense H 3, 32. struunt milites H 2, 67.
- Amplius (?) Flavianus Pannoniae legatus H 2, 86. natura ac senecta cunctator H 3, 4. militibus invidus H 3, 10. vincit ac discrimini exemptus ib. arma in Pannonia movet H 5, 26.
- Ampsivarii Germ. pop. 13, 55. 56.
- Amuclanum mare 4, 69.
- Amulius Serenus H 1, 31.
- Anagnia opp. H 3, 62.
- Ancharius Priscus Caesium Cordum accusat 3, 38. 70.
- ancillum nondum conditorum religio H 1, 89.
- ancillis Graeculis delegantur infantes Romani O 29.
- Ancona 3, 9.
- Ancus rex 3, 26.

- Andecavi Galliae pop. 3, 41.
 Anemuriensis civitas 12, 55.
 Anglii Germaniae pop. G 40.
 Angrivarii Germ. pop. 2, 8, 22, 24. G 33. de illis triumphatur 2, 41.
 angulus ex muliere nata 14, 12. visa in cubiculo Neronis 11, 11.
 Anicetus Neronis libertus 14, 3. exitium Agrippinae struit 14, 3, 7, 8. postea Octaviae insidiatur 14, 62. in Sardiniam pellitur ib.
 Anicetus Polemonis libertus H 3, 47. exitium H 3, 48.
 Anicius Cerialis v. Cerialis.
 Annaeus Lucanus v. Lucanus.
 Annaeus Mela Lucani pater occiditur 16, 17.
 L'Annaeus Seneca ab exilio revocatur 12, 8. praetor fit ib. Neronis praeceptor 13, 2. eius potentia morte Burri infringitur 14, 52. oratio ad Neronem 14, 53. accusatur 14, 65. 15, 56. secessum orat 15, 45. occiditur 15, 60. imperio dignus habitus 15, 65. divitiae 13, 42.
 Annaeus Serenus 13, 13.
 Annaeus Statius 15, 64.
 annallum munus 3, 65. 4, 23. 13, 31. compositio O 22. Graecorum 2, 88.
 Annia Rufilla 3, 36.
 Annibal in Italiam ingruens H 3, 34. oris eius deonestamentum H 4, 13.
 Annius Bassus H 3, 50.
 Annus Faustus H 2, 10.
 Annus Gallus dux Othonis H 1, 87. 2, 23. ad occupandas Padis ripas praemittitur H 2, 11. Placentiae auxilium ducit H 2, 23. moram Othoni suadet H 2, 33. milites Othonianos placat H 2, 44. a Vespasiano in Germaniam mittitur H 4, 68. 5, 19.
 Annus Pollio maiestatis postulatur 6, 9. in Neronem coniurat 15, 56. in exilium pellitur 15, 71. Servillae maritus 16, 30.
 annonae claustra H 3, 8. subsidia H 3, 48. praefectura 1, 7. 13, 22. H 4, 68. cura praecipua principum 3, 54. 4, 6. saevitia 2, 87.
 annus verus, magnus O 16. septimus Iudaeorum H 5, 4. divisio apud Germanos G 26.
 Antei 2, 6.
 P'Anteus Suriae praeficitur 13, 22. ob Agrippinae amicitiam Neroni invidus veneno exstinguitur 16, 14.
 Antenor 10, 21.
 Anthemusiae urbs 6, 41.
 Antigonus rex 4, 43.
 Antiochenus plebs 2, 69. forum 2, 73.
 Antiochia urbs H 2, 79. Germanicus in ea crematur 2, 83. eius theatrum H 2, 80.
 Antiochus Cilix rex 12, 55. 13, 7, 37. H 5, 1. regum inservientium ditissimus H 2, 81. Armeniae partem nactus 14, 26. Vespasianum tuat H 5, 1.
 Antiochus Commagenorum rex 2, 42.
 Antiochus Epiphanes Suriae rex H 5, 8.
 Antiochus Magnus, Suriae rex 2, 63. a L. Scipione pulsus 3, 62. adversus eum copiae Romanis missae a Byzantiis 12, 62.
 Antipolis Galliae Narbonensis municipium H 2, 15.
 antiquarii O 21, 42.
 antistes caerimoniarum H 4, 83.
 Antistia Planti uxor 14, 22.
 Antistius Labeo 3, 76.
 Antistius Sosianus tribunus pl. 13, 28. praetor 14, 48. ob probrosa carmina exilio multatur 14, 48. sq. 16, 21. P'Anteium accusat 16, 14. ab exilio ob id revocatur ib. in exilium repellitur H 4, 44.
 Cantistius consul 4, 1. alius 12, 26.
 L'Antistius Vetus consul 13, 11. exercitui praestat in Germania 12, 53. Plautum generum ad res novas hortatur 14, 58. Asiae proconsul 16, 10. moritur 16, 10. sq.
 Antistius Vetus e primoribus Macedonum relegatur 3, 38.
 Antium 3, 71. 14, 4, 27. Antias ager 14, 3. Neronis patria 15, 23. et secessus 15, 39. ibi Fortuna equestris 3, 71.
 Antona v. Avona.
 Antonia Claudii filia 12, 2, 68. Cornelli Sullae uxor 13, 23. conurbationis in Neronem conscia 15, 53.
 Antonia Flaccilla 15, 71.
 Antonia minor L'Domitii uxor 4, 44. Cn. Domitii et Domitiae Lepidae mater 12, 64.
 Antonia Germanici mater 3, 3, 18. et Claudii 11, 3, 13, 18.
 Antonia turris Hierosolymis H 5, 11.
 Antoninus Arrius H 1, 77.
 Antoninus Haterius 13, 34.
 Antonius Felix Pallantis frater 12, 54. Iudaeae procurator ib. saevitia ac libido H 5, 9. Drusillam uxorem ducit ib.
 Antonius Flamma H 4, 45.
 Antonius Iulus 1, 10. 3, 18. interfectus ob adulterium Iuliae 4, 44.
 Antonius Naso tribunus praetorii H 1, 20.
 Antonius Natalis in Neronem coniurat 15, 50. 54, 55. ob festinatum indicium impunctus 15, 56, 71.

- Antonius Novellus Othonis dux H 1, 87. nullius auctoritatis in milites H 2, 12.
 Antonius Primus falsi damnatus 14, 40. H 2, 86. in partes Flavianas transgressus H 2, 86. oratio pro bello festinando H 3, 2. Italiam invadit H 3, 6. et vastat H 3, 49. facundia et in vulgum auctoritas H 3, 10. 80. virtus in proclis H 3, 17. avaritia ac superbia H 3, 28. 31. Cremonam expugnat H 3, 31. Mucianum insectatur H 3, 53. ab eo timetur H 4, 39. milites alloquitur H 3, 60. prodittonis suspectus H 3, 78. 4, 68. potentia in urbe H 4, 2. fracta Muciani adventu H 4, 11. consularia accipit H 4, 4. ad Vespasianum proficiscitur H 4, 80. eius arrogantia H 3, 49. 4, 80.
 LAntonius, filius Iuli Antonii, moritur 4, 44.
 MAntonius triumphans 1, 2. 9. 10. 2, 53. Germanici avus 2, 43. 53. a Parthis exturbatur 2, 2. Artavasden interficit 2, 3. epistolae in Augustum 4, 34. Herodis amicus H 5, 11. impugnatur a Cicerone O 37. eius neptis liberto nupta H 5, 9.
 Antonius Taurus tribunus praetorii H 1, 20. anulus ferreus G 31. anulum signatorum frangere 16, 19. anulo clausa utensilia 2, 2. anulis donati equites sunt H 1, 13. 2, 57. 4, 3.
 Aorsi Asiae populus 12, 15. sq. 19.
 Apamenses 12, 58.
 Apennini iuga H 3, 42. 50. 52. 55.
 APER orator O 2, 11. 27.
 Aphrodisienses 3, 62.
 Apicata Selani uxor pellitur 4, 3. Selani scelus in Drusum prodit 4, 11.
 Apicius dives ac prodigus 4, 1.
 Apidius Merula 4, 42.
 Apinius Tiro H 3, 57. 76.
 Apio Cyrenensis rex 14, 18.
 Apia Aegyptiorum deus H 5, 4.
 Apollinaris v. Claudius Apollinaris.
 Apollinis aedes H 1, 27. 3, 66.
 Apollo Clarius 2, 54. 12, 22. Pythius 12, 63. H 4, 83. patria Delos 3, 61. citharoedus 14, 14.
 Apollodorus rhetor O 19.
 Aponianus v. Dillius Aponianus.
 MAponius Saturninus Moesiae rector H 1, 79. triumphali statua donatus ib. pessimum facinus audet H 2, 85. defectionem Vitellio nuntiat H 2, 96. celerare cum exercitu iubetur H 3, 5. cum legione vii. advenit H 3, 9. periclitatur H 3, 11.
 Aponius Silius H 3, 10 sq.
 appellaciones ad senatum 14, 28.
 Appia via 2, 30. H 4, 11.
 Appius Appianus senatu movetur 2, 48.
 Appius Caecus O 18, 21.
 Appius Silanus 6, 9. 11, 29.
 Appuleia Varilla 2, 50.
 Sex. Appuleius 1, 7.
 Aprilius Neroneus dictus 15, 74. 16, 12.
 Apronia a viro in praeceptis iacta 4, 22.
 Apronianus Vipstanus H 1, 76.
 LApronius eques Rom. 1, 29. 3, 64. inter Germanici duces 1, 56. sententia in Libonem 2, 32. Africae praefuit 3, 21. 4, 13. Plautii Silvani socer 4, 22. triumphalia insignia obtinet 1, 72. in Africam contra Tacfarinatem mittitur 3, 21. generum accusat ob interemptam filiam 4, 22.
 Apronius Caesianus eius 3, 21. Germanicae inferioris praepositor 4, 73. 11, 19. socer Lentuli Gaetulici 6, 30.
 aprorum formae insigne superstitionis G 45.
 Apuli pop. 3, 2. Apula litora 4, 71.
 Apulia 3, 71. 16, 9.
 Aqua (Claudia) 11, 13. Marcia 14, 22. Sinuessanae H 1, 72.
 aquila cum Varo amissa reperitur 1, 70. 2, 25.
 aquilae propria legionum numina 2, 17. augurium laetum ib. H 1, 62. inter aquilas vectae militum pecuniae 1, 37.
 aquila in fastigio templi H 3, 71.
 Aquila Iulius 12, 15.
 Aquila Vedius H 2, 44. 3, 7.
 Aquileia H 2, 46. 85. 3, 6. 8.
 Aquilia adultera exilio punita 4, 42.
 aquiliferi 1, 39. 48. H 1, 56. 4, 26.
 Aquilius primipilaris H 4, 15.
 Aquilius Regulus H 4, 42.
 Aquinas colonia H 1, 88. 2, 63.
 Aquinus Cornelius H 1, 7.
 Aquitania H 1, 76. A 9.
 ara adoptionis 1, 14. Magna 12, 24. 15, 41. Ubiorum 1, 39. 57. amicitiae et clementiae 4, 74. Consi 12, 24. Drusi 2, 7. Herculis 12, 24. Solis 6, 28. Veneris Paphiae H 2, 3. Ulixis G 3. ultionis 3, 18. ara in senatu 16, 31.
 arae barbarae 1, 61. decretae ob trib. pot. 3, 57. dicatae fluminibus 1, 79. statutae dis Manibus 3, 2.
 Arabes Iudaeis inimici H 5, 1.
 Arar Galliae fl. 13, 83. H 2, 59.
 Araricus Vulcatius 15, 50.
 aratro designata oppida 12, 24.
 Aravisci Pannoniae pop. G 28.
 Araxes Armeniae fl. 12, 51. Artaxata adluit 13, 39.
 Arbela castellum 12, 13.
 arbor ruminalis 13, 58.

- Arcadiae reges 12, 53.
 Arcas Euander 11, 14. 15, 41.
 arcanum imperii 2, 36. 59. H 1, 4.
 Archelaus Cappad. rex 2, 42. 6, 41.
 Archias Licinius O 37.
 arcus dicati ob signa Vari recepta 2, 41.
 ob res bene gestas 2, 64. 15, 18. in
 honorem Germanici 2, 83. ob trib. pot.
 Drusi 3, 57. ob victoriam Corbulonis
 13, 41.
 ardentia pila 15, 7.
 Arduenna silva 3, 42.
 Arenacum H 5, 20.
 Areum iudicium 2, 55.
 argentum signatum 6, 17. Britannicum
 A 12. Germanis nullum G 5. Mattia-
 cum 11, 20.
 Argis dispensator Galbae H 1, 49.
 Argivi in Coo 12, 61.
 Argolicus Achaeus 6, 28.
 Aricia opp. H 4, 2. nemus Aricinum H
 3, 36.
 aries Phrixii 6, 34. Hammonis H 5, 4.
 Arii Astae pop. 11, 10.
 Arian Germaniae pop. G 43.
 Ariminum H 3, 41. 42.
 Ariobarzanes Armeniae rex 2, 4.
 Ariovistus rex H 4, 73.
 Aristobulus minoris Armeniae rex 13, 7.
 14, 26.
 Aristonicus bellum cum Romanis gerit
 12, 62.
 arma Germanorum G 6. Suloium sub
 custode G 44. armorum agger ex vi-
 ctoria H 2, 70. arma diversa legion-
 riorum et auxilliarum 12, 35. H 1, 38.
 armamenta navium H 5, 23.
 Armenia 2, 56. 3, 48. Romanis infida 2,
 3. ab Hiberis occupatur 6, 33. bellum
 cum Hiberis gerit 12, 44. a Parthis
 occupata 13, 6. suo arbitrio relicta
 15, 17.
 Armenii inter Parthos et Romanos ambi-
 gui 2, 5. 56. 13, 34. olim sub Aegy-
 ptis 2, 60. additi Corbuloni 15, 12. re-
 ges accipiunt a Caesaribus 2, 3. quos
 non defendunt 2, 4. Artaxiam a Ger-
 manico accipiunt 2, 64. petuntur Vo-
 noni 2, 68. socii Tiridatis 6, 44. subi-
 guntur a Mithridate 11, 9. vastantur
 a Corbulone 14, 23. H 3, 24. Arme-
 niorum cultus, instituta 2, 56. perfidia
 12, 46.
 Arminius Germanorum dux 1, 55. via-
 ctus a Segeste 1, 58. Cheruscos con-
 ditat 1, 60. contra Germanos pugn-
 nat 1, 63. castra Romanorum aggreditur
 1, 68. cum Flavo fratre colloquitur 2,
 9. a Germanico funditur 2, 17. iterum
 cum Germanico pugn-
 at 2, 21. favor
 apud populares 2, 44. manum cum Ma-
 roboduo conserit 2, 46. regnum affe-
 ctans occiditur a suis 2, 88. uxor et
 filius 1, 57 sq.
 Arnus Etruriae fl. 1, 79.
 Arpus Chattorum princeps 2, 7.
 Arretinus Clemens H 4, 68.
 Arria Galla CPisonis uxor 15, 59.
 Arria Thraseae uxor 16, 34. alia huius
 mater ib.
 Arrius Antoninus H 1, 78.
 Arrius Varus praefectus cohortis 13, 9.
 infami gratia primum pilum adeptus H
 3, 6. Antonio comes ad invadendam
 Italiam ib. Vitellianos fundit H 3, 16.
 61. praefectus praetorii H 4, 2. apud
 Mucianum incusatur H 3, 52. a Muci-
 ano timetur H 4, 39. 68. praetoria in-
 signia obtinet H 4, 4. annonae praef-
 ectus H 4, 68.
 Arruntius Stella 13, 22.
 LArruntius 1, 8. 3, 11. Tiberio suspec-
 tus 1, 13. 6, 27. H 2, 65. coercen-
 do Tiberi praepositus 1, 74. de eo ne-
 gotio agit in senatu 1, 79. eius poten-
 tia 6, 5. sanctissimae artes 6, 7. 11,
 6. accusatus se ipse necat 6, 47 sq.
 accusatores punit 6, 7.
 Arsaces rex Armeniae 6, 31. interficitur
 6, 33.
 Arsaces Parthus H 5, 8. Arsacis gens
 12, 14. regnum G 37.
 Arsacidae 2, 2. 6, 34. 11, 10. H 1, 40.
 eorum fastigium 15, 1. favor 14, 26.
 Arsamosata Armeniae castellum 15, 10.
 Arsantias Armeniae fl. 15, 15.
 Artabanus rex Parthorum 2, 3. 4. lega-
 tos ad Germanicum mittit 2, 58. su-
 perbus erga Romanos, saevus in suos
 6, 31. subsidium in Armeniam mittit
 6, 33. regno a suis elicitur 6, 36. re-
 vocatur 6, 43. Seleuciam subigit 6, 42.
 Artavasdes Armeniae rex 2, 3.
 Artaxata Armeniae caput 2, 56. 13, 39.
 ab Hiberis occupantur 6, 33. iugum
 Parthorum accipiunt 12, 50. a Roma-
 nis capta et incensa 13, 41. 14, 23.
 Artaxias Armeniae rex 2, 3. alius Zeno
 a suis coram Germanico consalutatus
 2, 56. obit 6, 31.
 Artemita Parthicum opp. 6, 41.
 artes civiles A 39. Graecae 15, 41. lu-
 dicrae 14, 16. O 10. militares 12, 12.
 Romanae 6, 11. seniles 3, 8. theatra-
 les 14, 21. artium corruptarum causae
 O 28.
 Arverni pop. Galliae H 4, 17.
 Arolenus Rusticus tribunus pl. 16, 26.

- praetor H 3, 80. Thraceam laudat et damnatur A 2.
- Aruseius accusator 6, 7.
- LAruseius 6, 40.
- arx Capitoli H 3, 69.
- Aschiburgum Germaniae opp. in Rheni ripa H 4, 33. G 3.
- Asclepiodotus v. Cassius.
- Asconius Labeo 13, 10.
- Asiae urbes templum Tiberio statuunt 4, 15. 37. 55. Asiae amœna 3, 7. proconsules 3, 32. 13, 43. H 3, 46. A 6.
- Asiae urbes xii terrae motu collapsae 2, 47. ob id tributo levatae 2, 47. 4, 13. ab Europa divortium 12, 63. parata peccantibus A 6. servituti H 4, 17.
- Asiaticus dux Galliarum H 2, 94. ad supplicium postulat ib.
- Asiaticus Iulius O 14.
- Asiaticus Vitellii libertus H 2, 57. 95. servilli supplicio afficitur H 4, 11.
- Asiaticus Valerius v. Valerius.
- Asinius Agrippa consul 4, 34. moritur 4, 61.
- Asinius Gallus 1, 8. libertas erga Tiberium 1, 12. in senatu sententiae 1, 76. 2, 32. 33. 4, 20. 30. 71. tribunum pl. increpat 1, 77. patronus a Pisone petitur 3, 11. Tiberium adulando offendit 4, 71. Agrippinae adulter 6, 25. moritur 6, 23.
- Asinius Marcellus 14, 40.
- Asinius Pollio 1, 12. 11, 6. O 17. 21. 25. scripta 4, 34. O 38.
- Asinius Pollio alae praefectus H 2, 59.
- Asinius Saloniinus obiit 3, 75.
- Asinius consul 4, 1.
- Lasinius consul 14, 48.
- MAsinius consul 12, 64.
- asini effigies Iudaeis coll. credita H 5, 4. asini agrestes Moysen ducunt ad aquarum venas H 5, 3.
- Asittus O 21.
- Asper Sulpicius v. Sulpicius.
- Lasprenas Africae proconsul 1, 53. peruncutio in senatu 3, 18. Calpurnius H 2, 9.
- Assyrii H 5, 2. 8. Assyria 12, 13.
- asyla apud Graecas civitates 3, 60. 4, 14. asyllum Romae H 3, 71.
- Ateius Capito coercendo Tiberi imponitur 1, 76. de eo negotio in senatu agit 1, 79. Tiberio in senatu adversatur 3, 70. moritur 3, 75.
- Patellius Hister, v. Palpelius.
- Ateste opp. H 3, 6.
- Athenienses Mithridatis Antonique socii 2, 55. honores in Germanicum 2, 53. in victos animus 11, 24. veneno extinguunt damnatos 15, 64. leges a Solone scriptae 3, 26. oratores O 25. 40. Philippus his metuendus 2, 63.
- Atia Augusti mater O 28.
- Atidius Geminus 4, 43.
- Atilia Lucani mater 15, 56. 71.
- Atillius bello Punico primo aedem Spei vovet 2, 49.
- Atillius libertus in exilium actus 4, 33. 62.
- Atillius Rufus Suriae praeses A 40.
- Atillius Vergilio H 1, 44.
- Atillius Verus H 3, 22.
- Atimetus Domitiae libertus et concubinus 13, 19. 21. supplicio afficitur 13, 22.
- atrium libertatis H 1, 31.
- Attici oratores O 25.
- AAtticus A 37.
- Atticus v. Curtius, Iulius, Pomponius, Vestinus.
- Atticus Quintinus H 3, 73 sqq.
- Attius v. Acclius.
- Attus Clausus 4, 9. 12, 25.
- Atys rex 4, 55.
- auctumnus Germaniae nullus G 26.
- auditoria ludicialia O 39. recitationum O 9. scholasticorum ib.
- Aventicum Helvetiorum caput II 1, 68.
- Aventinus 6, 45. H 3, 70. 85.
- Averna lacus 15, 42.
- Aufidienus Rufus 1, 20.
- Aufidius Bassus O 23.
- augurale 2, 13. 15, 30.
- auguratus 1, 62. H 1, 77. augures 3, 64.
- augurium salutis 12, 23. laetum 2, 17. H 1, 62. auguriis patrum sacra silva G 39.
- Augusta v. Livia.
- Augustae nomen datum 1, 8. 12, 26. 15, 23. H 2, 89.
- Augusta Taurinorum H 2, 66.
- Augustales ludi 1, 15. 54.
- Augustales sodales 1, 54. 2, 83. 3, 64. H 2, 95.
- Augustani equites a Nerone conscripti 14, 15.
- Augustodunum Aeduorum caput 3, 43.
- Augustus 1, 1. educatus ab Atia matre O 28. in locum Hirtilii se consulem sufficit O 17. annos natus xix civilia bella sustinet 13, 6. bellum cum Antonio 11, 7. H 3, 66. aspectu exterret legiones Actiacas 1, 42. Neroni uxorem aufert 1, 10. imperium invadit 1, 2. quod nomine principis constituit 1, 9. rem publicam legibus ornat 3, 28. reperit vocabulum summi fastigii, tribunicium potestatem 3, 56. quaedam ex antiquitate sedit ad praesentem usum 4, 16. legem maiestatis novat 1, 72.

- patricios creat 11, 25. pomerium urbis augeat 12, 23. Aegypto equites Ro. imponit H 1, 11. iis plenam potestatem tradit 12, 60. saepius in Orientem et Occidentem commeat comite Livia 3, 34. item senex crebro in Germanias 1, 46. inde irritus discedit 1, 59. in collocanda filia de equitibus Romanis consultat 4, 39. filiam relegat 1, 53. Drusi corpori obviam it 3, 6. nepotum excessum fert fortiter 3, 6. histrionibus indulget 1, 54. spectaculum proelii navalis edit 12, 57. rationarium imperii perscribit 1, 11. coercendos imperii terminos suadet ib. et A 13. LVI annos imperat O 17. divinos honores sperat 4, 38. moritur Nolae 1, 5. testamentum 1, 8. mores et gesta 1, 9 sq. effigies inter numina 1, 11. 2, 41. inter Iovem et Martem memoratus 2, 22. imago 2, 37. statua 1, 73. templa 4, 37. 55. 57. 6, 45. cultores 1, 73. 4, 67. asylum 3, 63. eloquentia 13, 3. epistolae O 12. iudicium de Asinio Gallo alisque 1, 13. forum 4, 25. fortuna in rem publ. valida, domi improspera 3, 24.
- Aviola v. Acilius.**
Aviones Germaniae pop. G 40.
**avis invisitata specie H 2, 50. aves di-
 drae 12, 43. aquilae Romanae aves 2,
 17. avium voces et volatus G 10.**
**Avitus Britanniae legatus 14, 29. v. ADI-
 dius.**
Avitus Dubius 13, 54. 56.
Avona Britanniae fl. 12, 31.
aurariae in Hispania 6, 19.
Aurelia Caesaris mater O 28.
**CAurelius Cotta consul 2, 2, 17. alius
 eiusdem nominis 13, 34.**
Aurelius Fulvius legatus legionis H 1, 79.
Aurelius Pius senator 1, 75.
Aurelius Scaurus G 37.
Auriana ala H 3, 6.
aurigae Britannorum A 12.
Aurinia mulier fatidica G 8.
aurum Germanis nullum G 5.
Auspex Iulius H 4, 69.
auspices in nuptiis 11, 27. 15, 37.
auspicia apud Germanos G 10.
Auxea castellum Numidiae 4, 25.
Bactriani campi 11, 8.
Baduhennae lucus 4, 73.
Baebius Massa H 4, 50. A 45.
**Baetica provincia H 1, 53. civitates Mau-
 rorum dono accipit H 1, 78.**
Baisae 11, 1. 13, 21. 15, 52.
Batanus lacus 4, 14.
CBalbillus 13, 22.
- Balbus Hispanus Caesaris opibus potens
 11, 24. 12, 60.**
**Balbus Domitius 14, 40. Laelius truci
 eloquentia 6, 47 sq.**
Balears insulae 13, 43.
balista 12, 56. 15, 9. H 3, 23. 29. 4, 23.
**balnei fervidi vapore enecari 14, 64. 15,
 64. 69.**
balsamum nascitur in Iudaea H 5, 6. G 45.
barba ex voto H 4, 61. G 31.
Barbius Proculus H 1, 25.
Bardanes, v. Vardanes.
barditus Germanorum G 3.
**Barea Soranus 12, 53. a Nerone perversi-
 titur 16, 21. 23. mortis arbitrium ei
 permittitur 16, 33. falso testimonio cir-
 cumventus H 4, 10. 40.**
Bargioras H 5, 12.
Barium Apuliae municipium 16, 9.
basilicae H 1, 40. Pauli reflecta 3, 72.
**Basilides Sacerdos H 2, 78. alius e pri-
 moribus Aegypti H 4, 82.**
**Bassus v. Lucilius Bassus, Annius, Cae-
 sellius, Saleius.**
Bastarnae pop. 2, 65. G 46.
**Batavi Chattorum quondam pop. H 4, 12.
 G 29. Gallis antiquitus infesti H 4, 73.
 gens ferox H 1, 59. tributorum exper-
 tes H 4, 12. 17. 5, 25. G 29. virtute
 praecipui G 29. nandi periti 2, 8. H
 2, 17. a Civile in arma rapiuntur H 4,
 21. contra Britannos pugnant cum glo-
 ria A 36. H 4, 12.**
Batavodurum oppid. H 5, 19 sq.
**Batavorum cohortes H 1, 59. 64, 2, 27.
 66, 69. 4, 15. 19. A 36. insula 2, 6.
 H 5, 23. motus H 4, 13 sqq.**
Bathylus histrio 1, 54.
Bauli villa 14, 4.
**Bedriacensis pugna H 2, 39. 50. 52. 66.
 86. 3, 31. Bedriacenses campi H 2, 70.**
**Bedriacum H 2, 23. 39. 44. 49. 3, 15. 20.
 27. 31.**
**Belgae 3, 40. robur Gallorum H 4, 76.
 Romanorum amici 1, 43. auxilia Ver-
 ginii H 4, 17. Belgarum civitates 1, 34.
 H 4, 37.**
**Belgica 13, 53. Belgicae legatus H 1, 59.
 procurator H 1, 12. 58.**
**bellum Italicum 3, 27. Germanicum H 4,
 12. Perusinum 5, 1. Sabinum H 3, 72.
 sociale 6, 12.**
Belus amnis H 5, 7.
Beneventum 15, 34.
Benignus v. Orfidius.
Berenice regina H 2, 2. 81.
Berytus H 2, 81.
LBestia O 39.
Betastii superati H 4, 56. 66.

- Betus Chilo H 1, 37.
 Bibaculi carmina 4, 34.
 bibliothecae O 21, 37.
 CBibulus 3, 52.
 bigati pecuniae species G 5.
 Bingham Germaniae opp. H 4, 70.
 Bithynia 1, 74, 14, 46. eius proconsul
 CPetronius 16, 18.
 Bithyni accusant Cadium Rufum et Tar-
 quitium Priscum 12, 22, 14, 46. Bi-
 thynum mare 2, 60.
 bitumen ex Iordane egeritur H 5, 6.
 Blaesus v. Iulius.
 Blaesi duo voluntaria morte perempti 6, 40.
 Blandus v. Rubellius.
 Blitius Catulinus 15, 71.
 Bocchoris rex Aegypti H 5, 3.
 Bodotria Britanniae aestuarium A 23, 25.
 Boihemum G 28.
 Boli Gallica gens G 28, 42. H 2, 61.
 Boiocalus Germanus 13, 55, 56.
 Bolanus v. Vettius.
 boletus 12, 67.
 Bonna Germaniae civitas H 4, 19, 70, 77.
 castra ibi Romanorum H 4, 20, 25, 62.
 70, 77, 5, 22.
 Bononia H 2, 35. eius amphitheatrum ib.
 et 62, 67. colonia 12, 58.
 bos a ludaeis immolatur H 5, 4. loquitur
 H 1, 86. ab Aegyptiis colitur H 5, 4.
 boum terga tributa Frisiorum 4, 72.
 Bosporanum bellum 12, 15, 63.
 Boudicea Icenorum regina 14, 31 sq. se
 ipse veneno necat 14, 37. A 16.
 Bovillae opp. 2, 41, 15, 23. H 4, 2, 46.
 bracciae tegmen barbarum H 2, 20.
 Brigantes Britanniae pop. 12, 32. H 3,
 45. domiti a Ceriali A 17.
 Brigantius v. Iulius Briganticus.
 Brinno Canninefatum dux H 4, 15.
 Britanni homines immolant 14, 30. sexum
 non discernunt in Imperiis 14, 35. A
 16. ingenia A 21. lingua G 45. arma
 A 36.
 Britannia H 1, 19. metallifera A 12. per-
 domita et statim amissa H 1, 2. deficit
 14, 30. eius proconsules A 14 sqq. eius
 victoriae 14, 29, 32. clades 14, 37. A
 37. situs et mores A 10.
 Britannicae legiones H 1, 9, 60 sq. 2, 57.
 65 sq. 97, 3, 22. virtus A 23, 33.
 Britannicus Claudii et Messalinae filius
 11, 4, 11, 32, 12, 2. Domitio postpo-
 nitur 12, 25, 41. veneno a Nerone tol-
 litur 13, 16.
 Brizellum H 2, 33, 51 sq.
 Brixiana porta H 3, 27.
 Bructeri pop. 1, 51, 60, 13, 56. H 4,
 21, 61, 77, 5, 18. excisi G 33.
 Brundisium foedus 1, 10.
 Brundisium 2, 30, 3, 1, 7, 4, 27. H
 2, 83.
 Brutidius Niger 3, 66.
 LBrutus libertatis auctor 1, 1. legem cu-
 riatam de quaestoribus repetit 11, 22.
 patricios minorum gentium instituit
 11, 25.
 MBrutus 1, 2. laudatur 4, 34. summus
 orator O 25. contiones 4, 34. O 18,
 21. effigies non praelata in funere so-
 roris 3, 76.
 bucina convivium dimittatur 15, 30.
 Burdo v. Iulius Burdo.
 Buri Germaniae pop. G 43.
 Burrus Afranius praetoril praefectus 12,
 42. Neronis rector 13, 2, 6. ei su-
 spectus 13, 20. dignationem refinet ib.
 super Agrippinae caede consulitur 14,
 7. adstetit ludis iuvenalibus 14, 15. mo-
 ritur 14, 51.
 Byzantium Thraciae urbs 2, 54. H 2, 83,
 3, 47. situs 12, 63. tributo levatur
 12, 64.
 Cadicia Scaevini uxor 15, 71.
 Cadius Rufus repetundarum damnatur 12,
 22. in senatorium locum restituitur H
 1, 77.
 Cadmos litteras Graecis attulit 11, 14.
 Cadra collis 6, 41.
 Caecilianus senator 6, 7. Domitius 16,
 34. Magnus 3, 37.
 Caecilius Cornutus 4, 24. Metellus G 37.
 Simplex H 2, 60. idem consul H 3, 68.
 Caecina Alienus legatus legionis H 1, 52.
 habitus et mores H 1, 53. dux a Vi-
 tellio deligitur H 1, 61. cum Helvetiis
 pugnat H 1, 67 sq. modeste per Ita-
 liam incedit H 2, 20. Placentiam op-
 pugnat H 2, 20. frustra H 2, 22. fa-
 vor apud milites H 2, 30. ambitio H
 2, 56, 99. contra Vespasianum mittitur
 H 2, 99. perfidiam meditatur ib. Vi-
 cettiae gentis H 3, 8. ad Vespasianum
 desciscit H 3, 13. vincitur H 3, 14.
 eius edictum 4, 31.
 ACaecina Severus 1, 31, 3, 18, 33. Mar-
 sos caedit 1, 59. XL annis militavit 1,
 64. Arminium vincit 1, 68. triumphalia
 insignia obtinet 1, 72. fabricapdae
 classi praepositus 2, 6. sententiae eius
 in senatu 3, 18, 33.
 PCAecina Largus 11, 33 sq.
 Caecina Licinius H 2, 53.
 Caecina Tuscus 13, 20. H 3, 38.
 caelebs vita 12, 1. caelibum poenae 3, 25.
 Caelus Vihenna 4, 65.
 Caelius mons Romae deustus 4, 64. mons

- Augustus appellatus lb. a Caele Vibenna nominatur 4, 65.
 Caelius cursor eques Ro. 3, 27.
 Caelius orator O 18, 21, 25.
 Caelius Pollio 12, 45.
 Caelius Roscius H 1, 60.
 Caelius Sabinus H 1, 77.
 Caepio Crispinus 1, 74. Servilius G 37.
 Caeracates pop. H 4, 70.
 CCaesar dictator v. Iulius. Caesar Augustus v. Augustus. Caesar Tiberius v. Tiberius etc.
 CCaesar Augusti nepos 1, 3. 4, 1. ad res Orientis missus 2, 42. Armeniam obtinet 3, 48. Tiberii aemulus lb. et 6, 51. Liviam uxorem habuit 4, 40.
 CCaesar Caligula 1, 41, 69. Iuliam Augustam in funere laudat 5, 1. impudicitia 6, 9, 45. 15, 72. ingenium 6, 45. Claudiam Silanam uxorem ducit 6, 20. et Lolliam 12, 22. a Seiano dolo petitus 6, 3. de eo scitum Passieni dictum 6, 20. effugiem suam in templo Hierosol. poni iubet H 5, 9. Macroni consocius in Tiberio necando 6, 50. conatus adversus Germanos irriti A 13. G 37. oculis insidiis oppressus a Casio Chaerea 1, 32. H 3, 68.
 LCaesar Augusti nepos 1, 3, 53. Tiberii aemulus 6, 51. Lepidae sponsus 3, 23. Caesarea caput iudaeae H 2, 79.
 Caesaris nomen principatus H 2, 80. recusatum a Vitellio H 2, 62. receptum ab eodem H 3, 58. consulatur Domitianus H 3, 86. familia Caesarum ad unum redacta 13, 17. Caesarum tumultus 3, 9.
 Caesellius Bassus Poenus 16, 1. se ipse interficit 16, 3.
 Caesennius v. Paetus.
 Caesia silva 1, 50.
 Caesarianus Apronius 3, 21.
 Caesius Cordus 3, 38. repetundarum damnatus 3, 70.
 Caesius Nasica 12, 40.
 Caesoninus Sullius 11, 36.
 Caesonius Maximus 15, 71.
 Caesonius Paetus consul 14, 29.
 CCaetronius legatus legionis 1, 44.
 Calabria 3, 1 sq. H 2, 83. a servis turbata 12, 65.
 Calavius Sabinus 15, 7.
 Caledonia A 10 sq. 25. 31.
 Calendis Ianuariis sollemnia incipientis anni 4, 70. insiurandum 16, 22.
 Calenus v. Iulius Calenus.
 Cales 6, 15. provincia quaestoria 4, 27.
 Calgacus Britannorum dux A 29 sqq.
 Caligula v. CCaesar Caligula.
 Callistus Claudii libertus 11, 29, 38. Lolliae Paulinae fautor 12, 1.
 calones H 1, 49. H 2, 87. H 3, 33.
 Calpurnia illustris femina pervertitur 12, 22. ab exilio revocatur 14, 12.
 Calpurnia Claudii imperatoris pelex M, 30.
 Calpurnianus Decius 11, 35.
 Calpurnia scita 15, 20. Calpurnium genus, 3, 24. 15, 48.
 Calpurnius aquilifer 1, 39.
 Calpurnius Asprenas H 2, 9.
 Calpurnius Fabatus 16, 8.
 Calpurnius Galerianus occiditur H 4, 11.
 Calpurnius Repentinus H 1, 56. occiditur H 1, 59.
 Calpurnius Salvianus 4, 36.
 LCalpurnius consul 4, 62.
 LCalpurnius Piso v. LPiso. CnCalpurnius v. CnPiso.
 Calvia Crispinilla Neronis magistra libidinum H 1, 73.
 Calvina Iulia pellitur 12, 4. 8.
 CCalvisius consul 4, 46.
 Calvisius Sabinus 6, 9. H 1, 48.
 Calvisius Silanae cliens 13, 19. 21. re-legatur 13, 22. poena exsolvitur 14, 12.
 Calusidius miles 1, 35, 43.
 Calvus orator O 17. 18. eius libri quot 21. 23. 34.
 camarae naves Ponticae H 3, 46.
 camelis 15, 12.
 Camerinus Sulpicius 13, 52. Scribonianus H 2, 72.
 Camerium 11, 24.
 Camillus Scribonianus v. Furius.
 Campani magistratus 3, 2.
 Campania 3, 47. 4, 67. 13, 26. turbine ventorum vastata 16, 13. haustae et obrutae eius urbes H 1, 2. Campaniae lacus H 1, 23. laus H 1, 2. 3, 60. 66. classis 15, 46. templa per C. a Tiberio dedicata 4, 67.
 Campanus Tungrus H 4, 66.
 campus (Martis) 1, 15. in eo amphitheatrum 13, 31. sepultura Augusti 1, 8. Germanici 3, 4. Britannici 13, 17.
 campi mirabiles ad mare mortuum H 5, 7.
 Camulodunum colonia Brit. 12, 32. 14, 31.
 Camurius miles, occisor Galbae H 1, 41.
 candidati numero liberorum praeferebantur 2, 51. eorum ambitus 15, 20. praeturae duodecim 1, 14.
 Cangi Britanniae pop. 12, 32.
 Caninius Gallus 6, 12.
 Caninius Rebilus uno die consul H 3, 37.
 Canninefates 11, 18. ala 4, 73. tumultus H 4, 16.
 Canninefates pop. H 4, 15. 32. 56. 79. cohortes H 4, 19.

- Canopus Aegypti opp. 2, 60.
 cantus Batavorum in acie H 4, 18. Germanorum G 2 sq. Britannorum A 33. Thracum 4, 47.
 Capito v. Aetius, Fontelius, Cosutianus.
 Capito Instellus 13, 9, 39. Lucilius 4, 15. Valerius 14, 12. Verginius H 3, 77.
 Capitoli historia H 3, 72. a Tito Tatius additum urbi 12, 24. incensum 6, 12. H 1, 2, 3, 72. eius incendium malum omen H 4, 54. a Vespasiano restituitur H 4, 53. obsidetur a Gallis 11, 23.
 Cappadocia olim sub Aegyptiis 2, 60. in provinciam redacta 2, 42, 56. nova iura accipit H 1, 78. situs 15, 12. procurator 12, 49. cohortes in ea 13, 8.
 Cappadocum nobilitas 14, 26.
 Capreae insula 4, 67. 6, 2, 10.
 Capua colonia 13, 31. Vitellio fida H 3, 57. ideo punita H 4, 3. templum ibi Iovis 4, 57, 67.
 Caratacus Britannorum dux 12, 33. per dolum capitur 12, 36. H 3, 45. Romam ducitur 12, 36. a Claudio veniam obtinet 12, 37.
 CCarbo O 18. accusatur a Crasso O 34. v. etiam Papirius.
 Carenes Parthorum dux 12, 12 sqq.
 Carinas Celer senator 13, 10. Secundus 15, 45.
 Carmanii 6, 36.
 Carmelus mons et deus H 2, 78.
 carmina Caesaris, Brutii, Ciceronis O 21.
 Neronis 14, 16. 15, 49. probrosa in eum 14, 48. 16, 14. Domitiani H 4, 86. Germanorum G 2 sq. ad umbras elicienda 2, 28.
 Carsidius Sacerdos 4, 13.
 Carsulae opp. H 3, 60.
 Carthago 16, 1. H 1, 76. portus H 4, 49.
 Cartimandua regina Brigantum 12, 36. H 3, 45. Venutii uxor 12, 40.
 Carus Metius accusator A 45.
 Casperius centurio 12, 45. ad Vologesen mittitur 15, 5.
 Casperius Niger H 3, 73.
 Caspia via 6, 33. Caspiarum claustra H 1, 6.
 Cassia familia 6, 2. 12, 12. Iex 11, 25.
 LCassius a Germanis victus G 37.
 Cassius Asclepiodotus Bithynus 16, 33.
 Cassius Chaerea 1, 32.
 CCassius Interceptor Caesaris 1, 2. 10, 2, 43. H 2, 6. ultimus Romanorum 3, 34. effigies eius 16, 7. uxor 3, 76.
 LCassius Longinus Tiberii progener 6, 15, 45.
 Cassius Longus H 3, 14.
 Cassius miles 15, 66.
 Cassius mimus a. histrio 1, 73.
 Cassius Severus 1, 72. procacia scripta ib. in exilio consenuit 4, 21. orator primus a ratione aetatis aureae discessit O 19, 26.
 CCassius Suriae rector 12, 11. iuris peritit insignis 12, 12. oratio contra servos 14, 43. severitas 13, 48. disciplina 15, 52. 13, 41. gravitas morum 16, 7. in exilium agitur 16, 9. 22.
 Castor et Pollux G 43.
 Castorum prope Cremonam H 2, 24.
 castra Vetera v. Vetera.
 cataphractae Sarmatarum. H 1, 79.
 Catilina O 37.
 Cato tragoedia O 2, 3.
 CCato O 34.
 MCato 4, 34. 16, 22.
 Cato censorius 3, 66. O 18.
 Catonius Iustus 1, 29.
 Catualda nobilis iuvenis 2, 62. 63.
 Catullinus v. Bilitius.
 Catulli carmina 4, 34.
 Catulus Lutatius Capitolium dedicavit H 3, 72.
 Catumerus Chactorum princeps 11, 16.
 Catus Decianus 14, 32. Firmius v. F.
 Caudina clades 15, 13.
 Cecrops 11, 14.
 Celenderis Ciliciae castellum 2, 80.
 Celer v. Carinas, Domitius, Propertius.
 Celer architectus 15, 42.
 PCeler eques Rom. 13, 1. accusatur 13, 33. v. Egnatius.
 cella Iunonis H 1, 86. nutricis O 28.
 Celsus eques Rom. 6, 14. tribunus 6, 9. coniurationis reus 6, 14.
 Celsus Marius v. Marius, Iulius.
 Cenchreus amnis 3, 61.
 censorium funus 4, 15. 6, 27. 13, 2. H 4, 47. edictum 12, 4.
 census Galliarum 1, 31. 33. 2, 6. 14. 46.
 centeni apud Germanos G 6, 12.
 centesima rerum venalium 1, 78. 2, 42.
 centumvirales causae libera rep. et sub Caesaribus O 7, 38.
 centurionatus 1, 44.
 centuriones a militibus verberati 1, 32. victi H 1, 56. interfecti H 2, 60. classarii 14, 8. insignes 4, 73. primi ordinis 1, 29. primi pili H 3, 22. eorum vices 1, 23. a legionibus delecti H 3, 49.
 Cepheus Aethiopum rex H 5, 2.
 Cercina insula 1, 53. 4, 13.
 Ceres dea 15, 44. 53. Cereis aedes 2, 49. 15, 53. Cereales circenses 15, 53. 74. Iudi Cereales H 2, 55.
 Cerialis Anticus consul 15, 74. occiditur 16, 17.

- Cerialis Petilius 14, 32. inter duces Vespasiani assumptus H 3, 59. Romam cum equitibus praemisus H 3, 78. in Germaniam missus H 4, 68, 71. culpa in bello H 4, 75. 5, 22. castra hostium capit H 4, 78. Domitianum eludit H 4, 86. contra Civilem ducit exercitum H 5, 14. Germanos fundit H 5, 21. Batavorum insulam populatur H 5, 23. Britanniae praeficitur A 8. Brigantes superavit A 17.
 certamen ob puerperium Poppaeae 15, 23. certamina sacra 14, 21.
 Certus Quintius H 2, 16.
 Cervarius Proculus eques Rom. 15, 50. Fennium Rufum accusat 15, 66. impunitus ob indicium 15, 71.
 Cestius senator 3, 36. 6, 7. consul 6, 31. Cestius Gallus Suriae legatus H 5, 10. Proculus 13, 30. Severus H 4, 41.
 Cethegus Labeo 4, 73. Cornelius consul 14, 17.
 Cetrius Severus H 1, 31.
 Cetronius Pisanus H 4, 50.
 Chærea Cassius v. Cassius.
 Chalcedonil 12, 63.
 Chaldaei 2, 27. 12, 22. 52. 68. 14, 9. eorum ars 3, 22. 6, 20. 16, 14.
 Chamavi Germaniae pop. 13, 55. G 33 sq.
 Charicles medicus 6, 50.
 Chariovalda dux Batavorum 2, 11.
 Chasuaril Germaniae pop. G 34.
 Chatti Germaniae pop. 1, 55. 2, 7. 25. 41. 88. H 4, 37. latrocinia agitant 12, 27. ab Hermunduris victi 13, 57. mores G 30, 31.
 Chauci Germaniae pop. 1, 38. Romanis auxiliabantur 1, 60. 2, 17. Germaniam incursant 11, 18. Ampsivarios pellunt 13, 55. Civili auxilium praestant H 4, 79. 5, 19. terra eorum 2, 24. situs et mores G 35. maiores 11, 19.
 Cherusci Germaniae pop. 1, 56. 13, 56. habitus et militia 2, 64. G 36. ab Arminio concitantur 1, 59. a Germanico pulsati 2, 17. internae discordiae 2, 26. bellant contra Suebos 2, 4. cum Chattis discordant 12, 28. inertes ac stulti vocantur G 36. regem Roma petant 11, 16.
 chillarchus 15, 51.
 Chobus fl. H 3, 48.
 Christus 15, 44. Christiani afflictii ib.
 Cibratica civitas 4, 13.
 MCicero Catonem laudat 4, 34. eius carmina O 21. locus ex eius Hortensio O 16. mors O 17. vitia O 18. liber Brutus O 30. orationum censura O 22. 28. praeceptores O 30. obtretratores O 18.
 Cilices 2, 78. 16, 21. agrestes Clitae dicti 12, 55.
 Cilix Thamiras H 2, 3.
 Cilo Iunius 12, 21.
 Cimbri Germaniae pop. H 4, 73. G 37.
 Cincia lex v. lex.
 Cincius 15, 25.
 cineres exulum in patriam reportati 14, 12. Germanici 2, 75. 3, 2.
 Cingonius Varro 14, 45. consul designatus H 1, 6. occisus H 1, 37.
 Cinthil Africae pop. 2, 52.
 Cinna 1, 1. in urbe configit H 3, 83. apud Ianiculum H 3, 51.
 Cinyras H 2, 3. Cinyrades sacerdos ib.
 circense ludicrum 11, 11. 12, 41. 15, 22. 44. 53. id Germanici effigies praet 2, 83.
 circus 15, 74. maximus 2, 49. 3, 2. conflavit 6, 45. 15, 38.
 Cirtensium pagi 3, 74.
 Civica proconsul Asiae occiditur A 42.
 Civilis v. Iulius Civilis.
 civis servati decus 3, 21. 12, 31. 15, 12. civitas Romana donata praemium virtutis 3, 40. 13, 54. H 1, 8. 78. 3, 47.
 Clanis fl. 1, 79.
 Clari Apollinis oraculum 2, 54. 12, 22. classes Romanae 4, 5. in Ponto H 2, 83. 3, 47.
 classiarius 4, 27. 12, 56. 14, 4.
 classica legio H 1, 31. 36. 2, 67. alia H 3, 55.
 classici H 2, 11. 14, 17. 22. 67.
 Classicianus Iulius 14, 38.
 classicum canitur in supplicio civis 2, 32.
 Classicus Treverorum alae praefectus H 2, 14. a Romanis desciscit H 4, 55. 57. Romani imperii insignia sumit H 4, 59.
 Rhenum transit H 5, 19 sqq. equites Cerialis fundit H 4, 79. segnis in bello 4, 70.
 clavarium donativi nomen H 3, 50.
 Claudia Pulchra 4, 52. 66. ob adulterium damnatur 4, 52.
 Claudia Sacrata mulier Ubia H 5, 22.
 Claudia Silana CCaesaris uxor 6, 20. obit 6, 45.
 Claudia familiae superbia 1, 4. 16. domus finita H 1, 16.
 Claudiale flammulum 13, 2.
 Claudius Apollinaris H 3, 57. remigibus praeerat H 3, 76. praefectus classis H 3, 77.
 Claudius Civilis v. Iulius Civilis.
 Claudius Cossus H 1, 69.
 Claudius Demianus 16, 10.
 Claudius Drusus 1, 3.

Claudius Faventinus H 3, 57.
 Claudius Iulianus H 3, 57. gladiatoribus
 praecurat H 3, 76. occiditur H 3, 77.
 Claudius Labeo Batavus H 4, 18. e cus-
 todia per fugit H 4, 56. Civili resistit
 H 4, 66.
 Claudius Marcellus 1, 3.
 Claudius Pyrrhicus trierarchus H 2, 16.
 Claudius Sagitta praefectus alae H 4, 49.
 Claudius Sanctus (Sancus?) H 4, 62.
 Claudius Senecio 13, 12. 15, 50.
 Claudius Severus Helvetiorum dux H 1, 68.
 Claudius Timarchus Cretensis 15, 20.
 Claudius Victor H 4, 33.
 TiClaudius, qui deinde imperator 1, 58. 3,
 18. eius filio Seianus socer destinatur
 3, 29. bonarum artium cupiens 6, 46.
 imminutae mentis ib. hebes 11, 3, 13.
 28. censoria munia usurpat 11, 13. fons
 aquarum urbi infert ib. novas lit-
 terarum formas adiecit 11, 13 sq. ora-
 tio pro Gallis 11, 24. elegantia in di-
 cendo 13, 3. lustrum condit 11, 25. vi-
 tae caelibis intolerans 12, 1. uxori de-
 victus 11, 28. 12, 1. Messalinam uxo-
 rem necat 11, 38. Agrippinae coniun-
 gitur 12, 5. pomerium urbis auget 12,
 53. privignum filio anteposit 12, 25. 41.
 ius reddit 12, 43. navale proelium in
 lacu adornat 12, 56. Iudaeam equitibus
 aut liberte permittit H 5, 9. veneno
 necatur 12, 67. divus 12, 69. eius tem-
 plum in Britannia 14, 31.
 Clausus v. Attus.
 clavus latus O 7.
 Clemens Arretinus H 4, 68.
 Clemens Iulius centurio 1, 23. 26.
 Clemens Postumi Agrippae servus 2, 39 sq.
 Clemens Sallenus 15, 73.
 Clemens Suedius H 1, 87. 2, 12.
 clementiae ara 4, 74.
 Cleonicus Senecae libertus 15, 45.
 Cleopatra pelex Claudii 11, 30.
 clientelae 3, 55. O 3. 36. 39.
 clipeus defunctis decernitur 2, 83.
 Clitarum natio 6, 41. 12, 55.
 Clodius Macer H 1, 37. 73. 2, 97. in Afri-
 ca interfectus H 1, 7. 11. 37. 4, 49.
 Clodius Quirinalis 13, 30.
 CClodius 11, 7. PClodius ib.
 Clota aestuarium A 23.
 Cluvienus Quietus 15, 71.
 Clavius historicus 13, 20. 14, 2.
 Clavius Rufus Hispaniae praeses H 1, 8.
 laudatur per edictum H 1, 76. Lucco-
 tum Albinum timet H 2, 58. Vitellii
 comitatu adiecit H 2, 65. 3, 65. His-
 pania discedit H 4, 39. ab Helvidio
 laudatur H 4, 43.

Cocceianus Salvius H 2, 48.
 Cocceius Nerva v. Nerva.
 Cocceius Proculus speculator H 1, 24.
 codicilli Pisonis 3, 16. Seiani 4, 39. Se-
 necae 15, 64. Veleionis 14, 50.
 Coelaetiae Thraciae pop. 3, 38.
 Coellus v. Caelius.
 Coenus Neronis libertus H 2, 54.
 Coeranus (Cornutus?) philosophus 14, 59.
 Coeus Latonae parens 12, 61.
 Cogidamnus Britanniae rex A 14.
 cohortes leves 1, 51. 2, 52. 3, 39. 4,
 73. subsidiariae 1, 63. urbanae 4, 5.
 H 1, 20. 87. 3, 64. millenariae H 2,
 93. praetoriae 1, 7. 4, 5. Uspiorum
 A 28. auxillariae H 1, 59. 2. 89. to-
 gatae H 1, 38.
 Cois immunitas datur 12, 61. apud Coos
 Aesculapii delubrum 4, 14.
 Colchi pop. 6, 34.
 Collega consul A 44.
 Collina porta H 3, 82.
 coloniae ius et ratio deducendae 14, 27.
 Colophon urbs 2, 54.
 comae rutilae Germanorum G 4. A 11.
 rutilatae H 4, 61.
 cometes sidus 14, 22. 15, 47.
 CCominius 4, 31.
 comites principum Germanorum G 13 sq.
 comitia consularia sub Tiberio 1, 81. sub
 Vitellio H 2, 91. e campo ad patres
 translata 1, 15. magistratum in quin-
 quennium 2, 36. ambitus O 37. qui-
 bus signis dirempta H 1, 18.
 comitialis morbus 13, 16.
 Commageni 2, 42. 56. 15, 12.
 commanipulares H 4, 45.
 commentarii senatus 15, 47. Agrippinae
 iunioris 4, 53. Claudii 13, 43. princi-
 pales H 4, 40. rhetorum O 23. 26. de
 quaestione habita 6, 47.
 comperendinationes liberae fuere ante Cae-
 sares O 38.
 conciliabula 3, 40.
 Concordiae aedes H 3, 68. Concordiae do-
 na decreta 2, 32.
 confarrendi mos 4, 16.
 congiarium plebi datum 3, 29. 12, 41. 13,
 31. 14, 11. O 17.
 coniugales dei G 18.
 coniuges in proeliis 4, 51. 14, 34. H 4,
 18. 74. 5, 17. A 32. G 6. 7. 18.
 coniugia cum filiabus fratrum 12, 6 sq.
 consobrinorum 12, 6.
 coniuratio in Galum 16, 17. in Nerone
 15, 48 sqq.
 conscientiae vis H 4, 41.
 Consi ara 12, 24.
 Considius Aequus 3, 37.

- Considius Proculus 3, 18.
 consules ob mortem Drusi sede vulgari sedent 4, 8.
 consularia insignia 12, 21, 13, 10, 15, 7, 72, 16, 17. H 1, 79, 4, 4.
 consularis obortati H 2, 71. a Vitellio dati abrogantur H 4, 47.
 contubernia ducum A 5. militum 1, 17, 41 sq. H 1, 54.
 convivium bucina dimissum 15, 30. Germanorum qualia G 22.
 Corbulo Domitius 3, 31. dux Claudii 11, 18. contra Germanos missus ib. in disciplina severus 13, 35. fossam inter Rhenum et Mosam ducit 11, 20. in Armeniam a Nerone missus 13, 8. vires contra Parthos dividit 13, 37. Artaxata capit ac delet 13, 41. Tigranocertis potitur 14, 24. in Suriam abscedit 14, 24. subsidium Tigrani mittit 15, 3. Euphratis ripam inaequit 15, 9. Paeto laboranti fert auxilium 15, 12. inter eum ac Vologesem nuntii 15, 17. contra Parthos missus 15, 25. occiditur a Nerone H 2, 76.
 Corcyra insula 3, 1.
 Corinthus Achaiae urbs H 2, 1. Corinthiensis litus 5, 10.
 Corma fl. 2, 14.
 Cornelia Cossa virgo Vestalis 15, 22.
 Cornelia Gracchorum mater O 23.
 Cornelia virgo flaminica Dialis 4, 16.
 Cornelius Scauri accusator 6, 29 sq.
 CCornelius O 39.
 PCornelius H 3, 34.
 Cornelius Aquinus H 1, 7.
 Cornelius Cethegus consul 4, 17.
 Cornelius Cossus consul 4, 34. allus 14, 20.
 Cornelius Dolabella v. Dolabella.
 Cornelius Flaccus 13, 39.
 Cornelius Fuscus Pannoniae procurator H 2, 68, 3, 66. eius auctoritas H 3, 4. classis Ravennatis praefectus H 3, 12. Ariminum obsidet H 3, 42. praetoria insignia consequitur H 4, 4.
 Cornelius Laco praetorii praefectus H 1, 13, 19. ignavissimus H 1, 6. potentia apud Galbam H 1, 13. occiditur H 1, 46.
 Cornelius Lupus 13, 43.
 Cornelius Marcellus 16, 8, H 1, 37.
 Cornelius Martialis v. Martialis.
 Cornelius Merula 3, 58.
 Serv. Cornelius Oratus consul 12, 41, 16, 12. domus subversa H 4, 62.
 Cornelius Primus H 3, 74.
 Cornelius Scipio v. Scipio.
 Cornelius Sulla senatu movetur 2, 48.
 Cornelius Sulla consul 3, 31, 6, 15.
 Cornelius Sulla dictator v. Sulla.
 Cornelius Sulla Claudii gener 13, 23. consul 12, 52. socordi ingenio 13, 47. Massiliam ablegatur ib. interficitur 14, 57.
 Cornelius Tacitus de suis annalibus 4, 32 sq. res Domitiani composuit 11, 11. H 1, 1. quindecimviralis sacerdos 11, 11. praetor ib. eius dignitatis progressus H 1, 1. Agricolae filiam uxorem duxit A 9.
 cornu tribunalis 1, 75.
 Cornutus Caecilius 4, 28.
 coronae aureae in convitiis 2, 57, 14, 24. civica 3, 21, 12, 31, 15, 12, 16, 15. facundiae 16, 3. spicae 2, 83. querciae 2, 83. in modum tumuli congestae H 2, 65.
 corpora tincta Ariorum G 43. mortuorum odoribus differa 16, 6. clarorum virorum certis lignis a Germanis cremata G 27. damnatorum in Tiberim tracta 6, 19.
 Corsica insula H 2, 16.
 Corvinus v. Messala, Valerius.
 Coruncanii 11, 24.
 Cosa Etruriae promontorium 2, 39.
 Cossus Claudius H 1, 69.
 Cossus Cornelius v. Cornelius.
 Cossorum familia 15, 22.
 Cossutianus Capito legis Cinciae repetitionem dissuadet 11, 6 sq. lege repetitionum damnatur 13, 33, 16, 21. senatorium ordinem recipit 14, 48. Antistium praetorem accusat ib. Tigellini gener ib. 16, 17. Thraseam accusat 16, 28. ob id quinquagies sestertio donatur 16, 33.
 LCotta a Scipione Africano accusatus 3, 66.
 Cotta Aurelius 13, 34. allus 3, 17.
 Cotta Messalinus 2, 32. claris maioribus animo diversus 4, 20. atrox sententia in Agrippinam ac Neronem 5, 3. accusatur 6, 5.
 Cottiae Alpes v. Alpes.
 Cotys Armeniae minoris rex 11, 9.
 Cotys Bospori rex 12, 15, 18.
 Cotys rex partis Thraciae 2, 64. a Rhescuporide occiditur 2, 66, 3, 88. eius liberi tutorem Roma accipiunt 2, 67, 3, 38, 4, 5. uxor 2, 67.
 covinnarii A 35 sq. cf. A 12.
 Couis insula 2, 75.
 Crassorum domus subversa H 4, 42.
 LCrassus O 18, 26, 34. censor rhetores Latinos ludum claudere iussit O 35.
 MCrassus (triumvir) oratione valuit O 37. caesus a Parthis G 37. potentia 1, 1.
 MCrassus Pisonis Liciniani pater H 1, 14.

- Crassus eiusdem Pisonis frater H 1, 48.
 idem M. Licinius 15, 33.
 Crassus Scribonianus H 4, 39.
 Cremerensis clades H 2, 91.
 Cremona urbs H 2, 17, 22, 23. spectaculum gladiatorum a Caecina ibi editum H 2, 67. Vitellii in eam adventus H 2, 70. Caecina partem equitum ad eam occupandam mittit H 2, 100. oppugnatur a Flaviano H 3, 27. Vitellianis partibus obstructa H 3, 30. dives H 3, 32. excinditur H 3, 33. quo tempore condita H 3, 34.
 Crematius Cordus istoricus 4, 34.
 Crepereius Gallus 14, 5.
 Crescens Neronis libertus H 1, 76.
 Crescens Tarquitius 15, 11.
 Creta insula 4, 21. proconsules 3, 38, 15, 20. leges 3, 26. O 40. eloquentiam negligit O 40. Romam legatos mittit 3, 63. Iudeorum patria H 5, 2.
 Creticus Silanus 2, 4, 43.
 crinis propexus ex voto H 4, 61.
 Crispina Tivii filia H 1, 47.
 Crispinilla v. Calvia.
 Crispinus Caepio 1, 74.
 Crispinus centurio H 1, 58.
 Crispinus Rufus praetorii praefectus 11, 1. praeturae insignibus donatur 11, 4. praefectura privatur 12, 42. Poppaeae maritus 13, 45. pellitur in exilium 15, 71. se ipse interficit 16, 17.
 Crispinus Varus H 1, 80.
 cruppellarii 3, 43.
 Cruptorix 4, 73.
 Ctesiphon Parthorum regia 6, 42.
 Cumae 16, 19.
 Cumana litora 15, 46.
 Cumanus v. Ventidius.
 curiae veteres 12, 24.
 Coriathus Maternus v. Maternus.
 CCurio 11, 7. Curiones O 37.
 curru vehi in ludis vetitum 1, 15. proeliari A 12.
 Curtilius Mancia 12, 56.
 TCurtisius 4, 27.
 Curtius Atticus 4, 58. a Selano opprimitur 6, 10.
 Curtius Iacus H 1, 41. 2, 55.
 Curtius Lupus quaestor 4, 27.
 Curtius Montanus 16, 28. famosi carminis reus 16, 29. patri conceditur 16, 33. in senatu sententia H 4, 40, 42.
 Curtius Rufus 11, 20 sq.
 Curtius Severus 12, 55.
 curulis sella 1, 75, 15, 29. H 2, 59, 83.
 custodia senatorum in domibus magistratum 6, 3 honorata H 3, 12, 4, 63.
 custos Iuppiter H 3, 74. legum 3, 28, 4, 30.
 Cusus fl. 2, 63.
 Cyclades insulae 2, 55, 5, 10.
 Cyclopes interfecti 3, 61.
 Cyme 2, 47.
 Cynica secta 16, 34. H 4, 40.
 Cyprus insula H 2, 2. Cyprii ius asylid defundunt 3, 62.
 Cyrenenses Caesium Cordum accusant 3, 70. Pedium Blaesium 14, 18. Antonium Flammam H 4, 45.
 Cyrrus urbs Suriae 2, 57.
 Cyrus rex 3, 62, 6, 31.
 Cythera insula 3, 69.
 Cythnus insula H 2, 8.
 Cyziceni libertate privati 4, 36.
 Dacia A 41.
 Daci H 1, 2. H 3, 46. H 4, 54. G 1.
 Dahae pop. 2, 3, 11, 10.
 Dalmatae (sive Delmatae) 2, 63. in partibus Othonis H 2, 32. duabus legionibus tenebantur 4, 5. in Othonem iurant H 1, 76. Vespasiani partibus accedunt H 2, 86. in classe Ravennate militant H 3, 12. classem supplent H 3, 50. Dalmaticum bellum 6, 37.
 Damaratus 11, 14.
 damnati testamento et sepultura prohibiti 6, 29. bona eorum publicata ib. bona materna filiis reddita 3, 25, 68, 13, 43. nomina fastis erasa 3, 17. praenomina mutata 3, 17. corpora in Tiberim tracta 6, 19.
 Dandarica 12, 16.
 Dandaridae 12, 15.
 Danuvius fl. 2, 63, 4, 5. H 3, 46. G 1.
 Dareus rex 3, 63. Codomannus 12, 13.
 Davara castellum 6, 41.
 decemviri potestas 1, 1. decemviri 3, 27.
 Decimus Pacarius Corsicae procurator H 2, 16. interficitur ib.
 Decius Sannius O 21.
 Decrius 3, 20. Calpurnianus 11, 35.
 decumana porta 1, 66.
 decumatae cohortes 3, 21. legiones 14, 44. H 1, 51. decumari deditos H 1, 37.
 decumates agri G 29.
 decuria 13, 27. equitum 3, 30, 14, 20.
 decurio equitum 13, 40. H 2, 29. decuriones H 1, 70.
 Delotarus O 21.
 Delmatae v. Dalmatae.
 Delphi 2, 54.
 delubrum 4, 43, 70, 15, 40. H 5, 9. Aesculapii 4, 14. Iunonis ib. Vestae 15, 41. Fortunae delubra 3, 71.
 Delus 3, 61.
 Demetrius Cynicus 16, 34. inhoneste reum defendit H 4, 40.
 Demianus v. Claudius.

- Demonax praefectus** 11, 9.
Demosthenes O 12, 15. 25. 32. 37.
Densus Iulius 13, 10. **Sempronius** H 1, 43.
Denter Romulus 6, 11.
Dentellates ager 4, 43.
deus regnator omnium apud Semnonēs G 39. **Iudaeorum** H 5, 5. **di Manes** 3, 2. **hospitales** 15, 22. **patrii** 1, 59. **ultiores** 4, 28. H 4, 57. **praesides imperii** H 4, 53. **loci** 12, 13. H 2, 70. **Germanorum** G 9. **penetrales Germaniae** G 2. 10. **conlugales** G 18. **excedant urbe** H 5, 15. **lacu abluuntur** G 40. **deorum honos quando principi habitus** 15, 74. **deorum simulacra** H 2, 3. 78. G 9. **de dis sententiae Taciti** 6, 22. 14, 12. 16, 33. H 1, 3. 5, 3.
Dexter Subrius H 1, 31.
dextrae implicatae in foederibus 12, 47. **concordiae insigne** H 2, 8. **hospitii** H 1, 54.
diadema imagini Neronis subiectum 15, 29.
Dialibus non licet egredi Italia 3, 58. **confarreatis parentibus geniti** 4, 16.
Diana Leucophryene 3, 62. **Ephesia** 4, 55. **Persica** 3, 62. **Limnatis templum** 4, 43. **eius patria** 3, 61. **lucus** 12, 8.
ADidius Gallus Britanniae legatus 12, 40. 14, 29. A 14. **dux contra Mithridatem Bosphoranum** 12, 15.
Didius Scaeva H 3, 73.
Dido 16, 1.
Didymus libertus 6, 24.
dierum spatia apud Britannos A 12. **trans Suiones** G 45.
Dillius Aponianus H 3, 10.
Dillius Vocula legatus H 4, 24 sq. in **Gugernos exercitum ducit** H 4, 26. **Herennium Gallum a militibus victum exsolvit** H 4, 27. **Civiliis eum aggreditur** H 4, 33. **culpa in bello** H 4, 34. **militum iras servili habitu evadit** H 4, 36. **imperium recipit** H 4, 37. **Gallorum fraude decipitur** H 4, 56. **oratio** H 4, 58. **desertus a militibus** H 4, 77. **occiditur** H 4, 59.
Dimis dux Thracum 4, 50.
Diodotus Stoicus O 30.
diplomata H 2, 54. 65.
Dis pater H 4, 84.
Divodurum opp. H 1, 63.
diurna actorum scriptura 3, 3. **populi Ro.** 16, 22.
PDolabella Africae proconsul 4, 23. **Tacfarinatē superat** 4, 25. **triumphalia ei negantur** 4, 26. **Quintillum Varum accusat** 4, 66. **sententia de gladiatoribus** 11, 12.
Dolabella Cornelius adulator nimis 3, 47, 69.
Dolabella Cornelius custoditur H 1, 88. **iussu Vitellii occisus** H 2, 63.
Domitia Decidiana Agricola uxore A 6.
Domitia Lepida Neronis amita, Agrippinae aemula 13, 19. **ab hac pervertitur** 12, 64 sq.
Domitianus Vespasiani filius H 3, 59. in **Capitolium accitit** H 3, 69. **inde elabitur** H 3, 74. **Caesar consulatur** H 3, 86. 4, 2. **praetura ei decernitur** H 4, 3. **eam suscipit** H 4, 39. **senatum ingreditur** H 4, 40. **adversa eius fama** H 4, 51. **indomitae libidines** H 4, 2. 68. **fidem Cerialis tentat** H 4, 86. **licentia** A 7. **Tacitum prohibet** H 1, 1. **ad bellum proficiscitur** H 4, 88. **Lugdunum venit** H 4, 86. **falsus e Germania triumphus** A 39. **anxius erga duces insignes ibi. praepres in iram** A 42. **multas nobilium caedes perpetrat** A 45.
Domitius LCrassi collega in censura O 35. **CnDomitius Ahenobarbus Neronis pater, Agrippinae vir** 4, 75. **Tiberii progenes** 6, 45. **Albucillae adulter** 6, 47. **consul** 6, 1. **incendium aestimat** 6, 45. **effigies ei a filio ponitur** 13, 10.
LDomitius Neronis avus 1, 63. **Antoniam ducit** 4, 44. **Albim transcendit ibi. moritur ibi.**
LDomitius, Neronis abavus, acie Pharsalica cecidit 4, 44.
CnDomitius, Neronis proavus, civili bello maris potens 4, 44.
LDomitius Nero v. Nero.
Domitius Afer 4, 52. O 13. 15. **primoribus oratorum additus** 4, 52. **Varum Quintillum accusat** 4, 66. **obit** 14, 19.
Domitius Balbus 14, 40.
Domitius Caecilianus 16, 34.
Domitius Celer 2, 77. **triremi in Suriam pergit** 2, 78. **Laodiceam appellit** 2, 79.
Domitius Corbulo v. Corbulo.
Domitius Pollio 2, 86.
Domitius Sabianus H 1, 31.
Domitius Silius 15, 59.
Domitius Statius 15, 71.
Domitius tragoedia O 3.
dona vota dis 3, 71. **decreta** dis 6, 25. 15, 74. **principi novo** H 1, 76. 3, 61. **militaria** 1, 44. **legionibus missa** H 1, 54. **apud Germanos** G 15. **templorum requisita** A 6.
Donatius Valens H 1, 56. **occiditur** H 1, 59.
donativum 12, 41. 14, 11. H 1, 5. 18. 25. 37. 2, 82. 94. 4, 19. 36. 58.

- Donusa insula 4, 30.
Doryphorus Neronis libertus 14, 65.
dos 15, 37. a marito oblata G 18.
Druidae 14, 30. H 4, 54.
Drusiana fossa 2, 8.
Drusilla Cleopatrae et Antonii neptis H 5, 9.
Drusilla Germanici filia 6, 15.
Drusus accusatus a Calvo O 21.
Drusus Tiberii f. 1, 24. e Vipsania 3, 75.
proavo Pomponio Attico 2, 43. in Pan-
noniam missus ib. prompto ad asperi-
ora ingenio 1, 29. Romam redit 1, 30.
consul 1, 55. edendis gladiatoribus prae-
sident 1, 76. sanguine gaudet ib. con-
cors Germanico 2, 43. in Illyricum mis-
sus 2, 44. 3, 7. Pisoni de Germanici
morte respondet 3, 8. Germanos ad
discordiam illicit 2, 62. Illyrico redit
3, 11. ovans urbem init 2, 64. 3, 19.
urbe repetendis auspiciis egreditur 3,
19. consul iterum cum patre 3, 31. tri-
buniciae potestatis consors 3, 56. in-
tendit Seiano manus 4, 3. veneno a Se-
iano necatur 4, 8.
Drusus Claudius Augusti privignus, Tibe-
rii frater, imperator appellatur 1, 3.
Germanici pater 1, 33. 2, 8. Agrippi-
nae socer 1, 41. magna apud Romanos
memoria 1, 33. vulgi favor in eo hand
proper 2, 41. tributum Frisialis im-
ponit 4, 72. Suebis regem dat 12, 29. Rhe-
num aggere coercet 13, 53. H 5, 19.
Oceanum tentat G 34. elus exsequiae
3, 5. Caesar vocatur 1, 25. 27. 55. 2,
67. 12, 29. castellum in Germania po-
situm 1, 56. ara ei sita 2, 7.
Drusus Germanici f. 4, 4. togam virilem
sumit ib. a Tiberio in senatum indu-
ctus 4, 8. diis a sacerdotibus commen-
datur 4, 17. praefectus urbis 4, 36. cum
Seiano in fratrem conspirat 4, 60. in
carcere moritur inedia 6, 23. falsus apud
Cyclades 5, 10.
Drusus Libo v. Libo.
Drusus Livius largitor 3, 27.
Drusorum familia 1, 28. 4, 7. 11, 35.
Drusi cognomen adeptum Scribonis
2, 32.
Dubius Avitus 13, 54. 56. v. Avitus.
Ducennius Geminus consularis 15, 18. prae-
fectus urbis sub Galba H 1, 14.
ducentesimae vectigal 2, 42.
Duilius Iani templum struxit 2, 49.
Dulginii Germaniae pop. G 34.
duodecim tabulae 6, 16.
Dyrrhachium H 2, 83.
Ecbatana 15, 31.
Edessa 12, 12.
edictum ne praesides ludos ederent 13,
31. edicto monetur populus 1, 8. 3,
6. increpat 5, 5.
educatio liberorum O 28. apud Germa-
nos G 20.
effigies Caesaris in exercitu 12, 17. Ger-
manici 2, 83. Agrippinae 5, 4. Nero-
nis 13, 8. 15, 22. 29. Octaviae 14, 61.
Poppaeae 12, 17. 15, 24. H 1, 78. Se-
iani 4, 74. Tiberii 4, 64. 74. Vitellii
H 3, 31. damnatorum demotae 11, 38.
in Gemonias tractae 3, 14.
Egnatia Maximilla 15, 71.
Egnatii 1, 10.
PEgnatius Celer 16, 31. v. Celer.
Eleazarus Iudaeorum dux H 5, 12.
Elephantine insula 2, 61.
Eleusis H 4, 83.
Ellisi Germaniae pop. G 43.
Elymaei 6, 44.
Emeritenses H 1, 78.
Ennia Macronis uxor 6, 45.
LEnnius eques Rom. 3, 70.
Epaphroditus Neronis libertus 15, 55.
Ephesii 3, 61. 4, 55. 16, 23. O 15.
Epicharis mulier conuratos Neronis ac-
cendit 15, 51. mira constantia 15, 57.
Epicurus O 31.
Epidaphne 2, 83.
Epiphanes rex H 2, 25.
Eporedia H 1, 70.
Epponina Sabini uxor H 4, 67.
Eprius Marcellus uno die praetor 12, 4.
repetundarum absolvitur 13, 33. acri
eloquentia 16, 22. O 5. in Thraeam
invehitur 16, 22. 28. quinquages se-
stertio donatur 16, 33. sententia de
sortiendis legatis H, 4, 6. 8. Neronem
contra multos incitat H 4, 7. ab Hel-
vidio accusatur H 4, 6. 43. iurgium cum
Licinio Caecina H 2, 53.
epulum plebi datum H 1, 76.
equester ordo 2, 83. H 4, 39. locus 3,
30. 6, 7. 14, 53.
equestres Aegypto impositi 12, 60.
equestris Fortunae templum 3, 71.
equites alarii 4, 73. 12, 27.
equites Romani ludis prohibiti H 2, 62.
in luctu trabeati 3, 2. locus in circo
15, 23.
equitum Ro. societates 4, 6. 13, 50.
equorum praesagia apud Germ. G 10.
equus bellator G 14. Euphrati immola-
tur 6, 37. consularia insignia gestans
15, 7.
Erato Armeniae regina 2, 4.
Erindes fl. 11, 10.
Erythrae 6, 12.
Erycus mons 4, 43.

- Esquillina porta 3, 32. imae Esquillae 15, 40.
 Etesiarum flatus H 2, 98.
 Etrusci litteras a quo didicerint 11, 14.
 Lydorum consanguinei 4, 55. primores haruspices 11, 15.
 Euander Arcas 11. 14. 15, 41.
 Euboea insula 2, 54. 5, 10.
 Eucerus Alexandrinus 14, 60.
 Eudemus medicus 4, 3. 11.
 Eudoses Germaniae pop. G 40.
 Eumolpidarum gens H 4, 83.
 Eunones Aorsorum princeps 12, 15. 18. Mithridate Claudio commendat 12, 19.
 Euodius Claudii libertus 11, 37.
 Euphrates fl. 4, 5. 6, 37. 14, 25. 15, 17. H 5, 9.
 Euripides O 42.
 evocati 2, 68. H 1, 41. 46. 2, 82.
 exauctoratio 1, 17.
 exsequiae publicae 3, 48. 16, 6.
 exta congruentia H 2, 4. tristitia H 1, 27. super caespitem reddita H 4, 53.
 exulibus ius libertorum restituitur H 2, 92.
 Fabatus Calpurnius 16, 8.
 Fabianus Valerius 14, 40.
 Fabii H 2, 95.
 Fabius Fabullus legatus H 3, 14.
 Fabius Iustus O 1.
 Fabius Maximus 1, 5. moritur ib.
 Fabius Paulus 6, 28.
 Fabius Priscus H 4, 79.
 Fabius Romanus 16, 17.
 Fabius Rusticus historicus 13, 20. 14, 2. 15, 61. A 10.
 Fabius Valens legatus H 1, 7. Vitellii instigator H 1, 52. eum imperatorem consalutat H 1, 57. dux ab eo deligitur H 1, 61. mores H 1, 66. 3, 62. Othonianos per epistolas increpat H 1, 74. Gallis auxilia mittit H 2, 14. in Italiam cum exercitu venit H 2, 27. vires cum Caecina iungit H 2, 30. pontem in Pado struit H 2, 34. cum Othonianis configit H 2, 41. epistolae ad consules H 2, 55. ob lucra et quaestus infamis H 2, 56. a Vitellio pro contione laudatur H 2, 59. gladiatores Bononiae edit H 2, 71. munia imperii obit H 2, 92. Romae gladiatores edit H 2, 71. 95. dux contra Vespasianum delectus H 2, 99. agnitione ad bellum incedit H 3, 40. a Flaviano capitur H 3, 43. Urbini interficitur H 3, 62. origo et vita ib.
 Fabricii 2, 33.
 Fabricius Valento 14, 50.
 Fabullus Fabius v. Fabius.
 Faenius Rufus praefectus annonae 13, 22. praef. praetorii 14, 51. Agrippinae amicus 14, 57. in Neronem confurcat 15, 50. 53. Senecam interfici patitur 15, 61. ab indicibus proditur 15, 66. occiditur 15, 68. amici damnantur 16, 12.
 Falanius eques Rom. 1, 73.
 famosorum libellorum cognitio 1, 72.
 Fanum Fortunae H 3, 50.
 fasces versi 3, 2. imperatorii 13, 9.
 fasti adulatione foedati H 4, 40. nomen fastis exemptum 3, 17 sq.
 Faventinus Claudius H 3, 57.
 Favonius 4, 67. 16, 22.
 Faustus Annlus H 2, 10.
 Faustus Sulla consul 12, 52.
 Fecunditatis templum 13, 23.
 Felix v. Antonius Felix.
 Felix Sextilius H 3, 5. 4, 70.
 feminae belli duces apud Britannos 14, 35. A 16. 31. ob lacrimas incensatae 6, 10. illustres arena foedantur 15, 32.
 lupanaria complent 15, 37. in honore apud Germanos G 8. poenae feminarum quae cum servis iunguntur 12, 53. libido coercita 2, 85. honores moderandi 1, 14.
 feneratorum accusantur 6, 17.
 feneris duae partes 6, 17. unciarium et semiunciarium 6, 18.
 Fenni pop. G 46.
 ferarum imagines apud Germanos pro signis H 4, 22. G 7. pellibus Germ. amicti G 17. tergis contacti Christiani 15, 44. feris obiecti seditiosi H 2, 61.
 ferentarius miles 15, 35.
 Ferentinum opp. 15, 53. municipium H 2, 50.
 feriae Latinae 4, 36. 6, 11.
 Feronia H 3, 76.
 Festus cohortis praef. opprimitur H 2, 59.
 Marcius 15, 50. Valerius H 2, 98.
 fetiales 3, 64.
 Fidenae opp. 4, 62. Fidenae H 3, 79.
 Firmus Catus senator 2, 27. relegandus a Tiberio protegitur 4, 31.
 Firmus Plotius v. Plotius.
 Flaccilla Antonia 15, 71.
 Flaccus Cornelius 13, 39.
 Flaccus Hordeonius v. Hordeonius.
 Flaccus Pomponius 2, 32. 66. 6, 27.
 Flaccus Vesularius v. Vesularius.
 flamen Dialis post Merulum diu nullus 3, 58. Augusti 1, 10. Martialis, Quirinalis 3, 58.
 Flaminia via 3, 9. 13, 47. H 1, 86. 2, 64. 3, 79.
 flaminica Dialis 4, 16.
 flaminium 4, 15. Claudiale 13, 2.
 Flamma Antonius H 4, 45.

flammeum 15, 37.
 Flavianus v. Tāmpius Flavianus.
 Flavianus Tullius v. Tullius.
 Flavius Nepos tribunus 15, 71.
 Flavius Sabinus v. Sabinus.
 Flavius Scaevinus 15, 49. e domo eius
 coniuratio in Nerone proditur 15, 54.
 constanter se defendit 15, 55. occidit
 15, 70.
 Flavius Arminius frater 2, 9, 11, 16,
 Flavius Gallorum dux H 2, 94.
 Flavius Subrius in Nerone coniurat 15,
 49. in scena canentem occidere cogit
 15, 50. Senecae tradere imperium
 15, 55. pervertitur 15, 67.
 Fleuvum Frisiorum castellum 4, 72.
 Florae templum 2, 49.
 Florentini legatos Romam mittunt 1, 79.
 Florus Gessius Iudaeae procurator H 5,
 10. Iulius 3, 40, 42.
 Florus Sulpicius v. Sulpicius.
 Fonteius Agrippa 2, 30, 86.
 Fonteius Agrippa Moesiae praepositus H
 3, 46.
 Fonteius Capito Asiae proconsul absolvi-
 tur 4, 36.
 Fonteius Capito consul 14, 1.
 Fonteius Capito in Germania occiditur H
 1, 7, 37. causa caedis H 3, 62. Iulium
 Paulum Batavum occidit H 4, 13. avari-
 tia ac sordes H 1, 52.
 Formiae 15, 46. Formiani agri 16, 10.
 Forolucensis colonia H 2, 14, 3, 43. A
 4, v. forum.
 Fortis Fortunae templum 2, 41.
 Fortunae templum 15, 53. H 3, 50. For-
 tunarum effigies 15, 23.
 Fortunatus libertus 10, 10.
 forum Alleni H 3, 6. boarium 12, 24. Iu-
 lium 2, 63. 4, 5. olitorium 2, 49. Ro-
 manum 12, 24.
 Fosi Germaniae pop. G 36.
 fossa Corbulonis 11, 29. Drusiana 2, 8.
 inter Ararim et Mosellam 13, 63. na-
 vigabilis 15, 42. 4000 passuum 4, 49.
 framea G 6, 11, 18.
 frigidus vis 13, 35.
 Frisii 1, 60. H 4, 15. A 28. pacem fran-
 gunt 4, 72. a Corbulone subiguntur 11,
 19. agros Romanos occupant 13, 54.
 maiores et minores G 34.
 Frontinus Iulius v. Iulius.
 Fronto Iulius v. Iulius.
 Fronto Octavius 2, 33.
 Fronto Vibius 2, 68.
 frumenti pretium minutum 15, 39. sine
 pretio datum manipularibus 15, 72. ve-
 rustate corruptum 15, 18. ex fr. potus
 CORN. TACITI PARS II.

Germanis G 23. exactio in Britannia
 A 19.
 Fucinus lacus 12, 56.
 Fufius Geminus consul 5, 1 sq. eius ma-
 ter necatur 6, 10.
 Fulcinius Trio v. Trio.
 Fulvius Aurelius H 1, 79.
 Fundani montes 4, 59. lacus H 3, 69.
 funditores 2, 20, 13, 39.
 Funsulanus Vettonianus 15, 7.
 funus censorium 4, 15, 6, 27, 13, 2. H
 4, 47. publicum 3, 5, 48, 6, 11.
 Furnius Claudia Pulchrae adulter 4, 52.
 damnatur ib.
 Furnius O 21.
 Furius Camillus proconsul Africae 2, 52.
 Tacfarinatem pellit 3, 20.
 Furius Camillus Scribonianus consul 6, 1.
 H 1, 89. arma civilia movet 12, 52.
 interfectus sub Claudio H 2, 75. eius
 filius 12, 52.
 Fuscus v. Cornelius Fuscus.
 Gabinianus orator O 26.
 Gabinus saxum igni impervium 15, 43.
 Gabolus Licinus 14, 12.
 Gaetuli pop. 4, 44.
 Gaetulicus v. Lentulus.
 Gaianarum expeditionum ludibrium H 4
 15, G 37.
 Gaius Caesar Caligula v. Caius.
 Galatia 13, 35. cum Pamphylia sub eo-
 dem praeside 15, 6. H 2, 9.
 CGalba consularis 6, 40.
 SerGalba 3, 55. consul 6, 15. H 1, 1.
 11. Tiberii praesagium de illius impe-
 rio 6, 20. fit princeps H 5, 16. seve-
 ritas H 1, 5, 13, 35. crudelitas H 1, 6.
 ingenii mobilitas H 1, 7. irrisus et fa-
 stidio ob senectam H 1, 7. Vitellium
 in inferiorem Germaniam mittit H 1, 9.
 de adoptando Caesare cogitat H 1, 12.
 militibus non fedit H 1, 14. oratio Pi-
 sonem adeptantis H 1, 15. caelestia
 praesagia contemnit H 1, 18. pro Apol-
 linis aede sacrificat H 1, 27. aurea sta-
 tua H 1, 36. imago solo affligitur H 1
 41. occiditur ib. vita et mores H 1
 49. imagines in Germania saxis petun-
 tur H 1, 55. circa templa latae H 2,
 55. restitutae H 3, 7.
 SerGalba orator O 18, 25. accusatur a
 Catone censorio 3, 68.
 Gaibiani H 1, 51. Galbiana legio H 2,
 86. 3, 7, 10.
 Galeria Vitellii uxor H 2, 60. Trachalum
 protegit ib. laudatur H 2, 64.
 Galerianus Calpurnius v. Calpurnius.
 Galerius Trachalus orator H 1, 90. ab
 uxore Vitellii protegitur H 2, 60.

Galliae Iudaeae pop. 12, 54.
 Gallia Arria 15, 59. Soala 4, 19.
 Galli a Germanis expulsi G 2. dites et imbelles 11, 18. animos tollunt H 4, 54. dilectum et tributa aspernantur H 4, 26. auxiliares H 2, 68 sq. H 4, 31. rebellionem coeptant 3, 40. Romam olim ceperunt H 3, 72. in Germaniam forte transgressi G 28. 29. in bellis floruerunt A 11. fessi ministrandis equis 2, 5. morbis obnoxii H 2, 93. Romanam civitatem adipiscuntur 11, 23. H 1, 8. Gallorum fraus 4, 56. inertia G 28. A 11. studia A 21.
 Gallia comata 11, 23. Lugdunensis H 1, 59. H 2, 59. Narbonensis 2, 63. 12, 23. 14, 57. 16, 13. H 1, 48. 87. 2, 15. 28. 3, 42. ad Rhenum Galbae adversa H 1, 51. Galliarum aditus H 1, 87. census 1, 31. 33. 2, 6, 14, 46. litus 4, 5. ora 11, 18. H 4, 12. solum fecundum H 4, 73. fides 1, 34. munificentia in legiones 1, 71.
 Gallica incendia 15, 43. Gallicae cohortes 2, 17. H 1, 70. Gallicum foedus H 4, 77. mare A 24.
 Gallio v. Iunius.
 Gallus Annii v. Annii Gallus. Asinius v. Asinius Gallus.
 PGallus eques Rom. 16, 12.
 Galvia v. Calvia.
 Gambrivii G 2.
 Gannascus Chattorum dux 11, 18 sq.
 Garamantes 3, 74. legatos Romam mittunt 4, 26. indomiti ac atrocissimi suti H 4, 50. eorum rex 4, 23.
 Garutianus Trebonius H 1, 7.
 Gavius Silvanus praetorianorum trib. 15, 36. ad Senecam a Nerone mittitur 15, 60. se ipse interficit 15, 71.
 Gelduba castrorum locus H 4, 26. 32. 58. a Civili capta H 4, 36.
 Gellius Publicola 3, 67.
 Geminus eques Rom. 6, 14.
 Geminus v. Attilus, Ducennius, Fufius, Rubellius, Viridius.
 Gemoniae 3, 14. 5, 9. 6, 25. H 3, 74. 85.
 genialis torus 15, 37.
 Gerelanus tribunus 15, 69.
 Germaniae fines G 1. vocabulum G 2. caelum 2, 23 sq. G 2. terrarum discrimina G 5. metallorum inopia ib. ripa superior H 4, 70. Germaniae inferioris legiones 1, 31. H 1, 9. superioris 1, 31. 6, 30. H 1, 12. 53.
 Germani indigenae G 2. laeti bello H 4, 16. acie et iustis locis funduntur 2, 5. ab Agrippinensibus trucidantur H 4, 79.

a Cerialae fugantur H 5, 18. 21. imperatorum custodes 13, 18. legatos ad Civilem mittunt H 4, 17. morbis obnoxii H 2, 93. natandi artem callent H 2, 35. 4, 66. 5, 14. cis Rhenum colentes 1, 56. Germanorum arma 2, 14. H 5, 14. G 6. anni distributio G 26. bella cum Romanis diuturna G 37. causae transcendendi in Gallias H 4, 73. computationes G 22. consultationum mos G 11. dii G 9. domus G 16. educatio liberorum G 20. fides et virtus 13, 54. feminae H 5, 25. G 7. 8. 17—19. fatidicae pleraeque habitae pro deabus H 4, 62. G 8. nox epulis festa 1, 50. funera et sepulchra G 27. heredes G 20. hospitalitas G 21. liberalitas G 15. magistratum electio G 12. militiae studium G 14. patrius mos in bello H 2, 22. migrationes G 28. poenarum diversitas G 12. proceritas corporum H 5, 14. G 4. regum et ducum potestas G 2. 7. signa in bellis imagines ferarum H 4, 22. G 7. spectacula G 24. tomidae (immo *humidae*) terrae, profundi amnes 2, 23. turbatio H 3, 46. 4, 3. vetus libertas 11, 16. G 37. vestitus et matrimonia G 17. 18. lingua G 43. 46. vini intemperantia G 23. sepultura G 27. usura ignota G 26.
 Germanica bella a Plinio scripta 1, 69. clades H 4, 12. defectio H 1, 19. Germanicarum legionum motus 1, 31. sedatur 1, 49.
 Germanici cognomen H 1, 62. 2, 59. 64.
 Germanicus, Drusi filius, a Tiberio adoptatus 1, 3. ab eo timetur 1, 7. legionibus Germanicis imponitur 1, 3. 31. in eum populi favor 1, 33. imperium ei a militibus offertur 1, 35. Germaniam vastat 1, 51. imperator vocatur 1, 58. ossa Varianorum legionum sepelitur 1, 62. Arminium cum exercitu sequitur 1, 63. comitis in milites 1, 71. classem contra Germanos parat 2, 6. decurrit in honorem Drusi patris 2, 7. somnium 2, 14. navalis clades 2, 23 sq. Romam revocatur 2, 26. de Germanis triumphat 2, 41. (1, 55.) Orienti praeponitur 2, 43. Spel templum consecrat 2, 49. sovet Haterium Agrippam 2, 51. iterum consul 2, 53. Athenis uno tantum Hictore incedit ib. Armeniae regem imponit 2, 56. a Pisone spernitur 2, 57. Aegyptum adit 2, 59. ob id a Tiberio incusatur ib. ovatio ei decernitur 2, 64. morbo corripitur 2, 69. auspicio de veneno ib. amicitiam Pisoni renuntiat 2, 70. moritur 2, 72.

- Alexandro Magno aequatur 2, 73. corpus Antiochiae nudatur 2, 73. 3, 12. honores decreti 2, 83. reliquiae Augusti tumulo illatae 3, 4. cineres 2, 75. laudes 1, 33. 2, 13. 43. 73. sapientia 2, 43. eloquentia 2, 83. successor ab Augusto destinatus 4, 57.
- Gessius Florus v. Florus.
- Geta fugitivus H 2, 72.
- Geta v. Lusus.
- gladiatores eruptionem tentant 15, 46. gladiatores milites H 2, 11. 23. 34. 43. 3, 57. 76.
- gladiatoria sagina H 2, 88.
- gladiatorum editio 1, 76. 4, 63. 11, 22. 12, 57. 13, 5. 15, 32. 34.
- gladiatura 3, 43.
- glesum Germanis succinum G 45.
- Glittius Gallus 15, 56. 71.
- Gorneae Armeniae castellum 12, 45.
- Gotarzes Artabani frater 11, 8. regno Parthorum potitur 11, 10. contra eum Meherdatem expetunt Parthi 12, 10. moritur 12, 14.
- Gotini Germaniae pop. G 43.
- Gotonos Germ. pop. 2, 62. G 43.
- Gracchi olim turbatores plebis 3, 27. eloquentia et leges O 40.
- Gracchus praetor 6, 16.
- Gracchus v. Sempronius.
- CGracchus 4, 13. 6, 38.
- CGracchus orator O 18. 26.
- Gracilis Aelius Belgicae leg. 13, 53.
- Graeci luderas artes non spernunt O 10. prompti ad nova et mira 5, 10. laeti antiquitatis H 2, 4. sua tantum mirantur 2, 88. eorum litterae 11, 14. G 3. certamina 14, 21. amictus ib.
- Graeculae ancillae O 29.
- Graiae Alpes H 2, 66. Graius mons H 4, 68.
- grammatica O 30. 31.
- Grampus mons v. Graupius.
- QGranius Pisonem incusat 4, 21.
- Granius Marcellus Bithyniae praetor 1, 74.
- Granius Marcellianus senator 6, 38.
- Graptus Neronis libertus 13, 47.
- Gratianus Tarius 6, 38.
- Gratilla Verulana H 3, 69.
- Gratus Iulius H 2, 26.
- Gratus Munatius 15, 50.
- Graupius Britanniae mons A 29.
- Grinnes castra H 5, 20 sq.
- Griphus Plotius H 3, 52. 4, 30.
- Gugerni Germ. pop. H 4, 15. 28. 5, 16. 18.
- Gyarus insula 3, 68 sq. 4, 30.
- gymnasium a Nerone dedicatur 14, 47. confragat 15, 22. gymnasia improbata 14, 20.
- Hadria opp. 3, 12. mare H 3, 42.
- Haemus Thraciae mons 3, 38. 4, 51. H 2, 85.
- Halicarnassii 4, 55.
- Halotus Claudii spado 12, 66.
- Halus opp. Parthorum 6, 41.
- Hammonis oraculum H 5, 3 sq.
- Hannibal v. Annibal.
- haruspices 13, 24. 15, 47. H 2, 3. 78. 4, 53. collegium 11, 15.
- QHaterius 1, 13. in luxum civitatis verba facit 2, 33. senex foedissimae adulationis 3, 57. moritur 4, 61.
- QHaterius consul 12, 58.
- Haterius Agrippa v. Agrippa.
- Haterius Antoninus 13, 34.
- Hebraeae terrae H 5, 2.
- Heliopolis 6, 28.
- Helius libertus 13, 1.
- Hellusii Germaniae pop. G 46.
- Helvecones Germ. pop. G 43.
- Helvetii Gallica gens H 1, 67. G 28. a Caecina diripiuntur H 1, 67 sq. a Vitellio non impunitatem impetrant H 1, 69.
- Helvidius Priscus leg. legionis 12, 49. tribunus pl. 13, 28. Thrassae gener 16, 28. 35. Italia elicitur 16, 33. sub Galba redit H 4, 6. praetor designatus H 2, 91. liber in sententiis H 2, 91. 4, 6. 9. 43. patria, origo, ingentium H 4, 5. O 5. praetor Capitoli aream lustrat H 4, 53. ab Herennio Senecione laudatur A 2.
- Helvidius Prisci f. sub Domitiano in carcerem ducitur A 45.
- Helvius Rufus miles 3, 21.
- Heniochi pop. 2, 68.
- Hercules 4, 38. a Germanis colitur G 9. virorum sortium primus G 2. Lydia potitus 3, 61. apud Aegyptios celebrat 2, 60. posteri 4, 43. columnae G 34. venatio 12, 13. magna ara 12, 24. Monoecei portus H 3, 42. Herculis praesentis magna ara sanumque dedagrat 15, 41. ei sacra silva 2, 12. os Nili dicatum 2, 60. omne magnificum tribuitur G 34.
- Herculeius trierarchus 14, 8.
- Hercynia silva 2, 45. G 28. saltus G 30.
- Herennius Gallus H 4, 13. leg. legionis H 4, 19. Voculae in partem curarum additur H 4, 26. vinctus H 4, 27. custoditur H 4, 59. occiditur H 4, 70. 77.
- Herennius Senecio A 2. occiditur A 45. heres tabulis prioribus scriptus 2, 48. heres Caesar ex parte nuncupatus 2, 48. 14, 31. 16, 11. 17. A 43.
- Hermagoras rhetor aetate Augusti O 19.

- Herminones Germaniae pop. G 2.
 Hermunduri Germ. pop. 2, 63, 12, 30, 13, 57. G 41. rex 12, 29.
 Herodes Iudaeorum rex H 5, 9.
 Hibernia insula 12, 35. A 24.
 Hiberi 4, 5, 6, 33. Thessalis orti 6, 34.
 bellum cum Armeniis 12, 44. Mardos adgrediuntur 14, 23.
 Hiero 6, 42 sq.
 Hierocaesarea civ. 2, 47. 3, 62.
 Hierosolyma urbs Iudaeorum H 2, 10. 5, 1. origo H 5, 2. 8. a Tito obsidetur H 2, 4. 5, 9, 11.
 Hilarius Vitellii libertus H 2, 65.
 Hirtius consul occiditur 1, 10.
 Hispanienses H 1, 78.
 Hispaniae tribus legionibus tenentur 4, 5. armis non redundant H 2, 32. validissima terrarum pars H 3, 53. angusto freto ab Africa diremptae H 2, 78. clterior 4, 45. H 1, 49. 4, 39. ulterior 4, 13. in Romanos munificentia 1, 71. 78. aurariae 6, 19.
 Hiapo Romanus 1, 74. cf. Romanus.
 Hister v. Palpellus.
 bistriones verberum immunes 1, 77. Italia pelluntur 4, 14. 13, 25. a Tuscis acciti 14, 21. discordia 1, 54. immo-destia 4, 14. fautores 1, 77. 13, 25. 28. O 29.
 Homerus H 5, 2. O 12.
 Homonadenses Ciliciae pop. 3, 48.
 Horatius O 20. Lucilio postpositus O 23.
 Horatius Pulvillus H 3, 72.
 Hordeonius Flaccus legatus Germ. superioris H 1, 9. 54. 56. 2, 97. ab exercitu spernitur H 1, 9. 4, 19. ad ripae curam a Vitellio relictus H 2, 57. Civilem monet ut Vitellii auxilia avertat H 4, 13. 5, 26. Civills conatus dissimulat H 4, 18. socordia innocens H 1, 56. a militibus victus exsolvitur a Vo-cula H 4, 27. milites in verba Vespasianii adigit H 4, 31. a militibus interficitur H 4, 36.
 Hormus Vespasiani libertus H 3, 12. culpa in Cremona excisa H 3, 28. vita foeda ib. equestri dignitate donatur H 4, 39.
 Hortalus Hortensii nepos 2, 37.
 Hortensius orator 2, 37. pronepotes pauperrimi 2, 38.
 horti Luculliani 11, 1. 32. 37. populo a Caesare legati 2, 41. Maecenatis 15, 39. Neronis ib. Sallustiani 13, 47. H 3, 82. Servilliani 15, 55. H 3, 38.
 hospitales mensae 2, 63. diu 15, 52. donum 14, 24.
 hostiae gravidae 15, 47. humanae G 9. Paphiae Veneris H 2, 3. hostiae fuga 15, 7.
 Hostilia vicus Veronae H 2, 100. 3, 9. 14. 21. 40.
 Hypaepeni 4, 55.
 Hyperides O 12. 16. 25.
 Hyrcani pop. 6, 36. 43. 11, 8. 14, 21. 25. 15, 1. Macedones 2, 47. Hyrcania 11, 9.
 Iani templum 2, 49.
 Ianiculum H 3, 51.
 Iaso 6, 34.
 Iazyges Sarmatae 12, 29. H 3, 5.
 Icelus Galbae libertus H 1, 13. 2, 95.
 Marcianus appellatur H 1, 13. anulis donatur ib. Laconem contra Vinium stimulat H 1, 33. rapinae H 1, 37. 2, 95. occiditur H 1, 46.
 Icenii Britanniae pop. 12, 31 sq. rex 14, 31.
 Ida Cretae mons H 5, 2.
 Idaei H 5, 2. pulsi cum Saturno H 5, 4.
 Idistaviso campus 2, 16.
 ignes terra editi 13, 57.
 Ilienses 4, 55. publicis muneribus solvantur 12, 58.
 Illium 2, 54. 6, 12.
 Illyricum 1, 5. 46. 2, 44. 53. H 1, 9. 76. 2, 86. 4, 3. turbatum H 1, 2.
 imago Caesaris pro tutela 3, 36. triumphalis 15, 72. imaginum pompa 2, 32. 4, 9. imagines revulsae H 4, 62.
 imperatoris nomen 1, 3. 9. 58. 2, 26. cui postremum Tiberius concesserit 3, 74. Imperator populus 3, 6. Nero consalutatus 13, 74.
 imperium maius solito Germanico datum 2, 43. Romanum ad rubrum mare patens 2, 61. sub Nerva Traiano floruit A 3.
 Ingaevones G 2.
 Ingulomerus Arminii patruus 1, 60. a Germanico fugatur 2, 17. 21. ad Maroboduum perfugit 2, 45.
 Iasochi (Moschi?) pop. 13, 37.
 Instaeus v. Capito.
 Insubres pop. 11, 23.
 Intemelium H 2, 13. A 7.
 Interamna H 2, 64. 3, 61. Interamniaes 1, 79.
 Ioannes dux Iudaeorum H 5, 12.
 Ionium mare 2, 53.
 Iordanes fl. H 5, 6.
 Iscaevones Germ. pop. G 2.
 Ieis H 5, 2. templum H 4, 84. ei Suebi sacrificant G 9.
 Italia externae opis indiget 3, 54. moris antiqui retines 16, 5. stipendiaria 11, 22. fertilis 1, 79. 12, 43.

italicus Sueborum dux Vespasiano auxili-
um ducit H 3, 5, 21.
italicus, Flavi filius, Cheruscorum rex
11, 16. pulsus ac restitutus 11, 17.
Ituraei Suriae adduntur 12, 23.
Iturius Silanae cliens 13, 19. Agrippinam
accusat ib. relegatur 13, 22. poena
exsolvitur 14, 12.
Iuba Maurorum rex 4, 5. Iubae filius Pto-
lemaeus 4, 23, 26.
Iudaea H 5, 6 sqq. tributi diminutionem
orat 2, 42. caput Caesarea H 2, 79. sit
provincia H 5, 9. bellum cum Roma-
nis gerit H 5, 1-sqq. in ea raro Cae-
sares visi H 2, 6.
Iudaei provinciae Suriae additi 12, 23. ius
munerandi emunt H 5, 12. sae absti-
nent H 5, 4. origo et mores H 5, 2, 4.
reges H 5, 8. superstitio H 2, 4, 5,
13. sacra 2, 85. mente sola numen in-
telligunt H 5, 5. primum a Pompeio
domiti ib. 9. Iudaeum bellum H 1, 10.
mare H 5, 7.
Iudas dux Iudaeorum H 5, 2.
Iudicia senatui tradita equites recuperant
11, 22. Serviliae leges senatui reddunt
12, 60.
Iulia gens 1, 8. 2, 41, 83. 6, 54. 15,
29. sacerdotium H 2, 95. origo ab Ae-
nea 2, 59. 4, 9. lex 2, 50. 4, 42.
Iulia Augusti filia, uxor Tiberii 6, 51. adul-
tera 3, 24. 4, 44. obit 1, 53.
Iulia Augusti neptis impudica 3, 24. mo-
ritur 4, 71.
Iulia Augusti uxor v. Livia.
Iulia Germanici filia nascitur 2, 54. MVi-
nicio nubit 6, 15. a Claudio pulsa 14,
63.
Iulia Drusi filia Neroni nubit 3, 29. Ite-
rum Rubellio Blando 6, 27. ad mortem
agitur 13, 32, 43.
Iulia Procilla Agricola mater A 4. ab
Othonis mililibus occisa A 7.
Iulianae partes 1, 2.
Iulianus Claudius v. Claudius Iul.
Iulianus Tettius v. Tettius.
Iulius Africanus Gallus 6, 7.
Iulius Agrestis centurio H 3, 54.
Iulius Agricola v. Agricola.
Iulius Agrippa 15, 71.
Iulius Alpinus Helvetius H 1, 68.
Iulius Alpinus 15, 71.
Iulius Aquila 12, 15. praetoria insignia
obtinet 12, 21.
Iulius Asiaticus O 14.
Iulius Atticus speculator H 1, 35.
Iulius Auspex Remus H 4, 69.
Iulius Brigranticus alae praef. H 2, 22.
sorore Civilis genitus H 4, 70. ei in-

fensus et inivsus H 5, 21. Romanis a-
dus ib. occiditur ib.
Iulius Burdo H 1, 58.
Iulius Caesar 1, 8. militum seditionem
compeccit 1, 42. unicum filium mittit
3, 6. lex de modo credendi 8, 16. ae-
des H 1, 42. statua in insula Tiberis H
1, 86. summus auctor de rebus Gallicis
G 28. libro Ciceronis respondet 4,
34. primus cum exercitu Britanniam
ingreditur A 13. apud Alesiam obses-
sus 11, 23. Germanos fundit G 37. pa-
tricios creat 11, 25. Lacedaemonis tem-
plum adiudicat 4, 43. Pompeium ever-
tit H 3, 66. populo hortos legat 2, 41.
vi repentina oppressus H 3, 68. ora-
tor 13, 3. O 17, 21. 25. 38. Doiabel-
lam accusat O 34. funus turbatum 1,
8. villa 14, 9. educatio O 28.
Iulius Calenus Aedius H 3, 35.
Iulius Carus miles H 1, 42.
Iulius Celus tribunus 6, 14.
Iulius Civilis Batavus (sed H 4, 13. Clau-
dius Civ.) H 1, 59. Batavorum dux H
1, 59. 4, 13. in populum Ro. ruit H
4, 54. Batavos accendit H 4, 14. Gal-
liarum societatem adfectat H 4, 17. suos
in Vespasiani verba adigit H 4, 21. vi-
ribus augetur H 4, 28. castra Rom-
obsidet H 4, 23. 36. iis per deditionem
potitur H 4, 60. crinem post caedem
legionum deponit H 4, 61. societate
Agrippinensium augetur H 4, 66. ad
Cerialtem scribit H 4, 75. exercitum re-
parat H 5, 14. a Cerialte fugatur H 5,
18. navalem aciem ostentat H 5, 23.
Romanis se dedit H 5, 26.
Iulius Classicianus 14, 38.
Iulius Classicus v. Classicus.
Iulius Clemens v. Clemens.
Iulius Cordus H 1, 76.
Iulius Densus equester 13, 10.
Iulius Florus Trevir 3, 40, 42.
Iulius Frontinus praetor H 4, 39. Britan-
niae legatus A 17.
Iulius Fronto vigilum trib. H 1, 20. ab
Othonianis victus H 2, 26.
Iulius Graecinus Agricolae pater A 4.
Iulius Gratus castrorum praef. H 2, 26.
Iulius Indus Trevir 3, 42.
Iulius Mansuetus H 3, 25.
Iulius Marinus morti coactus 6, 10.
Iulius Martialis trib. H 1, 28, 82.
Iulius Maximus adversus Vocalam dux H
4, 33.
Iulius Montanus mori adactus 13, 25.
Iulius Paulus Batavus H 4, 13, 32.
Iulius Pellignus Cappadociae procurator
12, 49.

- Iulius Placidus tribunus** H 3, 85.
Iulius Pollio 13, 15.
Iulius Postumus Augustae intimus 4, 12.
Iulius Priscus centurio H 2, 92. Apenninum obsidet H 3, 55. desertis castris ad Vitellum regreditur H 3, 61. se ipse interficit H 4, 11.
Iulius Sabinus Lingio H 4, 55. a Iulio Caesare stirpem ducit ib. Caesarem se salutari iubet H 4, 67. novem annis latet ib.
Iulius Sacrovir Aeduus 3, 40. 44. 4, 18 sq. fugit 3, 46. uno proelio victus H 4, 57.
Iulius Secundus orator O 2.
Iulius Tugurinus eques Ro. 15, 50.
Iulius Tutor Trevir H 4, 55. 57. Agrippinenses in verba Galliarum adigit H 4, 59. proditit funditurque H 4, 70. Rhenum transit H 5, 19. a Ceriale fugatur H 5, 21.
Iulius Valentinus H 4, 68. contionibus potens ib. 69. a Ceriale invaditur ib. 71. capitur ib. damnatur ib. 85.
Iulius Vindex 15, 74. caesus cum copiis H 1, 51. uno proelio H 4, 57. coeptatus H 1, 6. 8. 51.
Iulii Alba acciti 11, 24. Iuliorum tumulus 16, 6. domus interit H 1, 16.
Iulus Antonius v. Antioius,
Iuncus Virgilianus senator 11, 35.
Iunia familia 3, 24. 69. 15, 35.
Iunia MBruti soror, CCassii uxor moritur 3, 76.
Iunia Calvina Silani soror 12, 4. Italia pellitur 12, 8. revocatur 14, 12.
Iunia Scriboniani mater 12, 52.
Iunia Silana CSilani uxor 11, 12. a viro per Messalinam pellitur 11, 12. 13, 19. Agrippinae accusatores parat 13, 19. in exilium acta 13, 22. moritur 14, 12.
Iunia Torquata 3, 69.
Iulii H 3, 38.
Iunius Blaesus Pannoniae legatus 1, 16 sqq. Selani avunculus 3, 35. proconsul in Africam mittitur ib. provincia ei prorogatur 3, 58. triumpho insignia obtinet 3, 72. imperator a legionibus salutatur 3, 74. necatus 5, 7.
Iunius Blaesus filius 1, 19. ad Tiberium missus 1, 19. 29. propriam manum ducit 3, 74.
Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector H 1, 59. magnificatus erga Vitellium H 2, 59. ob id ei invidus ib. veneno necatur H 3, 38.
Iunius Clio Ponti procurator 12, 21
Diunius consul 12, 58.
Iunius Gallo Senecae frater 6, 3. fratris morte pavidus 15, 73.
Iunius Lupus senator 12, 49.
Iunius Marullus cons. designatus 14, 49.
Iunius Mauricus H 4, 40. A 45.
Iunius Otho praetor 3, 66. 6, 47.
Iunius Otho tribunus pl. 6, 47.
Iunius Rusticus 5, 4.
Iunius senator 4, 64.
Iunius Silanus v. Silanus,
Iuno 15, 44. H 4, 53. cella H 1, 86. Samiae delubrum 4, 14.
Iuppiter Capitolinus 15, 23. conservator H 3, 74. custos ib. Dis H 4, 83. liberator 15, 64. 16; 35. Salaminus 3, 62. stator 15, 41. vindex 15, 74. optimus m. H 3, 72. 4, 58. Saturnum pellit H 5, 2.
Iurare in acta D. Iulii et D. Augusti 4, 42. 16, 32. in acta sua iurari Tiberius vetat 1, 79. iurant magistratus in a. principum 13, 11.
iuris principia et progressus 3, 25.
Ius belli 12, 17. civitatis O 32. coloniae 14, 27. commercii 2, 62. consulare 1, 1. hastae 13, 28. honorum adispicendorum 14, 50. hospitibus G 21. hostium H 4, 58. imperii 15, 81. H 2, 40. Latii 15, 32. legationis 1, 39. legatorum H 3, 80. libertorum H 2, 92. militum 11, 33. munitendi a Iudaeis emittitur H 5, 12. naturae 15, 19. humanum divinumque 3, 70. patrum 4, 16. praetoris 2, 56. 77. proconsulare 3, 21. 13, 21. senatorum 11, 25. sententiae dicendae 13, 49. successionis G 32. tribuniciae potestatis 1, 13. tribunicium 1, 2. virgarum 1, 77.
Ius iurandum Romanorum pro imperio Galharum H 4, 59 sq. sollemne initio anni 16, 22.
Iustitium 1, 16. 50. 2, 82. 3, 7.
Iustus Catonius centurio 1, 29.
Iustus Fabius O 1.
Iustus Minucius v. Minucius,
Iuvenales ludi a Nerone instituti 14, 15. Iis Nero cecinit 15, 33.
Iuvenalium ludicrum 16, 21. H 3, 62.
Iuvenalis ex primoribus Tungrorum H 4, 66.
Izates Adiabenus 12, 14.
Labeo v. Antistius, Asconius, Cethegus, Pompeius, Titidius,
Lacedaemonii eloquentiam contemnunt O 40. legatos Romam mittunt 4, 43. victos arcent 11, 24.
Laco v. Cornelius,
Laco Achaeus 6, 18.
Iacus Asphalites in Iudaea H 5, 6. Avernus 15, 42. Balanus 14, 4. Curtii H 1, 41.

- 2, 55. *Fucinus* 12, 56. *Fundani* H 3, 69. *Lucrinus* 14, 5. *Velinus* 1, 79. *Campaniae* 3, 59. H 1, 23. *Nili receptacula* 2, 61. *secretus Germanorum* G 40. *Clæcanius consul* 15, 33. *Laelia virgo Vestalis* 15, 22. *Laelius orator* O 25. *Laelius Balbus* 6, 47. in *insulam deportatur* 6, 48. *Laertes Ulixis pater* G 3. *Lamia Aelius* 4, 13. 6, 27. *Langobardi Germ. pop.* 2, 45. ad *Arminium deficient* lb. *regem Cheruscorum iuvant* 11, 17. in *bello strenui* G 40. *Lanuvium municipium* 3, 48. *Laodicea Suriae urbs* 2, 79. *terrae motu affligitur* 14, 27. *Laodiceni* 4, 55. *lapis ligatus vittis* H 4, 53. *PLargus Caecina* 11, 33. *Larium sacellum* 12, 24. *Latini magistratus post plebeios* 11, 24. *Latinius Lattiaris praetorius* 4, 68. *Titum Sabinum circumvenit* 4, 68. *poenas luit* 6, 4. *Latinius Pandusa Moesiae propr.* 2, 66. *Latium* H 3, 53. *vetus* 4, 5. *Latii ius* 15, 32. *Latona* 3, 61. 12, 61. *latus clavus* O 7. *laurea* 2, 26. H 3, 77. *laureatae statuæ* 4, 23. *litterae* A 18. *laurus fascibus imperatoris addita* 13, 9. *lauri ornatae domus* 15, 71. *imagines* H 2, 55. *strata via* H 2, 70. *Lecanius Galbam occidisse creditur* H 1, 41. *lectus convivalis* 14, 9. *legati legionum praetores destinati* 2, 36. *consulares* A 7. *praetorii lb. legatorum ius* H 3, 80. *legio prima (Germanica)* 1, 31. 37. 39. 42. 44. 51. 59. 64 sq. H 1, 55. 57. 4, 19 sq. 25. 37. 59. 62. *prima Adiutrix classicorum* H 1, 6. 31. 36. 2, 23. 43. 67. 86. 3, 13. 44. *alia classicorum legio* H 3, 55. *prima Italica* H 1, 59. 64. 74. 2, 41. 100. 3, 14. 18. 22. *secunda* 1, 37. 70. 14, 37. H 3, 22. 44. *alia recens conscriptis* H 4, 68. 5, 14. 16. 20. *tertia* 13, 40. 15, 6. 26. H 1, 79. 2, 74. 85. 98. 3, 10. 21. 24. 29. 4, 3. 39. 5, 1. *quarta* 15, 6 sq. 26. H 1, 18. 55. 66. 4, 37. *cognomen Macedonica* H 3, 22. *quinta* 1, 31. 45. 51. 64. 4, 73. 15, 6. 10. 26. 28. H 1, 55. 61. 2, 43. 68. 100. 3, 14. 22. 4, 35. *sexta* 2, 79. 81. 13, 38. 40. 15, 6. 26. H 2, 93. 3, 46. 4, 48. *sexta Hispanica* H 3, 44. 4, 68. 5, 14. 16. H 1, 6. *septima Claudiana* H 2, 83. 3, 9. 21. 27. *septima Galbiana* H 2, 11. 67. 86. 3, 7. 10. 21 sq. 25. 27. 4, 39. *octava* 1, 23. 30. H 2, 85. 3, 10. 21. 27. 4, 68. *nona* 4, 23. 14, 32. 38. H 3, 22. A 26. *decima* 2, 57. 13, 40. 15, 6. H 5, 1. *decima Hispanica* H 2, 58. 3, 44. 4, 68. 76. 5, 19 sq. *undecima* H 2, 11. 67. 3, 50. *duodecima* 15, 6. 7. 10. 26. H 5, 1. *tertiadecima Gemina* 1, 37. H 2, 11. 24. 43 sq. 67. 86. 3, 1. 7. 21. 27. 32. *quartadecima* 1, 70. 14, 34. H 1, 59. 64. 2, 11. 27. 32. 43. 54. 66. 86. 3, 13. 4, 68. 76. 79. 5, 14. 16. 19. *quintadecima* 1, 23. 30. 15, 25 sq. H 5, 1. *quintadecima Germanica* H 1, 41. 55. 2, 100. 3, 22 sq. 4, 35 sq. *sextadecima* 1, 37. H 1, 55. 2, 100. 3, 22. 4, 26. 62. *undevicensimae aquila cum Varo amissa* 1, 60. *vicensima* 1, 31. 37. 39. 42. 51. 64. 14, 34. 37. H 1, 60. 3, 22. A 7. *prima et vicensima Rapax* 1, 31. 37. 45. 51. 64. H 1, 61. 67. 2, 43. 100. 3, 14. 18. 22. 25. 4, 68. 70. 78. *Rapaces* H 3, 23. *duoetvicensima* H 1, 18. 55 sq. 2, 100. 3, 22. 4, 24. 37. 5, 1. *legionarii milites* 6, 41. 14, 26. 38. H 3, 50. *legiones octo apud Rhenum* 1, 3. 4, 5. *mox septem* H 1, 55. 61. *earum seditio* 1, 31. *Actiacae Octavianae* 1, 42. *Varianae* 1, 19. 2, 25. *tres in Hispania* 4, 5. *duo aliquamdiu in Africa* 4, 5. *quattuor in Syria* 4, 5. H 1, 10. *duae in Aegypto, item in Pannonia, Moesia, Dalmatia* 4, 5. *trium Pannonicarum seditio* 1, 16. *tres in Iudaea* 4, 5. *mox quattuor* H 5, 1. *Lemovii Germ. pop.* G 43. *Laenas Vipsanici* 13, 30. *Lentinus Terentius* 14, 40. *Lentulus Gaetulicus* 4, 42. *consul* 4, 46. *superioris Germ. leg.* 6, 30. *CnLentulus Druso in Germania comes* 1. 27. in *Libonem sententia* 2, 32. *de Silano* 3, 63. *augur* 3, 59. *maiestatis accusatur* 4, 29. *obit* 4, 44.

- Lentuli eloquentiae studiosi O 37.
 Lepida Aemilia simulati partus rea 3, 22.
 damnatur 3, 23.
 Lepida Aemilia Iuveni Druso nubit 6, 40.
 se ipsa interficit ib.
 Lepida Cassii uxor 16, 8.
 Lepida Messalinae mater 11, 37.
 M. Lepidus 3, 22. sororem defendit 3, 22.
 socors et maioribus dedecor 3, 32.
 Lepidi rogationes turbidae 3, 27.
 MLepidus imperii capax 1, 13. Africae
 proconsulatum recusat 3, 35. de Lu-
 torio reo sententia 3, 50. laudes 4, 20.
 provinciam Asiam sortitur 4, 56. po-
 tentia 6, 5. mors 6, 27.
 M. Lepidus tutor liberorum Ptolemaei 2,
 67. alius defensor Pisonis 3, 11.
 Lepidus triumvir 1, 1 sq. 9 sq.
 Lepidus Agrippinam stuprat 14, 2.
 Leptini 3, 74.
 Leptitani H 4, 50.
 Lesbos insula 2, 54, 6, 3.
 Leucorum civitas H 1, 64.
 Leucophryene v. Diana.
 lex Caesaris de usuria 6, 16. Cassia 11,
 25. Cincia 11, 8. 13, 42. 15, 20. Cor-
 nellia de falsis 14, 40. de sicariis 13,
 44. curiata 11, 22. H 1, 15. Iulia de
 adulterio 2, 50. 4, 42. de ambitu 15,
 20. maiestatis 1, 72. Oppia 3, 34. Pa-
 pia Poppaea 3, 25. 28. repetundarum
 11, 6. 12, 22. 13, 33. Roscia 15, 32.
 Saenia 11, 25. Servilla 12, 60. sum-
 ptuaria 3, 52. Sullae 11, 22.
 leges agrariae, frumentariae 4, 32. Iuliae
 15, 20. Atheniensium 3, 26. Tulli re-
 gis 12, 8. legum principia et varieta-
 tes 3, 26.
 Libanus mons Iudaeae H 5, 6.
 libelli accusatorum 3, 44. famosi 1, 72.
 libellis praefecti liberti 15, 35. 16, 8.
 libellus Augusti de imperii opibus 1, 11.
 Liber pater 4, 38. a Iudaeis non colitur
 H 5, 5. domitor Orientis ib. Liberi
 Liberaeque aedes 2, 49. bello victor
 3, 61.
 liberi principum sedentes vescebantur 13,
 15.
 liberorum numerus favorabilis 2, 37. 51.
 71. 3, 33. 15, 19. firma imperii mu-
 nimenta H 4, 52. educatio Romae O
 28 sq. apud Germanos G 20. ibi nu-
 merum sine flagitium G 19.
 Libertatis atrium H 1, 31. simulacra 1, 77.
 liberti equestri dignitate donati H 1, 13,
 2, 57. apud Germanos et Britannos
 quales G 25. A 19. ministeria prin-
 cipum H 1, 58. primi A 43. accusato-
 res patronorum 15, 55. 16, 10. H 1,
 2. malis temporibus in temp. praepo-
 tentes H 1, 76. ex secretioribus mini-
 steriis A 45. inter duces habentur H
 3, 12. potentes Selani 6, 8. eos Clau-
 dius sibi adaequabat 12, 60. corpus la-
 te fustum 13, 27. servilia ingenia 2, 12.
 ius H 2, 92. fraudes erga patronos 13,
 26. de ingratia deliberatio 13, 26.
 libertinorum filiis magistratus mandantur
 11, 24. divitiae 12, 53. 14, 55.
 Libo Drusus accusatur 2, 28. 30. se ipse
 interficit 2, 31. de eius damnatione
 mentio 4, 29. 31.
 LLibo consul 2, 1.
 libratores 2, 20. 13, 39.
 Libya 2, 60. H 5, 2.
 Licinianus Piso H 1, 14.
 MLicinius consul 4, 62. alius 15, 33.
 Licinius Archias O 37.
 Licinius Caecina H 2, 53.
 Licinius Gabelus 14, 12.
 Licinius Proculus Othoni familiaris H 1,
 46. praetorii praef. H 1, 46. 82. 87.
 2, 33. vitia H 1, 87. imperitia H 2,
 33. in exercitu Othoniano potestas H
 2, 39. fuga post proellum H 2, 44. pro-
 didisse Othonem fatetur H 2, 60.
 lictor Liviae non conceditur 1, 14. duo
 Agrippinae concessi 13, 2. proximus H
 3, 80. lictore uno Germanicus Athenis
 utitur 2, 53.
 Ligii v. Lygii.
 Ligur Varius v. Varius.
 Ligures 16, 15. H 2, 14. cohors ib. Li-
 guri feminae praeclearum exemplum H
 2, 13.
 Liguria H 2, 15. A 7.
 Limnaeis v. Diana.
 Lingones Galliae pop. H 1, 53. 54. 57.
 59. 2, 27. Vitellianis partibus fidei H
 H 1, 64. civitate Romana donantur H
 1, 78. a Sequanis fusi H 4, 67. pro
 Vergilio contra Vindicum H 4, 69. Ro-
 manos aggressi H 4, 77.
 Linus Thebanus 11, 14. O 12.
 Liris fl. 12, 56.
 litterae a quibus inventae 11, 14. Aegy-
 ptiae 2, 60. Graecae in Germania G 3.
 novae a Claudio additae 11, 13. sacer
 dotum Iudaeorum H 5, 13.
 Livia Augusti uxor 1, 3. dolus in Augu-
 sti nepotes ib. Augusti mortem celat
 1, 5. in familiam Iuliam et in nomen
 Augustum adsumit 1, 8. rei p. gra-
 vis 1, 10. adulatio senatus in eam 1,
 14. Agrippinae infensa 1, 83. 2, 43.
 4, 12. Urgulanam diligit 2, 34. 4, 22.
 Placidiam protegit 3, 15. 17. comes
 Augusto in provinciis 3, 34. morbus

- gravis 3, 64. effigiem Augusto dicat. ib. vota pro eius valetudine 3, 71. extrema senectas 4, 8. sedes inter Vestales in theatro 4, 16. delubrum ei ab Asia et Hispania dicatum 4, 37. in Tiberium flum exprobratio 4, 57. Iuliam neptem exilem sustentat 4, 71. moritur 5, 1.
- Livia Drusi uxor 2, 43. soror Germanici 2, 84. adulteratur a Seiano 4, 3. 39. sententiae in eius effigies et memoriam atrocitas 6, 2.
- Livia familia 6, 51.
- Livineius Regulus 3, 11. 14, 17.
- TLivius historicus 4, 34. A 10.
- Locusta venefica 12, 66. 13, 15.
- Lollia Paulina Claudii coniugium ambit 12, 1. ad mortem adacta 12, 22. sepulchrum 14, 12.
- Lollianae clades 1, 10.
- MLollius Paulinus rector C. Caesaris 3, 48. Paulinae pater 12, 1.
- Londinium Britanniae colonia 14, 33.
- Longinus v. Aemilius, Cassius, Pompeius. Longobardi v. Langobardi.
- Lucania provincia 11, 24. H 2, 83.
- Lucanus Annaeus Melae f. poeta 15, 49. 16, 17. O 20. matrem inter conkatos in Nerone nominat 15, 56. occiditur 16, 70.
- lucaris modus decernitur 1, 77.
- Luccius Albinus Mauritaniae procurator H 2, 53. necatus H 2, 59.
- Lucilius Bassus classis praef. H 2, 100. eam Vespasiano prodit H 3, 12. 36. 40. ad componendam Campaniam missus H 4, 3.
- Lucilius poeta O 23.
- Lucilius Capito Asiae procurator 4, 15.
- Lucilius centurio interficitur 1, 23.
- Lucilius Longus Tiberii familiaris 4, 15.
- Lucretius poeta O 23.
- SpLucretius 6, 11.
- Lucrinus lacus 14, 5.
- Luculliani horti 11, 1. 32. 37.
- Luculli 15, 14. eloquentiae dedit O 37.
- Lucullus 4, 36. 6, 50. 11, 1. 12, 62. 13, 34. 15, 27.
- Iucis asyli H 3, 71. Baduhennae 4, 73.
- Dianae 12, 8. Ortygia 3, 61. Naharvalorum G 43. sacri Germanorum G 9.
- Lucus Vocontiorum municipium H 1, 66.
- Iudi Augustales 1, 15. 54. Cereales H 2, 55. vetusti 16, 21. circenses 2, 83. 11, 11. 15, 53. 74. Iuvenales 14, 15. 15, 33. 16, 21. H 3, 62. magni 3, 64. Megalenses 3, 56. saeculares 11, 11. ab Antenore Troiano instituti 16, 21. olim a stantibus spectati 14, 20. ludorum curator 13, 22. praeses 3, 64. Iudis cohors adstetit 13, 24.
- ludicrum quinquennale 14, 20. 16, 2. ludicrum edere magistratus provinciales prohibiti 13, 31. Iud. Troiae 11, 11. Oscum 4, 14.
- Lugdunensis clades 16, 13. colonia H 1, 51. 64. eius in Viennenses odium H 1, 65.
- Lugdunum 3, 41. H 2, 65. 4, 85. lunae defectus 1, 28. templum 16, 41.
- Iupanaria 13, 25. 15, 37.
- Lupia fl. 1, 60. 2, 7. H 5, 22.
- Lupus v. Cornelius, Curtius, Iunius, Numisius.
- Lusitani 13, 46. H 1, 13. 70.
- Lusius Geta praetorii praef. 11, 31. 33. praefectura privatur 12, 42.
- Lusius Saturninus 13, 43.
- Iustrale certamen 16, 4.
- Iustratio urbis 13, 24. exercitus 15, 26. H 4, 3. provinciarum ib. areae Capitolinae H 4, 53.
- Iustrum a Claudio conditur 11, 23. 12, 4. secundum 16, 2.
- Lutatia domus H 1, 15.
- Lutatius Catulus Capitolium dedicat H 3, 72.
- Lutorius Priscus eques Ro. 3, 49 sq. in carcere occiditur 3, 51.
- Iuxus 3, 52 sqq.
- Lycia 2, 79. Lycii 13, 33. L. mare 2, 60.
- Lycurgus Spartae legislator 3, 26.
- Lycurgus orator O 25.
- Lydia 3, 61. opulenta 4, 55.
- Lygdis spado 4, 8. 10 sq.
- Lysias O 12. 25.
- Macedones 2, 55. 3, 61. 4, 55. 6, 28. 31. H 5, 8. oratoribus carent O 40.
- Macedones Hyrcani 2, 47.
- Macedonia proconsulari imperio levatur 1, 76. Moesiae addita 1, 80.
- Macedonica legio H 3, 22.
- Macer v. Marcius, Clodius, Pompeius.
- machinae bellicae Germanis insolitae H 4, 23.
- Macrina Pompeia 6, 18.
- Macro praetorii praef. 6, 15. 23. odium validum ad exitia 6, 29. atrocitas in eum a Trione composita 6, 38. nimia potentia 6, 45. Seianum oppressit 6, 48. Tiberium inieciit vestium necat 6, 50.
- Maecenas in Bathylli amorem effusus 1, 54. Romae atque Italiae ab Augusto praepositus 6, 11. Cilius ib. otium 14, 53. horti 15, 39. calamitri O 36.
- Maevius Pudens H 1, 24.
- magi 16, 30. Italia pelluntur 2, 32. sacra 2, 27. 6, 29. superstitiones 12, 59.

- magistratus Calabriae, Apuli, Campani 3, 2, in funere Germanici sine insignibus 3, 4.
- Magius Caecilianus praetor 3, 37.
- Magnetes 3, 62. a Sipyo proximi 2, 47, 4, 55.
- Magnus Pisonis frater H 1, 48.
- Magontiacum v. Mogontiacum, maiestatis lex 1, 72. 2, 50. 3, 22. 4, 34. 48. 14, 48. a H 1, 77. crimen accusationum complementum 3, 38.
- Malorix Frisiorum dux 13, 54.
- Malovendus Marsorum dux 2, 25.
- Mamercus v. Aemilius, Scaurus.
- Mancia v. Curtillus.
- Manimi Germaniae pop. G 43.
- Manlius Patritius senat. ordinis H 4, 55.
- Manlius Valens legionis leg. in Britannia 12, 40. Italicae legionis H 1, 64.
- Manlius Varillae adulter 2, 50.
- Mannus Tuisconis f. G 2.
- manumittendi species 13, 27.
- mapalla 3, 74. 4, 25. H 4, 50.
- Marcellus Augusti nepos e sorore 1, 3. intra iuventam obit 2, 41. Tiberii aemulus 6, 51. successor ab Augusto ascitur H 1, 15. eius theatrum 3, 64. statua 1, 74.
- Marcellus Cornelius 16, 8. H 1, 37.
- Marcellus Epirus v. Epirus.
- Marcellus Granius 1, 74. add. Aeserninus, Asinius, Romilius.
- Marcia Maximi uxor 1, 5.
- Marcia aqua 14, 22.
- Marclanus v. Icelus.
- Marcus Festus 15, 50.
- Marcus Macer H 2, 23. 35. consulatus eius dissimulatur H 2, 71.
- PMarcus mathematicus 2, 32.
- Marcodurum vicus H 4, 28.
- Marcomani Germ. pop. 2, 46. 62. G 42 sq.
- Mardi pop. regni Parth. 14, 23.
- mare pigrum G 45. A 10. ignotum G 17. rubrum 2, 61. 14, 25. A 12. trans Suionas G 45. Aegaeum 5, 10. 15, 71. Amucianum 4, 59. Bithynum et Lycium 2, 60. Britann. A 10. Dalmat. 3, 9. Hadriat. et Ionium 2, 53. Hadriae 15, 34. Illyr. H 3, 2. Iudaic. H 5, 7. nostrum A 24. m. Oceanus 1, 9. H 4, 12. Ponticum 13, 39. G 1. Suevicum G 45.
- margaritae Oceani A 12.
- Mariccus Boius H 2, 61.
- Marinus v. Iulius, Valerius.
- mariti iudicium in uxorem 2, 50. 13, 32. apud Germanos G 19.
- Marius Celsus legionis leg. 15, 25. cons. designatus H 1, 14. ad Illyrici exercitus mittitur H 1, 31. ad Galbam reddit H 1, 39. Galbae fidus H 1, 45. dux ab Othone deligitur H 1, 71. 87. qui eius consilio in bello utebatur H 1, 90. a militibus criminibus incessitur H 2, 23. Othoni cunctationem suadet H 2, 33. ad consulatum designatur H 1, 77. quem Vitellius servat H 2, 60.
- Marius Maturus maritimarum Alpium procurator H 2, 12. Vitellio fidus H 3, 42. in verba Vespasiani adigitur H 3, 43.
- Marius Nepos senatu motus 2, 48.
- CMarius 1, 9. 12, 6. H 2, 38. Cimbros in Italia devicit G 37.
- PMarius consul 14, 48.
- SexMarius 4, 36. Hispaniarum ditissimus 6, 19. saxo Tarpeio delicitur ib.
- Maroboduus Sueborum rex 2, 26. apud populares invisus 2, 44. ab Arminio fusus 2, 46. desertus et fractus 2, 62 sq. Ravennae custoditur 2, 63. 3, 11. nobile genus G 42.
- Mars Chatterum deus 13, 57. Germanorum H 4, 64. G 9. ultior 2, 64. 3, 18. 13, 8. Martis campus 1, 8. 3, 4. 13, 17. 15, 39. H 1, 86. 2, 95. 3, 82.
- Marsaci pop. H 4, 56.
- Marsi 1, 56. 56. 2, 25. H 3, 59. G 2.
- Marsigni Germ. pop. G 43.
- Martialis Cornelius 15, 71. a Sabino ad Vitellium missus H 3, 70. pugnans in Capitolio perit H 3, 73.
- Martina venefica 2, 74. subita morte extincta 3, 7.
- Marullus v. Iunius.
- Marus fl. 2, 63.
- Massa Baebius v. Baebius.
- Massilia studiorum sedes ac magistra 4, 44. A 4.
- Massilienses 4, 43. 13, 47.
- mater deum 4, 64. G 45.
- Materni fabulae O 2. 11.
- mathematici Italia pulsi 2, 32. H 2, 62. ea SCTa irrita 12, 52. Infidum hominum genus H 1, 22.
- Mati potentia 12, 60.
- matrimi pueri H 4, 53.
- matrimonium cum fratris filia inauditum 12, 5. SCTo fit licitum 12, 7. solemn. 11, 27.
- Mattiaci Germ. pop. 11, 20. H 4, 37. G 29.
- Mattium Chatterum opp. 1, 56.
- Mauri rebellant 4, 23. iatrocina H 2, 58. civitates Baeticae donantur H 1, 78.
- Mauritaniae duae H 1, 11. 2, 58.
- Mauricus v. Iunius Mauricus.
- Maximilla v. Egnatia.

- Maximus v. Caesonius, Fabius, Iulius,
 Sanquinus, Scaurus, Trebellius.
 Mazippa Maurorum dux 2, 52.
 Medea 6, 34. Materni O 3. Ovidii O 12.
 Medi 2, 56, 60. 6, 34. 13, 41. 15, 2. H 5, 8.
 Mediolanum municipium H 1, 70.
 Mediomatrici 1, 63. H 4, 70 sq.
 Mestis templum H 3, 33.
 Megalesii ludii 3, 6.
 megistanes Armenii 15, 27.
 Meherdates Phraatis filius 11, 10. ad Par-
 thorum regnum vocatur 11, 10. 12, 10.
 praecepta a Claudio data 12, 11. a Go-
 tarze capto aures deciduntur 12, 14.
 Mela v. Annaeus Mela.
 Melitene 15, 26.
 Memmius Pollio cons. design. 12, 9.
 Memmius Regulus consul 5, 11. collegam
 accusat ib. incolomis evadit 6, 4. ei
 Lollia Paulina nupta 12, 22.
 Memmius Regulus moritur 14, 47.
 Memmius Regulus consul 15, 23.
 Memnonis saxea effigies 2, 61.
 Memphis veteris Aegypti columnen 4, 84.
 Menapii pop. H 4, 28.
 Menelaus 2, 60.
 Menenius Agrippa orator O 17, 21.
 Mennius Regulus praef. 1, 38.
 Mennius Rufinus H 3, 12.
 mensium nomina mutata 15, 74. 16, 12.
 Mercurius Germanorum 13, 67. G 9.
 Merula flamen Dialis 3, 58.
 Merula Apidius v. Apidius.
 Mesopotamia 6, 36 sq. 44. 12, 12.
 Messala Corvinus praef. urbis 6, 11. 11,
 6 sq. orator 13, 34. O 17, 20. in quo
 Cicero melior O 18, 21. parens Va-
 lerii Messalini 3, 34. imperatorem suum
 Cassium praedicabat 4, 34.
 Messala Valerius 1, 8.
 Messala Valerius consul 13, 34.
 Messala Vipstanus v. Vipstanus.
 Messala Volesus 3, 68.
 Messalina Claudii uxor 11, 2. Silium
 perdit amat 11, 12. 13, 19. adule-
 riorum facilitate fastidiosa 11, 26. Si-
 lio nubit 11, 26. defertur 11, 30. si-
 mulacrum vindemiae celebrat 11, 31.
 convicta a Narcisso 12, 65. occiditur
 11, 38.
 Messalina Statilia v. Statilia.
 Messalini atroces sententiae A 45.
 Messalinus Cotta v. Cotta.
 Messenii pop. 4, 43.
 Metelli studiosi eloquentiae O 37.
 Metellus Caecilius consul G 37.
 L. Metellus 3, 71.
 Metius Carus accusator A 45.
 Metrodorus O 31.
 Mevania ab exercitu Vitellii possessa H
 3, 55, 59.
 Miletus 2, 54. Milesii 3, 63. 4, 43. Apol-
 lino cultores 4, 55.
 miliarium aureum H 1, 27.
 Millichus Scaevini libertus 15, 54. con-
 sulationem Neroni aperit 15, 55. prae-
 mii ditatus Conservatoris nomen sibi
 adsumit 15, 71.
 Milo O 37, 39.
 Milvius pons v. Mulvius.
 Minerva H 4, 53. aedes 13, 24. simula-
 crum 14, 12.
 Minos Cretensis legislator 3, 26.
 Minturnae H 3, 57.
 Minucius Iustus castrorum praef. H 3, 7.
 Minucius Thermus 6, 7.
 miracula 2, 24. 3, 53. 13, 41. Vespasi-
 anii H 4, 81.
 Miscensis classis 14, 62. 15, 51. H 2,
 9. 100. 3, 56, 60.
 Miscenum 4, 5. 6, 50. 14, 3 sq. 15, 46.
 missio honesta 2, 67. ignominiosa H 3,
 57. festinata 1, 52.
 Mithridates 2, 55. 3, 62. 73. 4, 14. 36.
 Mithridates Bosporanus 12, 15. deditus
 Romam mittitur 12, 21.
 Mithridates Hiberus 6, 33. Armenia po-
 titur 6, 33. 11, 9. in regnum remeant
 11, 8. ab Rhadamisto pulsus 12, 43.
 necatur 12, 47.
 Mnester Agrippinae Hbertus 14, 9.
 Mnester Poppaeae adulter 11, 4. occi-
 ditur 11, 36.
 Moenus Germaniae fl. G 28.
 Moesia 1, 80. 2, 66. 4, 5. 47. 6, 29.
 H 1, 76, 79. 2, 32. 74. 83. 3, 75. A 41.
 Moesicae legiones 2, 44. 85. copiae H
 2, 32. Moesicus exercitus H 2, 86. 3,
 2. 9. auxiliares H 3, 18.
 Mogontiacum H 4, 15. 24 sq. 33. 37. 59.
 61. 70.
 moles Drusi H 5, 19. Civilis H 5, 14.
 Mona insula 14, 29. A 14, 18.
 Moneses nobilis Parthus 15, 2. 4.
 Monobazus Adiabenum rex 15, 1. 14.
 Monoecus v. Hercules.
 Montanus v. Alpinus, Iulius, Curtius,
 Traulus, Votienus.
 Morini Galliae pop. H 4, 28.
 Mosa fl. 2, 6. 47. 11, 20. H 4, 28. 66.
 5, 23. — Moschi pop. 13, 37.
 Mosella fl. 13, 53. H 4, 71. 77.
 Mosteni 2, 47.
 Moyses H 5, 3 sq.
 Mucianus Licinius Surlae praeses H 1, 10.
 5, 26. Othonis partibus accedit H 1,
 76. virtutes H 2, 5. ad Vespasianum
 oratio H 2, 76. in eius verba milites

- adigit H 2, 80. dux contra Vitellium destinatur H 2, 82. bellum propriis opibus iuvat H 2, 84. gloriae avidus H 3, 8. motus Dacorum reprimat H 3, 46. callidus H 3, 52 sq. victoriam moratur H 3, 78. superbae litterae ad senatum H 4, 4. Romam ingreditur H 4, 11. potentia in urbe H 2, 95. 3, 49. 4, 11, 39. Vitellii filium interficere iubet H 4, 80. ad bellum proficiscitur H 4, 85. mores H 1, 10. 2, 5. libros contrahit et edit O 37.
- QMucius praeceptor Ciceronis O 30.
- Mulvius pons 13, 47. H 1, 87. 2, 89. 3, 82.
- LMummius imperator 4, 43. primus theatralia spectacula edit 14, 21.
- Munatius Gratus eques Ro. 15, 50.
- Munatius Plancus 1, 39.
- Munius Lupercus legatus H 4, 18. vallum murosque castrorum firmat H 4, 22. Veledae inter dona missus H 4, 61. interfectus ib.
- Murcus v. Statius.
- Musonius Rufus philosophus 14, 59. sapientiae praeceptor 15, 71. inter legatos ad Flavianos proficiscitur H 3, 51. 4, 10. repetitur cognitio inter Mus. et PCelerem H 4, 40.
- Musulami Africae pop. 2, 52. principes securi percutiuntur 4, 24.
- Mutilla Prisca Augustae intima 4, 12.
- Mutius v. Papius.
- Mutina H 1, 50. 2, 52. 54.
- Mutnensis ordo H 2, 52.
- Myrina 2, 47.
- Mytilenae 6, 18. 14, 53. O 15.
- Nabalia fl. H 5, 26.
- Nabataeorum rex 2, 57.
- Naharvali Germ. pop. G 43.
- Nar fl. 1, 79. 3, 9.
- Narbonensis Gallia v. Gallia.
- Narcissus Claudii libertus 11, 29. Messalinam deferat 11, 50. in eodem cum Claudio gestamine sedet 11, 33. defensionem Messalinae impedit 11, 34. caedem properat 11, 37. quaestoria insignia obtinet 11, 38. Aeliam Petinam apud Claudium fovet 12, 1. Agrippinam incusat et illa ipsum 12, 57. verba eius in illam 12, 65. ad mortem agitur 13, 1.
- Naristi (al. Varietti) Germ. pop. G 42.
- Narnia 3, 9. H 3, 58. 60. 63. 77 sq.
- Nasica v. Caesius.
- Naso v. Antonius, Valerius.
- natalis dies 6, 18. 14, 2. H 2, 93.
- Natalis v. Antonius.
- Natta v. Pinarius.
- Nava fl. H 4, 70.
- naves pari utrinque prora H 3, 47. G 44. navis dolosa ad Agrippinam necandam 14, 3, 5.
- Nauportum 1, 20.
- Naxus 16, 9.
- Neapolis urbs 14, 10. 15, 33. 16, 16.
- Nemetes Germ. pop. 12, 27. G 28.
- nemus Aricinum H 3, 26. sacrum H 4, 14.
- Nepos v. Flavius, Marius.
- Neptuni asylum 3, 63.
- Nero, ante adoptionem C. Domitius, populi favore excipitur 11, 11. miracula de eius infantia ib. a Claudio adoptatur et Britannico anteponitur 12, 25. Octavia Claudii filia ei despondetur 12, 9. toga virilis ei maturatur 12, 41. proconsulare imperium extra urbem ib. princeps iuventutis ib. Octaviae coniungitur 12, 58. Iliensium causam agit ib. imperator declaratur 12, 69. Claudium in funere laudans primus principum aliena facundia eget 13, 3. artes eius 13, 3, 14, 16. status recusat 13, 10. Acten libertam amat 13, 12. ab Octavia coniuge abhorret ib. exturbat eam 14, 60. dein revocat ib. tandem interfici iubet 14, 64. Britannicum veneno tollit 13, 16. num matris concubitus expectaverit 14, 2. matrem tollere nititur 14, 3. occidit iubet 14, 7. Neapolim concedit 14, 10. Romam redit 14, 13. iuvenales ludos instituit 14, 15. flagitia et infamia ib. ad deteriores inclinat 14, 52. responsum ad Senecam 14, 55. Popaeam deperit 13, 46. cum ea coniungitur 14, 60. Neapolis in scena cantat 15, 33. periculum evadit 15, 34. Pythagorae nubit 15, 37. incredibilium cupitor 15, 42. Christianos supplicis afficit 15, 44. coniuratio in eum 15, 48. cithara in theatro cant 16, 4. equites cogit accitare mimos H 3, 62. Popaeam ictu calcis affligit 16, 6. mortuam laudat ib. profusae donationes H 1, 20. studia 14, 14. fuga ex urbe H 3, 68. inferias ei fecit Vitellius H 2, 95.
- Nero Germanici filius 2, 43. senatui a Tiberio commendatur 3, 29. 4, 8. Iuliam Drusi filiam ducit uxorem 3, 29. grates senatui agit 4, 17. commendatur diis 4, 17. Selanus eum insecatur 4, 59. 67. a Tiberio in senatu accusatur 5, 3. effugias a populo gesta 5, 4.
- Nero Tiberii pater 1, 10. 5, 1. 6, 51.
- Nero falsus H 1, 2. 2, 8.
- Nero Otho H 1, 78.
- Nero Materni fabula (?) O 11.
- Neroneus mensis 16, 12.

- Nerthum colunt Germani G 40.
 Nerva Caesar H 1, 1. principatum ac libertatem miscuit A 3.
 Nerva Cocceius legum peritus 4, 58. voluntaria morte obit 6, 26.
 Nerva Cocceius praetor design. 15, 72.
 Nerva Silius cons. 15, 48. alius 4, 68.
 Nerva Traianus v. Traianus.
 Nervii Galliae pop. H 4, 15. 56. Civili se iungunt H 4, 66. a Canninefatibus fusi H 4, 79. Germanicam originem affertant G 28. eorum cohortes H 4, 33.
 Nerullinus Suillii filius 13, 43.
 Nestor O 16.
 Nicephorium urbs 6, 41.
 Nicephorus Armeniae 15, 4.
 Nicetes sacerdos O 15.
 Nicopolis Achaiae urbs 2, 53. colonia Romana 15, 10.
 Niconstrati robur O 10.
 Niger v. Bratidius, Casperius, Veianus. Nilus fl. 2, 60. 61.
 Ninus Assyriae urbs 12, 13.
 Nisibis opp. 15, 5.
 noctes, non dies Germani computant G 11.
 Nola urbs 1, 5. 9. 4, 57.
 nomen avi materni sumptum 13, 45. n. et effugies damnatorum demotae 11, 38. damnatorum fastis erasum 3, 17. nomine duo milites vocat 2, 81. H 1, 22. 3, 10. nomina consulum monumentis praescripta 3, 57. fausta H 4, 53. honesta vitis praetenduntur 14, 21.
 nonanus miles 1, 23. 30.
 Nonianus Servilius v. Servilius.
 Nonius Attianus H 4, 41.
 Nonius Receptus a militibus victus H 1, 56. occiditur H 1, 59.
 CNorbanus cons. 1, 55. alius H 3, 72.
 LNorbanus consul 2, 59.
 Noricum 2, 63. H 1, 11. 70. 3, 5. G 5.
 Norici H 5, 25.
 Novaesium Germaniae opp. H 4, 26. 33. 35. 57. 62. 70. 79. eo se Vocula recipit H 4, 57. castra ibi Romanorum H 4, 77. 5, 22.
 Novaria municipium H 1, 70.
 Novellus v. Antonius.
 novendialis cena 6, 5.
 CNovius eques Rom. 11, 22.
 Novius Priscus exul 15, 71.
 Nuceria colonia 13, 31. 14, 17.
 Nutthones v. Nurtones.
 Numa 3, 26. regia eius 15, 41.
 Numa Marcius 6, 11.
 Numantia 15, 13.
 Numantina Silvani uxor 4, 22.
 Numicius Thermus 16, 20.
 Numidae Africae pop. 2, 40. 52. 3, 21.
 H 2, 40. peditum aciem non tolerant 4, 24. reges 16, 1.
 Numisius Lupus legionis leg. H 1, 79. consularibus ornamentis donatur ib. octavam legionem ducit H 3, 10.
 Numisius Rufus legionis leg. H 4, 27. a Classico victus H 4, 59. occiditur H 4, 70. Numisii H 4, 77.
 nuptiae inter patruos et fratrum filias iustae statuuntur 12, 7. nuptiarum solemnium 11, 26. 15, 37.
 nuptiales faces 15, 37. tabulae 11, 30.
 Nurtones Germ. pop. G 110.
 nutrices O 28. nullae apud Germanos G 20.
 Nymphidius Sabinus consularibus insignibus donatur 15, 72. origo et vita ib. praefectus H 1, 5. 23. imperium sibi molitur ib. opprimitur ib. et 37.
 Obaritus centurio 14, 8.
 Obultronius Sabinus aerarii quaestor 13, 28. in Hispania ocellus H 1, 37.
 Ocella virgo Vestalis moritur 2, 86.
 Oceanus septentrionalis G 1. exterior G 17. Britannici natura A 10. quando maxime tumescat 1, 70. cetero mari truculentior 2, 24.
 Oculum H 3, 78.
 Octavia Augusti soror 4, 44. 75.
 Octavia Claudii filia 11, 32. 12, 2. 68.
 LSilano despondetur 12, 3. dein Domitio, qui postea imperator 12, 9. ei nubit 12, 58. sed is ab illa abhorret 13, 12. eicitur 14, 60. revocatur ib. in exilium acta 14, 63. interfecta 14, 64.
 Octavium tumultus 4, 44.
 Octavius Augusti pater 1, 9.
 Octavius Fronto praetura functus 2, 33.
 Octavius Sagitta trib. pl. 13, 44. in exilium redigitur H 4, 44.
 Odrusae Thraciae pop. 3, 38.
 Oeenses Afrigae pop. H 4, 50.
 Oleantius primipilaris 4, 72.
 Tollius Poppaeae pater 13, 45.
 omen dirum H 3, 58.
 Onomastus Othonis libertus H 1, 25. 27. operae theatrales 1, 16.
 Optergium opp. H 3, 6.
 Oppiae leges 3, 34.
 Oppius 12, 60.
 MOpssius praetorius 4, 68. 71.
 optio speculatorum H 1, 25.
 oraculum 2, 54. H 5, 13. versibus loquebantur O 12. Apollinis 3, 36. Clarii 2, 54. Hammonis H 5, 3. Phrixi 6, 34.
 oratio Agrippinensium H 4, 65. Calgati A 30. Carataci 12, 34. 37. CCassii 14,

43. Cerialis H 4, 73. Civilis H 4, 32. 5, 17. 26. Claudii 11, 15. 24. Curtii Montani H 4, 42. Galbae H 1, 15. Germanici 1, 42. 2, 71. Hortali 2, 37. Iulii Agricolae A 35. Iuliae Agrippinae 13, 21. M Lepidi 3, 50. Muciani H 2, 76. Neronis 14, 55. Othonis H 1, 37. 83. 2, 47. Paeti Thraseae 15, 20. Pisonis H 1, 29. Segestis 1, 58. Senecae 14, 53. Tenebrosorum H 4, 64. Tiberii 3, 12. 4, 37. Tigellini 14, 57. Tifi H 4, 52. Vitellii 12, 5. Voculae H 4, 58. Vologesis 15, 2.
- orator nullus apud Lacedaemonios, Cretenses, Macedonas Q 40. inter innocentes supervacuos O 41. boni descriptio O 22. 30. oratorum et poetarum comparatio O 4. oratores emi prohibitum 13, 5.
- orbitas captata 13, 42. 14, 40. valet 15, 19. H 1, 73. pecuniosa 13, 52. eius pretia G 20.
- Orcades insulae A 10.
- ordo Mutinensis H 2, 52. Puteolanorum 13, 49.
- Ordovices Britanniae pop. 12, 33. caeduntur A 18.
- Orfidius Benignus legatus interfectus H 2, 43. corpus crematum H 2, 45.
- Orfii Corneli domus subversa H 4, 42. 12, 41. 16, 12.
- Orfitus Paccius v. Paccius.
- Orientis imperium penes Parthos 6, 34. regnorum motus 2, 1. 43. suetus regibus H 4, 17.
- Ornospadis Parthorum dux 6, 37.
- Orodes regis Parthorum f. 6, 33. 35.
- Orpheus O 12.
- Ortygia lucus 3, 61.
- Oscum ludicrum 4, 14.
- Oscus Othonis libertus H 1, 87.
- Osi Germaniae pop. G 28. 43.
- Osiris H 4, 84.
- Ostia 2, 40. 11, 26. 15, 39. H 1, 83. Ostiensis colonia H 1, 80.
- Ostorius Sabinus eques Rom. 16, 23. Ba-ream Soranum accusat 16, 30. quaestoris insignibus donatur 16, 33.
- Postorius Scapula Britanniae propraetor 12, 31. victoriam adipiscitur 12, 35. bello egregius A 14. partem insulae in provinciam redigit lb. triumphus insignia obtinet 12, 39. moritur 12, 39.
- Postorius Scapula P. f. 12, 31. servati civis decus meruit 12, 31. 16, 15. fidus amicus 14, 48. apud Neronem accusatur 16, 14. occiditur 16, 15.
- Otho Neronis intimus 13, 12. Poppaeam uxorem duct 13, 45. Lusitaniae praeficit 13, 46. H 1, 13. Galbae partibus primus accedit lb. de imperio occupando cogitat H 1, 21. mathematicorum de eo monita H 1, 22. largitio eius in milites H 1, 24. imperator salutatur H 1, 27. milites alloquitur H 1, 37. 83. Pisonis caede laetatur H 1, 44. scelera prohibere non potest H 1, 45. vacationes ex fisco suo militibus solvit H 1, 46. honores ei a senatu decreti H 1, 47. voluptates ac vitia dissimulat H 1, 71. epistolae inter ipsam ac Vitellium H 1, 74. legatos ad Germanicos exercitus mittit lb. consulatus aliasque dignitates mandat H 1, 77. militarem tumultum precibus sedat H 1, 82. Galliam Narbonensem aggreditur H 1, 87. 2, 14. ab urbe proficiscitur H 1, 90. Orientis legiones pro eo iurant H 2, 6. proficiscitur ad bellum H 2, 11. cum Vitellio comparatur H 2, 31. de bello consultat lb. pronus ad decertandum H 2, 33. duces suos agnitae incusat H 2, 40. exercitus eius a Vitelliano funditur H 2, 43. mori destinat H 2, 46. oratio eius ante mortem H 2, 47. se ipse interficit H 2, 49. vita eius et mores H 2, 50. breve imperium O 17.
- Ovidii Medea O 12.
- Oxiones Germaniae pop. G 46.
- Pacarius Decimus v. Decimus.
- Paccius Africanus H 4, 41.
- Paccius Orfitus 13, 35. primipili centurio 13, 16. 15, 12.
- Pacensis v. Aemilius.
- Paconianus Sextius v. Sextius.
- Paconius Agrippinus 16, 28. 33.
- MPaconius legatus 3, 67.
- Pacorus Medorum rex 15, 2. Vologesis frater 15, 14. ad Medos digreditur 15, 31.
- Pacorus Parthorum rex H 5, 9. G 37.
- Pacuvius legatus 2, 79.
- Pacuvius poeta O 20 sq.
- Padus fl. H 1, 70. 2, 11. 17. 22. 32. 34. 40. 3, 52.
- paenulae oratorum O 39.
- Paetina v. Aelia.
- Pactus 13, 23.
- Pactus Caesennius Armeniae rector 15, 6. inconstans 15, 10. Parthi eum aggrediuntur 15, 11. militiae munia deserit lb. Parthorum regis colloquium petit 15, 14. condiciones a Parthis accipit lb. cum Corbulone colloquitur 15, 17. per Cappadociam hibernat lb. sacetis cum Nero insectatur 15, 15.
- Pactus Thrasea v. Thrasea.

- pagani H 1, 53. 2, 14. 3, 24. 43. 77. 4, 20.
- Pagya Africae fl. 3, 20.
- Palamedes 11, 14.
- Palatinus mons 12, 24. 15, 38.
- Palatium 1, 13. 2, 34. 37. 40. 15, 39. H 1, 17. 39. 47. 3, 68. 70. 85.
- Pallas Claudii libertus 11, 29. 38. maxima apud eum gratia 11, 29. Agrippinam extollit 12, 2. adoptionem Domitii festinat 12, 25. praetoris insignibus donatur 12, 53. Agrippinae adulter 12, 65. 14, 2. muneribus a Nerone demovetur 13, 14. accusatur 13, 23. superbus ib. necatur 14, 65.
- palmae procerae in Iudaea H 5, 6.
- Palpellus Hister Pannoniae praetor 12, 29.
- Pammenes Chaldaeus 16, 14.
- Pamphylia 2, 79. H 2, 9.
- Panda fl. 12, 16.
- Pandateria insula 1, 53. 14, 63.
- Pandusa v. Latinus.
- Pannonia 3, 9. 12, 29. H 1, 76. 2, 11. 32. Germaniae finitima G 5, 28. duabus legionibus tenetur 4, 5. Pannonii 15, 10. H 2, 14. Pann. cohors H 2, 17. Pann. legionum motus 1, 16. 31. 67. sedatur 1, 30. Pann. Alpes H 2, 98. lingua G 43.
- Pansa 1, 10. consul O 17.
- pantomimi 1, 77. certaminibus sacris prohibiti 14, 21.
- Paphiae Veneris templum 3, 62. H 2, 2.
- Papia Poppaea lex 3, 25. 28.
- Sex Papinius consul 6, 40. alius S. P. se iecit in praecipua 6, 49.
- Papirius centurio H 4, 29.
- Papirius Carbo victus a Germanis G 37.
- CPapirius Carbo v. Carbo.
- Papius Mutillus 2, 32.
- Paris histrio 13, 19. Agrippinam accusat 13, 20. validus in gratia Neronis 13, 22. ingenuus iudicatur 13, 27.
- Parraces 12, 14.
- parricidarum poenae 4, 29.
- Parthi 2, 56. 6, 34. 42. 15, 4. H 2, 82. Crassum et Antonium vincunt 2, 2. P. nobiles Romam veniunt 6, 31. motus 2, 1. 12, 44. discordia 11, 8. regem a Tiberio pascunt 6, 31. a Claudio 12, 10. bellum in Armeniam movent 12, 44. rursus in Armeniam prorumpunt 13, 6. acre cum Romanis bellum 13, 34. Hyrcano bello distinguunt 14, 25. novi motus propter Armeniam 15, 1. Pactum condiciones accipere cogunt 15, 14. legatos ad Corbulonem mittunt 15, 27. caesi a Ventidio H 5, 9. G 37. sequi vel fugere pariter sueti 6, 35. missi-
- libus decertant 15, 7. superbia 14, 26. dominatus 6, 34. equite valent ib. et H 4, 51.
- Passienus orator 6, 20.
- Patavium 16, 21. H 2, 100. 3, 6 sq.
- patres conscripti 2, 37. 3, 54. 4, 8. 34. H 2, 52. invalidi 1, 46. adulatio 1, 14. H 3, 37. factiones 3, 27. studia H 4, 4. 45. consultum 2, 85. 11, 25. 14, 60.
- patrie patriae cognom. a Tiberio repudiatum 1, 72. promiscuum 11, 23.
- patricii ex senatu asciti 11, 25.
- patrimi H 4, 53.
- Patrobius libertus H 1, 49. 2, 95.
- Patruitus v. Manlius.
- Patuleius eques Ro. dives 2, 48.
- Pauli basilica 3, 72.
- Paulinus et Paulina v. Pompeius, Lollius, Suetonius, Valerius.
- Paulus Fabius cons. 6, 28. v. Iulius.
- Paulus Venetus 15, 50.
- Paxaea Pomponii Labeonis uxor 6, 29.
- pecunia Germanorum G 5.
- pecus aurea Silanus 13, 1.
- Pedanius Costa H 2, 71.
- Pedanius Secundus praef. urbis 14, 42.
- pedarii senatores 3, 65.
- Pedius Blaesus senatu motus 4, 18. restitutus H 1, 77.
- QPedius O 17.
- Pedo praef. equitum 1, 60.
- Pelago Neronis spado 14, 59.
- Peligni pop. H 3, 59.
- Pelignus v. Iulius.
- Peloponnesus 4, 43. Lydis habitatur 4, 55.
- penates populi Romani 15, 41.
- penetrales dii 2, 10.
- Percennius miles gregarius 1, 16. 28. seditionem militum movet 1, 17. interficitur 1, 29.
- Pergamena civitas 16, 23.
- Pergamum 3, 63. 4, 37.
- Perinthus Thraciae urbs 2, 54.
- Peripatetici O 31.
- Perperna 3, 62.
- Persae 3, 61. 6, 31. H 5, 8. O 40. olim sub Aegyptiis 2, 60.
- Perses 4, 55. 12, 38.
- Persica Diana 3, 62.
- Perusia H 1, 50. bellum Perusinum 5, 1.
- Petilius Cerialis y. Cerialis.
- Petillus Rufus 4, 68.
- Petrae equites Ro. 11, 4.
- Petrina ala H 4, 49.
- Petronia Vitellii uxor H 2, 64.
- Petronius Norici procurator H 1, 79.
- Petronius Priscus 15, 71.
- Petronius Turpilianus consul 14, 29. in Britanniam missus 14, 39. A 16. tri-

- umphalia obtinet 15, 72. a Galba interficitur H 1, 6, 37.
 CPetronius consul 16, 18. occiditur 16, 19. vita et mores 16, 18.
 PPetronius 3, 49. 6, 45.
 Peucial Germaniae pop. G 46.
 Pharasmanes Iberiae rex 6, 32. Mithridatis frater 6, 32. 11, 8. filium in fratrem instigat 12, 44. Armenia decedere iubetur 12, 48. filium Rhadamistum interficit 13, 37.
 Pharsalia 4, 44. H 1, 50. 2, 38.
 Philadelpheni 2, 47.
 Philippensis acies 3, 76. campi 4, 35.
 Philippi H 1, 50. 2, 38.
 Philippopolis 3, 33.
 Philippus Macedo 2, 63. 3, 38. 4, 43. O 16.
 Philippus (Marcus) 3, 72.
 Philo Academicus O 30.
 Philopator Cilicum rex 2, 42.
 Phoebeus Neronis libertus 16, 5.
 Phoenixes 11, 14. H 5, 6.
 phoenix in Aegypto visa 6, 28.
 Phraates Parthorum rex 2, 1. eius filius 6, 31. rex a Tiberio mittitur 6, 32. morbo perit ib. eius nepos 12, 20.
 Phraates nobilis Parthus 6, 42 sq.
 Phrix oraculum et aries 6, 34.
 Picentina ala H 4, 62.
 Picenum 3, 9. H 3, 42.
 pignus societatis H 4, 61. imperii Capitolium H 3, 72.
 pila ardentia 15, 7.
 Pinarius Natta cliens Seiani 4, 34.
 Piraeus portus 5, 10.
 Piraticum bellum 12, 62. 15, 25.
 Pisanus sinus H 3, 42.
 Piso Licinianus H 1, 14. a Galba adoptatur H 1, 15. in castra praemissus H 1, 34. ocellus H 1, 43. aetas et fama H 1, 48. caesi caput morsu appetitum H 4, 43.
 CPiso Neroni insidiatur 14, 65. 15, 48. genus et mores 15, 48. nex 15, 59.
 CnCalpurnius Piso 1, 13. libere Tiberium alloquitur 1, 74. sententia de Tiberi 1, 79. Suriae praepositur 2, 43. Germanicum insectatur 2, 55. iussa eius negligit 2, 57. veneno cum necasse creditur 2, 69. morte eius laetatur 2, 75. castellum Celenderin occupat 2, 80. a Sentio fugatur ib. Romam reversus postulat 3, 10. Tiberii de eo ambigua oratio 3, 12. effigies in Gemonias tractae 3, 14. se ipse interficit 3, 15. sententiae senatorum contra eum 3, 17. codicilli ad Tiberium 3, 16. filii 3, 16 sq. uxor 3, 17 sq. 6, 26.
 CnPiso CnPisonis filius 3, 16. pars bonorum paternorum concessa 3, 17. post mortem patris L. Piso 3, 17. 4, 62.
 LPiso la accusatores invehitur 2, 34. Urganiam in ius vocat ib. CnPisonem defendit 3, 11. in Silanum sententiam dicit 3, 68. Calpurnius Piso appellatur 4, 21. maiestatis crimine accusatus opportunè moritur ib.
 LPiso pontifex moritur 6, 10.
 LPiso praetor in Hispania occiditur 4, 45.
 LPiso cons. designatus 13, 28. consul 13, 31. publicis vectigalibus praepositur 15, 18. Africae proconsul H 4, 38. interficitur H 4, 48. 58. initium et causae eius caedis H 4, 49.
 MPiso CnPisonis filius 2, 76. 78. a patre apud Tiberium excusatur 3, 16. a Tiberio ignominiae exemptus 3, 18.
 Pisonum nobilitas 3, 17. insigne nomen H 4, 11.
 LPituanus magus saxo deicitur 2, 32.
 Pius Aurelius senator 1, 75.
 Placentia H 2, 17. a Caecina oppugnat H 2, 20. frustra H 2, 22. Placentinus ager 15, 47.
 Placidus v. Iulius.
 Planasia insula 1, 3. 5. 2, 39.
 Plancina CnPisonis uxor 2, 43. intra decora feminis se non tenet 2, 55. Germanici morte laeta 2, 75. 6, 26. Romam venit 3, 9. veniam per Augustum obtinet 3, 15. 17. accusata se interficit 6, 26.
 Plancius Varus H 2, 63.
 Plancus v. Munatius.
 Plato O 31.
 APlautius Britanniae legatus 13, 32. A 14.
 QPlautius consul 6, 40.
 Plautius Aelianus pontifex H 4, 53.
 Plautius Lateranus Messaliniae adulter 11, 30. mors ei remittitur 11, 36. senatui redditur 13, 11. in Neronem conlatur 15, 49. occiditur 15, 60.
 Plautius Silvanus 4, 22.
 Plautus v. Rubellius Plautus.
 plebiscita 11, 14.
 CPlinius bellorum Germanicorum scriptor 1, 69. historiae sui temporis auctor 13, 20. 15, 53. H 3, 28.
 Plotius Firmus praetorii praef. H 1, 46. 2, 49. milites manipulatim alloquitur H 1, 82. Othoni animum addit H 2, 46.
 Plotius Grifpus legionis leg. H 3, 52. praetor H 4, 39 sq.
 poena adulterii 2, 50. G 19. homicidii G 20. more praeco 2, 32. 4, 30. 14,

18. 16, 11. feminae quae servo coniungitur 12, 53.
 Poeni 2, 49. 59. G 37. auxiliares H 4, 50.
 Poeninae Alpes v. Alpes.
 Poenius Postumus 14, 37.
 poetarum et oratorum comparatio O 4.
 genera et discrimina O 10.
 Poetovio H 3, 1.
 Polemo Ponti rex 2, 56. H 3, 47.
 Pollio Iulius tribunus 13, 15.
 Pollio v. Annii, Asinius, Caelius, Domitius, Memmius, Veditus.
 Pollutia LVeteris filia necatur 16, 10 sq.
 Pollux G 43.
 Polyclitus Neronis libertus 14, 39. H 1, 37. 2, 95.
 pomerium urbis a Claudio augetur 12, 23 sq.
 Pompeia Macrina 6, 18.
 Pompeia Paulina Senecae uxor 15, 60.
 mori cum viro constituit 15, 63. a Nerone inhibetur 15, 64.
 Pompei opp. Campaniae 15, 22.
 Pompei theatrum igne absumptum 3, 72.
 eius theatri scena structa 6, 45.
 Pompeiani coloni 14, 17.
 Pompeopolis Ciliciae urbs 2, 58.
 Pompeius Aelianus 14, 41.
 Pompeius eques Rom. 6, 14.
 Pompeius Labeo 4, 47. 6, 29.
 Pompeius Longinus 15, 71. H 1, 31.
 Pompeius Macer praetor 1, 72.
 CnPompeius Magnus 1, 1. 6, 18. 12, 62. 13, 6. 34. 14, 20. Mario et Sulla occiditur, non melior H 2, 38. oratione valet O 37. potentia bello piratico 15, 25. suboles H 1, 15.
 Pompeius Paulinus 13, 53. 15, 18.
 Pompeius Propinquus H 1, 12. Belgicae procurator H 1, 12, 58. interficitur ib.
 Pompeius Silvanus Dalmatiae legatus H 2, 86. consularis bello socors H 3, 50.
 pecuniae curae praepositur H 4, 47.
 Pompeius Vopiscus H 1, 17.
 Pompeius tribunus 15, 71.
 Pompeius Urbicus 11, 35.
 CPompeius consul 12, 5.
 SexPompeius Ca. f. 1, 2. 10. 5, 1.
 SexPompeius consul 1, 7. Pisonem defendere abnuit 3, 11. MLepidum incusat 3, 32.
 Pomponia Graecina 13, 32.
 Pomponius Atticus Drusi proavus 2, 43.
 Pomponius Flaccus 2, 32. Moesiae praeficitur 2, 66. Suriae propraetor moritur 6, 27.
 Pomponius Labeo 4, 47. Moesiae praepositus 4, 47. 6, 29. voluntaria morte obit 6, 29.
 Pomponius Secundus accusatur 5, 8. pericula 6, 18. carmina scenica 11, 13. Chattos compescit 12, 27. triumphali honore donatus 12, 28. carminum gloria excellit ib. et O 13.
 Pomponius Silvanus accusatur 13, 52. absoluitur ib.
 LPomponius consul 2, 41.
 QPomponius Secundi frater 6, 18. bello civili immixtus 13, 43.
 Pomptinae paludes 15, 42.
 Pomptinius Saevinus H 1, 77.
 pons Mulvius v. Mulvius.
 Pontes longi in Germania 1, 63.
 Pontia Postumia ab amatore occiditur 13, 44. H 4, 44.
 Ponticum mare 13, 39. G 1. os 2, 54.
 Pontica auxilia 15, 6. ora H 3, 47.
 pontificatus 1, 3. 3, 29. A 9. pontificatus maximus H 2, 91.
 pontifices a Tiberio incusati 4, 17. per ludibrium consulti ab Augusto 1, 10.
 Dialis sacra faciunt 3, 68.
 Pontius Fregellanus 6, 48.
 Pontius Pilatus 15, 44.
 CPontius consul 6, 45.
 Pontus 12, 63. 15, 10. 26. H 2, 6. 81. 3, 47. procurator Ponti 12, 21. classis Romana H 2, 83. 3, 47.
 Poppaea Sabina pulcherrima 13, 45. Messalinae invisa 11, 2. ad mortem adiungitur ib.
 Poppaea Sabina TOLLII filia 13, 45. Rufii Crispini uxor 15, 71. Othoni nubit ib.
 Neronem in amorem sui pellicit 13, 46. matrimonium eius postulat 14, 1. nubit ei 14, 60. filiam ex eo parit 15, 23. moritur 16, 6. effugies praeiungunt 14, 61. deum honores decreti 16, 21. statuae ab Othone restitutae H 1, 78.
 Poppaeus Sabinus v. Sabinus.
 Porci Tuscilani 1, 24.
 Porcius Cato 4, 56. 68.
 Porcius Septiminius H 3, 5.
 Porsenna H 3, 72.
 portae castrorum 1, 66. H 4, 20. 30.
 portoria 13, 50.
 portus Herculis Monoeci H 3, 42.
 Postumia via H 3, 21.
 APostumius dictator 2, 49. alius 3, 71.
 Postumus v. Agrippa, Iulius, Poenius.
 Potitus v. Valerius.
 praedia quae ad duces, quae ad milites pertineat H 3, 19.
 praefecti praetorio 1, 7. 24. 4, 2. H 2, 92. duo 1, 24. 14, 51. H 1, 46. ex equitibus lecti H 4, 68. remigum 13, 30. ripae H 4, 55. classis 14, 3. H 3, 12. alae H 2, 22. 59. 3. 12. 79. 4.

- 18, 49. 5, 21. equitum 2, 68. cohortis 12, 17. H 3, 35. 4, 31 sq. A 37. vigillum H 1, 72.
- praefectura aerarii 13, 29. annonae 1, 7. 13, 22. castrorum 1, 20. 23. 33. 38. 12, 38. 13, 39. 14, 37. H 2, 26. 29. 89. 3, 7. 14. 4, 50. 59. 5, 20.
- praefecturae urbis origo et progressus 6, 11. 4, 36. 14, 41. H 1, 14. 2, 55. 63. 3, 64.
- * Praeneste 15, 46.
- praetexta 2, 14. puerilis 1, 3. 12, 41. consulis insigne H 3, 31.
- praetor ad mulierem interrogandam mittitur 2, 34. senatum vocat urbanus H 1, 47. 4, 39. unius diei 12, 4. aerarii 1, 75. H 4, 9. praetorum comitia 1, 15. 2, 36. 14, 28. numerus 1, 14. ludis praesident 14, 20.
- praetoria insignia 12, 21. 53. H 4, 4. porta H 4, 30. navis H 5, 22. cohors 1, 29. 2, 16. praetoriae cohortes H 3, 55.
- praetoriani 6, 3. H 1, 74. 87. 89.
- Prasutagus Icenorum rex 14, 31.
- primipilares 2, 11. 4, 72. H 1, 31. 87. 2, 22.
- Primus Antonius v. Antonius.
- principia castrorum 1, 61. 67. H 1, 48. 54. 3, 13. legionum 4, 2.
- Priscus v. Ancharius, Fabius, Helvidius, Iulius, Lutorius, Novius, Petronius, Tarrutius, Nutilla.
- Priscus consul A 44.
- Procilla Iulia mater Agricolae A 4.
- proconsulare imperium 1, 14. 76. 12, 41. 59. 13, 52.
- CProculus 4, 40.
- Proculus v. Barbius, Cervarius, Cestius, Cocceius, Considius, Licinius, Titius, Volusius.
- procuratores Caesaris A 4. Africae H 4, 50. Alpium maritimarum H 3, 42. Asiae 4, 15. Belgicae H 1, 12. 58. Britanniae 14, 32. Cappadociae 12, 49. Indaeae 12, 54. Mauritaniarum H 1, 11. Norici H 1, 70. Pannoniae H 2, 86. Ponti 12, 21. Raetiae H 1, 11. Thraciae ib. procuratorum ius 4, 15. potestas a Claudio aucta 12, 60. equestris nobilitas est A 4. Iudi 11, 35.
- prodigia multa Romae 12, 43. 64. 14, 12. 15, 7. 47. H 1, 18. 86.
- Propertius Celer 1, 75.
- Propinquus Pompeius v. Pompeius.
- Propontis 2, 54.
- Proserpina 15, 44. H 4, 83.
- provinciae Caesaris 1, 76. datae etiam his qui in arbe retenti sunt 1, 80. 6, 27. H 2, 65. inermes H 1, 11. 2, 81. 3, 5. publicae 13, 4. sorte datae 3, 32. 58. 71. A 6. 42.
- provincialis parsimonia 3, 55. A 4.
- provocatio ad senatum 14, 28.
- Proximus Statius v. Statius.
- Pseudo-Agrippa 2, 39. Pseudo-Drusus 5, 10. Pseudo-Nero H 2, 8. Pseudo-Philippus rex Macedonum 12, 62.
- Ptolemaeus Lagi Aegypti rex H 4, 83. alius 6, 28. H 4, 84. Philopatoris liberi 2, 67.
- Ptolemaeus mathematicus H 1, 22.
- Ptolemaeus Iubae f. Maurorum rex 4, 23. auxilium contra Tacfarinatem praestat 4, 24. a senatu decoratur 4, 26.
- publicanorum immodestia 13, 50. G 29. L et MPublici 2, 49.
- Pudens Maevius v. Maevius.
- pugio velut ius vitae neclisque H 3, 68.
- Pulvillus Horatius H 3, 72.
- pulvinaria 14, 12. 15, 23.
- Puteolani 13, 48. iure coloniae donantur a Nerone 14, 27. in Vespasianum prohi H 3, 67.
- pyramides Aegypti 2, 61.
- Pyramus fl. 2, 68.
- Pyrenaeus mons H 1, 23.
- Pyrrius v. Claudius.
- Pyrus rex 2, 63. 88.
- Pythagoras Neronis maritus 15, 37.
- Pythius Apollo 12, 63. H 4, 83.
- Quadi Germ. pop. 2, 63. G 42. 43.
- quadragesimae vectigal 13, 51.
- Quadratus v. Ummidius, Quadratus.
- quadrigarum curriculum 14, 14.
- questor principis 16, 27. Caesaris 16, 34. quaestores aerarii 13, 28. quaestores tempore regum 11, 22. provincias sortiti 11, 21. A 6. designati gladiatores edere non coacti 13, 5.
- quaestoria insignia 11, 38. 16, 33.
- quaestura maturius Neroni Germanici f. data 3, 29.
- quattuordecim ordines 6, 3. 15, 32.
- Querquetulanus mons 4, 65.
- Quietus v. Cluvidienus.
- Quintianus v. Afranius.
- Quintilianus trib. pl. 6, 12.
- Quintilius Varus caesus cum exercitu 1, 3. 43. 55. 66. 71. 2, 45. H 4, 17. G 37. Suriam obtinuit H 5, 9. aquilae duae cum Varo amissae recuperatae 1, 60. 2, 25.
- Quintilius Varus accusatur 4, 66.
- Quintius Atticus cons. H 3, 73. eum incensi Capitolii se offert H 3, 75.
- Quintius Certus H 2, 16.
- quindecimviri 3, 64. 6, 12.
- quindecimvirale sacerdotium 11, 11. 16, 22.

- quinquagesimae vespilae 13, 51.
 Quinquatrum festi dies 14, 4, 12.
 quinquennale ludicrum 14, 20, 16, 2, 4.
 Quirinus deum numero additus 4, 38, pa-
 rens urbis H 4, 58.
 P. Quirinus Sulpicius 2, 30, dives et or-
 bus 3, 22, moritur 3, 48, mors publi-
 ce honestata ibid.
 Quirites iustus Caesar milites appellavit
 1, 42.
 Raeti H 3, 53, Noricique H 3, 5, vici-
 ni Germanis G 1.
 Raetia 1, 44, H 1, 11, 3, 8, 15, 4, 70, G 41.
 Raetica iuga H 1, 70, copiae H 1, 59,
 alae cohortesque H 1, 68.
 Ravenna urbs 1, 58, 2, 63, 4, 5, 29.
 Ravennas classis 4, 5, H 2, 100, 3, 6,
 40, 50.
 Reatini 1, 79.
 Rebilus v. Caninius.
 Receptus v. Nonius.
 recitationum mos O 9, poetarum O 10.
 reges Germanorum G 7, 11 sq. 42-44.
 inservientes H 2, 81, captivi populo
 Ro. ostensi 12, 38, instrumenta servi-
 tutis A 14, petiti Roma 2, 1 sq. 11,
 10, 16, 12, 10, 4, dati a Romanis 2,
 63, 12, 29, 14, 26, G 42, regum li-
 beri obsides dati 2, 1, 11, 10, 12, 10,
 mores 4, 35, 6, 1, 42, 15, 1, 16, 23,
 H 2, 7, 4, 83, 5, 8, G 44.
 Regini 1, 53.
 regiones Romae xiv 14, 12, 15, 40.
 Regium Lepidum H 2, 50.
 Regulus v. Aquilius, Livineius, Memmius,
 Roscius.
 Remi infantia 13, 58.
 Remi Galliae pop. H 4, 67 sq.
 Remmius evocatus 2, 68.
 reorum damnatorum sors 6, 29, 40.
 Repentinus v. Calpurnius.
 repetundae pecuniae 1, 74, repetundarum
 crimina 3, 38, 70, 4, 19, 13, 33, 43,
 14, 28, H 1, 77.
 rerum publicarum formae 4, 33.
 Reudigni pop. G 40.
 Rhacotis locus Alexandriae H 4, 84.
 Rhadamistus Hiberus 12, 44, socerum et
 sororem eorumque liberos necat 12, 47.
 Armenia potitur 12, 45, a popularibus
 elicitur 12, 50, recipit eam ib. fugit
 12, 51, bellum deserit 13, 6, a patre
 occiditur 13, 37.
 Rhameses rex Aegypti 2, 60.
 Rheni fl. cursus 2, 6, G 1, magna sic-
 citas H 4, 26, agger 13, 53, insula G
 29, ripam eius qui colant G 28, ter-
 minus imperii G 29.
 Rhescuporis Thraciae rex 2, 64, fratrem
 Cotyn catenis onerat 2, 65, dein in-
 terfecit 2, 66, 3, 38, Romam ducitur
 2, 67, fugam tentans occiditur ib.
 rhetores O 29, 42, claudere ludum im-
 pudentiae iussi O 35.
 Rhodanus fl. 13, 53.
 Rhodii 12, 58, oratores O 40, Rhodiis
 libertas redditur 12, 58, Rhodius se-
 cessus Tiberii 4, 15.
 Rhodus insula 1, 4, 53, 55, H 2, 2.
 Rhoemetalces Thraciae rex 2, 64.
 Rhoemetalces eius nepos ex fratre Thra-
 ciae partem accipit 2, 67, 3, 38, 4, 5,
 Romanis auxilia adducit 4, 47.
 Rhoxolani Sarmatae H 1, 79.
 Rigodulum Germ. opp. H 4, 71.
 robur et saxum 4, 29.
 Roma a principio sub regibus 1, 1, pa-
 rens eius Troia 4, 55, 12, 58, a Se-
 nonibus incensa 15, 41, a Gallis capta,
 Porsennae dedita H 3, 72, capitur a
 Flavianis H 3, 85, facilius ad omnia
 credenda H 1, 19, sermonum avida 13,
 6, in xiv regiones divisa 14, 12, 15,
 40, incendiis vastata H 1, 2, reaedifi-
 cata 15, 43, incendium sub Tiberio
 4, 64, 6, 45, sub Nerone 15, 38, pe-
 stis notabilis 16, 13, vetus 13, 38, ca-
 put rerum 1, 47, 3, 47, H 2, 32, templum
 Smyrnae 4, 56, Pergami 4, 37, status
 sub Tiberio 4, 4, sub Galba H 1, 11,
 pomerium 12, 23 sq.
 Romani vetera extollunt, recentium in-
 curiosi 2, 88, capti a Gallis, Tuscia
 obsides dederunt, Samnitium iugum sub-
 lerunt 11, 24, raptores orbis A 30,
 Troia demissi 12, 58, eorum magna cae-
 des in Britannia 14, 32.
 Romanus delator Senecae 14, 65.
 Romanus Fabius 16, 17.
 Romanus Hispanus 1, 74.
 Romilius Marcellus centurio H 1, 56, in-
 terficitor H 1, 59.
 Romulus Denter 6, 11.
 Romulus 3, 26, 4, 9, 6, 11, 11, 24 sq.
 12, 24, 15, 41, H 2, 95, effigies 4, 9,
 infantia 13, 55.
 Roscia lex 15, 32.
 Roscius histrio O 20.
 Roscius Caelius legatus H 1, 60.
 Roscius Regulus uno die consul H 3, 37.
 rostra 3, 5, 4, 12, 5, 1, 12, 21.
 Rubellius Blandus 3, 23, sententia in
 Lutorium Priscum 3, 51, Iuliam Drusi
 filiam ducit uxorem 6, 27, Tiberii pro-
 gener 6, 45.
 Rubellius Geminus consul 5, 1.
 Rubellius Plautus 13, 19, ob celebre no-
 men Neroni suspectus 14, 22, 57, in

- Asiam se recipit 14, 22. a Tigellino accusatur 14, 57. interficitur 14, 59. LVeteris gener 16, 10. amicitia damnosa 16, 30. familiares H 1, 14.
- Rubrius eques Ro. 1, 73.
- Rubrius Fabatus 6, 14.
- Rubrius Gallus H 2, 51. Caecinae proditi-
onis minister H 2, 99.
- Rufilla v. Annia.
- Rufinus v. Mennius, Vinicius.
- Rufinus dux Galliarum H 2, 94.
- Rufus Crispinus v. Crispinus.
- Rufus v. Atilius, Aufidienus, Cadius, Clu-
vius, Curtius, Faenius, Helvius, Muso-
nius, Numistius, Petilius, Sulpicius, Tre-
bellienus, Verginius.
- Rugii Germaniae pop. G 43.
- Ruminalis arbor in comitio 13, 58.
- Ruso v. Abudius.
- Rusticus v. Arulenus, Fabius, Iunius.
- PRutillius a M. Scauro accusatus 3, 66.
civis a Smyrnaeis factus 4, 43. suae
vitae scriptor A 1.
- Sabina Poppaea v. Poppaea.
- Sabina nobilitas 4, 9.
- Sabinorum sacra 1, 54.
- Sabinum bellum H 3, 72. ager H 3, 78.
- Sabinus Caelius H 1, 77.
- Sabinus Calavius 15, 7.
- Sabinus Calvisius 6, 9. H 1, 48.
- Sabinus Domitius H 1, 31.
- Sabinus Flavius Vespasiani frater H 1,
46. praef. urbis sub Othone et Vitel-
lio H 1, 46. 2, 63. milites urbanos
sacramento Vitellii adigit H 2, 65. Do-
labellam impellit ruentem H 2, 63. Cae-
cinam ad Vespasiani partes allicit H 2,
99. cum Vitellio paciscitur H 3, 65. in
Capitolium fugit H 3, 69. expositula-
tum ad Vitellium mittit H 3, 70. ca-
tenis oneratur et occiditur H 3, 74. cen-
sorio funere decoratur H 4, 47.
- Sabinus Flavius consul ab Othone desti-
natus H 1, 77. 2, 36. ab Othone co-
pilis rector missus H 2, 36. ad Vitel-
lium victorem transit H 2, 51.
- Sabinus v. Iulius, Nymphidius, Obultro-
nius, Ostorius, Titius.
- Sablaeus Poppaeus 1, 80. provincia Moe-
sia ei prorogatur ib. triumphi insignia
obtinet 4, 46. Macedoniae et Achaiae
praeses 5, 10. moritur 6, 39. avus
Poppaeae 13, 45.
- PSabinus praef. praetorii H 2, 92. in
vincula ductur H 3, 36.
- Sabrina Britanniae fl. 12, 31.
- sacerdos censetur mortuae filiae Neronis
15, 23. sacerdotes Augustales 1, 54.
2, 83. H 2, 95. sacerdotibus carpento
ingredi Capitolium concessum 12, 42.
Germanorum G 7. 11. Iudaeorum H 5,
5. 13. Naharvalorum G 43.
- sacerdotia delatoribus tribuuntur 3, 19. H
1, 2. sacerdotii honor apud Iudaeos
H 5, 8.
- Sacrata Claudia v. Claudia.
- sacrificialis apparatus 2, 69.
- sacrificandi mos apud Parthos 6, 37.
- sacrificia 2, 85. 6, 37. 14, 30. 15, 47.
G 9. A 27.
- Sacrovir v. Iulius Sacrovir.
- Saenia lex 11, 23.
- Saevinus v. Pomptinus.
- sagittarii equites 2, 16. pedites 2, 16.
13, 40.
- Sagitta v. Claudius, Octavius.
- sal quomodo conficiatur 13, 57.
- Salaminus Iuppiter 3, 62.
- Salaria via H 3, 78. 82.
- salarium proconsularium A 42.
- Saleius Bassus poeta O 5, 9 sq.
- Salliare carmen 2, 83.
- Sallenus Clemens v. Clemens.
- Sallustiani horti 13, 47. H 3, 82.
- CSallustius rerum Ro. scriptor 3, 30.
- Sallustius Crispus 1, 6. Tiberii secreto-
rum particeps ib. falsum Agrippam ca-
pit 2, 40. moritur 3, 30. mores ib.
- Salonina Caecinae uxor H 2, 20.
- Saloninus v. Asinius.
- Salvianus v. Calpurnius.
- Salvius Cocceianus Othonis nepos H 2, 48.
- Salvius Otho consul 12, 52. pater impe-
ratoris H 2, 50.
- Salvius Titianus Othonis frater H 1, 75.
consul cum Othone H 1, 77. urbi prae-
ficitur H 1, 90. bello H 2, 23. honor
imperii penes ipsum H 2, 39. cum Vi-
tellianis congredi properat H 2, 33. a
Vitellio excusatur H 2, 60. Asiae pro-
consul A 6.
- salutare solem H 3, 24. nomine 12, 41.
imperatorem 2, 18. H 2, 80. prin-
cipem 11, 22. salutantium agmina H 2,
92. coetus 13, 18. 14, 56. ambitio
O 29.
- Salutis templum 15, 53. 74. augurium
12, 23.
- Samaritae Iudaeae pop. 12, 54.
- Samii 4, 14. 6, 12.
- Samlus eques Ro. 11, 5.
- Samnis v. Decius.
- Samnites 11, 24. H 3, 59. G 37.
- Samothracia 2, 54.
- Sanbulo mons 12, 13.
- Sancia Considii soror 6, 18.
- Saectus v. Claudius.

sanguis gustatus in foederibus regum Orientalis 12, 47.

Sanquinus Maximus consularis 6, 4. moritur 11, 18. L'Arruntii accusator 6, 7. Santoni 6, 7.

Sardiani 2, 47, 3, 63. Etruscorum consanguinei 4, 55.

Sardinia 13, 30, 14, 62, 16, 9, 17. H 2, 16; grave caelum 2, 85.

Sariolenus Vocula H 4, 41.

Sarmatae H 1, 2; 3, 24, 4, 54. nullo scuto atuntur H 1, 79. in plaustris vivunt G 46. arma 6, 35. vestis G 17.

Sarmatae lazyges 12, 29. H 3 5.

Satrius Secundus Seiani cliens 4, 34, 6, 8. index coniurationis 6, 47.

Saturnalia 13, 15.

Saturnini turbatores plebis 3, 27.

Saturninus v. Aponius, Lusius, Vitellius.

Saturnus deus H 5, 2, 4. aedes 2, 41. H 1, 27. dies festi 13, 15. H 3, 78. stella H 5, 4.

Saufeius Trogus 11, 35.

Saxa rubra H 3, 79.

saxum Gabinum Albanumque 15, 45. Seriphium 4, 21. Tarpeium 6, 19.

Scaeva v. Didius.

Scaevinus v. Flavius.

Scantia virgo Vestalis 4, 16.

Scapula v. Ostorius.

Scaurus v. Aurelius.

Scaurus Mamerus 1, 13, 3, 23. CSilannum accusat 3, 66. orator insignis 3, 31. maiestatis postulatur 6, 9. se ipse necat 6, 29.

MScaurus Rutillium accusat 3, 66. suam vitam scribit A 1. concursu totius civitatis accusatus et defensio O 39.

Scaurus Maximus 15, 50. sceptuchi Sarmatarum 6, 33.

scholarum vitia O 35.

scholastici O 14, 15, 26, 35, 42.

Scipio Caesaris adversarius 4, 34.

Scipio cohortis praef. opprimitur H 2, 59.

LScipio Asiaticus 3, 62. alius H 3, 72.

PScipio Cornelius 3, 74, 12, 53. Pop-paeae maritus 11, 2. modestum de uxore responsum 11, 4. adulatur Pallanti 12, 53. consul 13, 25.

PScipio Africanus maior 2, 59. Syphacem captum populo Ro. ostendit 12, 38. ab oratoribus incescebatur O 40.

PScipio Africanus minor Cottam accusat 3, 66.

Scipiones adulatores 2, 33.

Scribonia Augusti coniux 2, 27.

Scribonia Pisonis Liciniani mater H 1, 14.

Scriboniana ala H 3, 6.

Scribonianus Camerinus H 2, 72.

Scribonianus Crassus Pisonis frater H 1, 47. a novis rebus abhorret H 4, 39.

Scribonianus Furius v. Furius.

Scribonii fratres 13, 48. H 4, 41.

Scribonius 2, 27, 32.

Scydrthemis Sinopensium rex H 4, 84.

Scythae 2, 50, 65, 68, 6, 41, 44.

Scythia 6, 36.

sectiones Neronianae H 1, 90. apud aedilium 13, 23.

sector et hasta H 1, 20.

seculum quid vocetur G 19.

Secundus Carinas 15, 45.

Secundus v. Iulius, Pedanius, Pomponius, Satrius, Vibius.

sedilia in theatro et circo 15, 32.

Sedochesorum rex H 3, 48.

Segestani 4, 43.

Segestes Romanis fidus 1, 55. obsidione liberatur 1, 57. Arminio catenas inlicit 1, 58. dedit oratio ad Germanicum lb.

bene exceptus 1, 59.

Segimerus Segestis frater 1, 71.

Segimundus Segestis filius 1, 57.

Seianus v. Aelius.

Seius Quadratus 6, 7.

Seius Strabo praetorii praef. 1, 7. Seiani pater 1, 24, 4, 1.

Seius Tuberio legatus 2, 20. maiestatis falso accusatur 4, 29.

Seleucia ad Orontem 2, 69. H 4, 84. ad

Tigrim 6, 42, 44, 11, 8.

Seleucus mathematicus H 2, 78.

Seleucus rex 6, 42.

sellarii obscenum nomen 6, 1.

sellisternia 15, 44.

Semnones Sueviae pop. 2, 45. G 39.

Semproniae rogationes 12, 60.

TiSempronius consul bello Punico secundo H 3, 34.

Sempronius Densus H 1, 43.

CSempronius Gracchus orator O 18.

Sempronius Gracchus Iuliae Augusti filiae

adulter 1, 53. longum eius exilium lb.

CSempronius Gracchus 4, 13. praetor 6, 16. Granium accusat 6, 38.

senatores domibus pantomimorum prohibentur 1, 77. senatorum ius Aeduis

datur 11, 25. pedarii 3, 65. per arenam foedati 15, 32. contumeliae in eos

severe vindicatae H 4, 45. senatores provinciae Narbonensis 12, 23. multis origo a libertis 15, 27.

senatoria aetas 15, 28. H 4, 42.

senatus a Romulo institutus H 1, 84. habitus in Palatio 2, 37, 13, 5. in cubiculo principis 13, 5. in templo

Genetricis Veneris 16, 27. infrequens 6, 12. rogatus a praetore urbano H 1, 47.

- iuratus censet 4, 21. iusiurandum concipit H 4, 41. templum ei decretum 4, 15. commentarii 15, 74. laus H 1, 84. discrimen H 2, 52. auctoritas restituta 13, 4. probrosi ex eo moti 11, 25. etiam pauperes 12, 52. varie adsentientiendi ratio H 4, 4.
- senatus consulta ad aerarium delata 3, 51. agebantur 3, 57. 12, 53. fiebant per discessionem 6, 12. Scitum de edendis muneribus gladiatoris 4, 63. de libro Sibyllae 6, 12. de disciplina haruspicum 11, 15. de Aeduis 11, 25. de procuratoribus Caesaris 12, 60. de servorum poena ob interfectum domum 13, 32. 14, 43. adversus eos qui pretio causas orant 13, 42. de numero gladiatorum 13, 49. contra praevaricatores 14, 41. contra fictas adoptiones 15, 19. contra accusatores H 2, 10. de statutis Poppaeae reponendis H 1, 78. de mathematicis magisque Italia pellendis 2, 32. 12, 52. H 2, 62. de supplicationibus 13, 41. de gratibus praesidibus agendis 15, 22.
- Seneca v. Annaeus Seneca.
- Senecio v. Claudius, Herennius.
- Senecio Tullius in Neronem coniurat 15, 50. diu abiit 15, 56. impunitate corruptus amicum nominat ib. mori adigitur 15, 70.
- Sentientis colonia H 4, 45.
- Senones 11, 24. 15, 41.
- Sentius Vespasiani amicus H 4, 7.
- CnSentius Surae praeficitur 2, 74. Martinam veneficam in urbem mittit 2, 74. 3, 7. Pisonem repellit 2, 79. ad deductionem eum compellit 2, 81.
- septemviri 3, 64.
- Septimius Porcius H 3, 5.
- Septimius centurio 1, 32.
- sepulchra Germanorum G 27.
- sepultura Iudaeorum H 5, 5. Romanorum, regum externorum 16, 6. ei ne hostes quidem invidet 1, 22. prohibita damnati 6, 29. post sepulturam accusati et damnati 16, 11.
- Sequani Galliae pop. 1, 34. repellant 3, 45. H 1, 51. Sabinum vincunt H 4, 67.
- Serapis H 4, 81. 84.
- Serenus v. Amulius, Annaeus, Vibius.
- Serica vestis 2, 33.
- Seriphium saxum 4, 21.
- Seriphos insula 2, 85.
- serati pecuniae specus G 5.
- Sertorius 3, 73. oculo uno H 4, 13.
- QServaeus Commagenis praeficitur 2, 56. Pisonem accusat 3, 13. damnatur 6, 7. servi in dominos non interrogabantur 2, 30. tamen interrogati ib. si dominum interfecissent, etiam qui tantum sub eodem tecto fuerant, affecti supplicio 13, 32. 14, 43. servi Germanorum G 25. servi publici H 1, 43.
- servile bellum per Italiam 4, 27.
- Servilia Sorani filia 16, 30. ad mortem adigitur 16, 33. corruptor eius P. Celer H 4, 10.
- Serviliani horti 15, 55. H 3, 38.
- Servilius accusator 6, 49. in insulam amovetur 6, 30.
- Servilius v. Caepio.
- MServilius 2, 48. consularis 3, 22. consul 6, 31. moritur 14, 19. Nonianus O 23.
- Servius Maluginensis flamen Dialis 3, 58. sorte provinciae depulsus 3, 71. moritur 4, 16. filius ib.
- Servius Tullius sanctorum legum 3, 26. templa condidit 15, 41. H 3, 72.
- Servii H 2, 48.
- Sesosis rex Aegypti 6, 28.
- Severus architectus Neronis 15, 42.
- Severus v. Alledius, Caecina, Cassius, Cestius, Cetrius, Claudius, Curtius, Verulanus.
- Sextia Scauri Mamerci uxor 6, 29.
- Sextia LVeteris socrus necatur 16, 10 sq.
- Sextilia Vitellii mater II 2, 64. 89. moritur H 3, 67.
- Sextilius Felix H 3, 5. auxiliarius ductor Treveros fundit H 4, 70.
- Sextius Africanus 13, 19. 15, 46.
- Sextius Paconianus 6, 3 sq. in carcere strangulatur 6, 39.
- Sibyllae libri 1, 76. 6, 12. 15, 44.
- de sicariis lex 13, 44.
- Siellia 4, 13. 6, 12. ius eius 12, 23.
- Siculum fretum 1, 53.
- sidera septem mortales regentia H 5, 4.
- Sido 12, 29. Sueborum rex 12, 30. H 3, 5. pro Vespasiano militat H 3, 21.
- signa cohortium 1, 18. 2, 17. 53. H 4, 16. s. et aquilae 1, 37. 15, 12. H 3, 21 etc. s. vexillaeque 2, 18. 43. 3, 63. 4, 15. 34. incompta 3, 2. ardent 12, 64. defixa in principibus castrorum 1, 30. convertere 1, 20. e solo convellere 1, 20. apud Germanos G 7.
- signifer 1, 48. 2, 81. 3, 20. 45.
- Silana v. Iunia.
- Silanus Creticus v. Creticus.
- Silanus Iunius consul 4, 68.
- Silanus Iunius Asiae proconsul 13, 1. occiditur ib.
- Silanus Iunius Torquatus mori adactus 15, 35. LSilani patrus 16, 8.
- Ciunius Silanus Asiae proconsul 3, 66. 4,

13. accusatur 3, 66 sq. sententiae contra eum 3, 68. in exilium agitur 3, 69.
Diunius Silanus, Augusti neptis adulter, ab exilio revocatur 3, 24.
Liunius Silanus Octaviae Claudii filiae sponsus 12, 3. praeturae elurare cogitur 12, 4. se interficit 12, 8.
Liunius Silanus CCassii discipulus 15, 52. accusator 16, 7. in exilium missus necatur 16, 9, 12.
Miunius Silanus consul 2, 59. nobilitate et eloquentia praecellit 3, 24. adulatio eius 3, 57. filia CCaesari desponsa 6, 20. CCaesari suspectus H 4, 48. accusari iussus A 4.
Silia in exilium agitur 16, 20.
Siliana ala H 1, 20. 2, 17.
Silius Domitius 15, 59.
Silius Italicus H 3, 63.
Silius Nerva consul 4, 68. alius 15, 48.
CSilius superioris Germaniae legatus 1, 31. fabricandae classis praepositus 2, 6. in Chattos ire iubetur 2, 7. 25. contra Gallos legiones obicit 3, 42. Sequanorum pagos vastat 3, 45. triumphalia insignia obtinet 1, 72. 4, 18. crimen a Seiano intentatur 4, 18. mortem sumit 4, 19. effigies SCto abolita 11, 35. uxor 4, 19.
CSilius consul designatus 11, 5. a Messalina amatur 11, 12. nuptias petit 11, 26. sollempniter eas celebrant 11, 27. metum dissimulat 11, 32. occiditur 11, 35. uxor eius 13, 19.
silva Caesia 1, 50. Herculi sacra 2, 12. **Hercynia** G 28. silvae in domo Neronis 15, 42.
Silvanus tribunus 15, 60. v. et **Granius**, **Plautius**, **Pompeius**, **Pomponius**.
Silures Britanniae pop. 12, 32. 38. 40. a **Frontino domiti** A 17. habitus eorum A 11.
Simbruina stagna 14, 22. colles 11, 13.
Simo Iudaeorum regnum invadit H 5, 9. a **Quintilio Varo** puniunt 1b.
Simo Iudaeorum dux H 5, 12.
Simonides 11, 14.
Simplex Caecilius v. Caecilius.
simulacrum divi Augusti Cretae 3, 63. **Apollinae** 12, 22. **Paphiae Veneris** H 2, 3. **Iunonis perspersum** 15, 44. **Minervae aureum** in curia 14, 12. **tauri aeneum** in foro boario 12, 24. **Victoriae delapsum Camuloduni** 14, 32. **simulacra deum** 16, 28. nulla Iudaeis H 5, 5. et **Naharvalis** G 43. **numinum** 1, 73. 15, 45. **montium, fluminum, procliorum** in triumpho vecta 2, 41.
Sindes fl. 11, 10.
singularium ala H 4, 70.
Sinnaces Parthus 6, 31 sq. 36 sq.
Sinope Ponti urbs H 4, 83 sq.
Sinuessa opp. 12, 66.
Sinuessanae aquae H 1, 72.
Sipylius 2, 47.
Siraci pop. 12, 15 sq.
Sirpicus centurio 1, 23.
Sisenna centurio H 2, 8. **historicus** H 3, 51. O 23.
Sisenna Statilius Taurus cons. 2, 1.
Sitones Germaniae pop. G 45.
Smyrna 4, 56.
Smyrnaeorum origo et merita in Romanos 4, 43. 55. sq. 63.
sociale bellum 6, 12.
societates equitum Ro. 4, 6. **vectigalium** 13, 50. **societatis firmandae mos apud reges Orientis** 12, 47.
sodales Augustales 1, 54. 3, 64. **Tituli** 1, 54.
Sofonius Tigellinus 14, 48. **praeef. praetorii** 14, 51. **validus apud Neronem** 14, 57. 15, 50. **libidinosus** 14, 51. 60. **mirum convivium** 15, 37. **Faenium Rufum criminatur** 15, 50. **triumphale decus obtinet** 15, 72. **hereditatum captator** 16, 17. 19. **exturbat Octaviam** 14, 60. se occidit H 1, 72.
Sohaemus Iuraeorum rex 12, 23.
Sohaemus rex H 2, 81. 5, 1. **regionem Sophenen a Nerone accipit** 13, 7. **sol repente obscuratus** 14, 12. **oriens in Suria salutat** H 3, 24. **solis sonus stridorque** G 45.
Solis aedes 15, 74. **ara** 6, 28.
Solon Athen. legislator 3, 26.
Solyml pop. 5, 2.
somnus Bassi 16, 1. **Caecinae** 1, 65.
Germanici 2, 41. **Petrae** 11, 4. **somnorum interpretes** 2, 27.
Sophene regio 13, 7.
Sophocles O 12.
Soranus v. Barea Soranus.
sortes Germanorum G 6. **sorte data provincia** 3, 32. 58. 71. A 6. 42.
Sosia Galla Silli uxor 4, 19 sq. 54.
Sosianus v. Antistius Sostianus.
Sosibius Britannici educator 11, 1. **sestertium deces donatur** 11, 4.
CSosius Iudaeos subegit H 5, 9.
Sostratus sacerdos H 2, 4.
Soza opp. Dandariae 12, 16.
spadones 12, 66. **agmen** H 2, 71. 3, 40.
Spartacus 3, 73. 15, 46.
Spartani 2, 60. **leges eorum** 3, 20.
spectacula praesides provinciarum edere vetiti 13, 31. **eorum gradus exstructi** 14, 13. **unum genus apud Germanos** G

4. ferarum et gladiatorum 1, 76, 4, 62, 11, 22, 13, 31, 14, 17, 18, 32. H 2, 67, 71, 94. 3, 32. navalis proelii 12, 57.
- speculatores H 1, 24 sq. 27, 31. 2, 11, 33, 72.
- Spel aedes 2, 49.
- Spelunca villae nomen 4, 59.
- spicea corona 11, 4.
- spintria obscenum nomen 6, 1.
- Spurinna v. Vestricius.
- stagna in domo Neronis 15, 42. stagnum Agrippae 15, 37.
- Staius tribunus 4, 27.
- Statilia Messalina 15, 68.
- Statilius Sisenna Taurus consul 2, 1. praefectus urbi 6, 11.
- Statillus Taurus ab Agrippina perversus 12, 59, 14, 46.
- Stattius Annaeus 15, 64.
- Stattius Domitius 15, 71.
- Stattius Murcus H 1, 43.
- Stattius Proximus 15, 50, 71.
- Stattius tribunus 15, 60.
- status Claudiae vim ignium bis elapsa 4, 64. D. Iulii ab Occidente in Orientem sponte conversa H 1, 86. Vitellii cadentes H 2, 85. Illustris A 40. laureata 4, 23. triumphalis H 1, 79. status honor dulcius decretus A 40. status oratorum O 8. auro vel argenteo solidae prohibita 13, 10.
- LStertinus Bructeros fundit 1, 60. Segimerum in deditionem accipit 1, 71. perfidiam Angrivariorum ulciscitur 2, 8. eodem supplices in deditionem accipit 2, 22.
- stipendia tricena 1, 35. quadragena 1, 17. iusta H 4, 46. acta 6, 3.
- stipendium militis diurnum 1, 17. praetorianorum ib.
- stipes datae 14, 15. H 4, 53. 5, 5.
- Stoechades Massil. insulae H 3, 43.
- Stolica secta 16, 32. Stolorum placita H 4, 5. arrogantia 14, 57.
- Strabo v. Acilius, Selus.
- Stratonicensis 3, 62.
- Stratonice Venus 3, 63.
- stupri licentia vulgata 2, 85.
- Suardones Germaniae pop. G 40.
- Sublaqueum villa Neronis 14, 22.
- sublicius pons H 1, 86.
- Subrius Dexter H 1, 31.
- Subrius Flavius v. Flavius.
- subsignati milites H 1, 70. 4, 33.
- succinum G 45.
- Suebi H 1, 2. G 2. 9, 38, 41, 43, 45. Rhaetiae immaent 1, 44. 2, 26, 44. veteres praedae apud Marcomanos 2, 62. rex his impositus a Druso 12, 29.
- Suebia G 43, 45. mare G 45.
- Suedius Clemens primiplicis H 1, 67.
- Galliam Narbonensem aggreditur H 2, 12.
- Suessa Pometia H 3, 72.
- CSuetonius Paulinus Britanniae legatus 14, 29. aciem contra Britannos parat 14, 34. victoria insignis 14, 37. dux diligens et moderatus A 5. prosperae res A 14 sqq. Othonis dux H 1, 87. consiliis eius Otho utitur H 1, 90. criminantur cum Othoniani milites H 2, 23. natura cunctator H 2, 25. de bello disputat H 2, 31. fuga post proelium H 2, 44. prodidisse Othonem fatetur H 2, 60. consul 16, 14.
- Suevi v. Suebi.
- Sugambri 2, 26. 4, 47. 12, 39.
- suggestus apud signa, in quo aurea imperatoris statua H 1, 36.
- Suillius Caesonius 11, 36.
- MSuillius consul 12, 25.
- PSuillius Germanici quaestor 4, 31. in insulam amotus ib. Asiaticum accusat 11, 1. accusator insignis 11, 4 sq. praevaleatur ib. damnatur 13, 42. in Balearibus pulsus 12, 43.
- Suiones Germaniae pop. G 44.
- sulco designantur oppida 12, 24.
- LSulla nobilis iuvenis 3, 31. consul 6, 15.
- LSulla dictator 1, 1. 2, 55. 3, 27. 62. adiutus a Smyrnaeis 4, 56. a Byzantibus 12, 62. cum Mario bellat 12, 60. ab oratoribus incessitur O 40. Capitolium instaurat H 3, 72. iudicia tradidit senatui 11, 22. pomerium auxit 12, 23. in urbe confixit H 3, 83. a Caligula irrisus 6, 46. saevissimus H 2, 38. v. et Corneliis.
- Sullanus centurio 3, 75.
- Sulpicia domus 3, 48. H 1, 15.
- Sulpicia Praetextata Crassae uxor H 4, 42.
- Sulpicius Asper 15, 49. conspirat contra Neronem 15, 50. occiditur 15, 68.
- Sulpicius Camerinus 13, 52.
- Sulpicius Florus H 1, 43.
- Sulpicius Quirinus v. Quirinus.
- Sulpicius Rufus ludi procurator 11, 35.
- CSulpicius consul 3, 52. Idem CGalba 6, 40.
- sumptuaria lex 3, 52.
- Sunuci Germaniae pop. H 4, 66.
- suovetaurilia 6, 37. H 4, 53.
- superstitiones magicae 12, 59.
- supplicationes ob res bene gestas 13, 41. ob supplicia civium 2, 32. ob occisam

- a Nerone matrem 14, 12. ob Neronis amorem in R. P. 14, 59.
- Surena 6, 42.
- Suria v. Syria.
- Surrentinum promontorium 4, 67.
- Surrentum 6, 1.
- Syene opp. 2, 61.
- Syphax rex victus 12, 38.
- Syracusanis gladiatorum numerum egredi permittitur 13, 49.
- Syri orientem solem salutant H 3, 24.
- Syria 1, 42. 2, 42. 55. 58. 69 sq. 74. 78. 81. 4, 8. 5, 10. 6, 27. 31. 37. 13. 22. 15, 9. H 1, 10. 76. 2, 2. 6. 78. 80. 87. 4, 3. 17. 8, 1. 26. provincia vacua 14, 26. A 40. aucta Ituraeis et Iudaëis 12, 23. tributis deminutionem orat 2, 42. Syriae legiones H 1, 10. 76. 2, 6. 8. Syriae equites 12, 55. caput Antiochia H 2, 79. rector 2, 4. praeses 6, 41. legatus 11, 10.
- tabernaculum ducis 1, 29.
- tabulae duodecim 3, 27. 6, 16. publicae 13, 23. 28. plumbeae 2, 69. nuptiales 11, 30.
- tabularia causarum O 39.
- Tacfarinas bellum in Africa movet 2, 52.
- a Furio Camillo fusus ib. bellum renovat 3, 20. ab Apronio pellitur in deserto 3, 21. vires reparat 3, 73. a Blaeso fusus 3, 74. auctis viribus iterum bellum gerit 4, 23. a Dolabella victus 4, 24 sq. in tela ruens occiditur ib.
- Tacitus v. Cornelius Tacitus.
- Tallus Geminus 14, 50.
- Tamesa Britanniae aestuarium 14, 32.
- Tamfanae Marsorum templum 1, 51.
- Tamiras Cilix H 2, 3.
- Tanaïs fl. 12, 17. — Tanaum v. Taum.
- Tantalus 4, 56.
- Tarentum 14, 12. 27. H 2, 83. Tarentinum foedus 1, 10.
- Tarius Gratianus 6, 38.
- Tarpeum saxum 6, 19. altitudo et aditus H 3, 71. v. et saxum.
- Tarquinius Priscus 4, 65. H 3, 72.
- Tarquinius Superbus 6, 11. Capitolium exstruit H 3, 72. pulvis 3, 27.
- Tarquitius Crescens 15, 11.
- Tarquitius Priscus 12, 59. repetundarum damnatur 14, 46.
- Tarracina 3, 2. H 3, 57. 60. 76. 84. 4, 2 sq. a Vespasiano occupatur H 3, 57. a Vitellio expugnatur H 3, 77.
- Tarraconensis colonia 1, 78.
- Tarsa Thracum dux 4, 50.
- Tartarus fl. H 3, 9.
- Tatius rex Sabinorum 1, 54. 12, 24. H 2, 95.
- Taum (Tanaum) Britanniae aestuarium A. 22.
- Taurus mons 1, 56. 12, 28.
- Tauranittum regio 14, 24.
- Taurina ala H 1, 59. 64. 70. colonia H 2, 66.
- Taurorum litora 12, 17.
- Taurus mons 6, 41. 12, 49. 15, 8.
- Taurus v. Antonius, Statilius.
- Taurus Augusti amicus 3, 72.
- Tedius 1, 10.
- Telamou 3, 62.
- Telebol 4, 67.
- LTelepinus consul 16, 14.
- Temnii pop. 2, 47.
- templum Aesculapii 4, 14. Apollinis 3, 61. H 1, 27. Augusti Romae 1, 11. in Hispania 1, 78. Nolae 4, 57. Pergami 4, 37. 55. Ceresis 15, 53. Claudii in Britannia 14, 31. Concordiae H 3, 68. Dianae 4, 43. Fecunditatis 15, 23. Florae 2, 49. Fortunae 15, 53. Fort. equestris 3, 71. Fortis F. 2, 41. Herculis 15, 41. Hierosolymis H 5, 8 sq. 12 sq. Iani 2, 49. Iovis 13, 24. 1. Ditis H 4, 83. 1. Capuae 4, 57. divi Iulii H 1, 42. Lunae 15, 41. Martis ultoris 2, 64. 3, 18. 13, 8. Meftis H 3, 33. Minervae 13, 24. Neronis 15, 74. illae Neronis 15, 23. Romae 4, 56. Salutis 15, 53. 74. Saturni 2, 41. H 1, 27. Solis 15, 74. Spei 2, 49. Tamfanae 1, 51. Tiberii 4, 15. 37. 55. Veneris 4, 43. V. Genetricis 16, 27. V. Paphiae H 2, 2. Vestae 15, 36. 41. H 1, 43. templa in laetitia adita 2, 75. spoliata 15, 45. dedicata 2, 49. 4, 57. 67. 6, 45. H 3, 72. t. restituendi caerimoniae H 4, 53. t. spoliatorum dona conquisita A 6. imperatoribus et urbi Romae exstructa 4, 37. in iis tendunt milites H 2, 93.
- Tenacteri Germ. pop. 13, 56. H 4, 21. 64. 77. G 32. 38.
- tendere extra vallum ignominiae nota 13, 36.
- Tenli 3, 63.
- Terentius evocatus H 1, 41.
- Terentius Lentinus 14, 40.
- MTerentius ob amicitiam Scitani reus 6, 8. absolvitur ib.
- Termetini Hispaniae pop. 4, 45.
- Terra mater G 40.
- terrae motus in Asia 2, 47. 12, 59. Romae 12, 43. in Campania 15, 22.
- Tertullinus v. Volcatius.
- tesserarius speculatorum H 1, 23.
- testamentum Acerroniae 14, 6. Agricolae

A 43. Antel 16, 14. Augusti 1, 8. Claudii 12, 69. Iuniae 3, 76. Liviae 5, 1. Pisonis H 1, 48. Vinii ib. Othonianorum H 2, 62. subiectores lege Cornelia damnati 14, 40. capitis damnatorum 6, 29. 15, 64. nulla apud Germanos G 20. in his adulationes potentium 14, 29. 16, 19. probrosa in Caesares, patres etc. 6, 38. 16, 19. his principes et eorum amici heredes ex parte facti 2, 48. 14, 31. 16, 11. 17. A 43.
testudo 12, 35. H 3, 27 sq. 4, 23. in eam conglobari 13, 39. H 3, 31.
tetrarcha 15, 25.
Tettius Iulianus legatus H 1, 79. 2, 85. praetura ei ablata H 4, 39. redditu ib. 40.
Teucer 3, 62.
Teutoburgiensis saltus 1, 60.
Teutoni pop. H 4, 73.
Thala Africae opp. 3, 21.
theatri licentia 1, 77. 11, 13. 13, 24. Antiochense locus consultandi H 2, 80. Marcelli 3, 64. Neapolitanum 13, 33. Pompei comburitur 3, 72. eius scena a Tiberio structa 6, 45. magnitudo populi in eo 13, 54. quale olim fuerit 14, 20. sedes mansura a Pompeio structa ib.
Thebae veteres Aegypti 2, 60.
Theophanes Mitylenensis 6, 18.
Theophilus 2, 55.
Thermaeus sinus 5, 10.
Thermus Minucius 6, 7.
Thesius 4, 56.
Thessali 6, 34.
Thracae 2, 64. 66. a Romanis victi 4, 46. 48. his auxiliantur 4, 47 sq. H 1, 68. tripudia ante pugnam 4, 47.
Thracia 2, 64. 66 sq. 3, 38. 4, 5. 6, 10. H 1, 11.
Thrasea Paetus 13, 49. Patavio oriundus 16, 21. senatu exit 14, 12. 16, 21. de Antistio sententia 14, 48. firmitudo animi 14, 49. oratio contra provincialium superbiam 15, 20. occursum Neronis prohibetur 15, 23. 16, 24. apud eum accusatur 16, 21 sq. codicillos ad eum componit 16, 24. ludicris interest 16, 21. mortis arbitrium ei permissum 16, 33. venas secat 16, 35. verae gloriae exemplar H 2, 91. virtus ipsa 16, 21. ab Aruleno Rustico laudatur A 2. socer Helvidii 16, 28. 35. H 4, 5. Iberitas ib. amicus Vespasiani H 4, 7.
Thrasillus mathematicus 6, 20. eius filius 6, 22.
Thubuscum Africae opp. 4, 24.

Thule insula A 10.
Thurii 14, 21. apud eos equorum certamina ib.
Thyestes Materni O 3. Varii O 12.
Tiberiana domus H 1, 27.
Tiberina ostia 15, 42.
Tiberiolus meus 6, 5.
Tiberis exundatio 1, 76. H 1, 86. de remediis disputatur 1, 79. in T. tracta corpora damnatorum 6, 19. 15, 2. in T. luctum frumentum corruptum 15, 18.
Ti Nero ab Augusto Imperator appellatur 1, 3. adoptatur ib. Imperium adipiscitur 1, 5. Germanicum timet oditque 1, 7. 82. mores 1, 4. obscura verba 1, 11. ad exercitus se iturum simulat 1, 47. Iuliam olim uxorem necat 1, 53. sodalis Augustalis 1, 54. Agrippinam odit 1, 69. in acta sua lurari prohibet 1, 72. patris patriae nomen recusat 1, 72. legem maiestatis reducit ib. Imperia ad finem vitae continuat 1, 80. Imperator salutatur a militibus 2, 18. Urgulaniae adest apud praetorem 2, 34. hereditates, nisi amicorum, non adit 2, 48. novies ab Augusto in Germaniam missus 2, 56. dominus dici recusat 2, 87. Germanici morte laetus 3, 2. spernendis rumoribus et honoribus validus 3, 10. 4, 37. firmus adversus pecuniam 3, 18. in Campaniam profisciscitur 3, 31. 4, 57. litterae super luxu civitatis 3, 53. animi altitudo et simulatio 1, 7. 69. 4, 1. 29. 52. 71. calliditas 11, 3. constantia 4, 8. 12. in deterius mutatur 4, 6. liberalis 2, 48. parvus 3, 52. Drusum filium mortuum laudat 4, 12. templum eius 4, 15. in ulteriore Hispania 4, 37. Smyrnae 4, 56. facta dictaque Augusti observat 4, 37. A 13. effigies 4, 64. 74. habitus corporis 4, 57. munificentia 2, 48. 4, 64. 6, 45. in insulam Capreae se abdit 4, 67. in specu periculum adit 4, 59. dominatur violentius mortua matre 5, 3. saevit in Drusum nepotem 6, 23 sq. libidines 6, 1. litterae 6, 6. scelera ib. debitoribus subvenit 6, 17. Galbae praesagit Imperium 6, 20. Chaldaeis dat operam ib. vestium iniectum necatur 6, 50. vita et mores 6, 51. eloquentia 13, 3. imperat annis xxiii O 17.
Tiberius Drusi f. 6, 46.
Tiburis 6, 27.
Tiburtum fines 14, 22.
Ticinum 3, 5. H 2, 17. 27. 30. 68. 89.
Tigellinus v. Sesonius.
Tigranes Armeniae rex 2, 3. Romae supplicio afficitur 6, 40.

- Tigranes Cappadox Armeniae rex 14, 26. alienigena a Parthis vocatur 15, 1. Adiabenos vastat ib.
- Tigranocerta Armeniae urbs 12, 50. Corbuloni deditur 14, 24. a Tigrae occupatur 15, 4. obsidetur a Parthis 15, 4. obsidione liberatur 15, 5. cf. 14, 23, 15, 6, 8.
- Tigris 2, 6, 37, 12, 13.
- Timarchus 15, 20.
- Timotheus Atheniensis H 4, 83.
- Tingitana Mauritaniae provincia H 2, 58.
- Tiridates regnum Parthorum occupat 6, 32, 37, 41. regio insigni decoratur 6, 42. fugae specie discedit 6, 44.
- Tiridates Vologesis frater 12, 50. fit rex Armeniae 13, 34, 15, 14. Armeniam bello petit 13, 37. de colloquio cum Corbulone agit 13, 38. proelium cum Romanis parat 13, 40. discedit ib. ex Armenia abire cogitur 14, 26, 15, 1. diademate a Vologese evinctus 15, 2. diadema Romae accipere non recusat 15, 24. cf. 15, 29. legatos ad Corbulonem mittit 15, 27. cum illo colloquitur 15, 28. Romam venit 16, 23.
- Tiro Apinius v. Apinius.
- Tiro Ciceronis libertus O 17. tirocinii dies 12, 41.
- Titianus v. Salvius Titianus.
- Titidius Labeo 2, 85.
- Titii sodales 1, 54.
- Titius Proculus 11, 35.
- Titius Sabinus 4, 18. accusatus differtur 4, 19. dolus in eum struitur 4, 68. in carcerem tractus damnatur 4, 70. circumventus a Latiane 6, 4.
- Titus Vespasiani filius H 1, 1, 10. Ingenium H 2, 1, 4, 86. ad Galbam a patre missus redit in itinere H 2, 1. Benignae reginam amat H 2, 2. Veneris templum adit ib. Vespasianum Mucianumque conciliat H 2, 5. consiliorum inter eos nuntius H 2, 79. Iudaeo bello praepositus H 2, 82, 4, 51, 5, 1. consulatum absens idit H 4, 38. validissima exercitus pars ei traditur H 4, 51. pietas erga fratrem H 4, 52. comitas erga milites H 5, 1. Hierosolyma obsidet H 5, 1, 10 sq. aggeres et vineas parat H 5, 13.
- Tmolus urbs Asiae 2, 47.
- toga virilis 12, 41. hirta O 26. picta 4, 26. a Britannis gestari coepta A 21.
- togati 16, 27. H 1, 38, 2, 20, 3, 70. A 9, O 6.
- Togonius Gallus 6, 2.
- Tolbiacum Germ. opp. H 4, 79.
- Toranius (?) O 21.
- Toronaeus sinus 5, 10.
- Torquata Silani uxor 3, 69.
- Torquatus Silanus v. Silanus.
- trabecati equites 3, 2.
- Trachalus v. Galerius.
- Trallanus imperator H 1, 1. G 37. imperli felicitas A 3, 44.
- Tralliani pop. 4, 55.
- transfugarum apud Germanos poena G 12.
- Trapezus Asiae civitas 13, 39. H 3, 47.
- Traulus Montanus eques 11, 36.
- Trebellienus Rufus 2, 67. Cotylis liberorum tutor ib. et 3, 38. sua manu cadit 6, 39.
- Trebellius Maximus 14, 46. Britanniae legatus H 1, 60. A 16. inde profugit H 2, 65. A 16.
- MTrebellius legatus 6, 41.
- Trebonius Garutianus H 1, 7.
- Treveri 1, 41, 3, 40, 42. H 1, 53, 57, 63, 4, 18, 28, 37, 57, 66, 69—71, 73. G 28. Treverorum ala 2, 14. H 2, 28. colonia H 4, 62, 72.
- Triaria LVitellii uxor H 2, 63. licentia H 2, 64. superbia ac saevitia H 3, 77.
- Triboci Germ. pop. H 4, 70. G 28.
- tribunal e caespite 1, 18.
- tribuni militum consulari potestate 1, 1. urbanae cohortis 6, 9. praetoriae 1, 77, 13, 15. H 1, 82. exactoriae H 1, 20. legionis 1, 19, 23, 4, 73. H 3, 9, 4, 78.
- tribuni plebei 1, 15. H 2, 91. intercedendi ius 16, 26. H 4, 9.
- tribunicia potestas 1, 3, 7, 9 sq. H 1, 47. summi fastigii vocabulum 3, 56, tribunicii viatores 16, 12. tribunicius ius 1, 2. coercetur 13, 28.
- tribus 1, 15, 3, 4, 14, 13. H 3, 58. O 39.
- tributa et vectigalia 1, 11. necessaria H 4, 74. continua 3, 40. infracta H 4, 57. exactio 4, 6. A 19. deminutio 2, 56.
- trierarchus 14, 8. H 2, 16, 3, 12.
- Trimerus insula 4, 71.
- Trinobantes in Britannia 14, 31. A 31.
- Trio Fulcinus accusator 2, 28, 30. Pisonem apud consules postulat 3, 10. a Tiberio monetur 3, 19. consul 5, 1. facili capessendis inimicitiis 5, 11. exitium ei differtur 6, 4. metu se ipse necat 6, 38.
- Trivia 3, 62.
- triumphales imagines 15, 72. insignia 1, 72, 2, 52, 3, 48, 72, 4, 18, 26, 44, 46, 6, 10, 39, 11, 20, 12, 3, 28, 38, 15, 72. H 1, 79, 2, 78, 4, 4. A 40.

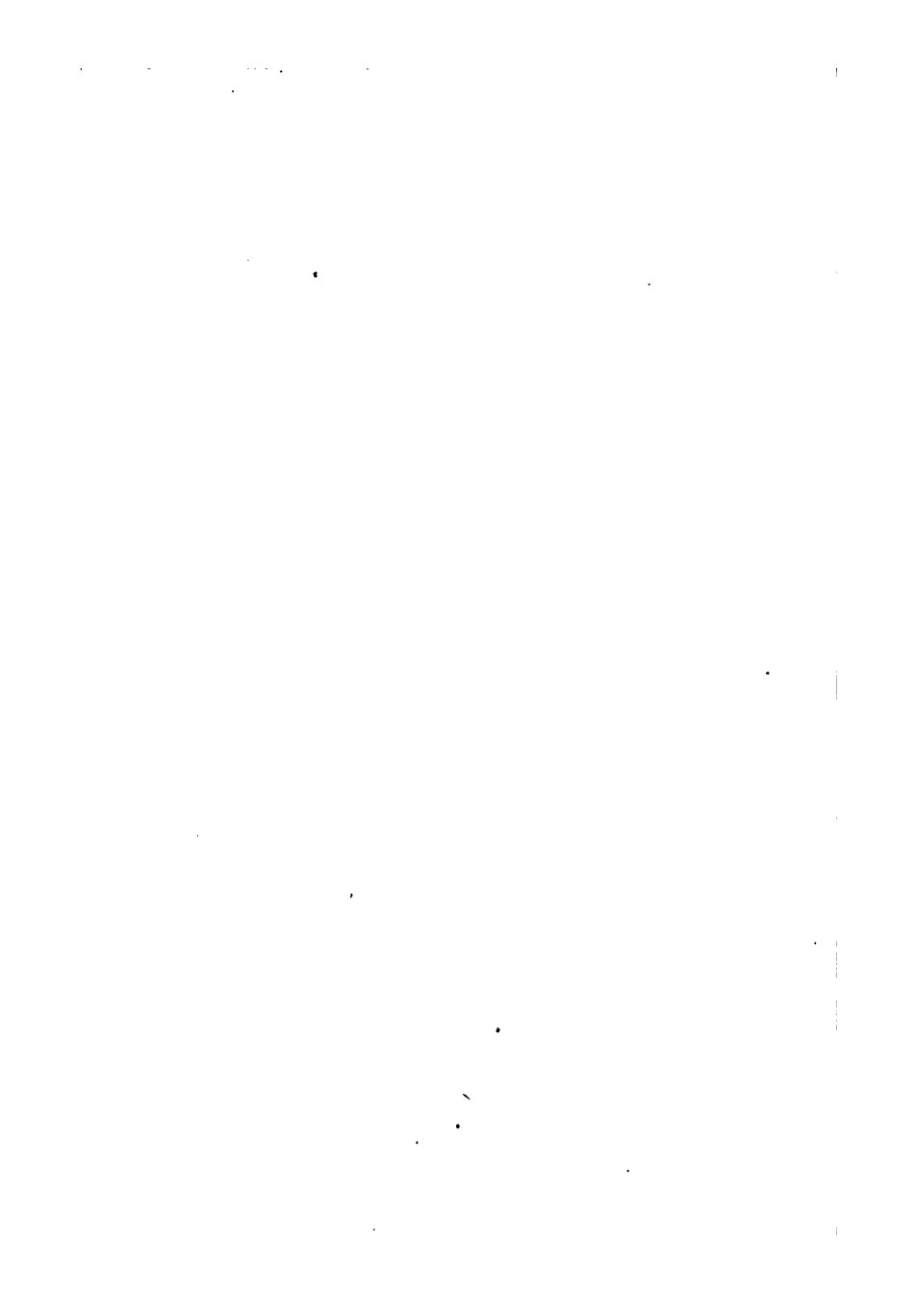
- vestis 1, 18. 12, 41. 13, 8. porta 1, 8.
 triumphus de populis regisque integris
 acquiruntur 12, 20. triumphus falsus
 A 29.
 triumphale supplicium 5, 9.
 Trogus Scaevola 1, 35.
 Troia 12, 58, 15, 39. parens urbis Ro-
 mae 4, 55. Troiae ludicrum 11, 11.
 tropaea 2, 18. de quo posita 15, 18.
 Troxobores Clitarum dux 12, 55.
 Trutulensis portus Britanniae A 38.
 tubae sono miles ad munia belli cietur
 H 2, 29.
 Tubantes Germani 1, 51. 13, 55 sq.
 Tubero v. Silius Tubero.
 Tuberonum familia 12, 1. nomen veteri
 quoque reip. invisum 16, 22.
 Tudri nobile genus G 42.
 Tugurinus v. Iulius.
 Tuiscus Germanorum deus G 2.
 Tullinius v. Volcatius.
 Tullius Flavianus H 3, 79.
 Tullius Senecio v. Senecio.
 Tullius Servius v. Servius.
 Tullius Valentinus v. Iulius.
 Tullius Hostilius 6, 11. leges 12, 8.
 tumulus Agrippinae 14, 10. Caesarum 3,
 9. Iuliorum 16, 6. Octaviorum 4, 44.
 Patrolii H 1, 49. Varianarum legio-
 num 1, 62. 2, 7.
 Tungri Germaniae pop. H 2, 14 sq. H 4,
 55. 79. G 2. signa ad Civilem trans-
 ferunt H 4, 16. omnes se illi dedunt
 H 4, 66. cohortes A 36.
 Turesis Thracum dux 4, 50.
 Turoi Galliae pop. 3, 41. 46.
 Turpio Ambivius O 20.
 Turpillianus v. Petronius.
 CTurranus annonae praef. 1, 7. 11, 31.
 Turullus Cerialis primipilaris H 2, 22.
 Tursi 11, 24. inde histriones 14, 21.
 Tusculum 11, 24. ager 14, 3.
 Tuscus vicus 4, 65.
 Tutor v. Iulius Tutor.
 Tyrrhenus Atye rege genitus 4, 55.
 Tyrus 16, 1.
 Ubii 1, 31. 36 sq. 71. 12, 27. H 4, 18.
 55. 63. 77. 5, 22. G 28. praedas e
 Germania petunt H 4, 28.
 Ubiorum ara 1, 39. oppidum 1, 36. 12,
 27. civitas 13, 57.
 Ulixes O 16. eius monumenta in Germa-
 nia G 3.
 ultionis ara 3, 18.
 Umbria 4, 5. H 3, 41 sq. 52.
 Umbricius haruspex H 1, 27.
 Ummidius Quadratus Surae praeses 12,
 45. Iudaeos coercesc 12, 54. discors
 Corbuloni 13, 9. obit 14, 26.
 unclarium senus 6, 16.
 Urbicus Pompeius 11, 35.
 Urbinae heredes O 38.
 Urbinum H 3, 62.
 urbs v. Roma. Punica 4, 56. urbes Achaeae
 2, 53. H 1, 23. 2, 1. Asiae celebres
 collapsae 2, 47. 4, 14. 14, 27. Cam-
 paniae obrutae H 1, 2. Germanis nul-
 lae G 16. Graecae 3, 60. 14, 14. Thra-
 ciae 2, 54. captae explorato intrandae
 H 3, 20.
 Urgulania Augustae percarum 2, 34. in ius
 a Pisone trahitur 4, 21. pugionem ne-
 poti mittit 4, 22.
 urorum terga 4, 72.
 Usipetes vel Usipii 1, 51. 13, 55 sq. H
 4, 37. G 32. A 28. 32.
 Uspe urbs 12, 16. Uspenses 12, 17.
 usurae Germanis ignotae G 26. ad se-
 munias redactae 6, 16.
 uxores exulum comites 15, 71. virorum
 comites in provinciis 3, 33.
 vacationes militares 1, 17. ex fisco so-
 lutae H 1, 46. 55. pretia 1, 35.
 Vada H 5, 20 sq.
 Vahalis fl. 2, 6.
 Valens v. Fabius, Donatius, Manlius, Ve-
 ctus.
 Valentinus v. Iulius.
 Valerius Asiaticus bis consul 11, 1. Vien-
 nae genitus ib. a Messalina pervertitur
 11, 2. Sullio accusante 11, 2. 13, 43.
 Valerius Asiaticus Belgicae legatus H 1,
 59. Vitellii gener ib. consul designa-
 tus H 4, 4. 6.
 Valerius Capito ab exilio restituitur 14, 12.
 Valerius Corvus 1, 9.
 Valerius Fabianus 14, 40.
 Valerius Festus legatus H 2, 98. affinis
 Vitellii H 4, 49. equites in caedem Pi-
 sonis mittit H 4, 50.
 Valerius Marinus H 2, 71.
 Valerius Messala v. Messala.
 Valerius Messalinus 3, 18. oratio in se-
 natu 3, 34.
 Valerius Naso 4, 56.
 Valerius Paulinus H 3, 42.
 Valerius Ponticus 14, 41.
 Valerius Potitus 11, 22.
 MValerius consul 3, 2.
 Vandalli Germaniae pop. G 2.
 Vangio Sueborum rex 11, 29. 12, 30.
 Vangiones Germaniae pop. 12, 27. G 28.
 a Romanis deficient H 4, 70.
 Vannius Sueborum rex 2, 63. regno pel-
 litur 12, 29.

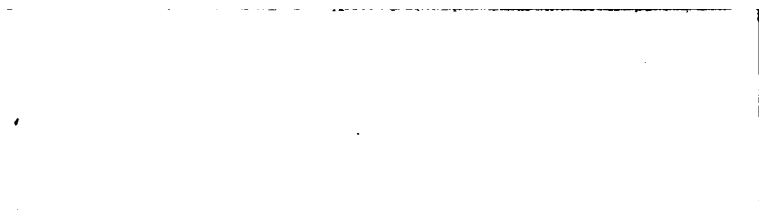
- Vardanes** a Parthis accitit pro Gotarze 11, 8. ingens gloria 11, 10. occiditur ib.
Vardanes Vologais filius 13, 7.
Variana clades 1, 10, 57, 61, 12, 17. **Var.** exercitus 2, 7, 28, 12, 15.
Varilla v. **Appuleia**.
Varil poetae **Thyestes** O 12.
Varini Germaniae pop. G 40.
Varius **Crispius** tribunus H 1, 80.
Varius **Ligur** **Aquillae** adulter 4, 42. accusatores pecunia corrumpit 6, 30.
L**Varius** consularis 13, 32.
Varro O 23.
Varro v. **Cingonius**, **Vibidius**, **Visellius**.
Varrones interfecti 1, 10.
Varus v. **Alfenus**, **Arrius**, **Crispinus**, **Plan-**
cus, **Quintilius**.
Vasaces praef. equitum **Parthorum** 15, 14.
Vascones pop. H 4, 33.
Vaticana vallis 14, 14. **Vaticani** insalubria loca H 2, 93.
Vatinius **scurra** 15, 34. **gladiatores** edit ib. **rapinae** H 1, 37. **fracta** potentia O 11.
P**Vatinius** accusatus a **Calvo** O 34, 39.
vectigalia 1, 11, 13, 50. **venalium** mancipiorum 13, 31. societates 3, 50. **his** a **Nerone** tres viri consulares impositi 15, 18.
Vedit **Pollionis** luxus 1, 10. potentia 12, 60.
Vedius **Aquila** legionis legatus H 2, 44.
Patavium venit H 3, 7.
Veianus **Niger** 15, 67.
Veiento v. **Fabricius**.
Velabrum H 1, 27, 3, 74.
velamenta et **infulas** praeferre H 1, 66, 3, 31.
Veleda virgo fatidica H 4, 61. eam alloqui negatur H 4, 65. dona et a Germanis missa H 5, 22. eam **Romani** hortantur ad pacem H 5, 24. **numinis** loco habetur G 8.
Vellnus lacus 1, 79.
P**Vellaenus** 3, 39.
Vellocatus **Cartimanduae** adulter H 3, 45.
vena auri G 5. **argenti** 11, 20.
venenum quo **Athenienses** damnatos perimunt 15, 64.
Venet **Galliae** pop. 11, 23.
Veneti sintne **Germani** an **Sarmatae** incertum G 46.
Venetus **Paulus** 15, 50.
Ventidius **Cumanus** 12, 54.
P**Ventidius** **Pacorum** interficit H 5, 9. G 37.
Venus concepta mari H 2, 3. **Amathusia** 3, 62. **Erycina** 4, 43. **Genetrix** 16, 27. **Stratonice** 3, 62. **Paphia** H 2, 2 sq.
- Venutius** **Britannorum** dux 12, 40. ferox **Romanisque** infensus H 3, 45. regno potitur ib.
Verania **Pisonis** **Liciniani** uxor H 1, 47.
Q**Veranius** **Cappadociae** legatus 2, 56. accusationem in **Pisonem** parat 2, 74. **Trioni** non concedit 3, 10, 13, 17. sacerdotio honoratur 3, 19. consul 12, 5. **Britanniae** legatus 14, 29. intra annum extinctus A 14.
Verax **Civillis** nepos H 5, 20.
Vercellae oppidum H 1, 70. O 8.
Vergilianus **Iuncus** 11, 36.
Vergilio **Atilius** H 1, 41.
Verginius **Capito** H 3, 77, 4, 3.
Verginius **Rufus** consul 15, 23. ad imperium sollicitatur H 1, 8 sq. 52. **Germaniae** inferioris legatus H 1, 8. consul ab **Othone** destinatur H 1, 77. domi a militibus obsidetur H 2, 49. per aversam portam fugit H 2, 51. mors a militibus exposcitur H 2, 68. infamatur a **Fabio** **Valente** H 3, 62.
Verginius rhetor exulat 15, 71.
Verona civitas H 2, 23, 3, 8, 10, 50, 52.
Verris O 20. **Ius** **Verrinum** O 23.
Verritus **Frisiorum** dux 13, 54.
versura vetita 6, 16.
Verulamium **Britanniae** municipium 14, 33.
Verulana **Gratilla** H 3, 69.
Verulanus **Severus** legatus 14, 26. subaldio **Tigrani** missus 15, 3.
Verus **Atilius** v. **Atilius**.
Vesicularius **Flaccus** 2, 28. necatur 6, 10.
Vespasianus **Flavius** **astricti** moris auctor 3, 55. a **Claudio** in partem rerum assumptus A 13. secundae legioni praepositus H 3, 44. periculum sub **Nerone** adit 16, 5. ad **Iudaicum** bellum missus H 1, 10. satis ei destinatum imperium H 1, 10, 2, 1, 78. solus principum in melius mutatus H 1, 50. **Othoni** cum exercitu **Iudaico** accedit H 1, 76. bellum **Iudaicum** profligat H 3, 4. cum **Muciano** consilia miscet H 2, 7, 76. cuncta praeter **Hierosolyma** capit H 5, 10. virtutes H 2, 5. liberalitas O 9. vigilantia, parsimonia, diligentia, sapientia H 2, 77. bellum adversus **Vitellium** meditatatur H 2, 74. imperator salutatur H 2, 80. **Alexandriam** pergit H 3, 48. in privata fortuna fratre minor 3, 63. honores a senatu **Romano** decreti H 4, 3. consulatum absens init H 4, 38. caecum et manu aegrum sanat H 4, 81. **Serapidis** templum adit H 4, 82. **Iudaico** bello **Titum** filium praepositum H 2, 82, 5, 11. **Britanniam** recuperat A 17. felix principatus O 17.

- Vestae aedes H 1, 43. templum in Capitolio 15, 36. confagrat 15, 41.
- Vestae virginis 1, 8. testimonium in foro dicunt 2, 34. sedes in theatro 4, 16. obviae ducibus ad pacem conciliandam H 3, 81. locum restituendo delubro perluunt H 4, 53. vetustissima earum pro Messalina deprecatur 11, 32.
- Vestalia sacra 2, 86.
- vestes viris feminisque promiscuae 3, 53.
- vestibulum, in quo effigies 11, 35. H 1, 86.
- Sex Vestilius praetorius 6, 9.
- Vestinus Atticus consul 15, 48. acre ingenium 15, 52. occiditur 15, 68.
- LVestinus eques Rom. H 4, 53.
- Vestricius Spurinna H 2, 11. Placentiam obtinet H 2, 18, 36.
- Vesuvius mons 4, 67.
- Vetera castrorum nomen 1, 45, 58. H 4, 18, 21, 35, 57. a Civile obsidentur H H 4, 23, 36. capta ac direpta H 4, 60, 62. Civills ibi consedit H 5, 14.
- veteranorum vexillum 3, 21. colonia A 14.
- Vettius Bolanus legionis legatus 15, 3.
- Britanniae praepositur H 2, 65. inter Vitellium ac Vespasianum ambigunt H 2, 97. feroci provinciae nimis placidus A 8. amorem loco auctoritatis acquirit A 16.
- Vettius Valens Messalinae adulter 11, 30 sq. necatur 11, 35.
- LVetus v. LAntistius.
- vexilla equitum H 2, 11. nomen Vitellii praeferebant H 2, 85. legionum 4, 73. H 2, 24, 89, 100. 3, 22. A 19. delectorum 15, 26. veteranorum 3, 21. veterani sub vexillo 1, 26, 36, 39. vex. praetorianum H 3, 21. Germanorum H 1, 70. tirorum 2, 78.
- vexillarii 1, 38, 14, 34. H 1, 41. 2, 18, 66, 83, 100. 3, 6, 48.
- vexillarius cohortis H 1, 41. 3, 17.
- via Appia 2, 30. H 4, 11. Bedriacensis H 3, 27. Caspia 6, 33. Flaminia 3, 9, 13, 47. H 2, 64. 3, 79, 82. Miseni 14, 9. Ostiensis 11, 23. Postumia 3, 21. Sacra H 3, 68. Salaria H 3, 78.
- viaticum Germanici 1, 37. militum H 1, 37.
- viatores tribunicii 16, 12.
- Vibenna Caelus 4, 65.
- Vibidia virgo Vestalis Claudium pro Messalina orat 11, 32, 34.
- Vibidius Varro senatu motus 2, 48.
- Vibillius Hermundurorum dux 2, 63, 12, 29.
- Vibius Crispus 14, 28. O 8. dives et potens H 2, 10. O 8, 13. delator H 2, 10, 4, 41. Marcellum curia excedentem sequitur H 4, 43.
- Vibius Fronto equitum praef. 2, 68.
- Vibius Marsus 2, 74, 79. 4, 56. vetustis honoribus vir 6, 47. Suriae legatus 11, 10.
- Vibius Secundus eques Ro. repetundarum damnatur 14, 28.
- Vibius Serenus 4, 13. in Amorgum insulam deportatur ib. pater et filius eodem nomine 4, 28. filius patrem accusat ib. districtus accusator 4, 36. CVibius 2, 30.
- Vibulenus miles 1, 22, 28. occiditur 1, 29.
- Vibulenus Agrippa 6, 40. venenum haurit ib.
- Vibullius praetor 13, 28.
- vicesima quinta venalium mancipiorum 13, 31.
- Vicetia municipium H 3, 8.
- Victor v. Claudius.
- Victoriae simulacrum 14, 32. Insistens bigae in vestibulo Capitolii H 1, 86.
- Vienna 11, 1. H 2, 66. colonia H 1, 66.
- Viennenses H 1, 65 sq. 77. Lugdunensibus discordes H 1, 65.
- vigilantium initia per centuriones et tubas nuntiata 15, 30. H 2, 29.
- vigilum cohortes H 3, 64, 69. praefectus 11, 35. H 1, 46, 72.
- vigintiviratus 3, 29.
- villae 3, 53. 14, 9.
- vincire pollices societatis sciendae causa 12, 47.
- Vindelici pop. 2, 17.
- vindemiae simulacrum 11, 31.
- Vindex v. Iulius Vindex.
- vindicta manumissi 13, 27.
- Vindonissa opp. H 4, 61, 70.
- Vinianus Annus 15, 28.
- Vinicianus Pollio 6, 19.
- MVinicius Tiberii progner 6, 13, 45.
- Vinicius Rufinus 14, 40.
- TVinius consul H 1, 1, 11, 13. deterrimus mortalium H 1, 6. de Galba sententia H 1, 32. occiditur H 1, 42. vita et mores H 1, 37, 48. testamentum irritum H 1, 48.
- Vipsania Agrippae filia, Tiberii uxor, mater Prusi 1, 12. moritur 3, 19.
- Vipsania porticus H 1, 31.
- Vipsanius Laenas damnatur 13, 30.
- MVipsanius Agrippa v. Agrippa.
- Vipstanus Apronianus proconsul H 1, 76.
- Vipstanus Gallus praetor obit 2, 51.
- LVipstanus consul 11, 23.
- Vipstanus Messala tribunus H 3, 9, 19. opinio de oratorum veterum praestan-

- tia O 14 sq. 25 sqq. Saturninum militibus eripit H 3, 11. historiae scriptor H 3, 25. 28. pius erga fratrem et eloquens H 4, 42.
- CVipstanus consul 14, 1. vir virum legit H 1, 18.
- Virdius Geminus H 3, 48.
- Virgilius O 12 sq. 20. Lucretio postpositus O 23.
- Virgilianus v. Vergilianus.
- virgo triumphali supplicio non afficitur 5, 9.
- Visellius Varro legatus 3, 41. consul 4, 17. CSilium accusat 4, 19.
- Vistilia stupri licentiam apud aediles vulgat 2, 85.
- Visurgis fl. 2, 9. 11, 16 sq. 1, 70. (?)
- Vitellia Petronii socrus 3, 49.
- Vitelliani vincunt H 2, 41. victi H 2, 14. 3, 15. in partes Flavianas transeunt H 3, 63. 69. virtus et constantia H 4, 2.
- Vitellius Saturninus H 1, 82.
- AVitellius consul 11, 23. pavidum ingenium 14, 49. Africae proconsul H 1, 70. 2, 97. legatus in Germaniam mittitur H 1, 9. 52. defectio ac motus H 1, 51. apud severos humilis H 1, 52. imperator consalutatur H 1, 57. torpor ac luxus H 1, 62. 2, 31. 62. 3, 36. 63. 86. ingenii mobilitas H 2, 57. cum Othone comparatur H 2, 31. ad bellum proficiscitur H 2, 57. curis gravibus impar H 2, 59. Lugdunum venit ib. filium Germanici nomine appellat ib. caesos cives laetus videt H 2, 70. agmen eius H 2, 87. Romam ingreditur H 2, 88. Augusti nomen differt H 2, 62. adsumit H 2, 90. inexplibiles libidines H 2, 95. consulatus in multos annos destinat, imperium lacerat H 3, 55. Caesarem se dici vult H 3, 58. condiciones ipsi oblatae H 3, 63. 66. cum Flavio Sabino paciscitur H 3, 65. surdae aures ad fortia consilia H 3, 67. palatio exit, dein regreditur H 3, 68. culpam in milites confert H 3, 70. occiditur H 3, 85. tempus imperii eius O 17. imagines defectae H 3, 12. eius filius H 2, 59. 3, 60. occiditur H 4, 80.
- LVitellius imperatoris pater H 3, 86. consul 6, 28. ter consul 14, 56. H 1, 9. 52. 3, 66. Orienti praefectus 6, 32. 36. 41. Messalinae obsecundat 11, 3. 33. censor 12, 4. H 1, 9. 3, 66. matrimonium Claudii et Agrippinae perpetrat 12, 5. accusatur 12, 42. foedus adulator 6, 32. sinistra de eo in urbe fama ib. os impudicum 11, 3.
- LVitellius imperatoris frater H 1, 88. adulantibus se offert H 2, 54. atrox sententia in Caecina H 3, 37. Blaesum accusat H 3, 38. tuendae urbi relictus H 3, 55. ad bellum in Campaniam missus H 3, 58. Tarracinam obsidet et capit H 3, 76 sq. infamis, sed industrius ib. interficitur H 4, 2.
- PVitellius 1, 70. ad census Galliarum missus 2, 6. accusationem in Pisonem instruit 2, 74. Trioni non concedit 3, 10. accusatur 5, 8. se ipse occidit ib. uxor 6, 47.
- QVitellius (P. frater) senatu movetur 2, 48.
- Vitia Fufii Gemini mater 6, 10.
- vitis centurionum 1, 23. aurea in templo Iudaeorum reperta H 5, 5.
- vitrum in Iudaea H 5, 7.
- vitulis coronisque evinctum spatium templi exstruendi H 4, 53.
- vitulus cui caput in crure 15, 47.
- Vocetius Helvetiae mons H 1, 68.
- Vocontii pop. H 1, 66.
- Vocula v. Dillius et Sariolennus.
- Volaginius H 2, 75.
- Volandum Armeniae castellum 13, 39.
- Volcatius v. Vulcatius.
- Volesus Messala 3, 68.
- Vologeses Parthorum rex 12, 14. H 1, 40. ex pellice Graeca ortus 12, 44. Armeniam invadit 12, 50. inde abscedit. 13, 7. obsides Romanis tradit 13, 9. iterum bellum movet 13, 34. defectione Hyrcanorum attinetur 13, 37. 14, 25. concillum vocat 15, 2. arma Romana vitat 15, 5. adversus Paetum proficiscitur 15, 10. eum ad foedam pacem compellit 15, 14. legatos ad Neronem mittit 15, 24. Vespasiano auxilia offert H 4, 51.
- Volaci v. Vulaci.
- Volusius Proculus 15, 51. 57.
- CVolusius H 3, 29.
- LVolusius moritur 3, 30.
- LVolusius 12, 22. extrema senectute moritur 13, 30. divitiae ib. et 14, 56.
- QVolusius consul 13, 25. census per Gallias agit 14, 46.
- Vonones Medis praesidens ad regnum Parthorum accitit 12, 14. moritur ib. pater Vologesis ib.
- Vonones Parthorum rex 2, 1 sq. pellitur regno 2, 3. ab Armenis rex creatur

- 2, 4. inde amovetur 2, 56. in Cili-
ciam amovetur 2, 58. 68. occiditur 2,
68. eius filius Meherdates 12, 10.
Vopiscus Pompeius H 1, 77.
Votienus Montanus 4, 42.
votum Civilis barbarum H 4, 61. vota
Chattorum 13, 57. G 31. annua pro
incolumitate principis 4, 17. 16, 22.
Vulcatius Araricus 15, 50.
Vulcatius Moschus 4, 43.
Vulcatius Tertullinus H 4, 9.
Vulcatius Tullinus accusatur 16 8.
Vulsci 11, 24.
Vulsinii 4, 1.
Vulsiniensis Sejanus 6, 8.
Xenophontis iucunditas O 31.
Xenophon Claudii medicus 12, 61 67.
Zeno Armeniae rex creatur 2, 56.
Zenobia Rhadamisti uxor 12, 51.
Zeugma opp. 12, 12.
Zmyrnaei 3, 63. v. et Smyrnaei.
Zorsines Siracorum rex 12, 15. 17. 19.
-

returned to
the last date
by is incurred
the specified

v.

